

**DEBRECENI
EGYETEM**

SZÉCHENYI 2020

ÚJ ÉS RÉGI ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEK A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK KÖRÉBŐL

MADAI SÁNDOR

A monográfia megjelenését az **EFOP3.6.3-VEKOP-16-2017-00007** azonosítószámú, „Tehetségből fiatal kutató” - A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban című pályázat tette lehetővé.

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Karának kiadványa

Felelős kiadó
SZIKORA VERONIKA, dékán
Debreceni Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

MADAI SÁNDOR

Lektorálta:
PROF. DR. TÓTH MIHÁLY
az MTA doktora, egyetemi tanár
a Magyar Büntetőjogi Társaság elnöke

ISBN 978-963-490-253-9

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog fenntartva.
Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó-rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes hozzájárulásához van kötve.

© MADAI SÁNDOR

Debrecen
2021

**ÚJ ÉS RÉGI ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEK
A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK KÖRÉBŐL**

MADAI SÁNDOR

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS HELYETT	7
I. FEJEZET	
A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN	9
1. A vagyon elleni bűncselekmények hazai szabályozásának főbb állomásai	9
2. A hatályos szabályozás bemutatása	15
3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése	19
4. DE LEGE FERENDA javaslatok	24
II. FEJEZET	
AZ IDŐSEK ÉS FOGYATÉKKAL ÉLŐK FOKOZOTT BÜNTETŐJOGI VÉDELMERŐL	27
1. Jogpolitikai háttér	27
1.1. A szabályozás előtörténete	30
1.2. Jogpolitikai háttér – kissé talán bővebben	33
1.2.1. Ki az idős?	33
1.2.2. Ki a fogyatékkal élő?	38
1.3. Kodifikációs alternatívák	41
2. Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelme a gyakorlatban	42
2.1. Az új esetkörök helye a törvény rendszerében	43
2.2. Szubjektív és relatív körülmények	45
2.3. Az életkor	47
2.4. A fogyatékoság	49
2.5. A támadás jellege	50
2.6. Kísérlet?	52
2.7. Okozatosság	55
2.8. Az elkövetői tudat	55
III. FEJEZET	
AZ IDŐSKOR/FOGYATÉKOSSÁG MINT KORLÁTOZÓ TÉNYEZŐ MEGJELENÉSE	
AZ EGYES TÉNYÁLLÁSOK TÜKRÉBEN	57
1. A rablás	57
1.1. Az erőszak alkalmazásával elkövetett rablás	57
1.1.1. A rablási erőszakról	58
1.1.2. Az elhárítás korlátozott képessége	63
1.1.3. A felismerés korlátozott képessége	71
1.2. A minősített fenyegetéssel elkövetett rablás	73
1.2.1. A „fenyegetés” fogalmához	73
1.2.2. A minősített fenyegetéssel szembeni korlátozott elhárítási képesség	75
1.2.3. A minősített fenyegetéssel szembeni korlátozott felismerési képesség	80
1.3. Az öntudatlan állapotba helyezéssel elkövetett rablás	82
1.3.1. Az elhárítási képesség korlátozottsága	82
1.3.2. A felismerési képesség korlátozottsága	87

1.4. A védekezésre képtelen állapotba helyezéssel elkövetett rablás.....	87
1.4.1. Az elhárítási képesség korlátozottsága.....	87
1.4.2. A felismerési képesség korlátozottsága.....	89
1.5. A Btk. 365. § (2) bekezdéséhez.....	94
2. Kifosztás.....	99
2.1. Szempontok a gyakorlati megközelítéshez.....	100
2.2. A dologelvétel.....	106
3. Sikkasztás.....	113
3.1. A minősített eset rendszertani elhelyezése.....	113
3.2. Dogmatikai kérdések.....	115
3.3. Az elhárítási képesség korlátozottsága.....	117
3.4. A felismerési képesség korlátozottsága.....	118
4. Csalás.....	119
4.1. A minősített eset rendszertani elhelyezése.....	119
4.2. A minősített eset alapkérdése.....	120
4.3. A pszichológiai momentum kihatása a csalás elkövetési magatartására.....	121
4.4. A korlátozottsági körülmény megjelenése a gyakorlatban.....	126
IV. FEJEZET	
ÁZ ERDŐBEN JOGELLENES FAKIVÁGÁSSAL ELKÖVETETT LOPÁSRÓL.....	131
1. Alapkérdések.....	131
1.1. A lopás tényállásához.....	131
1.2. Minősített eset születik.....	133
1.3. A „jogellenesség”.....	134
1.4. Az „erdőben”.....	135
1.5. A fakivágáshoz.....	139
1.6. A fa értéke.....	141
1.7. Kriminálstatisztikai jellemzők.....	143
2. A gyakorlati megközelítés.....	144
2.1. Régi kérdések – új(szerű) válaszok.....	144
2.2. Az újabb gyakorlat.....	148
3. Következtetések – talán de lege ferenda.....	152
V. FEJEZET	
Á TÁRSADALMI TULAJDON FOKOZOTTABB BÜNTETŐJOGI VÉDELME EGYKOR ÉS MOST.....	159
1. Egykor.....	160
2. Most.....	173
Felhasznált irodalom.....	179

BEVEZETÉS HELYETT

A 2012. évi C. törvény hatálybalépésével olyan új Büntető Törvénykönyvünk született, amely a hazai büntetőjogi tradíciók tiszteletben tartása mellett új elemekkel is gazdagította hazánk büntetőjogát. Igaz e kijelentés a vagyon elleni bűncselekmények körére, amelyek körében markánsan megjelennek a kiforrott dogmatika által stabilitást jelentő – és változatlanul hagyott – tényállások mellett az újabb jogpolitikai szemléletet tükröző szabályok is. Vizsgálódásunk a múlt, a jelen és a jövő triászát kívánja megcélozni, különös hangsúlyt helyezve arra, hogy létezik-e, s ha igen, milyen pontokon kontinuitás a korábbi hazai szabályozás és napjaink megítélése között. Ezek megértéséhez szükségesnek mutatkozott a szabályozási előzmények bemutatása, hol bővebb, hol szűkebb keretek között.

Kiemelt szerepet kap a munkában az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének bemutatása, amely kapcsán ezidáig nem született átfogó elemzés-értékelés, sőt valljuk meg: napjaink büntetőjog-tudományának egyik méltatlanul mellőzött területéről van szó, holott a normaszöveg egységes és helyes értelmezése nem csupán a hőn áhított jogegységre való törekvésünk sikerét szolgálhatja, hanem – reményeink szerint – segítő kezet nyújthat a gyakorlatban jelentkező mindennapi kérdések megválaszolásához is. E személyi kör fokozott védelmének vizsgálatára elsősorban a tág értelemben felfogott vagyon elleni bűncselekmények kapcsán kerül sor, ugyanakkor olyan, a kapcsolódó tényállások egészére vonatkozó elemzéssel is szembesülhetünk, amely új kontextusba helyezi a már rögzültnek tűnő értelmezési kereteket is. Központi és egyben kiemelt témája az egyes problémakörök teoretikus, ugyanakkor gyakorlatorientált vizsgálata.

A szerző

A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN

1. A vagyon elleni bűncselekmények hazai szabályozásának főbb állomásai

1852 szeptemberében az 1852-es osztrák büntető törvénykönyv – melyet Finkey „ócskának” titulált¹ – lépett hazánkban hatályba.² Az 1861-es Országbírói Értekezlet – az osztrák joggal szembeni oppozícióból következően – az 1848 előtti magyar jogot rendelte ismét alkalmazni. Ezzel nem csupán az 1843-as javaslat szellemisége látszott veszni, de sok tekintetben még az 1795-ös javaslat elvei is háttérbe szorulni látszottak, és a magyar büntetőjog visszatért a széttagolt, sok tekintetben követhetetlen szabályanyaghoz. A kodifikáció szükségességét felismerte Horvát Boldizsár igazságügyminiszter, s a munkálatok megkezdéséről is döntött. A kodifikációs folyamat hangsúly-, s nem egy esetben szemléletváltásokkal ugyan,³ de elvezetett odáig, hogy hatályba lépett hazánk első büntető törvénykönyve, az 1878. évi V. törvénycikk, a Csemegi-kódex. Csemegi elsősorban a gyakorlat oldaláról közelítette meg a kodifikációs problémákat, a jogalkotási légkör pedig egy higgadt, szakmai jogalkotásnak kedvezett.⁴

Közismert tény, hogy a kódex nem tartalmaz a mai törvény által alkalmazott fejezetelést. Tekintettel erre – csupán a törvény szerkezetét szem előtt tartva – nehéz egyértelműen állást foglalni tekintetben, hogy Csemegi milyen cselekményi kört kívánt vagyon elleni cselekményként meghatározni. Talán segítséget nyújt saját értelmezése, amely szerint a Csemegi-kódex 333-390. §-ait tekinti vagyon elleni deliktumoknak.⁵ Az említettek alapján a Csemegi-kódexben vagyon elleni bűncselekménynek volt tekinthető a lopás (XXVI. Fejezet), a rablás és zsarolás (XXVII. Fejezet), a sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés (XXVIII.

1 MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*, Osiris, Budapest, 2007, 326. old.

2 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Grill, Budapest, 1914, 83. old.

3 SZABÓ András: *A Csemegi-kódex és a magyar polgári állam kiépítése*, Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám, 201-203. old.

4 Horváth Tibor szerint „az 1843-as javaslat inkább a büntetőjog fejlődését átható „örök” eszményeket, míg az 1878-as törvény a konkrét társadalmi realitást ragadta meg.” HORVÁTH Tibor: *Az első magyar büntető kódex száz év távlatából*, Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám, 200. old.

5 CSEMEGI Károly: *Anyagi büntetőjog. Második rész*. In.: *Csemegi Károly művei. II. kötet* (sajtó alá rendezte: EDVI Illés Károly és GYOMAI Zsigmond), Franklin-Társulat, Budapest, 1904, 380. old.

Fejezet), a jogtalan elsajátítás (XXIX. Fejezet), az orgazdaság és bűnpártolás (XXX. Fejezet) és a csalás (XXXI. Fejezet). Láthatjuk, hogy a klasszikus – napjainkban is vagyon elleni cselekménynek tekinthető – magatartások már itt is szerepeltek, ugyanakkor például a napjainkban az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körében szereplő bűnpártolást ide sorolta a kódex- és a jogalkotó. Közös jellemzőként említendő, hogy már ebben az időszakban is sajátossága volt e cselekmények egy részének a kétnyomú minősítési rendszer. Egyfelől súlyosabb büntetést vont maga után, ha az elkövetési érték, az okozott kár magasabb volt, azonban ez nem volt annyira tagolt rendszer, mint napjainkban, ugyanis például a lopás és a csalás esetében az 50 forint alatti, illetőleg feletti differenciálás figyelhető meg: alatta vétségként, felette büntettként minősült.⁶ Másfelől pedig az értékre, kárra tekintet nélkül büntettnek minősült a cselekmény bizonyos körülmények fennforgása esetén. Kijelenthetjük, hogy Csemeginek – a vagyon elleni cselekmények vonatkozásában mindenképpen – sikerült olyan, időtálló normaszöveget alkotnia, amely – minimális korrekciókkal – kiállta az idők, s a jogalkotási forgószelek megpróbáltatásait. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az egységes büntetőkódexre vonatkozó igény nem minden esetben érvényesült még ekkor hazánkban; erre példa az uzsoráról és káros hitelügyletekről szóló 1883. évi XXV. törvénycikk, amely a kódextól függetlenül, önálló jogszabályban rendelte büntetni az uzsora vétségét, míg e deliktum napjainkban a Btk. vagyon elleni fejezetében kapott helyet.

A büntető törvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk (a Csemegi-kódex I. novellája, I. Bn.) első pillantásra nem túl jelentős módosításokkal érintette a vagyon elleni cselekmények körét, azonban e módosítások egyike – nevezetesen a lopást illető módosítás – viszont a későbbi jogalkotásban markánsan érvényesülő jogpolitikai szemléletváltás első lépéseként értékelhető, amely napjaink jogalkotására is hatással van: ez a módosítás a korábbi, kevésbé tagolt minősítési rendszer további differenciálása volt. Az I. Bn. 48. §-a kimondta, hogy – a korábbi 50 forintos határ helyett – ha a lopott dolog értéke kétszáz koronánál nem nagyobb, a lopás vétség, ellenkező esetben büntett. A 49. §-ban tükröződik az a differenciált büntetési szemlélet, amely a hazai jogalkotásban később még inkább teret nyert. Eszerint bizonyos minősítő körülmények fennállása esetén a lopás büntette az általános szabály helyett – amely öt évig terjedhető börtön volt – ugyanilyen tartamú

⁶ Lásd például a Csemegi-kódex 380. §-a.

A VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN

fegyházzal volt büntethető. S végül a legegértelműbb jele a szemléletváltásnak az volt, hogy az I. Bn. szerint tíz évig terjedhető fegyházzal volt büntetendő a lopás, ha:

- a lopott dolog értéke négyezer koronánál nagyobb és a cselekmény a lopott dolog értékére való tekintet nélkül is büntettnek minősült;
- a 338. § esetében az előző büntetéseket büntett miatt szabták ki és a tettesnek újabb cselekménye más körülménynél fogva is büntettnek minősült;
- a tolvaj a lopással üzletszerűleg foglalkozott.

A vagyon elleni deliktumokat érintő másik módosítás az I. Bn.-ben a csalás kapcsán volt megfigyelhető. A Csemegi-kódex szövegezését a gyakorlat és a tudomány a következő pontokon kifogásolta:

- a „ravasz fondorlat” kifejezése
- a megtevesztett személy és a károsult személy azonossága
- a csalás vétségi alakzata kísérletének büntetetlen volta.⁷

A fenti szempontok szerint a jogalkotó módosította az alaptényállást, s az I. Bn. 50. §-a már így határozta meg a csalást: *„A ki azon célból, hogy magának vagy másnak jogtalan vagyoni hasznot szerezzen, valakit fondorlattal tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart és ez által annak, vagy másnak vagyoni kárt okoz, csalást követ el.”* Ezzel egyidejűleg a jogalkotó büntetni rendelte a csalás vétségi alakzatának kísérletét is.

A büntetőtörvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény (a Csemegi-kódex III. novellája, III. Bn.) VIII. fejezete tartalmazta a vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket. A III. Bn. – Ries István igazságügyminiszter által előterjesztett – indokolása szerint a *„fejezet törekvése arra irányul, hogy a Btk. egyik-másik logikai hibáját kiküszöbölje, a vagyon elleni bűncselekmények szabályozását az élet józan felfogásához közelebb hozza, szociálisabbá tegye, a nehézségekkel küzdő, kevésbé tehető ember munkájának eredményeit hatékonyabban biztosítsa, egyben pedig az állami vagyont is a jelenlegieknél szigorúbb büntető jogkövetkezmények kilátásba*

⁷ A Novella indokolása – még a részletes indokolás keretében sem – tér ki a csalással összefüggő módosítások bemutatására. Érdekes lenne a számunkra rejtve maradt jogalkotói megfontolásokat megismerni.

helyezésével védelmezze.”⁸ A III. Bn. vagyon elleni bűncselekményeket módosító fejezete kapcsán több szempontot is ki kell emelnünk. Egyrészt bizonyos, már korábban is szabályozott bűncselekményekhez kapcsolódóan új minősített eseteket iktatott törvénybe (pl. a lopás esetén súlyosabb megítélés alá esett, ha azt ha azt munkáltató munkavállalója sérelmére követte el), másrészt új tényállásokat konstruált (pl. bevezette a jogtalan önbíráskodás tényállását), harmadrészt – nyilvánvalóan a társadalmi berendezkedés változásának következtében – teljesen új személet is megfigyelhető a jogalkotásban, ugyanis a 28. § szerint tekintet nélkül a lopott dolog értékére, büntetett képezett a lopás akkor is, ha a tolvaj állami tulajdonban levő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgyat lopott el. A III. Bn. már normaszöveg szintjére emelte az állami tulajdon kiemelt büntetőjogi védelmének bizonyos aspektusait, s mint később látni fogjuk, ez a tendencia később – egy ideig legalábbis – tovább erősödött. A termelősövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott büntetőjogi védelméről szóló 2560/1949. (III. 19.) Korm. Rendelet, amely az állami tulajdon mellett a termelősövetkezeti tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét biztosította. Nem sokkal később az Alkotmány – az 1949. évi XX. törvény – ezt a legmagasabb törvényi szinten is megtette akkor, amikor a társadalmi tulajdon alatt az állami tulajdont, a közületi, illetve a szövetkezeti tulajdont is értette.⁹ A 2560/1949. (III. 19.) Korm. Rendelet nem sokáig óvhatta a termelősövetkezeti tulajdont, ugyanis a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet 9. §-ának (3) bekezdése a jelen munka szempontjából fontos részeit hatályon kívül helyezte.¹⁰

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény merőben más szemléletet tükrözött, mint a Csemegi-kódex, ugyanakkor a világháborút közvetlenül követő jogalkotási impulzusok továbbra is hatottak. Nyilvánvaló, hogy a két kódex mögött meghúzódó jogpolitikai megfontolások olyan mértékben tértek el egymástól, mint amilyen mértékben eltértek egymástól a kodifikáció időszakát jelentő társadalompolitikai megfontolások. Az 1961. évi Btk. XVI. fejezete tartalmazta a vagyon elleni bűncselekményeket, azonban

8 Az 1948. évi XLVIII. törvénycikk VIII. fejezetéhez fűzött indokolás.

9 A társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelméről lásd MADAI Sándor: *A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most*. In.: GELLÉR Balázs – CSIGE Zoltán (szerk.): *Békés Imre emlékkötet*, Tullius, Budapest, 2013, 143-178. old.

10 Csupán az érdekesség kedvéért utalunk rá: mozgalmas év volt a büntető-jogalkotás terén az 1950. esztendő, ugyanis ekkor fogadták el a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvényt (Bt.) is.

más terminus technikust használva. A fejezetnek kettős címe volt: A társadalmi tulajdon elleni bűntettek, A személyi javak elleni bűntettek. A sorrendben felfedezhetünk egyfajta értéksorrendet is, ami – az akkori jogalkotói szemléletről napjainkban alkotott felfogás szerint – talán nem meglepő. S talán az sem meglepő, hogy a klasszikusnak tekinthető vagyon elleni deliktumokkal – vagy legalábbis azok többségével – olyan megfogalmazásban találkozhatunk, amely szó szerint visszaköszön a jelenleg hatályos magyar törvényben. A társadalmi tulajdon fokozottabb védelme nem minden tényállásban tükröződött egyformán, előfordult, hogy egyáltalán nem bírt relevanciával (pl. önbírászkodás), volt, hogy súlyosabb büntetéssel volt fenyegetve már alapesetben (pl. társadalmi tulajdont károsító lopás, sikkasztás, csalás vagy hűtlen kezelés), s találkozhatunk olyan megoldással is, ahol csupán a minősített esetek kapcsán volt jelentősége az elkövetési tárgy speciális voltának (pl. rablás), de találkozhatunk kivétellel is, például a rongálás (302. § (4) bek.) esetében: a társadalmi tulajdonra elkövetett rongálás esetében annak gondatlan alakzata is büntetendő volt. Elmondhatjuk ugyanakkor, hogy volt arra is példa – bár ez talán sokak számára nem ismert –, hogy maga a jogalkotó tett *egyenlőségjelet* a társadalmi tulajdon vagy a személyek javai ellen elkövetett lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, orgazdaság vagy rongálás kapcsán, ha az eset körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, a büntett indítékára és az elkövetés módjára) tekintettel a büntett kisebb súlyú volt (Kisebbsúlyú bűntettek; 303. § (1) bekezdés).¹¹

Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet – 1972. január 1-jei hatállyal – elsősorban praktikus szempontokat kívánt előtérbe helyezni.¹² Ugyanakkor a vagyon elleni deliktumok tekintetében a tvr. indult el azon az úton, amely napjainkig hatóan determinálja a szabályozást: ez pedig a minősítési rendszer talán kissé széleskörű differenciálása.¹³

1974-ben megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban az új Büntető Törvénykönyv előkészítésének munkálatai.¹⁴ A fejezeten belül elhelyezett

11 Bár megjegyzendő, hogy ugyanezen § (3) bekezdése némiképp árnyalta a képet.

12 BODGÁL Zoltán – BODROGI Károly – ERDŐSY Emil – FONYÓ Antal – GÁL Andor – GÁSPÁR Gyula – KOVÁCS Lajos – PINTÉR Jenő – WÉBER Gyula: *Magyar Büntetőjog különös rész*, BM Könyvkiadó, Budapest, 1981, 491. old.

13 GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984, 94. old.

14 Részletesebben lásd BÁRD Károly: *Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről*, Magyar Jog, 1978. évi 8. szám, 762-766. old.

bűncselekmények tényállása nem módosult jelentős mértékben, az 1971. évi 28. tvr. kapcsán már említett minősítési rendszer sem egyszerűsödött túlságosan, s a büntetési tételek némiképp mérséklődtek. A társadalmi és személyi tulajdon kapcsán a két tulajdoni forma fenti tvr. által bevezetett egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is követte, az új törvény két vonatkozásban tartotta meg a kollektív tulajdon primátusát: az egyik a hanyag kezelés tényállása volt, a másik pedig a gondatlan rongálás szabályozása. Az 1978. évi Btk. vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó 1990 utáni szabályanyaga – hasonlóan az egész törvényhez – magán viselte a rendszerváltás, s az utána következő időszak sajátos jogalkotási jegyeit. Több módosítás érintette a fejezetet, azonban e módosítások a kisebb korrekcióktól eltekintve, inkább a büntetési tételek módosítására vonatkoztak, mintsem koncepcionális változást eredményeztek volna. A vagyon elleni bűncselekmények között kapott helyet a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények köre is,¹⁵ mint látjuk, ez az új Btk. kapcsán módosult. Ebbe a fejezetbe került új tényállásként a kifosztás, a vásárlók megkárosítása, valamint a hitelsértés. Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra is, hogy – különösen a rendszerváltást követően – több alkalommal sor került a vagyon elleni cselekményeknél jelentőséggel bíró értékhatárok valorizálására – a valós értékviszonyokhoz történő igazítására –, amire hivatkozással a jogalkotó több alkalommal emelte az e körbe tartozó cselekmények érték-, kár- és vagyoni hátrány-határait. A 2006. évi LI. törvénnyel kikerült a fejezetből a tevékeny megbánásra vonatkozó rész, ezzel utat engedett a jogintézményt szélesebb körben alkalmazni óhajtok szavának, hiszen majd az általános részben találkozhatunk vele, s több cselekményre vonatkozóan. Az egyes törvényeknek az uzoratevékenységgel szembeni fellépést elősegítő módosításáról szóló 2008. évi CXV. törvény 2. §-a iktatta be az 1978. évi Btk.-ba az uzorabűncselekményt.¹⁶

15 Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az eredeti normaszövegben csupán a bitorlás volt – szellemi tulajdon elleni – bűncselekményként szabályozva, azonban az 1999. évi LXXVI. törvény három új tényállást iktatott a Büntető Törvénykönyvbe. Tekintettel arra, hogy jelen munka az új Btk.-ra koncentrál – s mint látjuk majd, ebben már nem vagyon elleni deliktum a szellemi tulajdon elleni magatartás –, így az e cselekménnyel kapcsolatos részletes fejtegetéseket mellőzzük.

16 Természetesen a társadalmi változások más téren is hatottak. Lásd például KARSAI KRISZTINA: *A büntetőjogi fogasztóvédelem egyes általános kérdéseiről*, Jogtudományi Közlöny, 2008. évi 7-8. szám, 333-340. old.

2. A hatályos szabályozás bemutatása

Az 1961. évi V. törvény, majd az 1978. évi IV. törvény – melyek társadalmi háttérüket, s sok esetben szövegezésüket tekintve is szoros kapcsolatban álltak egymással – stabil háttérrel nyújtottak a bírói gyakorlat kialakulásához, majd rögzüléséhez. Ezen a tényen az sem változtatott, hogy jött a rendszerváltás, s emiatt, illetve ezt követően jóval többször nyúltak a törvényhez, mint az szakmailag indokolt lett volna, a vagyon elleni cselekmények kiforrott dogmatikája azonban biztosította azt, hogy a fejezetet alapjaiban ritkán érje változás.

Törvényszerkesztési szempontból novum, hogy a 2012. évi Btk.-ban a korábbi vagyon elleni bűncselekmények három külön fejezetben kerülnek szabályozásra: a vagyon elleni erőszakos, a vagyon elleni és a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekmények cím alatt. Talán nem haszontalan felhívunk a figyelmet arra, hogy a Büntető Törvénykönyv változásait értelemszerűen a kriminálstatisztika is követi, így a 2012. évi C. törvényben nevesített vagyon elleni bűncselekmények köre nem azonos az 1978. évi IV. törvényben nevesített vagyon elleni bűncselekményekkel, s mivel a korábbi egy fejezet háromra szakadt, amikor tehát az új Btk. vonatkozásában a vagyon elleni deliktumok összбүнözésben betöltött szerepről beszélünk, célszerű a XXXVI. fejezetben rögzített bűncselekmények számához hozzáadni a másik két fejezet (XXXV. és XXXVII. fejezetek) számait is. Így talán pontosabb képet kaphatunk a tág értelemben felfogott vagyon elleni deliktumok összбүнözésen belül betöltött szerepéről, már ha az a célunk, hogy összevessük az 1978. évi Btk.-ra vonatkozó adatsorokkal az új statisztikai adatokat.

Az új törvény tehát önálló fejezetben szabályozza a szellemi tulajdonjogot sértő bűncselekményeket. Ennek okát a jogalkotó az indokolásban arra vezette vissza, hogy azok egységes jogi tárgya a szellemi tulajdonjogokkal kapcsolatos sajátos érdekek védelme. Ezek ösztársadalmi szinten a szellemi teljesítmények alkotóinak elismeréséhez és ösztönzéséhez, a kreativitás és az innováció előmozdításához, valamint – az árujelzők kapcsán – a vállalkozások azonosíthatóságához és a fogyasztók valós tájékoztatásához fűződő érdekekben jelölhetők meg. Az e fejezetben meghatározott bűncselekményekben és a vagyon elleni bűncselekményekben közös az, hogy a vagyoni viszonyokat sértik, mégis a védelem jellegében eltérnek a klasszikus vagyon elleni bűncselekményektől.

Eltérés mutatkozik a szabályozás módjában is, miszerint e tényállások keretdiszpozíciók, vagyis az egyes tényállási elemeket az egyes ágazati jogszabályok töltik ki tartalommal. Az indokolás szerint ezek a jellemzők alapozzák meg az önálló, fejezeti szintű szabályozás kialakítását.

Mind a vagyon elleni, mind az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények körében, több tényállás vonatkozásában új elem, hogy súlyosabb megítélés alá esik a cselekmény a „*bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékosságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” történő elkövetés esetén.

Az indokolás a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények keretében a legjelentősebb változást abban látja, hogy a rablás meglehetősen bonyolulttá vált tényállását a jogalkotó az új törvényben jelentősen egyszerűsítette, ezzel mintegy visszatérve a 2009. augusztus 9-e előtti szabályozáshoz. Régi ismerősként köszönhetjük az erőszakos vagyon elleni bűncselekmények csapatában az önbíráskodást, amely az 1978. évi Btk.-ban a közrend elleni bűncselekmények fejezetében, annak keretei között pedig a köznyugalom elleni deliktumok sorában helyezkedett el.

A vagyon elleni bűncselekményekről szóló fejezetből a hitelsértés bűncselekménye átkerült a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények közzé, mivel annak védett jogi tárgya nem elsősorban a vagyoni viszonyok rendje. Az új törvényben nem szerepel a vásárlók megkárosítása bűncselekmény. A dekriminalizáció indoka az volt, hogy ez a magatartás kellően szankcionálható szabálysértésként és fogyasztóvédelmi eszközökkel.

A lopás vonatkozásában új minősített esetre figyelhetünk fel a 370. § (2) bekezdés b) pontjának bi) alpontjában, ami alapján súlyosabban minősül a lopás – egészen pontosan a szabálysértési értékre történő elkövetés vétségnek minősül –, ha „*erdőben jogellenes fakivágással*” követik el. A lopás kapcsán volt még egy változás, amit feltétlenül említenünk kell. A már elfogadott, de még hatályba nem lépett Btk.-t módosította az Országgyűlés a 2013. április 15-i ülésnapján elfogadott, a közveszély színhelyén elkövetett lopás szigorúbb büntetőjogi szankcionálásáról szóló 2013. évi XLV. törvénnyel, melynek a 2. §-a egészítette ki az elfogadott Btk. szövegét, s már az új tartalommal lépett hatályba. A módosítás

szerint súlyosabban minősül a lopás – illetve a szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségnek minősül –, ha azt közveszély színhelyén követik el.¹⁷

A rongálás 371. § (3) bekezdés b) pont bb) alpontja eredetileg azt rendelte volna súlyosabban büntetni, aki „*vallási tisztelet tárgyát vagy vallási szertartás végzésére szolgáló épületet*” megrongál. Az Országgyűlés azonban a 2013. július 5-i ülésnapján elfogadta a vallási közösségek jogállásával és működésével kapcsolatos törvényeknek az Alaptörvény negyedik módosításával összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CXXXIII. törvényt, amelynek 158. § b) pontja módosította a már elfogadott, de hatályba még nem lépett Btk.-t. Eszerint súlyosabban büntetendő, aki „*vallási tisztelet tárgyát vagy templomot, vallásgyakorlásra rendelt más helyet*” megrongál. A módosítás szükségességére vonatkozóan az indokolásból nem sokat tudunk meg, valljuk meg: semmit.

A nem erőszakos vagyon elleni deliktumok kapcsán talán a legnagyobb arányú változás a csalás, illetve az új csalás jellegű magatartások kapcsán figyelhető meg. A csalás tényálláshoz kapcsolódóan a jogalkotó egyértelművé tette, hogy az is csalásnak minősül, ha a kár valamely igénybe vett szolgáltatás ellenértékeként merült fel (pl. szállodai szoba fizetés nélküli igénybevétele, fizetés nélküli lakásbérlések).

A jogalkotó bővítette a csalás minősített eseteinek körét: súlyosabban minősül a cselekmény, ha a szabálysértési értékhatárra elkövetett csalást „*jótékony célú adománygyűjtést színlelve*” követik el. Az adomány nemcsak a pénzadományt, hanem a tárgyadományt is magában foglalja.

Bővült a fejezet egy, a jogalkotó által csalásként definiált cselekménnyel, ez pedig a gazdasági csalás (374. §). Az indokolás szerint a „*gyakorlatban több ízben fordult elő az, hogy a jellemzően állami tulajdonú gazdasági társaság vezetői olyan tevékenységet végeztek, amely a gazdasági társaságnak milliárdos kárt okozott. Természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették. A hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást. Ugyanakkor e cselekményeknél*

¹⁷ A törvény inspirálói vélhetően elsősorban a 2013. március 14-én és 15-én hazánkra lesújtó hóvihár ideje alatt elkövetett lopások lehettek.

a büntetőjogi megítélés szempontjából kevésbé releváns az, hogy az elkövetőre rá van-e bízva a vagyon és megállapítható-e a kötelességszegés.” A deliktumot az okozott vagyoni kár nagysága, az üzletszerűség és a bűnszövetségben történő elkövetés minősíti.

Szintén új vagyon elleni bűncselekményként kerül bevezetésre az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás (375. §), amely tényállási elemei lényegüket tekintve megfelelnek az 1978. évi Btk. 300/C. § (3)-(4) bekezdésében foglaltaknak. Az információs rendszer felhasználásával elkövetett, kárt okozó magatartások elsősorban vagyoni érdekeket sértő, csalásszerű magatartások, mindazonáltal ezeket – a jogalkotó indokolásban kifejtett álláspontja szerint – a csalástól elkülönítetten indokolt szabályozni, hiszen hiányzik a klasszikus értelemben vett tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás; a kárt az információs rendszer jogtalan befolyásolása okozza. A Btk. ennek megfelelően a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében önálló tényállásként szabályozza az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalást. A törvény új elemként információs rendszer felhasználásával elkövetett csalásként rendeli büntetni az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel elkövetett csalásszerű visszaéléseket is, mivel ezek szükségszerűen információs rendszer felhasználásával valósulnak meg. Az 1978. évi Btk.-nak megfelelően a bűncselekmény körébe vonja a készpénz-helyettesítő fizetési eszköznek nem minősülő kincstári kártyát és fizetésre alkalmas kereskedelmi kártyákat, valamint a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket.

Végül, de nem utolsósorban ki kell térnünk arra is, hogy a jogalkotó némiképp módosította az érték, a kár és a vagyoni hátrány határait. Ennek megfelelően a törvény alkalmazásában az érték, a kár, valamint a vagyoni hátrány ötvenezer-egy és ötszázezer forint között kisebb, ötszázezer-egy és ötmillió forint között nagyobb, ötmillió-egy és ötvenmillió forint között jelentős, ötvenmillió-egy és ötszázmillió forint között különösen nagy, ötszázmillió forint felett különösen jelentős.

3. A hatályos szabályozás elemzése és értékelése

A Btk. új fejezeti rendjét illetően nem vitatható el a jogalkotó kompetenciája ahhoz, hogy erről (is) döntsön, s mint tudjuk, a fejezeti beosztás a gyakorlatra kevésbé hat, nem is arra szolgál. Jelen esetben úgy véljük, hogy elsősorban a jogi tárgyak differenciált megkülönböztetésére tett kísérletet a jogalkotó. Nyilván megfigyelhető a klasszikussá vált tétel, amely szerint a fejezetek sorrendje kifejezi a jogalkotó értéksorrendjét, amikor az erőszakos vagyron elleni deliktumok után következik a vagyron elleni deliktumok sora.¹⁸

Az új törvény egyes nívumait számba véve, kezdjük az értékelést a több deliktum minősített esetei között újként felbukkanóval, a „*bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” történő elkövetéssel. Ennek szabályozását az indokolta, hogy az időskor, illetve a szellemi vagy fizikai fogyatékoság egyrészt kihathat a valós elkövetői szándék felismerésére, másrészt korlátozhatja az elhárítási képességet is. Ennek fennállása az eset körülményeinek egymással egybevetett értékelésével állapítható meg. A jogpolitikai célkitűzés világos, nem is vitatható, azonban már érzékelhetőek bizonyos esetekben a minősített eset értelmezési kihívásai, elsősorban a bűncselekmény felismerésére való korlátozott képesség megállapíthatósága kapcsán.¹⁹

Az indokolás mindkét vagyron elleni fejezet kapcsán rögzíti, hogy a korábban túl bonyolult tényállások egyszerűsítése is cél volt a kodifikáció során. Nem mindenhol sikerült elérni ezt a célt, erre a későbbiekben utalunk.

A csalással kapcsolatos változások külön szót érdemelnek nemcsak azért, mert új minősített esettel gazdagodott a tényállás, hanem két új csalásnak nevezett, azonban klasszikus felfogással annak aligha tekinthető tényállással is bővült a vagyron elleni deliktumok fejezete. A „*jótékony célú adománygyűjtést színlelvé*”

18 Megjegyzendő, hogy a gyakorlat értelmezési kérdéseire sem feltétlenül ad választ a jogalkotó egy-egy módosítás során, ezt talán nem is várható el. Lásd például KARSAI Krisztina – BLUTMAN László – KATONA Tibor: *Miért nem lehet a vezeték nélküli internet a lopás elkövetési tárgya?* Ügyészek Lapja, 2008. évi 3. szám, 5-16. old.

19 Ehelyütt csupán utalunk Bánáti János felvetésére: „*Talán nem kell részletesen indokolnom, hogy a bírói gyakorlatban e körben is milyen nehéz feladat vár.*” BÁNÁTI János: *Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán.* In.: HACK Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban,* ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013, 38. old.

elkövetés kizárólag a szabálysértést minősíti fel vétséggé. E körülménnyel kapcsolatban nem értjük, hogyha a jogalkotó olyan fokban érezte társadalomra veszélyesnek e körülményt, hogy vétséggé avatja általa a szabálysértést, akkor miért nem indokolt a magasabb kárt okozó esetekben is szabályozni? Magával a minősítő körülmény bevezetésével azonban egyetérthetünk. Az 1990-es évektől kezdődően egyre gyakrabban fordul elő, hogy az elkövetők különféle jótékony célra gyűjtenek adományokat, melyeket nem továbbítanak a passzív alanyok számára megjelölt személyekhez, szervezetekhez. E magatartásukkal az elkövetők nem csupán a korábban már megjelölt jogi tárgyakat (vagyon, bizalom) támadják, hanem az állampolgároknak meglévő (meglévő?) társadalmi szolidaritás érzését is semmibe veszik. Ebben az esetben egyfajta szűkebb²⁰ büntetőjogi védelmet biztosíthatunk a cselekménnyel szemben, s így megtartható az a differenciálás, ami indokolt ahhoz, hogy csupán ott legyen büntetőjogi beavatkozás, ahol feltétlenül szükséges a társadalom védelme érdekében. A jótékony cél meghatározása pedig – nem meglepő módon – a bíró mérlegelési jogkörébe tartozik, az eset körülményeinek függvényében.

A gazdasági csalás törvénybe iktatását szükségtelennek tartjuk.²¹ A korábbiakban már hivatkozott indokolás szerint: *„természetes személy megtévesztésének hiányában a csalás ezen esetekben nem volt megállapítható, holott magát a gazdasági társaságot, illetve annak szerveit tévedésbe ejtették.”* Nyilvánvalóan önellentmondó indokolás. Legjobb tudásunk szerint egy gazdasági társaságot fogalmilag kizárt tévedésbe ejteni, mert nincs tudata, amiben a valóságtól eltérő tartalmú tévképzet(ek) tükröződhet(nek). Eddig még nem is lenne probléma az indokolással, azonban azzal már igen, hogy a gazdasági társaság képviselői természetes személyek, illetőleg annak szervei mögött természetes személyek állnak. Ebből a szempontból tehát a csalás megállapítható, ha az – egyéb törvényi kritériumokon túl – elkövető részéről volt megtévesztő magatartás. A csalás ugyanis több szempontból is sajátos jellemzőkkel bíró bűncselekmény, nem csupán a vagyon elleni, hanem általában a bűncselekmények körében.

20 Másik megoldás lehetett volna, ha „a vagyoni előny közhasznú célra történő felhasználásának színlelésével” történő elkövetést rendelte volna a törvény súlyosabban büntetni. Mindkettővel kapcsolatban lásd MADAI Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése*, Hvg Orac, Budapest, 2011, 252-253. old.

21 A szükségességét egyébként nem támasztja alá eddig a kriminálstatisztika sem: a 2014. évben egy ilyen bűncselekményről tudunk. *Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről*, Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2015, 13. old.

Egyik sajátos tulajdonsága az esetleges többpólusú volta.²² Feltétlenül szükséges a cselekményhez az elkövető, aki a megtévesztő magatartást kifejti (első pólus), rajta kívül szintén nélkülözhetetlen a passzív alany, akit az elkövető becsap, és aki a vagyoni hatályú diszponálást megvalósítja (második pólus – egyben szükséges és mellőzhetetlen követelmény a passzív alany és a rendelkező személyazonossága). Abban az esetben, ha az elkövető egyben a vagyonnal, vagyonelemmel gazdagodó fél is, továbbá a passzív alany egyben a sértett, akkor megmarad kétpólusú jogviszonynak a situáció. Abban az esetben viszont bővíthet, ha a passzív alany nem a saját vagyona rovására, hanem máséra nézve tesz rendelkező nyilatkozatot. Ebben az esetben a passzív alany mellett egy tőle különböző személy is belép a jogviszonyba sértetti minőségben (harmadik pólus). És bár feltehetően nem jelent tipikus megvalósulási formát, de nem zárható ki, hogy a vagyon nem az elkövető oldalán, hanem egy tőle különböző személynél jelentkezik (negyedik pólus). Ez utóbbi lehetőség nem kizárt, tekintettel arra, hogy a normaszöveg alapján nem azt kívánja meg a jogalkotó, hogy az elkövető gazdagodjon, nála csupán a jogtalan haszonszerzés célzatát kell a büntetőeljárás során bizonyítani, s ebből a szempontból annak a kérdése, hogy a vagyoni előny hol, illetve kinél realizálódik, mellékes. Ezt egyébként a hazai felsőbb bírósági gyakorlat is kifejezetten elismeri.²³

A gazdasági csalás vonatkozásában a három-, illetőleg a négypólusú variáns jöhet szóba, ha a gazdasági társaság képviselőjében, érdekében eljáró személy tesz vagyoni rendelkezést, de az eredmény (csalásnál kár, gazdasági csalásnál vagyoni hátrány) a gazdasági társaságnál realizálódik. Ebből a szempontból tehát csak úgy képzelhető el a gazdasági csalás, ha mindkét fél részt vett a „színlelésben”. De ekkor pedig nem csalási magatartás, álláspontunk szerint, mert nincs megtévesztett természetes személy. A csalásnál pedig a klasszikus dogmatika is feltételezi a megtévesztő manővert. Ha tehát egyáltalán nincs megtévesztés – mert mindkét fél részt vett a „színlelésben” –, akkor vélhetően, a közreműködők a külvilág felé próbálják leplezni cselekményük hamis voltát. Kiindulva az indokolásból („*a hűtlen kezelés törvényi tényállása nem értékeli e cselekmények legfőbb jellegzetességét, azaz a megtévesztő magatartást*”), egyetértünk Tóth Mihály álláspontjával: „*továbbmenve: miért okoz hiányérzetet, hogy a hűtlen*

22 SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, HORST: *Strafgesetzbuch Kommentar*, C. H. Beck, München, 2001, 206-210. old.

23 EBH2003. 841.

kezelés tényállása nem értékeli „a megtévesztő magatartást”? A jogtalan haszonszerzés által motivált megtévesztés nem szükségszerűen mindig kötelességszegés is egyben? Dehogynem.”²⁴

A lopás vonatkozásában ki kell térnünk az új minősített esetre, az erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopásra. Ennek mind jogpolitikai célkitűzése, mind szövegezése legalábbis elgondolkodtató.

A szabályozás jogpolitikai célkitűzése világos, bár a miniszteri indokolás szemérmesen hallgat e körülmény törvénybe iktatásának kérdéséről. Napjainkban tipikus – különösen őszi-téli időszakban – elkövetésnek tekinthető a fakivágással történő lopás, amely jellemzően Janus-arcú: többnyire olyan személyek szereznek így tüzelőt, akik anyagi szükségük okán nem tudják megvásárolni a fát, azonban előfordul az is, hogy az elkövetők az így megszerzett fát továbbértékesítve tesznek szert haszonra. Az új törvény nem értékeli az elkövetés kiváltó okát, erre azonban a büntetés kiszabásánál sor kerülhet. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra, hogy e minősítő körülmény a lopás minősítési rendszerében kizárólag egy helyen bír relevanciával, mégpedig a szabálysértési értékre elkövetett lopást minősíti fel vétséggé. Mindezen túlmenően jelentősége nincs e körülménynek, ugyanis a továbbiakban az ellopott fa értékétől függően kizárólag az elkövetési érték nagysága releváns, ha más minősítő körülmény nem kapcsolódik a cselekményhez. Persze felvetődik a kérdés, hogy el fogja-e érni a célját e szabályozás? Önmagában a büntetőjogi fenyegetettség képes-e olyan társadalmi hatást elérni, mint amit a jogalkotó elvár e minősítő körülménytől? Egyfelől kriminálstatisztikai következményekkel jár, s növeli az igazságszolgáltatási szervek leterheltségét. Másfelől választás elé állítja a jogalkalmazót: milyen szankciót szabjon ki egy fakivágással, szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségéért? Vonjuk el a szabadságát? Lehet, hogy ez lesz a jövő, különösen, ha abból indulunk ki, hogy a tulajdon elleni szabálysértés esetén – aminek e cselekmény is minősülne, ha a jogalkotó nem emeli vétséggé –, gyakorinak tekintető a szabálysértési elzárás alkalmazása. Vajon szükséges ez? A választ mindenki belátása alapján tudja megadni... A normaszöveggel kapcsolatban is merülnek fel bennünk kételyek. Ha megtekintjük az új minősítő körülményt, több kérdés is felvetődhet. Indokolt-e a „jogellenes” jelző beépítése a normaszövegbe, esetleg a lopás

²⁴ TÓTH Mihály: *A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése*, MTA Law Working Papers, 2015. évi 4. szám, 16. old. További problémákra szintén lásd e tanulmányt.

minősített eseteként történő szabályozásával és a bűncselekmény új törvényben is fellelhető fogalmában szereplő társadalomra veszélyességével – mint kodifikált materiális jogellenességgel – magára ölti a minősítő körülmény a jogellenesség ruháját? Alkalmazási problémát jelent az elkövetés helyeként rögzített „erdőben” történő elkövetés is. Alapvető kérdés tehát, hogy mit tekintünk erdőnek? Le kell szögeznünk, hogy a nem erdőben történő fakivágással elkövetett lopás – ha valamilyen egyéb bűncselekmény vagy minősített eset megállapíthatósága nem merül fel – az ellopott fa értéke szerint minősül, jelen esetben szabálysértésként.

Ez persze további kérdéseket is felvet. Vajon a jogalkotó valóban csupán az erdőnek minősülő területről történő falopást kívánta súlyosabban szankcionálni és nem kívánta fokozott büntetőjogi védelem alá vonni az erdőnek nem minősülő, gyérebb, esetleg néhány fából álló facsoport „sérelmére” elkövetett lopást? És egyáltalán: vajon miben különbözik a szabálysértési értékre elkövetett falopás a szabálysértési értékre elkövetett jószáglopástól? Néhány ház körül – vagy nem csak ott – éldegélő (haszon)állat ellopása mennyiben eshet más megítélés alá? S vajon valóban eltérő megítélésű lehet az az eset, amikor szabálysértési értékre követik el a terménylopást? Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a lopás ruhájára új gombot – minősített esetet – kívánnánk felvarrni, de elgondolkodtató a jogalkotó értékválasztása ezen új minősített eset kapcsán... A törvényben a fakivágás szerepel, mint elkövetési mód. A normaszöveg nyelvtani értelmezése semmiféle problémát nem okozhat etekintetben. Ez alapján kizárólag a fa elkövető általi kivágása után történő elvétele felel meg a törvényi kritériumnak. A kivágás konkrét körülményeire nem tartalmaz további utalást a jogalkotó, azaz bármilyen eszközzel kivágható a fa (kézi fűrész, motoros fűrész, fejsze stb.). Problémát jelenthet viszont az, hogy a „kivágás” – maradva a nyelvtani értelmezésénél – a fa tövének (annak környékén) történő beavatkozást jelent? Vagy tényállásszerű lehet a fa törzsének közepén (esetleg feljebb) történő vágás is? További probléma is adódik a „kivágás”-sal. A jogalkotó valóban csak a vágással történő eltávolításra gondolt? Esetleg „kivágás” alatt érthetjük a fa más módon történő eltávolítását is (például robbantással történő eltávolítását, esetleg munkagéppel, egyéb járművel történő földből való kitépését, kiásását stb.)? S a fenti kérdések az új minősített eset által generált problémák csupán egy részére világítanak rá... Megítélésünk szerint – persze a jogalkotói értékválasztás normaszöveg szintjén történő exponálásának jogát elismerve –, nem indokolt az új minősített eset.

A két új vagyon elleni fejezetet értékelendő elmondhatjuk, hogy a jogalkotó mértéktartása okán nem került sor alapvető koncepcionális változások bevezetésére a vagyon elleni deliktumok kapcsán. Ez azért is szerencsés, mert az itt szabályozott deliktumok többsége több évtizedre visszamenően változtatás nélkül szerepelt a magyar büntető törvénykönyvekben, s hozzájuk kapcsolódóan kialakult a bírói gyakorlat is. A több tényállásban is felbukkanó új minősítő körülmény (a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idő koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés) kifejezetten előremutató, az idős, illetőleg fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmét szolgálja, amely kiemelt célja a nemzetközi egyezményeknek, s az Alaptörvénynek is.

A vagyon elleni bűncselekmények kapcsán sem volt tehát mindent elsőprő jogalkotási kényszer, s ezt helyesen ismerte fel a kodifikátor. Alapvetően és a két fejezetet szemügyre véve megállapítható, hogy hasonló büntetési tételek fenyegetik a vagyon elleni magatartások elkövetőit, mint az 1978. évi Btk.-ban. Az új minősített esetek, illetve tényállások kapcsán mégis azt mondhatjuk, hogy egyes esetekben súlyosabbnak tekinthető az új törvény, de szerkezeti egységre vetítve, generálisan ez már nem igaz.

4. DE LEGE FERENDA javaslatok

Az indokolás mindkét vagyon elleni fejezet kapcsán rögzíti, hogy a korábban túl bonyolult tényállások egyszerűsítése is cél volt a kodifikáció során. Nem mindenhol sikerült ezt elérni. A rablás esetében valóban egyszerűbbé – vagy legalábbis rövidebbé – vált a normaszöveg, azonban a visszautalások folytán talán nehezkesebb az értelmezés. A másik, első pillantásra még inkább kétségbeejtő szerkezetű lopás tényállása pedig nemhogy egyszerűsödött volna, hanem nőtt az itt szabályozott minősített esetek száma. Az új Btk. kodifikációja kapcsán tehát egyetérthetünk Tóth Mihállyal: *„ugyancsak ígéret hangzott el az olykor nyomasztó számú minősített esetek redukálására is, ám pl. a leginkább érintett lopás súlyosabban fenyegetett alakzatainak száma még tovább nőtt.”*²⁵ A magyar büntetőjog tehát továbbra is azon az úton jár – legalábbis ami a minősítési rendszer komplexitását jelenti –, amin a Csemegi-kódex I. novellája indította el,

²⁵ TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél*, Magyar Jog, 2013. évi 9. szám, 529. old.

s amelyen mérföldkőként a 1971. évi 28. törvényerejű rendelet továbbra is irányt mutatott. A jövőben valóban szerencsés lenne a minősített esetek számának csökkentése.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás szükségessége vitathatatlan.²⁶ Az pedig nyilvánvalóan a jogalkotói attitűdön múlik, hogy ekként nevezi el a bűncselekményt, vagy esetleg valamilyen más néven rendeli büntetni, hiszen korábban – az 1978. évi Btk.-ban – a számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény név alatt volt kriminalizálva. Ugyanakkor ezen „újszülött” esetében is meg kell jegyeznünk, hogy mivel nincs természetes személyre vonatkoztatott tévedésbe ejtés, szerencsésebb lenne a csalás helyett más nevet adni a deliktumnak.

„Deklarált cél volt az elburjánzott csalásszerű magatartások csökkentése, erre válaszul bekerült a törvénybe a gazdasági csalás (374. §), amit bizonyára kezelni lehetne a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés befejezett alakzatával, esetleg kísérletével.”²⁷ A kijelentéssel csak egyetérthetünk. A gazdasági csalást a fentiekre tekintettel szükségtelennek véljük, „csalás”-ként pedig pláne. A jogtalan haszonszerzési célzat még önmagában nem teszi csalássá a magatartást, hiszen erre hivatkozással akár a kerítés (200. §) is az lehetne, pedig attól a cselekménytől ez távol áll. A „színlelt”-ség szintén nem teszi csalássá, legfeljebb csalárddá; az eredménye – vagyoni hátrány – pedig éppen a hűtlen, illetőleg hanyag kezeléssel teszi rokonná. Úgy véljük, hogy a fent említett triász – a csalás, a költségvetési csalás vagy a hűtlen kezelés, esetleg a sikkasztást sem feledve –, a megfelelő elkövetői alakzat megválasztásával, tökéletesen alkalmas a jogalkotó által itt védeni kívánt jogi tárgyak oltalmára.

26 2014. évben 1 871 ilyen cselekményről tudunk. *Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről, i. m.*, 13. old.

27 TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél, i. m.*, 529. old.

AZ IDŐSEK ÉS FOGYATÉKKAL ÉLŐK FOKOZOTT BÜNTETŐJOGI VÉDELMEÉRŐL

1. Jogpolitikai háttér

A büntetőjogtól nem idegen, és talán soha nem is volt az, hogy *fokozott* büntetőjogi védelmet biztosítson bizonyos társadalmi csoportoknak, azok – jogalkotó által akceptált – személyes körülményeire tekintettel. Gondolhatunk ekörben a hivatalos személyek fokozottabb büntetőjogi védelmére, de akár meghatározott életkorú – pontosabban az alatti – gyermekek²⁸ vagy állapotú személyek körére is. E személyek esetében a jogalkotó által méltányolt személyes jellemző lesz az adott magatartás büntetendővé nyilvánításának alapja, vagy éppen a súlyosabb minősítést meghatározó körülmény. Az életkor passzív alany oldalán történő hangsúlyozása kapcsán ugyanakkor érdekes – s érdemes – arra is figyelemmel lennünk, hogy hosszú időn keresztül a gyermekek fokozottabb büntetőjogi védelmét exponálta elsősorban a jogalkotó, és a skála másik irányát illetően nem mutatott különösebb érdeklődést; valljuk meg, semmilyen sem.²⁹ Pedig hát azon jogpolitikai indokok, amelyek igazolhatóak a gyermekek vonatkozásában, nem ritkán igazolhatóak az *idősebbek*, illetőleg valamilyen fizikai vagy mentális *nehézséggel küzdő* személy esetében is. Ilyen értelemben tehát a jogalkotói választás kissé bicebóca volt.

Az idők változásával olykor a büntetőjog is változik. Nem volt ez másként a vizsgált körülményeket illetően sem, hiszen például a törvényben használt, de nem definiált fogalomhoz kapcsolódóan, a bírói gyakorlat által kimunkált „védekezésre képtelen”-ség fogalmát elfogadva, a jogalkotó legális definíciót

28 A rendszerváltás – és különösen az 1993. évi XVII., az 1995. évi XLI., majd az 1998. évi LXXXVII. törvény megalkotása – óta a büntetőjog mind fokozottabban üldözi a gyermekek sérelmére elkövetett bűncselekményeket.

29 A gyakorlat ugyanakkor – a maga eszközeivel – próbálta némiképp pótolni a jogalkotói törődést, hiszen a büntetés kiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK véleményben foglaltak szerint súlyosító körülményként értékelendő, ha a sértett védetlen, idős, beteg, védekezésre képtelen vagy oltalomra szoruló személy, amennyiben e körülmények valamelyike nem eredményez súlyosabb minősítést.

inkorporált.³⁰ Ezt megelőzően (is) ugyanakkor az életkort olykor összekapcsolta a védekezésre képtelenséggel, s egyes tényállásoknál ex lege – minden személyes fizikai, mentális körülménytől függetlenül – védekezésre képtelennek volt tekintendő a tizenkettedik életévét be nem töltött sértett.³¹

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény az 1979-es hatálybalépését követően – a 2013. június 30-i hatályon kívül helyezéséig – több mint száz alkalommal módosult, ebből a jogalkotó a '80-as évek óta több mint kilencven alkalommal módosította, és több alkotmánybíróági határozat is érintette a normaszöveget. Ezek a változások ezerhatszáznál is több rendelkezést módosítottak, vezettek be, illetve helyeztek hatályon kívül. A módosítások nagy száma arra vezethető vissza, hogy a rendszerváltás óta a különböző kormányok eltérő büntetőpolitikai irányvonalat követve igyekeztek formálni – sokszor egymásnak (s olykor-olykor saját maguknak is) ellentmondva – a büntetőjog rendelkezéseit, így a módosítások a törvény eredeti rendszerét jelentősen átformálták. Átalakult a büntetési rendszer, és a rendszerváltás évtizede a Különös Részt is jelentős befolyást gyakorolt. Ez különösen szembeötlő volt a gazdasági bűncselekményeket szabályozó fejezetnél, de jelentősen módosult az olyan hagyományosnak gondolható terület is, mint a személy elleni bűncselekményeket szabályozó fejezet. A törvény újabb novelláira hatással volt a felgyorsult tudományos fejlődés, és – olykor közvetett módon – az Európai Unióhoz történő csatlakozással együtt járó jogharmonizáció is. A legutóbbi időben előtérbe kerültek a szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépést segítő módosítások, valamint a bűnözés szerkezetében bekövetkezett változások következményeként a büntetéseket szigorító rendelkezések. Nos, az előbbi indokokból (is) kiindulva szilárdult meg a kormányzati gondolat: szülessen *új* Büntető Törvénykönyv.³²

30 2009. évi LXXX. törvény 42. § (5) bekezdés.

31 Lásd az 1978. évi IV. törvény 183/A. § és 210. §-ait.

32 TÓTH MIHÁLY: *Az új Btk. bölcsőjénél, i.m.*, 525-529. old. A kodifikáció szükségességének gyakran elhangzott indoka volt a korábbi Btk. nagyszámú módosítása. Egyfelől ez önmagában, s érdemben talán kevésbé indokolja új törvény megalkotását, másfelől a 2012. évi C. törvény is számos módosításon esett át hatálybalépése óta.

Az új törvény kodifikációja³³ elérte a különös részt is: új tényállások és új minősített esetek születtek, egyes tényállások más fejezetbe kerültek, s van, amelyet a dekriminalizáció ért utol.³⁴ Az új körülményeket illetően van olyan, amellyel csak egy-egy tényállás gazdagodott, de van olyan is, amely több tényállásban is feltűnik. Ez utóbbi körbe tartozik „*a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” (emberölés, testi sértés esetében), valamint „*a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” (rablás, kifosztás, sikkasztás, csalás esetében) történő elkövetés. Mint látható, a különbség a két fordulat között annyi, hogy előbbinél az *elhárítási* képességet, míg utóbbinál a *felismerési* vagy *elhárítási* képességet érinti hátrányosan az állapot. Jelen munkában a második esetkörrel foglalkozom, hiszen ez magába foglalja az előbbit, s a megfelelő fogalmi elemek kapcsán értelmezendők a leírtak az előbbi esetkörre is.

Talán nem felesleges ugyanakkor felhívni arra a figyelmet, hogy a jogalkotó a vizsgálódás tárgyát képező esetet tulajdonképpen *több esetből kovácsolta eggyé*, hiszen valójában az alábbiakról van szó:

- a bűncselekmény felismerésére idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;
- a bűncselekmény felismerésére fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;
- a bűncselekmény elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés;
- a bűncselekmény elhárítására fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés.

33 A törvény „*mértéktartó kodifikáció végterméke, de ez napjainkban talán magától értetődő követelmény is. Aki ma a büntetőjog területén teljesen újat akar kitalálni, attól – kriminológiai felfogásunktól függetlenül – óvakodnunk kell.*” TÓTH Mihály: *Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve*, Jogtudományi Közlöny, 2014. évi 10. szám, 448. old.

34 A vagyoni elleni bűncselekményekről szóló fejezetből például a hitelsértés bűncselekménye átkerült a gazdálkodás rendjét sértő bűncselekmények közé, mivel annak védett jogi tárgya nem elsősorban a vagyoni viszonyok rendje. Az új törvényben nem szerepel a vásárlók megkárosítása bűncselekmény.

1.1. A szabályozás előtörténete

Az *eredeti törvényjavaslat*³⁵ nem tartalmazta e körülményt, s egy 2012. május 30-i³⁶ egyéni képviselői módosító indítvány formájában került a törvényhozás elé.³⁷ Az indítvány az emberölés, a testi sértés, valamint – a tag értelemben felfogott vagyon elleni bűncselekmények körében – a rablás, a kifosztás, a sikkasztás és a csalás tényállásaihoz javasolta beiktatni az új körülményt.

Az indítvány előterjesztői azzal indokolták a törvénybe iktatás szükségességét, hogy *„az utóbbi időben az időszerűségek sérelmére elkövetett bűncselekmények vonatkozásában nem csak számszerű növekedés mutatkozik, hanem a jogsértések elkövetési módja is egyre súlyosabb. Az elkövetők kihasználják, hogy az általában egyedülálló időszerűségek kevésbé tudnak védekezést tanúsítani. Hasonlóan a fiatalokhoz az időszerűségeket is nagyobb védelemben kell részesítenie a büntetőjognak. A sérelmekre megvalósított tipikus bűncselekmények, így az emberölés, a testi sértés, a rablás, a kifosztás, a sikkasztás és a csalás esetében ezért indokolt minősítő körülményként szabályozni a bűncselekmény felismerésére, illetve elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést, amely nagyobb visszatartó erővel hat. Ez ugyancsak indokolt az állapotuknál fogva kiszolgáltatottabb helyzetben lévő fogyatékos személyek esetében is.”*³⁸

A módosító indítvány indokolásából kitűnik, hogy az időszerűségek sérelmére elkövetett bűncselekmények *számszerű növekedése* áll a javasolt – és később elfogadott – módosítások jogpolitikai indokainak exponált helyén. A számszerű növekedés mellett másik érvként az elkövetési mód *súlyossága* szerepel. Mindkét indok gyakorta lát napvilágot a sajtóban, az erre vonatkozó statisztikai adatok elemzése pedig külön kutatást érdemel, szintúgy az is, hogy mivel magyarázható az ilyen bűncselekmények magas száma?³⁹ Vajon az idősödő társadalom képét

35 T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről.

36 Ugyanezen a napon született egy másik – vagyon elleni bűncselekményhez kapcsolódó – minősített eset beiktatására vonatkozó képviselői módosító indítvány, amely végül (az indítvány eltérő normaszöveget javasolt) az „erdőben jogellenes fakivágással” nevet kapta, s a lopás tényállását színesíti. MADAI Sándor: *Nem látom a fától az erdőt – Az erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopás alapkérdései*, Magyar Jog, 2016. évi 9. szám, 504-509. old.

37 T/6958/137. módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslatához.

38 A T/6958/137. módosító javaslat indokolása.

39 Egyetérthetünk Györgyi Kálmánnal, hogy a bűnözés struktúráját számos tényező befolyásolja, s az már nem a jogalkotótól és nem is a jogalkalmazótól függ, hogy az adott tényállást kimerítő cselekmények közül a milyen súlyúak a gyakorbabbak. GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések, i. m.*, 278. old.

festi elénk, vagy pedig elkövetői *attitűdváltást* jelez, azaz a kisebb ellenállás – s egyben nagyobb siker – reményében fordulnak/fordultak inkább az idősek felé az elkövetők?

Az indítvány tulajdonképpen a *szinkronját* kívánta megteremteni annak a korábban már hivatkozott jogalkotási szemléletnek, amely a kiskorúak olykor fokozottabb védelmét mutatta. Kérdés lehet ugyanakkor, hogy valóban szinkronról beszélhetünk ennek következtében? A törvényt *komplex módon* szemlélve igen, valóban efelé történt elmozdulás, ugyanakkor ha az *egyes bűncselekményekre* vetítjük a kijelentést, akkor már nem tekinthetjük azt helyénvalónak. A módosító indítványban elsőként nevesített bűncselekmény az emberölés. A Btk. 160. § (2) bekezdés i) pontjában megtaláljuk „*a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére*” minősítő körülményt, míg a k) pontban „*a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” fordulat szerepel. E tényállás esetében tehát valóban párhuzamba állítható a két életkori szakasz. A testi sértés vonatkozásában már nincs párhuzam, hiszen az indítványozott eset megtalálható a tényállásban, mind a könnyű testi sértés (Btk. 164. § (4) bekezdés c) pontja), mind a súlyos testi sértés (Btk. 164. § (6) bekezdés c) pont) esetén, azonban nem találunk a kiskorúsághoz/gyermekkorúsághoz köthető életkori minősítést. Hasonló a helyzet a rablás (Btk. 365. § (3) bekezdés g) pont), a kifosztás (Btk. 366. § (1) bekezdés c) pont), a sikkasztás (Btk. 372. § (4) bekezdés c) pont) és a csalás esetében (Btk. 373. § (4) bekezdés c) pont). Megjegyzendő ugyanakkor egy – az előbbin túli – fontos különbség is: az említett tényállások közül a kifosztás esetében *alaptényállási* elem a passzív alany időskor vagy fogyatékoság szerinti személyes kvalifikáltsága, míg a többi deliktum esetében *minősítő* körülmény.⁴⁰

Az indítvány hivatkozik a *súlyosabb büntetési tétel* nagyobb visszatartó hatására.⁴¹ Az talán nem újdonság, hogy egy bűncselekmény elkövetése előtt/

40 Fel kell hívni a figyelmet ugyanakkor arra is, hogy a fent említett cselekmények közül az emberölés, a testi sértés, a rablás és a kifosztás (leg)súlyosabban minősülő eseteinél megteremtette az elkövetéskor 12. életévüket betöltött személyek felelősségre vonásának lehetőségét is a jogalkotó. A büntethetőség korhatárának leszállítását érintő vitákhoz lásd például TÓTH Mihály: *Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén*, Élet és Irodalom, 2012. évi 35. szám, 5. old. és PALLAGI Anikó: *Büntethető gyermekkorúak*, Pro Futuro, 2014. évi 1. szám, 97-111. old.

41 Gondos mérlegelést igényel a szakpolitikától annak megfontolása, hogy milyen büntetési tételt rendeljen egy-egy cselekményhez, hiszen a szigorú gyakran tartja egyedüli megoldásnak a „nagy” politika és a média is. NAGY Ferenc: *A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető*

során sok tényező befolyásolja az elkövetést fontolgotó személyt/elkövetőt, s a motívumok küzdelmének eredményeként dől el, hogy merre visz tovább az útja. E motívumok közül kétségtelenül *fontos*, azonban *csupán az egyik* tényező a büntetési tétel. Ismert, hogy egy bűncselekmény társadalomra veszélyességének – talán legfontosabb – fokmérője a büntetési tétel. De vajon hogyan készül a büntetési tétel? Ki az vagy kik azok, akik eldöntik, hogy mely bűncselekmény milyen büntetési tétellel fenyegetett legyen? Aligha hihető, hogy minden esetben a törvényhozó – végső soron az Országgyűlés plenáris ülése – dönt *érdemben* arról, hogy egy-egy cselekmény milyen tételkerettel működjön? Márpedig ezt az alapvető fontosságú döntést – úgy vélem –, csupán transzparens módon, széleskörű konszenzus alapján lehetne meghozni. Nem csupán azért, mert – mint jeleztem – alapvetően tükrözi a jogalkotó adott magatartáshoz fűződő viszonyát,⁴² hanem azért is, mert mint szintén tudjuk, ehhez számos körülmény kapcsolódik, gondoljunk csak a halmazati büntetés kiszabásának szabályaira, a visszaesés egyes jogkövetkezmenyeire, de akár a bünszervezetben történő elkövetés jelenleg hatályos szabályaira is. A büntetési tétel mértéke és annak törvénybefoglalási folyamata tehát szerény véleményem szerint jóval nagyobb figyelmet érdemel, mint amelyben jelenleg részesül. A büntetési tétel meghatározása kétségkívül és vitathatatlanul a jogalkotó kompetenciájába tartozik, azonban az elkövetést (vagy el nem követést) befolyásoló egyéb tényezők vonatkozásában is komoly eszközrendszer birtokosa a jogalkotó (a felelősségre vonás elkerülhetetlenségének, gyorsaságának stb. biztosítása, ösztönzése), amelyek összehangolt alkalmazása mutathat hosszú távú, és jelentős eredményeket a bűnmegelőzés terén – s ez talán nem csupán a vizsgált „újdonságok” vonatkozásában van így.⁴³ Persze azt sem szabad elfelejtenünk, hogy – ha a vagyon elleni deliktumokra vetítjük a törvénybe iktatott személyes körülményeket – a középérték alkalmazásának követelménye okán,⁴⁴ a valóságban talán soha elő nem fordul, de most elképzelt „laboratóriumi körülmények között” – nem létező, vagy azonos számú és nyomatékú súlyosbító és enyhítő körülményeket, s kizárólag ezen egy súlyosabb megítélésű körülményt

Törvénykönyvben, Büntetőjogi Kodifikáció, 2001. évi 2. szám, 3. old. és STPOS Ferenc: *Büntetés – üres fenyegetés?* Glossa Iuridica, 2012. évi 1. szám, 47-51. old.

42 „A büntetési tétel a jogalkotó általános értékelését tükrözi a tényállás alá tartozó magatartásokról és annak elkövetőiről.” PÁPAI-TARR Ágnes: *Gondolatok a büntetés-kiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről*, Pro Futuro, 2017. évi 1. szám, 14. old.

43 KERTÉSZ Imre: *Büntetőpolitika – Bűnmegelőzés*, Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. évi 4. szám, 21-22. old.

44 Egyetértve Gellér Balázssal: a középérték alkalmazása természetesen nem kötelező, hanem irányadó kiindulási alapot jelent, attól a bíróság – indokoltan – eltérhet. GELLÉR Balázs: *Büntetés-kiszabás Magyarországon negyedik Büntető Törvénykönyvében*, Jogtudományi Közlöny, 2015. évi 2. szám, 74. old.

feltételezve – végiggondolt büntetéskiszabás alapján elképzelhető, hogy – ami sok minősítő körülménynél nem fordulhat elő – a minősített eset *középmértéke* súlyosabb lesz, mint az alapeset, illetőleg a minősített esetet megelőző, kisebb tárgyi súlyú minősített eset *büntetési tételének felső határa*.

Az indokolás gerincét az *időskorúak* fokozottabb védelmének szükségességére vonatkozó érvek teszik ki, s a *fogyatékosága* miatt felismerésben vagy elhárításban korlátozott személyek kapcsán csupán az utolsó mondatban vannak párhuzamot az előterjesztők az időskorúakra vonatkozó érvekkel.

Sajnálatos tény, hogy az indokolás érveivel csupán a jogalkotás szükségességére irányítja rá a figyelmet, azonban a felmerülő jogalkalmazói kérdésekhez nem nyújt segítséget. Szintén sajnálatos tény, hogy a törvényjavaslat előterjesztője sem ad támpontot az értelmezéshez, és ez talán magyarázható a kodifikáció forgószeleivel, de a folyamatra jellemző időtényező kérdésével is, hiszen a Btk. eredeti előterjesztéshez elkészült az indokolás, de már a zárószavazásra bocsájtott változathoz nem módosult az indokolás az előterjesztő által befogadott indítványokra kiterjedően. Ez bizonyos jogszabályoknál nem okozna diszkomfortérzetet, de a Büntető Törvénykönyv esetében, az értelmezési nehézségeket – törvényi értelmezés híján – orvosolni törekvő segítség talán örömmel töltötte volna el a jogalkalmazók szívét. Természetesen egy ilyen igényre lehet akként reagálni, hogy „majd megoldja a gyakorlat”. Nyilvánvaló, hogy megoldja. Vagy legalábbis megpróbálja. Lakonikusan állapítja meg a jogalkalmazó is: „*a fogalom tartalmi kitöltése a bírói gyakorlatra vár*”.⁴⁵ Nem ez az első eset hazánk büntetőjog-történetében, hogy magára marad a jogalkalmazás, vélhetően nem is az utolsó. Csakhogy ennek – különösen a fogyatékosággal kapcsolatos korlátozottság megítélésének – az eredménye az eltérő bírói gyakorlat, kedvezőbb esetben a Kúria kötelező erejű iránymutatása lehet.

1.2. Jogpolitikai háttér – kissé talán bővebben

1.2.1. *Ki az idős?*

Az időskor – a vele olykor együtt járó testi és szellemi hanyatlás, valamint tűrőképesség-csökkenés miatt – megalapozza a fokozottabb büntetőjogi védelem igényét. A rendszerváltás utáni magyar büntetőjog mindezidáig adós maradt olyan Btk. módosítással, amely megpróbál kiemelkedő büntetőjogi védelmet

⁴⁵ Fővárosi Törvényszék 27.Bf.10850/2013/15. 6. old.

biztosítani a társadalom e rendkívül széles és különösen sebezhető, rászoruló korosztályának.

Bár a nemzetközi⁴⁶ és a hazai⁴⁷ dokumentumok általában kerülnek az időskor⁴⁸ kezdetének pontos meghatározását⁴⁹, egyértelműen deklarálják, hogy hazánk⁵⁰ – s az Európai Unió – népessége idősödik.⁵¹ Hazánkban 2017-ben a 65 év felettek száma 1 701 023 fő volt.⁵² Az idősödő és idős emberek biztonságát és emberi méltóságának megőrzését támogató gazdasági és társadalmi környezet kialakítása e tendencia miatt is fontos követelménnyé vált. Alapvető fontosságú az emberi jogok érvényesülését és az emberi méltóság megőrzését támogató környezet megerősítése, a közbiztonság, ahol megvalósulhat az idős emberek személy- és vagyonbiztonsága, és szükség esetén legyen elérhető a számukra leginkább megfelelő szolgáltatás, beleértve ebbe az igazságszolgáltatást is. Ehhez elengedhetetlen a nagy társadalmi ellátórendszerek (beleértve a humánszolgáltató és személyvédelmi rendszereket) továbbfejlesztése úgy, hogy leginkább igazodni tudjanak a meglévő lehetőségek mellett e csoport szükségleteihez. A növekvő életkorú népesség – vizsgálatunk szempontjából – magával hozza azt, hogy *szükségképpen* egyre nagyobb társadalmi kör lesz kitéve annak, hogy bűncselekmény sértettjévé váljon, hiszen nem minden elkövetésre vállalkozni kívánó személy tekint el az elkövetéstől, vagy keres más sértettet,

46 Lásd például *Political declaration and Madrid international plan of action on ageing*, United Nations, New York, 2002; *Active ageing: a policy framework*, World Health Organization, Geneva, 2002; *Global strategy and action plan on ageing and health*, World Health Organization, Geneva, 2017; *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing*, European Union Agency for Fundamental Rights – Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2018.

47 Az Idősügyi Nemzeti Stratégiában az Egészségügyi Világszervezet életkor szerinti felosztását figyelhetjük meg: „E felosztásban a 60-74 év közöttiek az idősödők, a 75-89 évesek az idősek és a 90 év fölötti személyek a nagyon idősek – magyar fordításban a nem egészen jól hangzó „aggok”. A Stratégia szempontjából e három korcsoportot együttesen tekintjük időseknek, bár a hazai munkaerő-piaci sajátosságok okán – e szakterület vonatkozásában – már a 45 éven felüliek is szeniorokként kezelendők.” 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról. Evonatkozásban tehát a 75 év feletti tekinthető idősnek.

48 Hazánkban előfordul a „szépkorú” kifejezés is, a jogalkotó a 90. életévüket betöltött személyeket sorolja ebbe a kategóriába. 255/2008. (X. 21.) Korm. Rendelet a szépkorúak jubileumi köszöntéséről.

49 Kivételes például az Amerika-közi egyezmény az idősebb személyek emberi jogainak védelméről (*Inter-American Convention on Protecting the Human Rights of Older Persons*). Az egyezmény 2. cikke szerint idősebb személy a „60 éves vagy annál idősebb személy, kivéve, ha a jogszabályok meghatározzák a minimális életkort, amely kisebb vagy nagyobb, feltéve, hogy ez nem haladja meg a 65 évet. Ez a fogalom magába foglalja – mások mellett – az időseket is.”

50 <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> (2018. 07. 19.)

51 Hazánkban 2007-2017 között 2,8%-kal nőtt a 65 év felettek aránya. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing (2018. 07. 19.)

52 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd009.html (2018. 07. 19.)

mert idős(ebb) korú az eredetileg „kiszemelt” személy. Az *életkorból eredő* sértetté válást elősegítő tényezőt kezelheti a jogalkotó a büntetőjog eszközeivel is, azonban ne feledjük, hogy jelen esetben az életkor *nem elegendő* a súlyosabb fenyegetettséghez.

Feltétlenül megjegyzendő, hogy az „időskor” kifejezés nem kőbe vésett életkori szakaszokat jelöl: egyfelől jelenleg is több életkori kategorizáció figyelhető meg a társadalomtudományban, illetőleg az időskorral (is) foglalkozó dokumentumokban. Talán nem alaptalan kijelentés, hogy a társadalmi viszonyok határozzák meg azt, hogy ki tekinthető idősnek. Minél inkább idősödik egy társadalom,⁵³ annál inkább számolhatunk azzal, hogy új(abb) kritériumok szerint történik majd a társadalom csoportjainak életkor szerinti meghatározása.

Gerontológusok szerint az életkor és az időskor legalább *négyféle* értelemben használható. Az a dimenzió, amelyet a köznyelvben használunk, a *kronológiai* életkor, amelyet a születés óta eltelt évek száma határoz meg. A második dimenzió a *biológiai* kor, amely a fizikai változásokra utal. A harmadik dimenzió, a *pszichológiai* életkor, azokra a pszichológiai folyamatokra – értve ezalatt elsősorban a mentális működést és a személyiséget érintő változásokat – utal, amelyek életciklusunk során előfordulnak. A gerontológusok hangsúlyozzák, hogy a kronológiai kor nem mindig ugyanaz, mint a biológiai vagy pszichológiai kor. Az öregedés negyedik dimenziója a *társadalmi* (szociális) dimenzió. A társadalmi előregedés az egyén szerepének és kapcsolatainak változásait jelenti, mind a hozzátartozók, ismerősök hálózatában, mind a formális szervezetek (például munkahely) vonatkozásában. Bár a társadalmi előregedés egyénenként különbözhet, alapvetően befolyásolja az öregedés társadalmi kultúrában gyökerező megítélése.⁵⁴

Helyesen állapítja meg az EU Alapjogi Ügynöksége, hogy a *kronológiai* és a *biológiai* életkor nem pontos kifejezése az időskornak, az ugyanis olyan társadalmi konstrukció, amely az adott időpillanatban megfigyelhető *társadalmi realitással*,

53 Ez elsősorban a „fejlett” világra értendő, s az egyén szintjén az élettartam növekedését jelenti, míg társadalmi szinten az élve születések számának csökkenéséből is adódik. *World Report on Ageing and Health*, World Health Organization, Geneva, 2015, 43-45. old.

54 HOOYMAN, Nancy R. – KIYAK, Asuman H.: *Gerontology and the Concept of Aging*. In.: *Sociology: Understanding and Changing the Social World*, University of Minnesota Libraries Publishing, Minneapolis, 2011, 1. old.

valamint az időskorról alkotott, folyamatosan és társadalmanként *változó felfogással* áll szoros kapcsolatban.⁵⁵ Az időskorról beszélve szükséges a történelmi sajátosságokról is említést tenni, hiszen a *történelmi meghatározottság* is fontos szempont, mivel a befutott életpálya erősen befolyásolja az idősek korcsoportjának helyzetét, még ha az egyének társadalmi helyzete különböző is. Például a ma 80 év feletti embereként átélték a második világháborút, majd az '50-es években ők építették fel a lerombolt országot, átélték 1956-ot, a Kádár-korszakban töltötték életük nagyobbik hányadát. A ma 70-80 éves korosztály a második világegés időszakában, illetőleg közvetlenül az után született. E korcsoportokból sokan veszítették el szüleiket, családtagjaikat felnőttkoruk előtt. Utóbbi generáció gyermekként élte meg az '50-es éveket, a Kádár-korszakban kezdtek dolgozni. Szocializációjuk során az állami szerepvállalás jelentette az ingyenes oktatást, az egészségügyi és szociális ellátást, az állami lakást, a közszolgáltatást. Ez a korosztály *nagy arányban* veszítette el munkahelyét a rendszerváltozást követően, sok mai idő ember életpályája megszakadt a kilencvenes évektől és az újrakezdés gondot okozott szinte az egész 70 év feletti generációnak. Új feltételeket diktált a piacgazdaság, sokan közülük *mélyszegénységbe* jutottak. A 60-70 év közötti korcsoportnak volt esélye az újrakezdésre a rendszerváltás után, mégis sokan nyugdíjba mentek vagy egészségi állapotuk alapján kérték a rokkantsági nyugdíj megállapítását, *s a társadalom látókörén kívülre kerültek*.⁵⁶ E folyamatok nyomot hagytak fizikai és mentális állapotukon, csupán ennek mértéke kérdéses.

A vizsgált körülmények vonatkozásában kiemelendő, hogy a jogalkotói szándék sem pusztán a kronológiai időskorban lévők fokozottabb védelmére irányul, hanem komplex elemzést igényel a jogalkalmazó részéről, s nem csupán azért, mert a passzív alany kronológiai kora mellett – ami csupán kiindulási alapot szolgáltat („*idős koránál fogva*”) – a biológiai és a pszichológiai korát is elemeznie kell az ítékezés során, hanem azért is, mert abból kell aztán levonni azt a következtetést – a támadás jellegének megfelelően –, hogy az elkövetés pillanatában fennálló „*komplex*” időskor⁵⁷ *korlátozta-e* a sértettet a *felismerésben*, illetőleg az *elhárításban*?

55 *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing, i.m.*, 6. old.

56 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról.

57 Ennek megítélése a jogalkalmazóra van bízva, s a passzív alany állapotát szakértői vélemény, tanúk, illetőleg a jogalkalmazó saját személyes meggyőződése is megalapozhatja. Természetesen ezek kapcsán is körültekintő értékelés szükséges. ELEK Balázs: *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben*, Rendészeti Szemle, 2009. évi 3. szám, 87-120. old.

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1982. december 3-ai keltezésű, 37/51. számú határozatában jóváhagyott egy, az előregedésről szóló nemzetközi intézkedési tervet, emlékeztetve arra, hogy az ENSZ közgyűlésének 1991. december 16-ai 46/91. számú határozatában⁵⁸ megalkotta azokat az elveket, amelyeket minden kormány idősokkal kapcsolatos programjaiban szükséges alkalmazni. Az ENSZ közgyűlés 1992. október 16-ai 47/5. számú határozatában kiáltványt fogalmazott meg, figyelemmel az Európai Szociális Chartában lefektetett alapelvekre. Az ENSZ támogatta az Európai Unió 1998. november 16-ai bécsi nyilatkozatában foglaltakat, egyetértve az idősök nemzetközi éve alkalmából kiadott budapesti nyilatkozatban meghatározott célokkal. Ez a vizsgált téma szempontjából azért is fontos, mert az ENSZ 2002-ben zászlajára tűzte⁵⁹ – s ennek megfelelően nemzetközi szervezetek, illetőleg az ENSZ tagállamai(nak jelentős része) törekszik megvalósítására – az úgynevezett *aktív idősor* biztosítását. Ennek lényege, hogy a megvalósításért felelős szervezeteknek tenniük kell azért, hogy a felnőttkorra (az időskort megelőző, legmagasabb aktivitású felnőttkort érte ezalatt) jellemző aktivitás minél hosszabb ideig megőrizhető legyen az idősebb egyének számára is. Az erre való törekvés folyamánya lehet az, hogy a minél tovább fennálló friss szellemi és fizikai állapot *nem fogja oly mértékben korlátozni* a bűncselekmény felismerését vagy elhárítását, mint ezelőtt 20-30 évvel. A vizsgált esetet tekintve megállapítható, hogy felfoghatjuk azt a büntetőjogban megjelenő, ENSZ célkitűzés elérésére való törekvésnek is, hiszen az idősebbek számára biztosított fokozott büntetőjogi védelem – feltételezve annak legalább részbeni preventív hatását – megóvhatja a korosztályt olyan mentális, fizikai károsodástól, amely életminőségükre, s ezáltal aktivitásukra is kihatással lesz. Konklúzióként leszűrhető tehát, hogy a jövőben – összevetve a várható növekvő élettartammal – *későbbre fog tolni a büntetőjogban* – jelenleg még egyértelműen nem rögzült, s talán nem is rögzíthető – *időskori határ*, így az érintett rendelkezések folyamatos felülvizsgálata látszik szükségesnek.

58 A határozat 17. pontja kifejezetten rögzíti, hogy „*az idősök számára lehetővé kell tenni, hogy méltósággal és biztonsággal élhessenek, és mentesüljenek a kizsákmányolás és a fizikai vagy szellemi visszaélésektől.*” Az ENSZ közgyűlése által elfogadott „Idős Emberekkel Foglalkozó Alapelvek”.

59 *Active ageing – a policy framework*, i.m. A stratégia részletes elemzését lásd WALKER, Alan: *A strategy for active ageing*, International Social Security Review, 2002. évi 1. szám, 121-139. old.

1.2.2. Ki a fogyatékkal élő?

Az előbbieken láthattuk, hogy az „időskor” is kreativitásra készíti a jogalkalmazót, s a kreativitás követelménye a „fogyatékoság” kapcsán is megmarad. Ugyanazzal a problémával állunk szemben e fordulat kapcsán is, mint az „időskor” kapcsán: a jogalkotó mellőzte a „fogyatékoság” definiálását, illetőleg az esetleg más normában található definícióra történő utalást. A legális definíciónak, illetve az arra történő utalásnak a hiánya azért jelent nehézséget a jogalkalmazásnak, mert e fogalom kapcsán még ingoványosabb a talaj ahhoz, hogy egy egységes kiindulási pontot találjunk, ugyanis a fogyatékoság sokféleképpen értelmezhető: a skála a *nagyon súlyos* fogyatékoságtól kezdve egészen a hétköznapi, „átlagos” életet csupán *minimálisan*, vagy olykor érdemben még úgy sem befolyásoló körülményekig terjed.

Hazánkban a 2011-es népszámlálás adatai szerint 490 578 fogyatékkal élő személy élt; a szám „önbevallás” alapján készült, vagyis a nyilatkozó saját közlése alapján fogyatékkal élő.⁶⁰ Ez előre vetíti a vizsgált esetkör büntető-jogalkalmazási problematikáját is, vagyis annak kérdését, hogy található-e olyan *objektív* kritérium, amire alapozva büntetőjogi értelemben is fogyatékosággal küzdőnek minősül a személy, vagy ez saját nyilatkozata alapján is figyelembe vehető?

Nemzetközi szintéren hasonló helyzettel szembesülhetünk, mint az „időskor” kapcsán. A fogyatékoságból – mint az egyént korlátozó tényezőből – eredő hátrányok elleni nemzetközi fellépés kezdetei a XX. század második felére tehetők. 1975. december 9-én az ENSZ közgyűlése kiáltványt fogadott el a fogyatékosággal élő személyek jogairól, majd a ’80-as – ’90-es évektől kezdődően egyre több nemzetközi dokumentum foglalja közre a fogyatékosok jogaival.

A fogyatékoság kapcsán több modell szerinti felfogást különböztethetünk meg; így például ismert *orvosi* modell, *társadalmi* modell, *bio-pszicho-szociális* modell és *kulturális* fogalmi modell.⁶¹ A felfogás a korábban uralkodó orvosi modell felől a társadalmi, illetve a bio-pszicho-szociális modell felé tolódik el, vagyis afelé, hogy a fogyatékoság szempontjából nem annak orvosi kategorizálása a döntő, hanem elsősorban az, hogy a fogyatékkal élő személy társadalmi részvételét mennyiben

60 2011. évi népszámlálás – 17. A fogyatékosággal élők helyzete és szociális ellátásuk, KSH, Budapest, 2015, 11. old.

61 HADI Nikolett: *A fogyatékosággal élő személyek alapjogai*, PhD értekezés, Kaposvár, 2013, 15-20. old.

korlátozza saját állapota.⁶² Etekintetben tehát a vizsgált büntetőjogi körülmény is e felfogást tükrözi akként, hogy külön kritériumként – s nem a fogyatékoság fogalmába értve – nevesíti az állapot egyénre, pontosabban az ő felismerési, cselekvési képességére gyakorolt hatását, amelyet a büntetőjogi értékelés során kell alapul venni. És az újabb nemzetközi dokumentumok szintúgy a *változó világ változó viszonyaiban* vizsgálándónak tartják a fogyatékoságot, mint az időskor fogalmánál is tapasztalhattuk.⁶³

A „fogyatékoság” fogalmának szempontjából vizsgálva a kérdést, elmondható, hogy több nemzetközi dokumentum – s hazai jogszabály – is meghatározza, hogy mi tekinthető fogyatékoságnak, illetve ki minősül fogyatékkal élő személynek.⁶⁴

A 2006. december 13-án, New Yorkban elfogadott Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény 1. Cikke szerint: *„fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”* Az újabb nemzetközi dokumentumok ugyanilyen tartalommal, illetve visszautalva az Egyezményre törekednek megjelölni a fenti definícióban rögzített hátránnyal, hátrányokkal élő személyeket.⁶⁵

Hazánk vonatkozásában elmondható, hogy – szemben az „időskor” fogalmával – a jogalkotó is meghatározta, hogy ki minősül „fogyatékos személynek”. A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXII. törvény hatálybalépését megelőzően más – szűkebb⁶⁶ – fogalom szerepelt a törvényben, azonban

62 MIKOLA Orsolya Irén: *A fogyatékosággal élő személyek jogvédelme a fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben*, PhD értekezés, Budapest, 2017, 24-29. old., HADI Nikolett: *A fogyatékosággal élő személyek alapjogai, i. m.*, 15-20. old. és *World Report on Disability, i. m.*, 4. old.

63 *World Report on Disability*, World Health Organization, Geneva, 2011, 4. old.

64 A „fogyatékos” vagy „fogyatékos személy” – mint jogi szempontból elsősorban hátrányos vagy pozitív diszkriminációra okot adó körülménnyel bíró személy – kifejezés a politika látóterébe kerülve változáson ment keresztül, s napjainkra a „fogyatékkal élő személy” kifejezés terjedt el, s lett remélhetőleg negatív előítéletektől mentes.

65 Lásd például *World Report on Disability, i. m.*; *WHO Global Disability Action Plan 2014-2021*, World Health Organization, Geneva, 2015; *Az Európai Unió Alapjogi Chartája; Európai fogyatékosügyi stratégia 2010-2020*.

66 A korábbi szabályozás szerint *„fogyatékos személy: az, aki érzékszervi – így különösen látás-, hallásszervi –, mozgásszervi, értelmi képességeit jelentős mértékben vagy egyáltalán nem bírta el, illetve a kommunikációjában számottevően korlátozott, és ez számára tartós hátrányt jelent a társadalmi életben való aktív részvétel során”*.

a korábban már említett ENSZ egyezményre⁶⁷ figyelemmel módosítani kellett a törvényi definíciót.⁶⁸ 2013. június 1-je óta az alábbi fogalommal találkozhatunk az 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontjában: „*fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja*”. A definíció tartalmilag nagyban hasonlít az ENSZ egyezmény meghatározásához, de egy különbségre mindenképpen indokolt felhívni a figyelmet: az ENSZ egyezmény a „korlátozhatja” fordulatot használja, míg a törvény a „korlátozza vagy gátolja” fordulatot... A Btk. által használt fogalomnak tartalmi kitöltését tehát megtalálhatjuk jogrendünkben, bár az efelett érzett örömünket kissé beárnyékolja, hogy a törvényi definíció az 1998. évi XXVI. törvényre vonatkozik („e törvény alkalmazásában”), de büntetőjogunkban nem ez az első – s vélhetően nem is az utolsó – eset, amikor a jogalkotó önálló problémamegoldásra képesnek tekinti a jogalkalmazót...

Tekintettel arra, hogy a Btk. nem ad *semmilyen* támpontot a fogyatékoság értelmezésére, így bármilyen, orvosi értelemben akár fogyatékoságnak nem minősülő állapot is megalapozhatja a fordulat alkalmazását; ugyanakkor az 1998. évi XXVI. törvény meghatározását célszerűnek tűnik szem előtt tartani. Ezen értelmezés egyébiránt *megfelel* a nemzetközi trendeknek is, s ezáltal szélesebb személyi körnek biztosítható a fokozott büntetőjogi védelem.⁶⁹ Megjegyzendő természetesen, hogy a passzív alany állapota *csupán kiindulópont*, hiszen *szükséges*, hogy ez korlátozza a bűncselekmény felismerésére, illetőleg elhárítására képességét. Ez olykor *könnyebb* feladatot ró a jogalkalmazóra (például végtaghiány a fizikai támadás elhárítására való képességet egyértelműen korlátozhatja), míg *nehezebb* megítélésű esetben indokolt lehet

67 Magyarország kihirdette a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezményt és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvényt.

68 Az Egyezmény hazai végrehajtásáról szóló országvédésre 2012. szeptemberében került sor az Egyezmény nemzetközi ellenőrzését végző ENSZ-Bizottság előtt. A Bizottság a védelem alapján elfogadott zárókövetkeztetésekben felhívta Magyarországot a fogyatékos személy fogalmának újradefiniálására. Lásd a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról szóló 2013. évi LXII. törvény részletes indokolását. A módosítással, illetve annak hatásával kapcsolatban lásd Gyűrű Laura: *A fogyatékoság különböző jogi megközelítései Magyarországon*, Közjogi Szemle, 2017. évi 3. szám, 49-53. old. A korábbi fogalom kritikájára lásd HADI Nikolett: *Az Alaptörvény fogyatékosággal élő személyeket érintő rendelkezéseinek értelmezése*, Jogtudományi Közlöny, 2012. évi 5. szám, 211. old.

69 *World Report on Disability, i. m.*, 4. old.

ennek tisztázására igazságügyi orvosszakértőt igénybe venni, s az sem mellékes, hogy a passzív alany állapotát *mindig az elkövetés idejére vetítve* kell vizsgálni, s már az eljárás korai szakaszában kellő részletességgel kell ezt dokumentálni annak érdekében, hogy a későbbiekben is elegendő adat álljon rendelkezésre ennek megítélésére.⁷⁰ Fontos ugyanakkor az is, hogy mindig a támadás *típusa* (fizikai vagy pszichikai) alapozza meg a fordulat alkalmazását, hiszen például *önmagában* a mozgáskorlátozottság nem ad alapot a csalás esetén a minősített eset megállapítására.

Azt sem hagyhatjuk ugyanakkor figyelmen kívül, hogy olykor az időskor okozta hátrányok is a fogyatékosággal azonos hatásúak lehetnek, ebben az esetben az időskor alapozza meg a fordulat alkalmazását, s ha a passzív alany állapota egyben fogyatékoságnak is minősül (például az érzékelés jelentős mértékű tompulása), az súlyosbító körülményt képezhet.

Megjegyzendő, hogy – s ez a normaszöveg nyelvtani értelmezéséből is következik – ha az időskor, illetve a fogyatékoság nem korlátozza, hanem kizárja a védekezésre képességet, akkor a passzív alanyt védekezésre képtelennek kell tekinteni.⁷¹

1.3. Kodifikációs alternatívák

A bizonyos társadalmi csoportok számára – életkor vagy állapot miatt – biztosítandó fokozott büntetőjogi védelem törvénybe iktatása nem csupán az „új” Btk. kapcsán merült fel. 2008-ban született egy, az akkor hatályos Btk.-hoz készített módosító indítvány,⁷² amely azonban nem került elfogadásra. Az indítvány *a fogyatékoságot mellőzte, s a tizennégy év alatti és a hatvanöt év feletti személyeket* részesítette volna fokozott védelemben. Jogtechnikai szempontból két út állt az előterjesztők előtt: az egyik az Általános Részben történő kodifikáció, amely valamennyi bűncselekményre vonatkozóan súlyosabb büntetéssel fenyegette volna a fokozottan védett személye sérelmére történő elkövetést, míg a másik az egyes bűncselekmények minősítési rendszerébe iktatta volna be a minősített esetet. Végül ez utóbbit fogadták el az előterjesztők – bár a jelenlegi szabályozástól részben eltérő körben (például 1978. évi IV.

⁷⁰ Gondoljunk a passzív alany eljárás során bekövetkező halálára, illetőleg bármilyen irányú állapotváltozására.

⁷¹ KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, I. kötet, Hvg Orac, Budapest, 2016, 512. old.

⁷² T/5489. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

törvény nemi erkölcs elleni bűncselekményei között a legsúlyosabbak is módosításra javasoltak voltak) –, s talán helyesebb is ez a megoldás. Különbség még a jelenlegi törvényhez képest, hogy a javaslatban az adott deliktum teljes minősítési rendszerén végigvonult volna a módosítás. További különbség az is, hogy az időskor helyett konkrét életévhez kötötte volna az indítvány a súlyosabb büntetést, s objektív körülményként került volna szabályozásra (hasonlóan a tizennegyedik életévüket be nem töltött személyekhez), vagyis nem lett volna szükséges, hogy koruk korlátozza a passzív alanyokat a felismerésben vagy elhárításban.

Úgy vélem, hogy akceptálhatjuk – merthogy akceptálnunk kell, afelől ne legyen kétségünk – a jogalkotó kizárólagos kompetenciájába tartozó *értékválasztást*. Minden egyes magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása értékválasztás, mint ahogy ugyanilyen értékválasztás annak eldöntése, hogy milyen körülményből legyen minősítő, illetőleg privilegizáló körülmény. Számos ilyen értékválasztást találunk még büntetőjogunkban.

2. Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelme a gyakorlatban

A 2012. évi C. törvény hatálybalépésével – 2013. július 1. – új, korábban a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott minősített esetek is jogrendünk részévé váltak. Mint minden újdonság, az új minősítő körülmények is komoly fejtörés elé állítják a jogalkalmazót, ha a jogalkotó nem nyújt segítő kezét az értelmezéshez, az egységes gyakorlat kialakításához. Az új minősített esetek körében megfigyelhetünk két, tartalmában nagyon hasonló, ugyanakkor lényeges dogmatikai különbséggel is bíró minősített esetet. Az egyik eset („*a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” történő elkövetés) az emberölés (Btk. 160. § (2) bekezdés k) pont) és a testi sértés (Btk. 164. § (4) bekezdés c) pont, valamint 164. § (6) bekezdés c) pont) tényállásához került beiktatásra, míg a másik hasonló minősített eset („*a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére*” történő elkövetés) a rablás (Btk. 365. § (3) bekezdés g) pont), a sikkasztás (Btk. 372. § (4) bekezdés c) pont) és a csalás (Btk. 373. § (4) bekezdés c) pont) tényállásához került. Megjegyzendő,

hogy utóbbi személyes körülmény a kifosztás tényállásában is megtalálható (Btk. 366. § (1) bekezdés c) pont), azonban ott az alapesetbe illesztette be a jogalkotó, s ekként teremti meg a már korábban is ott említett védekezésre képtelen passzív alanyokkal azonos büntetőjogi védelmet. Utóbbira tekintettel a fenti körülményeket „esetkörök” névvel említem a későbbiekben, hiszen a kifosztásnál szereplő alapeseti jelleg miatt a „minősített esetek” megjelölés nem lenne dogmatikailag pontos.

Mindkét esetkör közös jellemzője, hogy az időskor, illetőleg a fogyatékoság lehet az a személyes körülmény, amely *megalapozhatja* a megállapításukat, úgyszintén az is közös vonás, hogy a két személyes körülmény valamelyike (vagy akár együttesen is) *okozza* az elhárítási vagy felismerési képesség korlátozottságát. A normatív okozati összefüggés vizsgálata a gyakorlatban olykor-olykor elmarad, s előfordult, hogy pusztán a kronológiai életkor alapján deklarálta a bíróság az időskori korlátozottság tényét,⁷³ s találkozhattunk olyannal is, hogy életkori megjelölés nélkül, csupán „időskorú”-ként jelöli meg a passzív alanyokat.⁷⁴ Fontos – és egyetlen – különbség a két esetkör között, hogy az emberölés és a testi sértés kapcsán kizárólag az *elhárításra* való korlátozott képességet nevesíti a jogalkotó, míg a rablás, kifosztás, sikkasztás és csalás estében a *felismerés* és az *elhárítás* korlátozottsága is megtalálható a normaszövegben. A korlátozottság konkrét helyzetre történő alkalmazása szintén komoly gyakorlati problémákat vet fel.

2.1. Az új esetkörök helye a törvény rendszerében

Ha a vizsgált esetkörök, illetve azokból kiindulva, az azokhoz hasonló körülmények törvényi szabályozását számba vesszük, akkor az alábbi kategóriák különböztethetők meg:

- 1) védekezésre képtelenség;⁷⁵
- 2) a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottság / a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottság;

⁷³ Szolnoki Törvényszék 2.Bf.1018/2015/13. 4. old.

⁷⁴ Jászberényi Járásbíróság 7.B.378/2015/15. Az ügyben lefolytatott felülvizsgálati eljárás során a Kúria ebben nem látott kivetnivalót (Bfv.1347/2016/5.), de egy másik döntésében a Kúria mellőzte a minősítő körülmény megállapítását, mivel konkrét életkori és személyes állapotra vonatkozó adatokat a tényállás nem rögzített. Kúria Bfv.I.1.957/2016. 2. és 4. old.

⁷⁵ Az „akaratnyilvánításra képtelenség” fogalmának besorolását – annak sajátos dogmatikai karaktere miatt – mellőzöm.

- 3) a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására vonatkozó korlátozottság, de ezt nem az időskor vagy fogyatékoság idézi elő;
- 4) a bűncselekmény felismerésének vagy elhárításának képességét hátrányosan nem érintő körülmények, utóbbiba beleértve a nem védekezésre képtelen állapotot is.

Úgy vélem, hogy a fenti csoportokat áttekintve, a védekezési képesség ontológiai szintjére vonatkozó hierarchiát is kapunk, ugyanakkor azt később látni fogjuk, hogy az a jogalkotói szemlélet – vagy inkább törekvés – körvonalazódik a kódexben, hogy azonos fokú védelemben részesüljenek az 1) és a 2) pontban megjelölt személyes jellemzőkkel bíró passzív alanyok az olyan bűncselekmények esetében, ahol ennek lehet relevanciája. A hierarchia azért is fontos, mert úgy vélem, hogy az előrébb elhelyezkedő körülmény és egy később nevesített eset együttes fennállásakor a hierarchia előkelőbb fokán álló körülmény megállapítására kerülhet sor, külön nem értékelve a másik körülményt. Így például az időskorú személy, akit egyébként kora korlátozna a bűncselekmény elhárításában, védekezésre képtelennek minősül miközben alszik. Ebben az esetben – egyetértve a gyakorlat megközelítésével⁷⁶ – a két körülmény együttesen nem minősülhet. Az időskori, fogyatékosági körülményt kizárólag akkor lehet megállapítani, ha nincs mód a védekezésre képtelen állapot deklarálására. Úgy tűnik, hogy a jogalkotó a passzív alanyok fenti szempontú kategorizálásával hasonló irányba indult el (vagy talán már oda is ért), mint amilyen konstrukciót kidolgozott az elkövetői oldalon jelentőséggel bíró, beszámítási képességet érintő okok vonatkozásában, gondoljunk csak például az elmeállapot szerinti megkülönböztetésre.⁷⁷

A törvényt szemlélve vegyes képet kapunk, ha az iránt érdeklődünk, hogy a sajátos állapotban lévő személy passzív alanyisága miként fordul elő – kizárólag azon bűncselekményeket vizsgálva, ahol az „új” körülmények is előfordulnak. Az 1) és a 2) pontban jelölt esetek megtalálhatóak ugyan a törvényben, azonban van olyan tényállás, amelynél csak az 1) pont, van ahol csak a 2), de van ahol mindkettő megtalálható. Az emberölésnél az 1) és a 2) pont is minősítő körülmény (Btk. 160. § (2) bekezdés j) és k) pont), szintúgy a testi sértésnél (Btk. 164. § (4) bekezdés b) és c); valamint (6) bekezdés b) és

⁷⁶ 3/2013. számú BJE határozat II.11. pont, valamint például Szolnoki Törvényszék B.827/2013/58. 6. old.

⁷⁷ Btk. 17. § (1) és (2) bekezdés.

c) pont). Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a testi sértés esetében „védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen személy sérelmére” történő elkövetés minősíti a cselekményt – csakhogy még jobban árnyaljuk a képet. A rablásnál (Btk. 365. § (3) bekezdés g) pont) csak a 2) pontban nevesített körülmény szerepel; hiszen, ha valaki a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozott személytől vesz el idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett, az kifosztást követ el (Btk. 366. § (1) bekezdés c) pont), mivel védekezésre képtelen személy ellen nem kell a rablás eszközcselekményeit kifejtteni ahhoz, hogy elvegyék tőle a dolgot. A kifosztásnál az időskori, fogyatékosági körülmény egy pontban szerepel a védekezésre képtelen állapotú passzív alanytól történő elvétellel. E konstrukcióval a jogalkotó hasonló büntetőjogi védelmet kívánt biztosítani e védett csoportoknak, mint a kifosztás (1) bekezdésének a) pontjában szabályozott „lerészegíti, vagy bódult állapotát idézi elő” fordulatnál: még nem öntudatlan az állapota, de már könnyebb megszerezni a dolgot tőle. A különbség az, hogy a lerészegítésnél, bódult állapotba helyezésnél egyértelmű, hogy az elkövető magatartása hat közre az állapot létrejöttében, míg az időskor, fogyatékoság kapcsán nem ilyen módon szabályoz a jogalkotó.

A 3) pont érdekes abból a szempontból, hogy elképzelhetőek olyan élethelyzetek, amikor a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására való képesség korlátozottsága fennáll, de ezt nem az időskor vagy fogyatékoság idézi elő, hanem más körülmény, például gyógyszerfogyasztás vagy tudatmódosító szer fogyasztása (utóbbi alatt nem értve a kifosztás (1) bekezdés a) pontjában megkövetelt magatartásokat). Ez a körülmény nem alapozza meg az időskori, fogyatékosági esetkört, legfeljebb a büntetés kiszabása során juthat jelentőséghez.

A 4) pont – önmagában – pedig nem bír jelentőséggel sem a minősítés, sem a büntetés kiszabás során.

2.2. Szubjektív és relatív körülmények

A törvényben nevesített fenti esetkörök kapcsán halmozottan szubjektív, s egyben relatív állapotról beszélhetünk. Szubjektív lesz a megítélése például az időskornak, hiszen egyfelől – törvényi objektív életkori kategória híján – a jogalkalmazó világképére, s az időskorról alkotott felfogására támaszkodik (hasznólóan egyébiránt a fogyatékoságnál is). Relatívnak tekinthető a szabályozás

azért, mert az „időskor” és a „fogyatékoság” személyre konkretizált, s esetről esetre, passzív alanyról passzív alanyra változik, s ennek megítélésénél az életkor, illetve a személy állapotának minősége lesz az irányadó. Ezt talán nem nehéz belátni. Szintén kérdés az is, hogy az adott passzív alany személyes körülményei – amennyiben például a jogalkalmazó deklarálja a konkrét ügyben a passzív alany „idős” voltát – előidézhetnek-e *általában* – abban a korban, állapotban – valamilyen felismerési és/vagy elhárítási korlátozottságot? A bírói gyakorlat ezt általában az időskor – mint alapul fekvő kritérium – vizsgálata keretében végzi el.⁷⁸ Az erre a kérdésre adott nemleges válasz kizárja a további vizsgálódás lehetőségét és egyben szükségességét is. Amennyiben az előbbi kérdésre igen a válasz, úgy azt kell megvizsgálni, hogy a *konkrét* esetben fennállt-e a korlátozó körülmény? Ennek megítélése számos tényező – különösképpen a támadás jellegének – függvénye. Ez a háromlépcsős vizsgálat vezethet el oda, hogy az elkövető terhére legyen róható a minősített eset, illetőleg kifosztás esetében – egyéb körülmény híján – egyáltalán sor kerülhessen a bűncselekmény megállapítására.

A fogyatékoság megállapításánál hasonló a helyzet, bár kissé talán még szubjektívebb. Evonatközásban sincs meghatározva a törvényben semmilyen iránymutatás, amely segíthetné a jogalkalmazói munkát, s még az sem rögzült a bírói gyakorlatban, hogy a fogyatékoságnak milyen minőségűnek kell lennie: feltétlenül szükséges orvostudományi módszerrel megállapíthatónak lennie, vagy megalapozza azt egy enyhébb fokú állapot is? Mivel a skála a nagyon súlyos fogyatékoságtól kezdve egészen a hétköznapi, „átlagos” életet csupán minimálisan, vagy olykor érdemben még úgy sem befolyásoló körülményekig terjed, még elgondolkodtatóbb lehet bizonyos esetekben ennek a kérdésnek a megválaszolása.

Nehezen kategorizálható ugyanakkor annak a döntésnek az indoka, amely megállapította – közelebbi megjelölés nélkül – több passzív alany közül kettő esetében a korlátozottságot, akik „alkoholbetegek” voltak. Arról nem ad számot a döntés, hogy az alkoholbetegséget tekinti fogyatékoságnak – mert időskornak biztosan nem tekinthető –, vagy az ebből kialakult állapotot?⁷⁹

78 Lásd például Debreceni Ítéletábla Fkf.III.666/2016/7. 3. old.

79 Veszprémi Járásbíróság 4.B.1452/2011/110. 56. old.

2.3. Az életkor

A vizsgált esetkörök relatív elemei közül elsőként az „időskor”-ra kell figyelmet fordítanunk. Az időskor fogalmát, illetve életkori határait a Btk. nem határozza meg, így a praxist magára hagyta a jogalkotó. A nemzetközi⁸⁰ és a hazai⁸¹ jogi dokumentumok általában kerülnek az időskor kezdetének pontos meghatározását, ugyanis – miként utaltam rá – az életkor különböző dimenziókkal bír.⁸² Az újabb irány az időskor komplex értelmezése, amely a kronológiai kortól elrugaszkodva több dimenziót együtt értelmezve határozza meg az időskort.⁸³ A Btk. egyébként szintén e komplex fogalom alapján kíván fokozott (a kifosztás esetében a védekezésre képtelen személyekkel azonos) védelmet biztosítani e kiszolgáltatottabb korosztálynak, hiszen az életkorból (kronológiai korból) kiindulva követeli meg ennek hátrányos kihatását bizonyos képességekre.

A magyar bírói gyakorlat, egyelőre úgy tűnik, hogy a kronológiai korból kiindulva vizsgálja a személyes körülményeket, s a biológiai-pszichológiai-társadalmi dimenziót az életkor következményei között értékeli, szoros összefüggésben azzal, hogy a kronológiai életkor eredményezhetett-e felismerési vagy elhárítási hátrányt. Az időskor kezdetét a praxis a nyugdíjkorhatárhoz köti,⁸⁴ s ha mindenképpen objektív kritériumként kellene megjelölni az időskor alsó határát, akkor kijelenthető, hogy talán nem rossz választás. A probléma ezzel ugyanakkor az, hogy a nyugdíjkorhatár sem egyértelmű. Az öregségi nyugdíjkorhatár talán kissé pontosabb támpont lenne, azonban még az sem ideális megjelölés, hiszen ez korcsoportonként egyelőre eltérő.⁸⁵

Egyértelműen „időskorú”-nak minősíti a passzív alanyt a gyakorlat, ha 78 éves;⁸⁶ ha 72, 76 vagy 87 éves;⁸⁷ ha 80 éves;⁸⁸ ha 79, 84 vagy 88 éves;⁸⁹ ha 70 vagy 71 éves.⁹⁰ Találkozunk olyan ítélettel is, amely szerint az időskorúság „a 75. életév

80 Lásd például *Global strategy and action plan on ageing and health, i.m.*; *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing, i.m.*

81 81/2009. (X. 2.) OGY határozat az Időügyi Nemzeti Stratégiáról.

82 HOOYMAN, Nancy R. – KIVAK, Asuman H.: *Gerontology and the Concept of Aging, i.m.*, 1. old.

83 *Shifting perceptions: towards a rights-based approach to ageing, i.m.*, 6. old.

84 Lásd például Miskolci Törvényszék 15.B.49/2016/24. 7., 13-14. old.

85 Lásd a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény 18. § (1) bekezdését.

86 Veszprémi Járásbíróság 1.B.583/2016/20. 3. old.

87 Debreceni Ítéltábla Fkf.546/2013/13. 6. old.

88 Egri Járásbíróság 23.B.350/2013/40. 12. old.

89 Kecskeméti Törvényszék 2.B.188/2016/39. 24. old.

90 Fővárosi Törvényszék 27.Bf.10850/2013/15. 6. old.

betöltése után már nem lehet kérdéses".⁹¹ Nem tekintette ugyanakkor még idősnek a bíróság a 65 éves sértettet,⁹² míg másik ügyben a 64 éveset igen.⁹³ Találkozunk olyan ítélettel is, amelyben életkori megjelölés nélkül használja a jelzőt a bíróság, így a döntésből nem derül ki a passzív alany pontos életkora. A konkrét ügyben az elsőfokú bíróság nem állapította meg a rablás minősített esetét az időskorra alapítottan, ugyanakkor a másodfokú bíróság igen. A felülvizsgálati eljárásban a Kúria törvénysértőnek ítélte a minősített eset megállapítását, mivel a tényállás erre vonatkozóan nem tartalmazott adatot.⁹⁴ Fel kell hívnunk ugyanakkor arra a figyelmet, hogy a vizsgált ügyben a Kúria nem az időskorról alkotott alsóbírói álláspontokat vizsgálta, hanem azt, hogy a tényállásban erre vonatkozó, a minősítést megalapozó adat nem került rögzítésre. A jövőre nézve tehát számolhatunk azzal a kúriai gyakorlattal, hogy – az ilyen tekintetben nem kellően alátámasztott döntések – a jövőben is törvénysértőnek minősülnek.

Feltétlenül utalni kell ugyanakkor arra is, hogy van olyan törekvés, amely kilépní látszik a kronológiai életkor felfogásból, s már az „időskor” keretei között értékeli a többi dimenziót is, s erre alapozva állapítja meg vagy zárja ki azt, hogy a passzív alany időskorúnak minősült-e az elkövetéskor.⁹⁵ Úgy vélem, hogy – a jelenlegi normatív életkori határ hiányából kiindulva – ez a gyakorlat továbbfejlesztésének helyes iránya, s nem csupán azért, mert az idősödő társadalomban a korábban „idős”-nek számító személyek ma esetleg legfeljebb „idősödő”-nek minősülhetnek – s ezért a fogalom tartalmát illetően vélelmezhetjük a folyamatos változás lehetőségét –, hanem azért is, mert ha konkrét életkori határhoz kívánta volna kötni a jogalkotó a fokozott védelmet, akkor azt megtehetette volna objektív életkori határ törvénybe iktatásával.⁹⁶ Az

91 Budapest Környéki Törvényszék B.25/2014/119. 25. old.

92 Debreceni Ítéltábla Bf.245/2014/2. 2. old.

93 Miskolci Törvényszék B.49/2016/24. 7. old.

94 Az ügyben a Legfőbb Ügyészség álláspontja az volt, hogy „*az irányadó tényállás – bár idős, nyugdíjas, egyedülálló személyként jellemzi – egyáltalán nem tesz említést a sértett életkoráról, és a sértett mentális, illetőleg fizikai állapotára vonatkozó adatokat sem rögzít, így az irányadó tényállásból a sértett konkrét objektív (életkor) és szubjektív (testi-szellemi állapot) személyes jellemzőit nem lehet megállapítani, ezért – bár a két elkövető adott módon végrehajtott támadásával a tárgyi feltételek megvalósulni látszanak – nincs alap e minősítő körülmény felrovására.*” Ezzel egyetértett a Kúria is: Bfv.I.1.957/2016. 2. és 4. old.

95 „*A XXI. században a 61. életévét még be sem töltött sértett nem tekinthető idősnek*”, és ekörben értékelve azt is, hogy a sértett „*fiatalos, energikus*”. Debreceni Ítéltábla Fkf.III.666/2016/7. 3. old.

96 2008-ban volt olyan (sikertelen) törekvés, amely – hasonlóan például a tizennegyedik életévüket be nem töltött személyekhez – kizárólag meghatározott (hatvanötödik) életkortól fokozta volna a büntetőjogi védelmet, minden egyéb szubjektív körülménytől függetlenül. Lásd: T/5489. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról.

időskor meghatározása elsősorban a 60-70 év közötti korosztály kapcsán jelent problémát a gyakorlatban, hiszen – miként a fenti esetekből láthatjuk – a 70 évesnél idősebb korosztály tekintetében egyértelműen időskorúnak ítélte a praxis a passzív alanyokat.

Összességében úgy vélem, hogy az életkori alsó határ – a jogalkotó vagy a gyakorlat általi – kijelölése fontos (lenne), ugyanakkor az időskor minőségének változásával ezt az alsó határt időről-időre felül kell vizsgálni.

2.4. A fogyatékoság

A Btk. nem határozza meg a fogyatékoság fogalmát, s nem is utal más normatív definícióra, pedig találkozhatunk a fogalom olyan meghatározásával, amely segítséget nyújthat a gyakorlatnak. Ekörben ugyanis irányadóként szolgálhat a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény, amely – hasonlóan, de nem teljesen azonosan a 2006. december 13-án, New Yorkban elfogadott Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény 1. Cikkéhez – meghatározza a fogyatékos személy fogalmát. A lehető legszélesebb körű büntetőjogi védelem érdekében talán helyes lenne, ha a gyakorlat is ebből a fogalomból indulna ki, s nem feltétlenül kötné orvosi, orvosszakértői deklarációhoz az állapotot. Egyetértve Szomora Zsolttal,⁹⁷ annál is inkább sem tartom indokoltnak az orvostudományi minősítést, mert az állapot *kiindulópont* a büntetőjogi értékelés során, hiszen szükséges, hogy – s ez jogkérdés – a személyes körülmény a felismerési és/vagy elhárítási képességet negatívan befolyásolja.⁹⁸ A jelenlegi bírói gyakorlat nem ezt az irányt preferálja,⁹⁹ s ez vélhetően annak köszönhető, hogy a jogalkotó segítség nélkül hagyta a jogalkalmazást abból a szempontból, hogy mit érthetünk a Büntető Törvénykönyvben használt „fogyatékoság” fogalma alatt, s bír-e jelentőséggel a fogyatékoság *foka*? Ezzel újabb terhet rakott a jogalkalmazók vállára, hiszen

97 SZOMORA ZSOLT: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények*. In.: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*, Complex, Budapest, 2013, 757. old

98 Egyetérthetünk azzal a kúriai döntéssel, amely – a személyes körülményekből származó korlátozottságra vonatkozó álláspontja – szerint: „*helyesen foglaltak állást az eljáró bíróságok abban is, hogy ennek a kérdésnek az eldöntése nem szakértői kérdés, hanem miután büntetőjogi fogalomról van szó, teljes mértékben bírói mérlegelés tárgya, a lefolytatott bizonyítási eljárás során felmerült körülmények mérlegelése alapján kell állást foglalni ezen elkövetői magatartás fennforgásáról.*” Kúria Bfv.II.879/2017. 2. old.

99 Bár bizonyos adatok rendelkezésére álltak a bíróságnak a sértett fogyatékosága vonatkozásában, „*azonban egyéb objektív bizonyíték – okiratok, orvosszakértői vélemények – nem álltak a bíróság rendelkezésére*”, így nem került sor ennek megállapítására. Tatabányai Törvényszék B.382/2016/20. 10. old., egyezően Győri Ítéletábra Bf.70/2017/7. 4. old.

a vizsgált esetkör kapcsán a kiindulópontot (vagyis azt, hogy a passzív alany fogyatékosnak minősült az elkövetéskor) is bizonyítani kell ahhoz, hogy egyáltalán felmerülhessen a vizsgált esetkör alkalmazhatósága (deklarálva a fogyatékoság kihatását a felismerési, elhárítási képességre). A büntetőbírói gyakorlat jelenleg tehát inkább orvosi szakkérdésként fogja fel ezen állapotot, s ezért orvosi megállapításból indul ki. A probléma ezzel az, hogy az orvosi minősítés alapjául szolgáló osztályozásban¹⁰⁰ is megjelennek az életvitelt minimálisan befolyásoló körülmények, s ebből kiindulva az ilyenekkel küzdő személyek is fogyatékosnak minősülnek, ugyanakkor nem biztos, hogy az ilyen körülmények a büntetőjog számára is fogyatékoságnak tekintendők.

Úgy tűnik ugyanakkor, hogy az az orvosi, orvosszakértői szemlélet markánsan megjelenik, amely például a „maradandó fogyatékoság” megítélését illetően kialakult, teret nyert a „fogyatékoság” megítélése kapcsán is. További probléma annak elhatárolása, hogy mit tekintünk betegségnek, mit fogyatékoságnak, illetve a kettő együtt is fennállhat-e? Például az elkövetéskor végtagtorított – azaz első pillantásra betegségnek minősülő állapottal küzdő –, de maradandó fogyatékoság nélkül gyógyuló személy tekinthető-e fogyatékosnak a vizsgált esetkör szempontjából? Merthogy az ilyen személyt az állapota a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételben korlátozza, afelől ne legyen kétségünk... Ennek megítélése azért is nehéz, mert a fogyatékosággal foglalkozó iránymutatások nem definiálják annak *tartalmát*, s ne feledjük: a törvény nem a „maradandó fogyatékoság” kifejezést használja... A fentiek alapján – a fogyatékoság fogalmát tágan értelmezve – ab ovo nem kizárt a vizsgált esetkörök megállapítása akkor sem, ha a nála erősebb passzív alany átmeneti fogyatékos állapotát maga az elkövető idézi elő, például az idegrendszerre átmenetileg ható szert ad neki, hogy az evégből kialakult – a védekezésre képtelenséget el nem érő szintű – védekezési korlátozottságát kihasználva testi sértés okozzon.

2.5. A támadás jellege

A gyakorlatban is már megjelent problémaként az időskor, fogyatékoság okozta felismerési/elhárítási képesség korlátozottságának értelmezése. Általánosságban elmondható, hogy a konkrét eset kapcsán – egyebek mellett – azt is vizsgálni kell

¹⁰⁰ *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*, World Health Organization, Geneva, 2001. Magyar nyelven: *A funkcióképesség, fogyatékoság és egészség nemzetközi osztályozása (FNO)*, Világéegészségügyi Szervezet, Budapest, 2003.

hogy az adott támadás milyen jellegű volt, valamint azt, hogy ennek a konkrét támadásnak a felismerésében és/vagy elhárításában korlátozta-e a passzív alanyt a rá jellemző személyi körülmény?¹⁰¹ Az erőszak, ráhatás jellegének meghatározása (fizikai /például a testi sértésnél/ vagy szellemi /például a csalásnál/) már csak azért is alapvető fontosságú, mert például egy időskorú, mozgásában kora miatt korlátozott, de tiszta, friss tudatú személy esetében állapota korlátozhatja őt a fizikai támadás elhárításában, de a csalás kapcsán erről nem beszélhetünk. Ez viszont is igaz lehet: egy csekély fokú szellemi fogyatkozással élő, de erős fizikumú személy csalás kapcsán személyes körülménye okán korlátozott felismerési képességgel rendelkező lehet, míg fizikai támadás esetén aligha. Olykor már e körülmények pontos feltérképezése is komoly kihívás elé állítja a jogalkalmazót, hát még akkor, ha például több személy lép fel támadóként. Ebben az esetben problémát jelenthet annak mérlegelése (is), hogy ha a passzív alany állapota egy elkövető támadása esetén nem korlátozta volna őt, de több személy esetén már igen.

Vizsgálódásunk során induljunk ki a Btk. 459. § (1) bekezdés 29. pontjából. Eszerint védekezésre képtelennek kell tekintetni azt is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére. Az értelmező rendelkezéshez fűzött miniszteri indokolás ugyanakkor visszataszít bennünket az értelmezési problémák rengetegébe, amikor úgy fogalmaz, hogy *„ilyen állapot számtalan okból kialakulhat, ezért a Javaslat továbbra is a bírói gyakorlatra bízza ennek megítélését, ugyanakkor kiegészítő szabályként kimondja, hogy azt, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére, védekezésre képtelennek kell tekinteni.”*¹⁰² Tehát nincs generális definíció, csupán kiegészítő szabály. Helyesen jegyzi meg a „kapcsos kommentár”, hogy az 1978. évi IV. törvény relációjában – amikor bizonyos életkor alatti passzív alanyok, pusztán életkorukból adódóan védekezésre képtelennek minősültek – még volt realitása a definíciónak, az új Btk.-ban ugyanakkor az életkor alapján védekezésre képtelennek minősítés hiányzik, így a törvényben szereplő „azt is” tág teret hagy a jogalkalmazásnak, másként mondva: nem mutat irányt.¹⁰³ Megjegyzendő, hogy Szomora Zsolt, a védekezésre képtelenség jelenlegi normatív tartalma alapján, azt értelmezhetetlennek tartja a nyitott törvényi

101 3/2013. számú BJE határozat II.11. pont.

102 A 2012. évi C. törvény részletes indokolása.

103 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 512. old.

tényállások esetében.¹⁰⁴ Úgy vélem, hogy a konkrét esetek kapcsán – a támadásra figyelemmel – a védekezési korlátozottság vizsgálatánál is szerepet kell hogy kapjanak olyan értékelések, mint például a helyzetváltoztatásra való képesség (például a kerekesszékekben ülő személy rendelkezik ilyennel, ha el tud hajolni az ütés elől), és a helyváltoztató képesség (például a karmozgás korlátozottságával küzdő személy el tud lépni az ütés elől).

Általánosságban talán elmondható, hogy az időskori, fogyatékosági esetkörökben – a fizikai támadás relációjában – az elhárítási képesség korlátozottsága – a védekezésre képtelenséghez hasonlóan – a fizikai ellenállásra vonatkozik, míg a felismerési képesség a mentális állapotból eredő korlátozottságot jelenti. A „kapcsos kommentár” említi, hogy csak olyan esetben lehet relevanciája az elhárítási képesség korlátozott voltának, amikor annak térbeli lehetősége felmerülhet, s *„az elkövetővel fizikai kapcsolatba nem kerülő sértett esetében az életkor vagy a fogyatékoság léte, elhárítás korlátozott képessége nem alapozza meg a súlyosabb minősítést. Ilyen eset lehet a távolból leadott lövés, a megmérgezés és minden olyan egyéb elkövetési mód amikor a passzív alanynak, egészségi vagy fizikai állapotától függetlenül nincs objektív lehetősége a bűncselekmény elhárítására vagy megakadályozására.”*¹⁰⁵ Ez tulajdonképpen azt körvonalazza, hogy az elhárítás lehetőségének objektív kizártsága egyben kizárja az elhárítás korlátozottságának megállapítását, amennyiben ezt elfogadjuk, úgy az ilyen cselekmények esetében azok kísérlete esetén sem állapítható meg a korlátozottság. Ebből következően tehát, ha a konkrét szituációban a védekezésre, elhárításra senkinek sem lenne esélye, akkor a minősítés szempontjából nem bír jelentőséggel a védekezésre, elhárításra való *képesség*, illetve annak korlátozottsága.

2.6. Kísérlet?

A támadás relációjában vizsgált – merthogy így vizsgálandó – korlátozottság kapcsán minősítésre kiható relevanciája van annak, hogy megállapítható-e az időskori, fogyatékosági körülmény, ha a bűncselekmény kísérleti szakban marad? Abban az esetben, ha a – fizikai – támadás közben a rendőrség, vagy

¹⁰⁴ Szomora Zsolt a védekezésre képtelenség kapcsán felveti, hogy bírhat-e ugyanolyan jelentéstartalommal a kategória az eltérő jellemzőkel bíró bűncselekmények esetében? SZOMORA Zsolt: *Mit is jelent a védekezésre képtelenség? Bolyongások a Btk.-ban és töprengések egy evidenciának tartott fogalom kapcsán.* In.: GÁL István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011, 510. old. Álláspontját érvényesnek tartom a jelen munkában vizsgált esetkörök vonatkozásában is.

¹⁰⁵ KÓNYA István (szerk.): *Magyar büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 512. old.

más kívülálló személy saját észlelés alapján történő közbelépésére marad el a cselekmény befejezetté válása (lefogják, elfogják az elkövető(ket)), akkor – a törvényi feltételek fennállása esetén – nincs akadálya a személyi körülmény figyelembevételével minősített eset kísérletének megállapítására.

Bonyolultabbnak tűnik a szituáció akkor, ha a passzív alany védekezésének köszönhetően marad el a befejezetté válás, vagyis eredményes volt a passzív alany védekezése. Itt ismét komplikálódik a probléma, aszerint hogy milyen jellegűnek tekintjük a védekezést. Védekezésnek tekinthetjük-e például a kiabálást, szóbeli segítségkérést, vagy csupán harmadik személyek nélküli, a passzív alany által kifejtett fizikai ellenállást, a támadóra irányuló fizikai ráhatást értünk alatta? A Kúria ezzel kapcsolatban azt az álláspontot foglalta el, hogy a 74 éves életkorú személy esetében – bár életkora megalapozná a minősített eset megállapítását – az eredményes védekezés, valamint a segítségkérésére a passzív alany számára segítséget nyújtó külső személyek beavatkozásának együttes hatására marad el a biológiai típusú sértő eredmény bekövetkezése, akkor az elkövetőnek nem róható a terhére az emberölés időskor miatti korlátozottságot szabályozó minősített esete.¹⁰⁶ Úgy tűnik, hogy a Kúria ezzel azt deklarálta, hogy ha a passzív alany védekezésének (is) köszönhető az eredmény elmaradása, akkor a súlyosabban minősülő eset miatt kísérlet megállapításának nincs helye. Remélhetőleg a döntés alapján nem vesz olyan irányt a gyakorlat, amely szerint a minősített eset (kifosztásnál maga a bűncselekmény) kísérlete csak akkor lenne megállapítható, ha a passzív alanytól függetlenül beavatkozó személyek segítségének eredményeként reked meg kísérleti szakban a cselekmény, s a passzív alany védekezésének akárcsak részben is köszönhetően elmaradó befejezettség esetén nem lehetne megállapítani az időskori/fogyatékosági korlátozottsági tényezőt. Az ilyen jogértelmezés súlyosan törvénysértőnek tűnne. Egyfelől ellentétes lenne a Btk. nyelvtani értelmezésével, hiszen a Btk. a felismerési/védekezési képesség *korlátozottságát* határozza meg, s nem annak (azoknak) személyes okból történő *kizártságát*, amire egyébként a „védekezésre képtelen” állapot már régebb óta alapot szolgáltat. Másfelől szembemenne a jogalkotó törvényben deklarált céljával is, ami a meghatározott személyes körülményekkel rendelkező személyek fokozott büntetőjogi védelmét szolgálja. Az elhárítási képességre vonatkoztatva a korlátozottság ugyanis nem azt jelenti, hogy *egyáltalán nem képes* elhárítani a támadást (azaz, hogy az szükségképpen eredményes, befejezetté válik a cselekmény) a megtámadott –

106 Kúria Bfv.III.1.518/2016. 7. old.

mivel ilyenkor védekezésre képtelen –, hanem azt, hogy *nem úgy képes* (nem olyan erővel, nem olyan gyorsan, nem olyan hatékonyan) elhárítani a támadást, mint egy fiatal(abb), illetőleg egészséges(ebb) személy.

A felismerési képesség korlátozottsága kapcsán megjegyzendő, hogy annak értelmezése még nehezebbé teszi a helyes joggyakorlat kialakítását. Általánosságban elmondható, hogy a bűncselekmény felismerésére személyes körülményeiből eredő korlátozottság azt jelenti, hogy a passzív alany az elkövetési magatartást ismeri fel korlátozottan. E körülményt is a támadás jellege szerint kell vizsgálni. Nehezen lehet ugyanakkor értelmezni például a rablás esetén azt, hogy valaki korlátozottan ismeri fel az ellene irányuló erőszakot, s ha a dolog elvételére – mint célcselekményre – gondolunk, lehet valaki olyan állapotban, hogy azt korlátozottan ismeri fel? Az elképzelhető, hogy az elkövető dolog-elvételi célzatát nem ismeri fel. A kvalifikált fenyegetéssel elkövetett rablásnál a felismerési képesség korlátozottságát a fenyegetés vonatkozásában egyenesen értelmezhetetlennek tartom, vagy másként fogalmazva – kiindulva egy bírósági döntésből –, ha a sértett időskori, fogyatékosági körülménnyel bír, az már önmagában megalapozza-e a minősített eset megállapítását?¹⁰⁷ Hasonló a helyzet a sikkasztásnál is, hiszen ott jellemzően nem is tud a sértett arról, hogy az elkövető a rábízott idegen dolgot jogtalanul eltulajdonítja, vagy azzal sajátjaként rendelkezik. Abban az esetben pedig, ha a rábízás érdekében valósít meg megtévesztő magatartást az elkövető, aki tudja, hogy az idegen dolgot majd jogtalanul eltulajdonítja, vagy azzal sajátjaként rendelkezik, akkor az csalásnak fog minősülni. A csalásnál szabályozott eset vonatkozásában nem értelmezhető az elhárítási képesség korlátozottsága, mivel ott a passzív alany saját – igaz félrevezetett – akaratából rendelkezik, s ha időskora vagy fogyatékosága valamiben korlátozhatja, az csak a felismerési képessége lehet; gondolhatunk olyan esetre például, amikor a felismerésében nem korlátozott személy – még a vagyoni rendelkezése előtt – rájön a megtévesztésre, bár az olyan jellegű, hogy egy korlátozott személy nem ismerné fel azt. Ezzel pedig az a probléma merül fel, hogy a praxis bármilyen egyszerű, könnyen felismerhető magatartás tanúsításával is megállapíthatónak tartja a csalást, ebből természetesen az is következik, hogy annak sincs jelentősége, hogy a passzív alany milyen okból (például a szerényebb értelmi képesség, elhamarkodott értékítélet, a szubjektum hiszékeny beállítottsága stb.) hitte el a csaló állítását.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Egri Járásbíróság 23.B.350/2013/40. 12-23. old.

¹⁰⁸ MADAI Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése, i.m.*, 113. old.

2.7. Okozatosság

Fontos hangsúlyozni, hogy mind az időskorból, mond a fogyatékoságból eredő felismerési/elhárítási korlátozottság kizárólag akkor bír jelentőséggel, ha az szerepet játszott a bűncselekmény elkövetése során. Egy konkrét ügyben az elsőfokú bíróság a vádlott cselekményét – időskora miatt elhárításra/felismerésre korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett kifosztásnak minősítette –, amikor a vádlott megjelent a sértett lakásán, és a sértett figyelmetlenségét kihasználva eltulajdonította a szobában a dohányzóasztalon lévő, a sértett tulajdonát képező pénztárcát, az abban lévő 8 000 forint készpénzzel. A minősítés indoka az volt, hogy a „*sértett 78 éves, mozgásszervi megbetegedésben szenved, hosszabb utat nem tud megtenni.*”¹⁰⁹ A másodfokú bíróság – egyetértve az elsőfokú bíróság által is hangsúlyozottakkal, miszerint a vádlott a sértett figyelmetlenségét használta ki a bűncselekmény elkövetése során – másként foglalt állást: „*tény, hogy a sértett idős és mozgásszervi betegségben szenved, azonban ezen állapotának nincsen köze a bűncselekmény elkövetéséhez, a figyelmetlensége adott lehetőséget a vádlott számára arra, hogy jogtalanul eltulajdonítsa az asztalon hagyott pénztárcát, ugyanis olyan helyen hagyta a pénztárcát, hogy azt a vádlott elvihette, és ezzel a cselekménnyel vádlott megvalósította a Btk. 370. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés be.) pontja szerint minősülő lopás vétségét.*”¹¹⁰ Vajon hogy alakul a minősítés, ha az időskor okozta szellemi állapot áll a „figyelmetlenség” hátterében?

2.8. Az elkövetői tudat

Az elkövetői oldalról vizsgálva a passzív alany korlátozottságának kérdését, feltétlenül utalni kell arra is, hogy a fenti minősítő – kifosztásnál alapeseti – körülmények szándékos bűncselekményekhez kapcsolódnak, így az elkövető tudatának azt is át kell fogni egyebek mellett, hogy a sértett idős, illetőleg fogyatékkal élő személy. Ennek zsinórmértékéül az általános életpaszlatat szolgálhat, és a kialakult elkövetői tudattartalom vizsgálata nem mellőzhető.¹¹¹ Ez következhet az objektíve felismerhető külső körülményekből (például végtaghiányos fogyatékos állapot, vagy azonnal felismerhető mentális zavar),¹¹² de

109 Veszprémi Járásbíróság I.B.583/2016/20. 3. old.

110 Veszprémi Törvényszék Bf.877/2016/4. 2. old.

111 Tóth Mihály szavaival: „*ez persze tudati elemek bizonyítását jelenti, ami közismerten mindig nehéz.*” TÓTH Mihály: *A család formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai*, Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám, 8. old.

112 Ezt állapította meg a Kúria egy ügyben: „*mentális állapotának zavartságát egyértelműen igazolja a három idegen személynek egygyűj valótlanúsgon alapuló indokkal történő kritikátlan beengedése*”, s később az

szubjektív elemekből is (például a terhelt és a passzív alany korábbi ismeretségéből egy külsőleg azonnal nem felismerhető mentális fogyatékoság esetén). A normaszöveg jelenlegi megfogalmazása alapján úgy vélem, hogy a jogalkotói koncepció helyes, de ismét számos értelmezési feladat vár a gyakorlatra...

elkövetői tudattartalomra vonatkozó állásfoglalás: „*a terhelti tudattartamra – a sértettnek a bűncselekmény felismerésére, illetve elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes voltának felismerésére – egyértelmű következtetés vonható le abból a terhelti magatartásból is, hogy az ép tudatú és a bűnös szándékok nyomban felismerő bozzátartozó megjelenésekor baladéktalanul távozni kívántak a helyszínről, tudva a lelepleződés következményeit.*” Bfv.II.879/2017/7. 3. old.

AZ IDŐSKOR/FOGYATÉKOSSÁG MINT KORLÁTOZÓ TÉNYEZŐ MEGJELENÉSE AZ EGYES TÉNYÁLLÁSOK TÜKRÉBEN

1. A rablás

1.1. Az erőszak alkalmazásával elkövetett rablás

Az elhárításra korlátozottan képes állapot a testre irányuló, támadó jellegű, ellenséges érzületű magatartás (erőszak)¹¹³ elhárítására irányuló képesség deficitjét jelenti. Ez igaznak tekinthető mind az időskorból, mind a fogyatékoságból eredően; utóbbi kapcsán a fizikai fogyatkozásra gondolhatunk elsősorban, de korántsem kizárólagosan: gondoljunk csak például arra az esetre, amikor a mentális fogyatékkal élő személyt állapota a felismerést illetően nem, de mozgásában, az akaratának megfelelő magatartás tanúsításában korlátozza.

A Btk. 365. § (1) bekezdése a) pontjának első fordulata szerint rablást követ el – egyebek mellett – az is, aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett úgy vesz el mástól, hogy evégből valaki ellen erőszakot alkalmaz.

Mielőtt a minősített eset és a rablási fenyegetés relációjára rátérnék, szükségesnek tűnik előrebocsájtani a rablási erőszakról kialakult felfogással kapcsolatos észrevételt, amely azért lehet fontos, mert a rablási erőszak mikénti értelmezése nem csupán a vizsgált minősítő körülmény nélküli rablásokra igaz, hanem fokozottan érvényesülőnek, illetőleg vizsgálandónak tekinthető a jelen minősített eset vonatkozásában, annak érdekében is, hogy ráleljünk – vagy legalábbis megpróbáljunk rálelni – arra a dogmatikai határvonalra, amelyen túl a minősített eset megállapítására sor kerülhet. Fontos hangsúlyozni, hogy a jelenlegi normaszöveg alapján önmagában sem az időskor, sem a fogyatékoság mechanikus értelmezése nem jelentheti a minősítő körülmény megállapítását,

113 Angyal Pál szerint – s helyesen követi ezt napjaink gyakorlata is – azonban nem csupán a közvetlen érintés tekinthető erőszaknak, hanem minden olyan magatartás, ami a passzív alany testén realizálódik (például kövel másnak megdobása). ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás*, Athenaeum, Budapest, 1934, 25. old. Egyezően TÓTH Mihály: *Gondolatok az „erőszak” büntetőjogi fogalmáról*, Magyar Jog, 1981. évi 6. szám, 504. old.

az pontosan a rablási eszközcselekmény – erőszak alkalmazása – és a passzív alany személyes körülményeinek egybevetéséből kiindulva kerülhet szóba. Ezen értékelés keretében arra is különös gondot kell fordítani a napjaink gyakorlati realitásában működő jogalkalmazónak, hogy a körülmény a konkrét ügyben alkalmazott, erőszaknak minősülő magatartás vonatkozásában jelentőséggel bírhat-e, s az erőszak alkalmazásának *módja, jellege* lehetővé teszi-e azt, hogy annak relációjában érvényesülhessen a kiszolgáltatottabb társadalmi csoportok fokozott büntetőjogi védelmére hivatott jogalkotói elképzelés.

A fentiekből kiindulva talán nem a valóságtól történő teljes elrugaszkodás, ha megállapítjuk, hogy az erőszakkal szembeni korlátozott védekezési képesség azért jelenthet jogalkalmazási problémát, mert a jelenlegi gyakorlat – elviekben feltétlenül – vis absoluta szintű erőszakot követel meg, ha az „csupán” vis compulsiva mértékű,¹¹⁴ akkor zsarolásnak minősíti a cselekményt.¹¹⁵

1.1.1. A rablási erőszakról

Egy döntésében Angyal Pált idézi a Kúria: „nyilvánvaló, hogy a rabláshoz oly erőszak kívánatik meg, amely a sértett akaratát teljesen lenyűgözi, az ellenállás és behódolás között választási szabadságot nem enged, tehát oly fokú, amely alkalmas arra, hogy a sértettet a dologelvétel türéseire vagy a követelt dolog haladéktalan átadására kényszerítse. Egyszóval, a rabláshoz vis absoluta kell, s nem elég a vis compulsiva.”¹¹⁶ Mindezt a Kúria ma is követendőnek tartja: „a rablási erőszakot a mai joggyakorlat is a vis absoluta fogalma alá vonja, amelynek az a lényege, hogy az erőszak a sértett ellenállását megtöri vagy kizárja. Az elkövető olyan erőszakot alkalmaz, amely ellen a sértett nem képes védekezni.”¹¹⁷ A jogirodalom jellemzően szintén ezen az állásponton van.¹¹⁸ A „kizárja” vonatkozásában talán az olyan magatartás érthető, amely a szó hétköznapi értelmében is kizárja a védekezés képességét (például leütés, azaz az erőszak miatt kerül ontológiai értelemben is

114 Tóth Mihály ugyanakkor a rablás vis compulsiva mértékű erőszakkal történő megvalósíthatósága mellett foglal állást. TÓTH Mihály: *Gondolatok az „erőszak” büntetőjogi fogalmáról, i. m.*, 505. old. Egyezően DEÁK Zoltán: *A vis absoluta és vis compulsiva fogalmainak (félre?)értelmezése a magyar büntetőjogban*, Magyar Jog, 2018. évi 4. szám, 224-227. old.

115 Lásd például BH 1983.393. és BH 2001.356.

116 ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás, i. m.*, 26. old.

117 EH 2013.10.B19. 5. old.

118 Lásd például SINKU Pál: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények*. In.: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös rész*, Hvg Orac, Budapest, 2012, 577. old., VASKUTI András: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények*. In.: POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár – 7. kötet*, Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 14. old.

védekezésre képtelen állapotba a passzív alany). Álláspontom szerint az „akarat megtörése” (amit alternatív következményként határoz meg a döntés) azonban az erőszaknál (ha úgy értelmezzük, hogy a passzív alany nem a saját, kényszerből mentes akaratát valósítja meg) nem tekinthető vis absoluta, csakis vis compulsiva jellegűnek, hiszen a passzív alany a saját, bár kényszerből befolyásolt akaratát juttatja érvényre (átadja a dolgot, vagy tartózkodik az elvétel megakadályozásától), mert fél, ami viszont már a fenyegetés (fenyegető magatartás) következménye.¹¹⁹ Később maga a kúriai döntés is egyébként visszatér a „tiszta forráshoz”, amikor kimondja, hogy „*az elkövető leküzdi a sértett ellenállását, és amikor ez már megtörtént [akár valamilyen jelentős erőszakkal, akár egy kisebb erőszakhoz társuló fenyegetéssel, illetve élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel].*...”¹²⁰

Feltétlenül hangsúlyoznunk kell az „*akár egy kisebb erőszakhoz társuló fenyegetéssel*” fordulatot, hiszen ezzel – helyesen – a Kúria arra utal, hogy egy csekélyebb fokú – vagyis nem vis absoluta – erőszakhoz társuló bármilyen fenyegetés (s nem csupán kvalifikált, mert az külön is nevesítésre került az idézett részben) tényállásszerű lehet a rablás megállapításához. Ez annál is inkább helyes megközelítés, mert ha azt feltételeznénk, hogy csakis a passzív alany akaratát kizáró (például leütés, lefogás) vis absoluta erőszak lehet tényállásszerű a rablásnál, s a csekélyebb fokú nem, akkor ezzel – tévesen – azt is elismernénk, hogy a rablás ezen változatának nem fordulhat elő kísérlete. Pontosabban akkor lenne csak kísérlete az ilyen rablásnak, ha az erőszak hatása alatt álló személytől – mivel nincs nála semmi – nem tud elvenni semmit az elkövető (ekörben pedig felvetődik az alkalmatlan kísérlet problematikája). Ez koránt sincs így. Figyelemre méltónak tartom Deák Zoltán álláspontját, aki amellett, hogy precízen, és meglátásom szerint helyes következtetéseket levonva áttekinti a vis absoluta – vis compulsiva hazai elméleti és gyakorlati problémáit,¹²¹ az erőszakot – azon bűncselekmények vonatkozásában, ahol ez elkövetési magatartásként, illetőleg elkövetési módként szabályozva

119 Ennek a megközelítésnek már a Csemegi-kódex idején is megvoltak a gyökerei. „*a felvett utóbbi esetben e marczona alak akár kifejezte a fenyegetést „pénzedet vagy életedet”, akár nem, a körülményekhez mért előbb vázolt fellépése úgy sem fejez ki mást, mint a mi ezen fenyegetésben foglaltatik, minél fogva az adott ilyen esetben e marczona alak, daczára, hogy a kifejtett erőszak csak enyebb volt és vis absolutának nem mondható, bizonyára nem zsarolásban, hanem rablásban mondatnék bűnösnek.*” RÁTVAY Gyula: *A zsarolási fenyegetés és erőszak. Fenyegetés kártyaadósság megfizetése és kártyanyereség visszaadása céljából*, Büntető Jog Tára, XXXII. kötet, 1896, 220. old.

120 Ugyanígy a 19/2013. számú büntető elvi határozat.

121 DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban*, PhD értekezés, Szeged, 2017, 51-142. és 177-202. old.

van – függetleníti annak passzív alanya gyakorolt kényszerhatásától, s ekként egységes erőszak-felfogást vall magáénak.¹²² Ezt a büntetőjog-dogmatikailag is helyes álláspontot a rablás tekintetében (is) kiegészíthetjük azzal, hogy – s ez nem csupán a rablás vonatkozásában jelenthető ki – a törvény valóban nem tesz különbséget az erőszak mértéke, kényszerhatása tekintetében, sőt az erőszak alkalmazásának a passzív alany tudatában nem is feltétlenül kell megjelennie, úgy, mint erőszak (gondoljunk például tömegközlekedési eszközön „véletlen” meglökésre); bár a gyakorlatban elsősorban olyan esetek fordulnak elő, amikor „szembesül” az erőszakkal. Talán helyesebbnek tünne a rablás és a zsarolás közti elhatárolás esetén kiindulni abból, hogy a rablás esetében azonnali dologelvételre kerül sor, míg a zsarolás esetében időben és akár térben elkülönülten következik be az elkövető által szándékolt passzív alanyi magatartás.¹²³ Szintén elhatárolási lehetőségként említik kortárs szerzők a specialitás elvét,¹²⁴ bár az elv lényegét illetően is vannak eltérő megközelítések.¹²⁵ Feltétlenül utalnunk kell arra, hogy a rablás tényállásában a jogalkotó meghatározta az elkövetési tárgyat, viszont a zsarolás – amely esetében nem szerepel elkövetési tárgy a tényállásban – eredményt is tartalmaz (bár kétségtelen, hogy az elvétel *életbeli jelenségként* vagyoni hátrányt jelent, de nem került tényállási elemként nevesítésre a rablásnál). Vajon ebből a szempontból speciálisnak tekinthető a zsarolás a rabláshoz képest?

Deák Zoltán álláspontjának egyébiránt a hazai büntetőjog-történetben megvannak a gyökerei, ugyanis a Curia a XX. század elejéig – bár ingadozó bírói gyakorlat mellett –, de jellemzően nem tett különbséget az erőszak kisebb vagy nagyobb volta között, mindkettőt alkalmasnak találta a rablás megállapításához,¹²⁶ egy későbbi – 1920-ban született – ítélet¹²⁷ viszont már kifejezetten megköveteli a rablási erőszak vis absoluta jellegét. A szemléletváltás

122 Uo. 125. old.

123 Hasonlóan például Erdősy Emil álláspontjához. ERDŐSY Emil: *A vagyon elleni bűncselekmények*. In.: ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József – TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog – Különös rész*, Osiris, Budapest, 2004, 542. old.

124 Lásd például DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban*, i.m., 125. old. és VÁRADI Erika: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények*. In.: HORVÁTH Tibor – LÉVAY Miklós (szerk.): *Magyar büntetőjog – Különös rész*, Wolters Kluwer, Budapest, 2015, 527. old.

125 Az elv áttekintéséhez lásd: AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben*, SZTE ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014, 240-245. old.

126 Lásd például a Curia 8481/1889. számú ítéletét (Büntető Jog Tára, XIX. kötet, 1890, 47. old.). Érdekes ugyanakkor, hogy ebben az évben született a Curianak egy másik ítélete, amely viszont már a vis absoluta – vis compulsiva közötti határvonalat igyekezett kijelölni: 4207/1889. számú ítélet. (Büntető Jog Tára, XIX. kötet, 1890, 315-320. old.)

127 Curia B.IV.2677/920. (Büntető Jog Tára, LXXIII. kötet, 1921, 19-21. old.)

tehát körülbelül a századforduló időszakára tehető, s a hatás napjainkig is tart. Megjegyzendő, hogy a vis absoluta – vis compulsiva kérdéskör tekintetében nem a legtisztább kép rajzolódik ki, s rajzolódott ki korábban sem, amit vélhetően az okoz(ott), hogy egyes szerzők, egyes bíróságok ugyanarra vonatkozóan, de különböző fogalmi, illetőleg tartalmi keretek között nyilvánítottak véleményt.

Amennyiben tovább szemléljük *napjaink uralkodó felfogását*, akkor nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy a gyakorlatban az erőszak *hatása* nem mindig jelenik meg önmagában. Természetesen előfordul az az eset is, amikor „vegytiszta” vis absoluta erőszakkal elkövetett rablásról beszélhetünk, például az elkövető leüti a passzív alanyt, s így veszi el tőle a dolgot. Talán ilyennek tekinthető az az esetkör is, amikor a passzív alany nem az esetleges súlyosabb következmények elmaradása érdekében cselekszik és adja át értékeit, vagy tűri el azt, hanem például a fájdalomtól vezérelve. Gyakoribbnak tűnik az az eset, amikor az erőszak megvalósítása nem védekezésre képtelen állapotot idéz elő, tehát a passzív alany ontológiai értelemben akaratnyilvánításra és védekezésre képes, ugyanakkor a vele szemben alkalmazott erőszak *hatása* fenyegetésként tükröződik a passzív alany tudatában, s tartva a súlyosabb fokú erőszak alkalmazásától, enged az elkövető akaratának.¹²⁸ Az így kialakuló félelem minden tekintetben megfelel a Btk. értelmező rendelkezéseként definiált fenyegetés fogalmában foglalt követelménynek, ekként a rablás (1) bekezdésének a) pontjában szereplő két eszközcselekményt tulajdonképpen egyszerre valósítja meg az elkövető, hiszen a bántalmazás erőszakként jelenik meg a külvilágban – és a passzív alany tudatában –, míg a további, esetleg súlyosabb bántalmazástól való félelem pedig a fenyegetés nyomait hordozza magán, s megfelel a hazai büntetőjogban kialakult kvalifikált fenyegetés ismérveinek. Ennek a bírói gyakorlat alapján különös jelentősége van az időskori, fogyatékosági korlátozottság megállapíthatósága szempontjából, hiszen a két említett csoport esetében nagyobb a valószínűsége annak, hogy aktuális személyes jellemzőjük okán, kiszolgáltatottabbnak, a szembeszállásra esélytelenebbnek érzéik magukat, s emiatt a passzív alanyi tudat miatt az elkövetői szándék könnyebben érhet célt.

Úgy vélem, hogy – az előbbieket tekintetében – a bírói gyakorlat elszakadt a korábbi – saját maga által is vallott – felfogástól, de erre nem azért került

¹²⁸ Tóth Mihály az eszköz-erőszakot instrumentális erőszaknak nevezi, szemben az önmegvalósító erőszakkal (pl. testi sértés). TÓTH Mihály: *Gondolatok az „erőszak” büntetőjogi fogalmáról, i. m.*, 504. old.

sor, mert megváltozott volna álláspontja, vagy esetleg a vonatkozó többségi jogirodalmi álláspont tartalma, miszerint elsősorban az erőszak kapcsán általa megkövetelt vis absoluta¹²⁹ immanens ismervét tagadta volna meg, hanem azért, mert – talán túlnyomó részt – nem disztingválta egy-egy konkrét ügy kapcsán a kifejtett erőszak és annak fenyegetésként értelmezendő hatása között. Mivel olyan magatartásokat is rablásnak minősít, ahol az erőszak nemhogy a vis absoluta mértékét, de még talán a compulsiva fokát is csak alig éri el – azaz ebből következően inkább zsarolásként lehetne minősíthető a deliktum –, ez csakis akként igazolható, ha – az explicit indokolásban sajnos csak ritkán megjelenően – a csekélyebb erőszakból kiinduló kvalifikált fenyegetésként fogjuk fel az elkövető magatartását.¹³⁰ Talán ez tűnik a csekélyebb fokú erőszakra alapozott, kvalifikált fenyegetésként megnyilvánuló magatartások helyes dogmatikai megalapozásának. Másként fogalmazva: nem azért tekinthető sok rablás esetében a magatartás az (1) bekezdés (a) pontjának első fordulatában meghatározott erőszaknak, mert az valóban vis absoluta volt (például leütés, elektromos sokkolóval történő sokkolás stb.), hanem azért, mert az alkalmazott – napjainkban is bevett terminológiával: vis compulsiva fokú – erőszak alkalmas volt arra, hogy a passzív alanyban (az erőszak tovább folytatására vagy súlyosabb fokú erőszak alkalmazására nézve) komoly félelmet keltsen. Pszichológiai szempontból tehát az ettől (ezektől) való félelem¹³¹ szorítja rá a passzív alanyt az „együttműködésre”. Ezen körülmények pedig – a Btk. jelenlegi rendelkezéséből következően – egyértelműen a (kvalifikált) fenyegetés fogalma alá szubszumálhatóak. A jövőre nézve tehát talán helyes lenne mind a gyakorlatban, mind az irodalomban erre nagyobb figyelmet fordítani, annál is inkább, mivel aligha tekinthetjük akaratot megtörő erőszaknak például a sértett pofon ütését, megrúgását, esetleg ruházatának meghúzását, hiszen ezek önmagukban egyáltalán nem alkalmasak a passzív alany akaratának (helyesen: ellenállásának¹³²) – napjainkban felfogott módon történő – megtörésére, sokkal inkább alkalmasak arra, hogy fenyegetésként értelmezhezzük ezen magatartásokat, mivel ekörben az erőszak ösztönző, motíváló hatású, s a félelem az, ami valójában a passzív alanyi akarat

129 Egyetérthetünk Deák Zoltán álláspontjával, aki szerint a jelenlegi normaszövegből egyébként sem következik a fizikai erőszak vis absoluta szintű követelménye. DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban, i. m.*, 97-98. old.

130 DEÁK Zoltán: *A vis absoluta és vis compulsiva fogalmainak (félre?)értelmezése a magyar büntetőjogban, i. m.*, 224-225. old.

131 Deák Zoltán a stresszválással hozza összefüggésbe ezt a jelenséget. Uo. 224. old.

132 Már Csemegi is így fogalmazott: „...*abba a helyzetbe hozatalát illeti, hogy ellentállási képessége elvétessék...*”. CSEMEGI Károly: *Anyagi büntetőjog. Második rész, i. m.*, 404. old.

befolyásolására alkalmasnak tűnik. Úgy fogalmazhatunk, hogy sokszor az erőszak nem egyedüli eszközcsелеkménye a rablásnak, hanem gyakran – az egész folyamatsort szemlélve – „átfolyik” fenyegetésbe az elkövetői cselekvés, még ha nem is mindig explicit formában, azaz nem verbális fenyegetés történik, hanem az – akár csekélyebb mértékű – erőszak alkalmazásából levont passzív alanyi következtetés manifesztálódik ekként. Ez egyébiránt azért sem tekinthető kizártnak, mert a törvényi fenyegetés-definícióban a „súlyos hátrány kilátásba helyezése” formula szerepel, amiből nem következik annak verbális közlésre vonatkozó követelménye. Ebben az esetben nem – s másban sem – beszélhetünk ugyanakkor a fenyegetés vis absoluta jellegéről, hiszen – objektíve szemlélve a kérdést – a fenyegetés csak befolyásolhatja (hajlíthatja) az akaratot, de sohasem törheti azt meg, hiszen a fenyegetés esetén mindig van más alternatíva (menekülés, segítségkérés, vagy ad absurdum akár a fenyegetésben foglalt súlyos hátrány elszenvedésének vállalása), még akkor is, ha az az adott pillanatban irreálisnak tekinthető. Az irrealitás vizsgálatát azonban nem követeli meg a jogalkotó. Úgy tűnik tehát, hogy – egyetértve Deák Zoltán álláspontjával¹³³ – a vis absoluta értelmezése az erőszakra korlátozható, azon belül is kizárólag az olyan magatartásokra, amelyek valóban megtörik (kizárják) az akaratot (például leütés, sokkolás, megköztözés), amik nem hagynak – sem reális, sem irreális – választási lehetőséget a passzív alanynak.

1.1.2. Az elhárítás korlátozott képessége

Az elhárításra való korlátozott képesség kapcsán pedig különösen fontos ennek a kérdésnek a vizsgálata. Ha a jelenleg uralkodó felfogásból – a vis absoluta mértékű erőszaktól – indulunk ki, akkor nincs realitása az elhárításra való korlátozottságnak, mint minősítő körülmény megállapításának. Egy eseti döntésben olvashatjuk: „*vis absoluta kihatású a kényszer, ha hatóképes, azaz alkalmas a sértett fizikai ellenállásának a kiiktatására, melynek hatására az általános társadalmi közfelfogás szerint a sértettől nem várható el, hogy fizikai ellenállást tanúsítson.*”¹³⁴ Vagyis – a sértett oldaláról nézve – szubjektíve alkalmas a védekezés kizárásra, szintén szubjektíve pedig a védekezés nem elvárható. Kérdés, hogy mit jelent „*az általános társadalmi közfelfogás*”? Kérdés az is, hogy az elhárításra korlátozottan képes személyek esetében vajon milyen

133 DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban, i.m.*, 122-125. old.

134 BH 2014.267.

mértékű erőszak elég ahhoz, hogy ne legyen elvárható a védekezés? És ha nem várhatjuk el a védekezést, akkor hogyan fogható fel annak korlátozott képessége? Mert ha mégis sikerrel védekezik a passzív alany, akkor ő nem volt korlátozott az elhárítási képességében? S hogy mennyire nem irreális a felvetés: a Kúria a 74 éves életkor ellenére sem tartotta indokoltnak a bűncselekmény kísérletét elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetettként minősíteni, ha annak meghíúsításához – mások beavatkozása mellett – a sértett eredményes fizikai ellenállása jelentőséggel bírt.¹³⁵

A gyakorlat az elkövető-sértett relációjában követeli meg az erőszak jellegének vizsgálatát.¹³⁶ Az talán nem vitás, hogy rablás esetén egy idős, illetőleg fogyatékkal élő személlyel szemben nem feltétlenül szükséges kifejtene az elkövetőnek olyan fokú erőszakot, mint egy ilyen körülményekkel nem bíró személy esetén. Ugyanakkor ez a csekélyebb fokú erőszak is vis absoluta kell hogy legyen a fentebb leírtak szerint. Ekörben is feltűnik a különbség: ha ontológiai értelemben felfogott vis absoluta erőszakot (leütés, sokkolás stb.) alkalmaznak a korlátozott passzív alannal szemben, akkor nem értelmezhető a korlátozottság, mert az ellen az „átlagember” – a konkrét körülményektől függően – sem biztos, hogy tud védekezni, annak ellenállni. Szintén nem tartja értelmezhetőnek a védekezés (elhárítás) lehetőségét a „kapcsos kommentár” például *„a távolból leadott lövés, a megmérgezés és minden olyan egyéb elkövetési mód amikor a passzív alannak, egészségi vagy fizikai állapotától függetlenül nincs objektív lehetősége a bűncselekmény elhárítására vagy megakadályozására.”*¹³⁷ Ebből kiindulva csupán akkor tudnánk értelmezni a minősített esetben foglalt személyi körülményeket, ha az elkövetői erőszak nem kizárja, hanem befolyásolja a passzív alany akaratát, ez pedig vis compulsiva a gyakorlat és a szakirodalom többségi felfogása szerint is. Hiszen a kéz meghúzása, a passzív alany kézzel ágyra, ülő testhelyzetben történő lenyomása, ruhájának megfogása nem tekinthető az akaratát kizárónak, megbénítónak, csakis olyannak, hogy akaratának megfelelően cselekedjen, csak éppen ebben az esetben az akarata nem szabad elhatározásából ered. Ekkor megállapíthatónak tűnik a minősített eset, de az valójában kompulzív erőszak (ami tehát a jelenlegi gyakorlat szerint nem tényállásszerű), ugyanakkor a gyakorlat ezen eseteket is vis absoluta

135 BH 2017.143.

136 Lásd például EBH 2013.B.19., és BH 2015.149.

137 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 512. old.

jelleggel ruházza fel, s megállapítja a rablást. Ráadásul ekkor (is) egy sajátos helyzet áll elő.

A korlátozott elhárítási képességű személy relációjában elegendő lehet a csekélyebb fokú erőszak a vis absoluta eléréséhez, ugyanakkor ezt nem csupán azzal értékeljük a terhelt terhére, hogy magatartását rablásnak minősítjük (hisz az már elég a sértett relációjában az akaratot „megtörő” hatáshoz), hanem még azzal is, hogy emellett a rablás minősített esetét állapítjuk meg, hiszen a passzív alany korából, állapotából korlátozottan tudta (volna) csak elhárítani az adott esetben időskorral, fogyatékosággal nem küzdő személyekkel szemben sikertelennek tűnő, csekélyebb fokú támadást? Félreértés ne essék, fontos és helyes jogpolitikai célkitűzés a minősített esetben megjelölt társadalmi csoportok kiemelt büntetőjogi védelme, s úgy vélem, hogy ennek koherens és helyes gyakorlatához egy egységes dogmatikai alapokon nyugvó háttér szükséges. Talán ezt is szolgálná az erőszak egységes felfogása. Arra csupán utalni kívánok, hogy a jogirodalom és a gyakorlat is vegyes képet mutat atekintetben, hogy a rablás eszközcselekményeinek kényszerhatását illetően általában az „ellenállást megtörő”, „akaratot megtörő”, „akaratot kizáró”, „ellenállást kizáró” fordulatokat használja, hol egyikkel, hol másikkal jelölve az elkövetői magatartás hatását. Ha a jelenlegi bírói értelmezésből indulunk ki, akkor úgy vélem, hogy már az is jelentősen elősegítené a jogalkalmazás koherensebbé válását, ha a praxis egységes terminológiai álláspontot foglalna el, s ez abban az esetben is fontos, ha az eltérő fogalmak használata mögött egységes tartalom húzódik meg.

De ne feledkezzünk meg egy másik ellentmondás-feloldási lehetőségről sem: lehet, hogy azért alakult ki a jelenlegi vis absoluta orientációjú felfogás hazánkban, mert a többségi gyakorlat, s elmélet a pszichológiai folyamatok mellőzésével, saját tartalommal töltötte meg az akaratot megtörő erőszak fogalmát... Nem lenne újdonság ez sem, ugyanis nem ez a fogalom lenne az első, ahol a büntetőjog önálló útra lép, hiszen a büntetőjog terrénumán belül számos terminus technicus található, amely sehol máshol, az élet egyetlen más területén sem fordul elő. Vannak persze olyan kifejezések is, amelyeket a büntetőjog – teljesen logikus módon – a hétköznapiakból, a köznyelvből emelt át a büntetőjogi terminológiába, s új, az eredetitől részben – vagy egészben – eltérő tartalmat kölcsönzött neki.

De hogy még inkább sarkítsuk a kérdést: vajon egy késsel az erősen rövidlátó, ép (teljes) mozgásképességgel rendelkező személy ellen intézett támadásnál a felismerési vagy elhárítási képesség lesz korlátozott abban az esetben, amikor csupán akkor tudja felismerni a támadást, amikor a támadó már szúrástávolságban van? És ha nem lenne probléma a látásával? „Idejében” – a támadó szándék felismerésekor vagy annak reális vélelmzésekor – megpróbálhatna elmenekülni, segítséget kérni, vagy megszerezni olyan eszközt, amely a védekezés sikerét elősegíthetné. Ennek a megítélése azért bír gyakorlati relevanciával, mert az emberölés, illetve a testi sértés kapcsán – ami jelentőséggel bírhat a rablás tekintetében is – a jogalkotó kizárólag az elhárítási képesség korlátozottságát szabályozza minősítő körülményként, a felismerési képességét nem, vagyis ha a fenti esetben a passzív alanyra fogyatékosága miatt felismerési képességében korlátozott személyként tekintünk, akkor a sérelmére elkövetett cselekmény nem alapozza meg a minősítő körülmény megállapítását, azaz állapota legfeljebb súlyosbító körülményként értékelhető, ugyanakkor úgy tűnik, hogy ennek a körülménynek „legfeljebb” dogmatikai szempontból van jelentősége, hiszen a rablás mind az elhárítási képesség, mind a felismerési képesség korlátozottsága tekintetében normatív jelleget nyer. Az emberölés és a testi sértés vonatkozásában természetesen nem kizárt a praxis olyan irányú jövőbeni alakulása, hogy a fenti példa kapcsán megállapítja az elhárítási képesség korlátozottságát, amellet foglalva állást, hogy az állapot – a felismerési képesség korlátozottságán keresztül – az elhárítási képességet is negatívan befolyásolta. Ezzel kapcsolatban persze kérdéses, hogy nem tekinthető-e egy esetleg ebbe az irányba mozduló gyakorlat *contra legem* értelmezésnek? Helyesen csupán akkor állapítható meg mindkét korlátozottsági körülmény, ha mindkét vonatkozásban (a felismerési és az elhárítási képességet illetően is) fennáll a passzív alany sajátos állapota, ugyanis közvetlenül egyikből sem feltétlenül következik a másik.

Egy konkrét ügyben a bűncselekmény elhárítására időskora miatt korlátozottan képes körülmény és a rablási erőszak egybevetése is hangsúlyt kapott.¹³⁸ A vádlott az idős, egyedül haladó sértettet megpillantva úgy gondolta, hogy az idős hölgy táskáját – a benne található értékkel – könnyen meg tudja szerezni. Így elhatározta, hogy a táskát, a benne lévő pénzt, és értékeket eltulajdonítja. Ezért felsőruházatának kapucniját a fejére húzva követte a sértettet egy közterületi lépcső tetejéig, ahol a sértett mellé lépett. A sértett a lépcsőn felfelé haladva lassan,

¹³⁸ Veszprémi Törvényszék 13.B.52/2015/25.

de biztosan mozgott, válltáskáját a teste előtt, a behajlított jobb alkarjára akasztva tartotta, ám mikor felért a lépcső tetejére, a vádlott váratlanul megragadta a táská felé eső vállpántját és azt abból a célból, hogy a táskát megszerezze, erőteljesen rángatni kezdte. A sértett azonban ellenállt és a táskája védelmében, bal kezével megmarkolta a válltáska tetejét, míg a jobb kezével továbbra is tartotta a táskát. A vádlott a sértett táskájának és a benne található értékek megszerzése érdekében, a sértett válltáskáját az egyik pántjánál fogva tovább rángatta, azonban azt nem sikerült kitépnie a sértett kezéből. A vádlott által a táská megszerzése érdekében alkalmazott rángatás során, amikor is a táská vállpántja is elszakadt, a táskánál fogva meglökte az ekkor már sikító sértettet, aki ennek következtében hanyatt a földre esett és a járda macskakő burkolatába nagy erővel beütötte a fejét. A vádlott a sértett értékeit mindezek ellenére nem tudta megszerezni, így a földre zuhant vérző sértettet hátrahagyva a lépcsőn lefelé elfutott a helyszínről.

A vagyoni elleni cselekményt rablás kísérletének minősítette a bíróság.¹³⁹ A bíróság leszögezte, hogy a rablási erőszaknak személy ellen irányuló, lenyűgöző, akaratot megtörő fizikai ráhatásnak (*vis absoluta*) kell lennie, amelynek kifejezett célja, hogy a megtámadott arra kényszerüljön, hogy dolgának megvédésével hagyjon fel. A *vis absoluta* problémájának ismételt felvetését mellőzve, arra mindenképpen érdemesnek tűnik felhívni a figyelmet, hogy itt a bíróság a passzív alany birtokában lévő dologra vonatkozó, birtokállapot fenntartására irányuló megtartási, védelmi cselekmény felhagyására, vagyis „nem tevésre”, tűrésre kényszerítő magatartásként jellemzi a rablási erőszakot. Megjegyzi továbbá a bíróság – s ezzel a kialakult gyakorlatot követi –, hogy az idős emberek (és a gyermekkorúak) esetében a *vis absoluta* megállapításához az átlagostól kisebb mérvű erőszak is elegendő. A minősített eset kapcsán olvashatjuk, hogy sarkalatos kérdés a sértett idős kora, amely jelen esetben a bűncselekmény elkövetésekor 77 év volt. A bíróság álláspontja szerint a sértett vallomása alapján egyértelműen megállapítható volt, hogy mozgásából, törekeny alkatából, illetőleg az általa hordozott válltáskáról, illetve az annak alkaron történő elhelyezéséből, s mindezek összességéből a vádlott számára felismerhető volt, hogy időskorú emberről van szó. Ezt az is alátámasztja, amit a terhelt a nyomozás során tett

139 Felmerülhetne az önkéntes elállás kérdése is, azonban a bírói gyakorlat szerint nem tekintendő a cselekmény önkéntes abbahagyásának, ha a terhelt a sértett váratlan és szokatlan (zajkeltő) viselkedése által kiváltott pánikreakcióban hagy fel a cselekmény folytatásával. BH 2011.1. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra is, hogy egy erőszakkal megvalósított támadás esetén a kiabálás, segítségkérés talán nem tekinthető sem váratlan, sem szokatlan reakciónak.

vallomásában említett, miszerint amikor megpillantotta a sértettet, elhatározta, hogy megszerzi az értékeit, mert úgy gondolta, hogy a táskáját könnyen meg tudja szerezni. Nyilvánvaló, hogy a lépcsőn felfelé igyekvő idős sértett „*könnyű zsákmánynak*” tűnt a 24 éves vádlott számára.

Az ítélet rögzíti, hogy milyen körülmények utaltak arra, hogy az elkövető számára nyilvánvaló volt az, hogy milyen életkori csoportba tartozott a passzív alany. Ez feltétlenül szükséges az elkövetői tudattartalom miatt, már csak azért is, mert e körülmény szándékosságot követel meg, annak minden tudati vonzatával együtt.¹⁴⁰ Ugyanakkor talán nem lett volna szükségtelen azt is részletesebben kifejteni, hogy a passzív alany idős kora mennyiben korlátozta őt az elhárításban, mivel az életkor, illetőleg az állapot okozati összefüggésben kell hogy álljon az ezekből kialakuló elhárítási vagy felismerési korlátozottsággal. A bíróság értékelése során a kronológiai életkorra helyezte a hangsúlyt, s a kialakulni tűnő bírói gyakorlatnak megfelelően minősítette a 77 éves passzív alanyt időskorúnak. A normaszöveget szemlélve ugyanakkor a kronológiai kor *önmagában* nem alapozza meg a minősített eset megállapítását. Ehhez szükséges az is, hogy ez kihatással legyen – jelen esetben – az elhárítási képességre. Ezt vizsgálva állapította meg egy másik ügyben a bíróság, hogy a passzív alany bár időskorú volt, a konkrét támadás relációjában kora nem korlátozta őt sem felismerési, sem elhárítási képességében, s ennek megalapozására igazságügyi orvosszakértői véleményre is támaszkodott.¹⁴¹ Azért is különösen fontos e körülmények

140 Az értelmezéshez lásd MOLNÁR Erzsébet: *A szándékosság és gondatlanság normatív fogalmának értelmezési problémái az immateriális bűncselekmények körében*, FORUM: Acta Juridica et Politica, 2018. évi 1. szám, 163-176. old.

141 Miskolci Törvényszék 15.B.49/2016/24. 10. 14-15. old. Ebben az ügyben a sértett rossz hallása a felismerési képességét korlátozhatta volna abban, hogy az őt hátulról leütő elkövető közeledését, magatartását észlelje, de ez – bár a sértett testvére említette ezt, azonban korábbi orvosi iratok alapján nem volt igazolható – nem került megállapításra, míg az elhárítási képesség korlátozottságát a felső végtagok helyes működésére, a neurológiai vizsgálatok alkalmával kimutatott megtartott beidegződésére alapozva mellőzte a bíróság. A halláscsökkenés korábbi „orvosi iratokból” megállapított hiánya önmagában nem feltétlenül elegendő indok a minősített eset mellőzésére, ha az más módon bizonyítható, s az elkövető is tudomással bírt róla, például korábbi ismeretség miatt, ami egyébként jelen ügyben is megállapítható volt. A felső végtagok helyes működése önmagában szintén nem elegendő a korlátozottság kizártságára, hiszen a helyes, de lassabb, esetleg fájdalmasabb mozgás kihathat az elhárítási képességre, s korlátozhatja azt. A bíróság azért mellőzte az elhárítási képesség korlátozottságán alapuló minősített eset megállapítását, mert a sértett által nem észlelt elkövető a sértettet hátulról ütötte, aki emiatt azonnal eszméletet veszített, így nem volt lehetősége a védekezésre, elhárításra. Az etekintetben kialakulófélben lévő, s vélhetően jövőben ekként rögzülő gyakorlat szerint – ami az *elhárítási lehetőség objektív kizártsága esetén* mellőzi a korlátozott elhárítási képességen alapuló minősítést – helyesen foglalt állást a kérdésben a bíróság. A másodfokú döntés – Debreceni Ítéltábla Bf.III.203/2017/8. – helybenhagyta az elsőfokú ítéletet a rablás vonatkozásában azzal a kiegészítéssel, hogy az igazságügyi orvosszakértői vélemény szerint a sértettet a meglévő betegsége a bűncselekmény felismerésében, elhárításában, a védekezésben nem

alapos áttekintése, mert az ügyben ráadásul *siker*es volt a passzív alany elhárító cselekménye, s nem esett ki értékeinek birtokából.¹⁴² Vélhetően a kialakult bírói gyakorlat alapján foglalt állást ekörben is az elsőfokú bíróság, mert – ugyan nem a korlátozottságra vonatkozó minősített eset körében – nem akadályozza a rablás kísérletének megállapítását, hogy nem került sor a dologelvétele.¹⁴³ Vizsgálódásunk szempontjából mellékesnek tűnik, hogy a dologról személyre áttevődő erőszak is rablási erőszaknak minősül.¹⁴⁴

A fellebbezések folytán eljáró másodfokú bíróság¹⁴⁵ az elsőfokú bíróság döntését helybenhagyta, s feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra a tényre, hogy a joggyakorlat továbbfejlesztésének is helyesnek tűnő irányt mutatott. A másodfokú eljárás során a fellebbviteli főügyészség – rablással kapcsolatos – álláspontját elfogadta az ítélőtábla. A főügyészségi álláspont szerint ugyanis a terhelt olyan erővel rángatta a sértett táskáját, amely önmagában alkalmas és elégséges egy akaratot megtörő erőszak megalapozására, az alapesetbeli minősítés megállapításához *szükségtelen* a sértett idős korát is figyelembe venni, utóbbi tényező a minősítő körülmény értékelésénél bír jelentőséggel. A sértett életkorát tehát vagy a rablás alapesetének megállapításánál, vagy a minősített esetnél kell figyelembe venni, mindkét vonatkozásban történő számbavétele a kétszeres értékelés tilalmába ütközik. Ugyanakkor az alkalmazott erőbehatalás mértékére, az erőszak akaratot bénító hatására megalapozott következtetést lehetett levonni, a minősítő körülmény értékelésének körében kellett jelentőséget tulajdonítani a sértett életkorának és a testi adatainak. A másodfokú bíróság szerint a terhelt által az adott bűncselekményi helyszínen alkalmazott erőszak objektíve, nem pusztán a védekezésre vagy a cselekmény elhárítására bármilyen oknál fogva kevésbé képes személlyel szemben, hanem általában is alkalmas volt egy akaratot megtörő erőszak megállapítására, ekörben *szükségtelen* a sértett idős korával kapcsolatos ténykörülmények vizsgálata. Pontosan a másodfokú ítéletben kifejtett indokokra is figyelemmel nem érthetünk egyet egy másik bíróság általi – a törvény időbeli hatálya kapcsán rögzített – megfogalmazással,

korlátozta. Álláspontom szerint a betegség annyiban tekinthető relevánsnak, amennyiben az idős kor miatt jött létre (vagy fogyatékoságnak minősül), hiszen csupán ekként illeszthető be a minősített esetben szereplő személyi állapot valamelyikébe.

142 Született már olyan kúriai döntés, amely részben a sikeres elhárítási magatartásnak köszönhetően mellőzte az idős korrallal kapcsolatos minősített eset megállapítását: BH 2017.143.

143 BH 2015.153.

144 BH 2010.143.

145 Győri Ítélőtábla Bf.82/2015/3.

amely szerint a sértett a bűncselekmény elkövetésekor 77 éves volt, mely tény – „*egyéb mérlegelést nem igénylő módon*” – a Btk. alkalmazása esetén megalapozná az előzőekben hivatkozott súlyosabb minősítést.¹⁴⁶ Az állásfoglalás vélhetően csupán a 2012. évi C. törvény hatálybalépéséből eredő kezdeti, új minősített esettel kapcsolatos jogalkalmazói bizonytalanságnak tudható be, hiszen az alakuló joggyakorlat a törvény normatív tartalmát értelmezve egyéb körülmények mérlegelését is – helyesen – indokoltnak tartja. Ennek példaként említhetjük a következő indokolást: „*az idős korral kapcsolatos minősítő körülmény megállapítása ugyanakkor minden esetben bírói mérlegelés kérdése, nem objektív körülmény, tekintettel arra is, hogy a jogszabály megfogalmazása szerint a felismerésre vagy elhárításra ezáltal korlátozottan képes személynek kell lennie a sértettnek.*”¹⁴⁷

Úgy vélem, hogy feltétlenül indokolt differenciálni a fentiek szerint a rablási erőszak kapcsán. Ez a vizsgált minősített eset vonatkozásában azt jelenti, hogy az erőszak olyan erejű, mértékű, fokú, hogy az a minősített esetben szereplő körbe nem tartozó személy esetén *is* megalapozza a rablás megállapítását, akkor a személyi körülmények értékelésének hatása az lesz, hogy megállapítható a minősített eset (ha annak a feltételei egyébként fennállnak). Abban az esetben viszont, ha a rablási erőszak olyan mértékű, hogy az kizárólag a meghatározott személyi kör relációjában teszi a cselekményt rablás megállapítására alkalmassá, akkor az – egyéb minősítő körülmény hiányában – rablás alapesetének minősül. Ez persze ismét felveti a rablási erőszak (*vis absoluta*) korábban jelzett problémáját, de a jelenlegi gyakorlat alapján a fenti megkülönböztetés helyesnek tűnik. Ebből kiindulva úgy vélem, hogy szintén helyes a kétszeres értékelésre utalás. A fentiekből pedig talán az is következik, hogy nem csupán akkor kerül sor a korlátozottsági körülmény kétszeres értékelésére – s ekként törvénysértő minősítésre –, ha mind az alapesethez, mind a minősített esethez kapcsolódóan jelentőséget tulajdonít a gyakorlat a passzív alany személyi állapotának, hanem akkor is, ha akár az alapesetben, akár a minősített esetben értékelt tulajdonságok szerepet kapnak súlyosbító körülményként a büntetés kiszabás során is.

146 Fővárosi Törvényszék 23.Bf.XIV.10.940/2014/12. 6. old.

147 Miskolci Törvényszék B.49/2016/24. 7. old.

1.1.3. *A felismerés korlátozott képessége*

Általánosságban nehezen lehet értelmezni a rablás esetén az erőszakkal szembeni korlátozott felismerési képességet abban az esetben, ha a passzív alany szembesül az erőszakkal, azt érzékeli. Elmélyülve a kérdésben, vélhetően nem teljesen helytelen megközelítés, ha kiindulunk a rablási erőszak hazai büntetőjogban tartalmilag talán szélesebb körben elfogadottnak tekinthető fogalmából: ellenséges érzületű, támadó jellegű fizikai ráhatás.¹⁴⁸ Orvosszakértői, illetve elmeorvosszakértői kérdés annak megítélése, hogy lehet-e valaki olyan korlátozott felismerésre képes állapotban, hogy az ellene irányuló *fizikai ráhatást* felismeri, de annak *ellenséges, támadó* jellegét nem? Merthogy a passzív alanyi tudattartalom teljességéhez, a teljes felismerő-képességhez hozzátartozik véleményem szerint az is, hogy a támadó jelleget is fel kell ismernie a passzív alannak. Ez talán inkább tekinthető elvi jellegű kérdésnek, már csak azért is, mert a büntetőeljárás során a minősített eset megállapíthatóságához az (is) szükséges, hogy az elkövető tudata átfogja a passzív alany felismerésre korlátozott képességét, és valószínű – talán biztos –, hogy a passzív alany felismerési képességének előbb vázolt differenciáltsága nem tükröződik az elkövető tudatában. Arra a kérdésre, hogy ennek a differenciált tudati tükröződésnek felmerülhet-e egyáltalán a lehetősége, a pszichológia tudománya adhatja meg a választ...

Abban az esetben viszont, ha időskorból, fogyatékoságból, s a konkrét támadás *körülményeiből* eredően korlátozott a felismerési képesség, s nem, vagy nem a maga valójában ismeri fel az ellene irányuló erőszakot, szóba kerülhet a minősített eset megállapítása. Gondoljunk például arra az esetre, ha a látáskorlátozott személy nem látja a hozzá közel álló elkövetőt, nem tudja felismerni az ellene irányuló támadó magatartást, aki leüti őt. Ebben az esetben megítélésem szerint – a rablás relációjában – a korlátozott felismerési képesség elismerése a helyes megközelítés. Más bűncselekmények kapcsán minősülhet az ilyen személy védekezésre képtelennek, pontosabban a rablás esetében is annak minősül, azonban ez a minősítésben nem jelenik meg. A vázolt eset egyidejűleg természetesen együtt jár az elhárítási képesség korlátozottságával,

148 A bírói gyakorlatból lásd például: EBH 2013. B.19., BH 1992. 228., BH 1990. 292. A 34. BK vélemény kifejti, hogy az erőszak valamely személyre közvetlenül ható fizikai erő kifejtése („amely az ellenállást megtöri). Ebből kiindulva erőszakkal minősülne egy televíziót néző pár esetében, ha az „elkövető” a „sértett” hajának megsimogatása („valamely személyre közvetlenül ható fizikai erő kifejtése”) közben szépen megkéri a korábban még a kérésnek ellenálló „sértettet”, hogy vigyen neki a konyhából innivalót, aki – ellenállása megtörvén – a kérésnek mosolyogva mégis eleget tesz?

azonban – kiindulva a normaszövegből – a felismerési képesség korlátozottsága jellemzően együtt jár az elhárítási képesség korlátozottságával. Abban az esetben, ha a konkrét elkövetési körülmények alapján ez megállapítható, akkor a bűncselekmény felismerésére korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést kell megállapítani, s nem az elhárítási képesség korlátozottságát.

Annál is inkább így van ez, mert a bírói gyakorlat napjainkban is *vis absoluta* mértékű erőszakot követel meg, s ha ez egymozzanatú magatartással valósul meg (például egy ütéssel, amelynek eredményeként a passzív alany eszméletét veszti), s ennek teljes felismerésére nem képes a passzív alany, akkor az erőszak realizálását követően értelemszerűen nem lesz már képes elhárítani sem a cselekményt. Ha több mozzanattal (például több mozzanatos bántalmazással) valósul meg a rablás, akkor pedig az elhárítási képesség korlátozottságának azért nem lesz jelentősége, mert a passzív alany állapotának sajátosságát *az elkövetés megkezdésekor* követeli meg a jogalkotó, s ekkor lehet a minősített esetre vonatkozóan befejezett bűncselekmény, vagy kísérlet miatt kétség nélkül felelősségre vonni az elkövetőt. Abban az esetben, ha csupán az *elkövetés során* ismeri fel *az elkövető* a passzív alany korlátozottságát – bár az továbbra is fennáll –, két irányba folytatódhat az elkövetői cselekvőség: ha tovább folytatja magatartását, felelős a minősített esetért is, míg ha – megsajnálva a passzív alanyt – felhagy azzal, akkor az önkéntes elállás szabályai érvényesülnek. Abban az esetben, ha – az elkövetői felismerés után is – folytatódik a bántalmazás, akkor esetleg szerepet kaphat az elhárítási képesség korlátozottsága (ha ez fennáll a passzív alany állapotából kifolyólag, de semmi esetre sem az elkövetői magatartás következtében), de csak akkor, ha az erőszak alkalmazása *közben* állapotváltozás következik be a passzív alany oldalán, s a felismerési korlátozottsága megszűnt.

Az erőszak alkalmazása miatt kialakult passzív alanyi állapot tehát irreleváns szempontunkból, hiszen egy hátrányos körülményekkel nem rendelkező személy is elhárításra korlátozottan képes, vagy arra képtelen állapotba kerülhet, s így ebben az esetben is a minősített esetet kellene megállapítani, ami egyfelől dogmatikailag téves, másfelől a jogalkotó célját hagyná figyelmen kívül.

Ebből kiindulva talán nem alaptalan az a megállapítás, hogy ekörben is funkcióbővüléssel van dolgunk, hiszen a korlátozott felismerési képesség magába foglalja a felismerési képtelenség eseteit, s miként a korábbiakban utaltam rá,

a felismerési képességgel aktuálisan nem rendelkező személyek is a korlátozott felismerési képességű személyek körébe tartoznak, velük együtt védi őket a vizsgált minősített eset.

1.2. A minősített fenyegetéssel elkövetett rablás

A fentiekből kiindulva érdekes képet tár elénk a korlátozottsági körülmény vizsgálata. Kérdés, hogy egy-egy bűncselekmény kapcsán egyáltalán minek az elhárításában korlátozza kora, állapota a passzív alanyt? Az emberölés és a testi sértés kapcsán a fizikai támadás elhárításának vonatkozásában értelmezhető a kérdés. Problémásabb megítélésű a rablás esetén a vizsgálódás. A rablás (Btk. 365. §) (1) bekezdésében rögzített deliktumot már Angyal Pál is összetett bűncselekménynek tekintette, s ma sincs ez másként.¹⁴⁹ Ebből kiindulva mindenekelőtt arra kell kitérni, hogy lehet-e jelentősége annak, hogy a korlátozott elhárítási képességet a rablás *eszközselekményének*, illetőleg a *célcselekményének* vonatkozásában vizsgáljuk? Látni fogjuk, hogy elsősorban az eszközselekmény vonatkozásában bír jelentőséggel a minősítő körülmény, s a célcselekmény esetében ennek jellemzően nincs szerepe. Abban az esetben ugyanis, ha a minősített fenyegetés hatása alatt álló személytől veszi el a dolgot az elkövető, akkor a fenyegetés általában mellékessé teszi a körülmény vizsgálatát a dologelvével¹⁵⁰ tekintetében, míg az öntudatlan, illetőleg védekezésre képtelen állapotba helyezett személy esetében pedig nem érvényesülhet a felismerési, védekezési képesség – így annak korlátozott voltának sincs jelentősége.

1.2.1. A „fenyegetés” fogalmához

A fenyegetés a Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontja szerint: *„eltérő rendelkezés hiányában súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen”*. A Btk.-hoz fűzött indokolás szerint a fenyegetés tárgyi eleme a *súlyos hátrány kilátásba helyezése*. A hátrány súlyosságának megítélése a jogalkalmazó feladata. Mindenképpen súlyos hátránynak kell tekinteni az olyan támadás kilátásba helyezését, amelyet a törvény egyébként bűncselekménynek minősít (például lakás felgyújtásával, testi sértéssel való fenyegetés). A súlyos hátrány fogalma azonban nem szűkíthető le erre. Ide sorolható valamely egyébként jogszerű magatartás kilátásba helyezése, ha azt az

149 ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás, i.m.*, 18-19. old.

150 Olykor már a dologelvével értelmezése sem egyszerű feladat. SÁNTHA Ferenc: *A vagyon elleni bűncselekmények*. In.: GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSO Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar büntetőjog – Különös rész*, CompLex Wolters Kluwer, Budapest, 2013, 539. old.

elkövető valaminek jogtalan kikényszerítésére használja fel. Így például büntető vagy szabálysértési feljelentéssel vagy bizonyos tényeknek közlésével fenyegetés, amelyek a megfenyegetett személy vagyoni érdekeit, családi együttélését vagy becsületét érinthetik.¹⁵¹ Ehhez képest a kvalifikált fenyegetés az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést jelenti. Ez tehát mind irányultságában, mind időbeliségében, s jellemzően térbeliségében is megszorítást jelent az általános törvényi fenyegetés-definícióhoz képest.

A fentiekből kiindulva tehát a kvalifikált fenyegetés csak két meghatározott érték ellen irányulhat: élet vagy testi épség ellen. A közvetlenség a fenyegetésben foglalt hátrány azonnali bekövetkezésének lehetőségét hordozza magában. S miért fontos hangsúlyozni az előbbieket? Azért, mert a rabláshoz megkövetelt kvalifikált fenyegetés kapcsán feltétlenül utalnunk kell egy kevésbé exponált tényre. A Btk. részletes indokolása úgy fogalmaz, hogy „*a fenyegetés fogalmára vonatkozó szabály annyiban tér el a többi értelmező rendelkezéstől, hogy érvényessége csak azokra a különös részi tényállásokra vonatkozik, ahol a tényállás maga nem tartalmaz eltérő meghatározást (kvalifikált fenyegetés).*”¹⁵² Akkor a fenyegetés Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontjában rögzített definíció nem is irányadó – a jogalkotó szerint – a kvalifikált *fenyegetés* értelmezésére? Vagyis a fenyegetés normatív tartalma helyett annak köznyelvi tartalmából kell kiindulni – merthogy nincs más? Amennyiben erre a kérdésre igenlő a válasz, úgy ismét az értelmezési problémák sötét renetegébe tévedünk, hiszen egyáltalán nem biztos az, hogy találánánk egységes, adekvát köznyelvi választ kérdéseinkre, a fenyegetés fogalmára. A tudomány és a gyakorlat a kvalifikált fenyegetés relációjában is irányadónak fogja fel a fenyegetés normatív fogalmát. A jogalkotó a fenti indokolás alapján – bár az természetesen nem bír kötelező erővel, de mégiscsak irányt mutathat, ha a normaszöveg célját kutatjuk –, pontosan a kvalifikált fenyegetést emeli ki a fenyegetés generál-definíciójának érvényesülési köréből, s hogy ezt nem csupán általánosságban, pontosabban a definíció hátrányelemére érti, arra utal „*a fenyegetés fogalmára vonatkozó szabály*” fordulat, vagyis magára a teljes normaszövegre vetíti. Ebből az értelmezésből az következne, hogy a kvalifikált fenyegetés vonatkozásában, annak „fenyegetés” elemére nem irányadó az általa meghatározott kritériumrendszer. Ebből az is következne, hogy

151 Részletes indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 138. §-hoz, valamint Részletes indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. §-ához.

152 Részletes indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 459. §-ához.

nem kell a kvalifikált fenyegetésnek súlyos hátrányra vonatkoznia. Ez nyilván nem lehet irányadó az élet elleni fenyegetésnél, hiszen az lényegéből következően súlyos hátránynak tekintendő, ugyanakkor a testi épség elleni fenyegetés nem tekinthető – csupán a köznyelvi fogalmából kiindulva – magától értetődően és mindig súlyos hátránynak: a kézfej gémkapoccsal történő megkarcolásával – mint testi épség elleni támadás – való fenyegetés is súlyosnak tekinthető? Amennyiben az indokolásból indulnánk ki, akkor a súlyos hátrány „kilátásba helyezés”-e talán nem jelentene olyan nagy értelmezési különbséget napjaink elméleti és gyakorlati felfogásához képest. Az indokolásra figyelemmel gyakorlati problémákat generálna a jelenlegi normaszövegben szereplő „komoly félelem keltésére alkalmasság” negligálása is. A jelenlegi gyakorlati kritérium etekintetben a passzív alany helyzetére konkretizált, ugyanakkor objektív kényszerítő hatás elérésére való alkalmasságot fogalmaz meg.¹⁵³ Ezen körülmények nélkül megint csak a köznyelvi fenyegetés-felfogás ingoványos értelmezési talajára tévednénk. Összegezve tehát úgy vélem, hogy az indokolás pontatlanul fogalmaz, s nem a fenyegetés teljes fogalmára, hanem a fenyegetés tartalmának egyes elemeire, nevezetesen annak irányultsági körére (élet, testi épség ellen), és időbeliségére (közvetlen) vonatkozóan kívánta korlátozni az értelmező rendelkezések között definiált fogalom érvényesülési körét.

1.2.2. A minősített fenyegetéssel szembeni korlátozott elhárítási képesség

Visszatérve napjaink többségi álláspontjához – s annak esetleges változásáig indokoltnak tűnik ebben a relációban áttekintetni a kérdést –, a fenyegetésnek helyzetre és személyre szabott vizsgálata nem nélkülözhető, hiszen a normaszöveg is a megfenyegetett relációjában követeli meg alkalmasságát. Általánosságban talán kijelenthetjük, hogy a kvalifikált fenyegetésben foglalt hátrányok (élet, testi épség) súlyosnak is és hátránynak is tekinthetőek, bár például a fent említett esetből kiindulva – kézfej megkarcolásával fenyegetés – találhatunk olyan hátránnyal fenyegetést, ami nem feltétlenül illeszkedik napjaink elfogadott fenyegetés fogalmának „súlyos” elemébe. Külön vizsgálódás tárgyát képezhetné az az eset, amikor például – nem élet ellen irányuló – mérgezéssel fenyeget a rablás elkövetője. Ez testi épség elleni fenyegetésként nem értelmezhető, legfeljebb egészség elleniként, amit viszont nem tartalmaz a normaszöveg. A testi épség fogalma alá pedig nem vonható, egyfelől azért, mert a törvényben kialakított dogmatikai rendszert megbontatná (lásd például

¹⁵³ KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 675. old.

a testi sértés tényállását, ahol külön is nevesíti az egészségsértést a jogalkotó), másfelől ezért sem, mert az anyagi jogi legalitás elvét sértené. Az ilyen fenyegetés jelenleg tehát fenyegetésnek minősülhet, de kvalifikált fenyegetésnek nem.

Az elhárításra korlátozottan képes személyek sérelmére elkövetés kapcsán különösen fontos a gyakorlatban már kikristályosodott álláspont, miszerint a fenyegető magatartás lenyűgöző erejének¹⁵⁴ értékelésekor együttesen kell vizsgálni a megfenyegetett személy és az elkövető adottságait, az egymással szembeni erőviszonyaikat, és az elkövetés külső tényezőit is.¹⁵⁵ Ehhez képest abban, hogy a fenyegetés milyen hatással bír, mindig a konkrét passzív alany által az adott helyzetben átélt fenyegetettségi érzés vizsgálatával lehet állást foglalni.¹⁵⁶ Ez a vizsgált minősítő körülmény szempontjából azért fontos, mert az adott életkor, illetve fogyatékoság alapot teremt olyan esetben is a súlyos hátrány megállapíthatóságára, amire más esetben nem kerülhet sor. Napjainkig ható, elvi jelentőségű tételt fogalmazott meg az 1980-as évek elején a Legfelsőbb Bíróság. Az ügyben a vádlottak a késő esti órákban megjelentek az egyedül élő, idős életkorú sértett házánál, akit vagyonos asszonynak ismert az egyik vádlott. A házba bejutva a megrémült idős sértettől az I. rendű és a II. rendű vádlottak pénzt követeltek, amit kezdetben a sértett nem volt hajlandó átadni, erre a vádlottak az ágyra ültették, és a vállánál fogva ott tartották. A vádlottak a szobában és a szomszédos helyiségben pénz után kutattak. A felszólításukra az ágyába visszafeküdt idős sértettől előbb a II. rendű, majd az I. rendű vádlott is ismételten a pénzt kérték, s a vádlottak megjelenésétől és magatartásától megrémült sértett végül is közölte velük, hogy a pénzt a szobai falra akasztott egyik szentkép hátlapja mögött tartja. A pénzt és a talált egyéb értéktárgyakat a vádlottak magukhoz vették, majd ezt követően azzal fenyegették meg a sértettet, hogy ne menjen sehová, mert ők a szomszéd szobában fognak aludni. A vádlottak ezután elhagyták a lakást. A sértett csak a reggeli időben mert a lakásból kimenni, és tartva a vádlottak jelenlététől, az egyik ablakon

154 Miként Fayer László fogalmaz: „a fenyegetésnek az akarat lenyűgözésére elégségesnek kell lennie.” FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Második kötet – Különös rész*, Franklin-Társulat, Budapest, 1905, 345. old.

155 Ehhez kapcsolódik még a vis absoluta – vis compulsiva kérdéskör. Értelmezéséhez lásd DEÁK Zoltán: *A vis absoluta és vis compulsiva fogalmainak (félre?)értelmezése a magyar büntetőjogban*, i.m., 219-227. old.

156 „Ez nem jelenthet mást, mint azt, hogy a rablási fenyegetésnek általában olyannak kell lennie, amely az ellenállást kizárja, a megtámadott személy akaratát teljesen lenyűgözi és így a „vis absoluta” természetével bír.” EDVI Illés Károly: *A magyar büntető törvénykönyv magyarázata – 3. kötet*, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.T., Budapest, 1909, 117. old. A vis absoluta – vis compulsiva problémaköre a századfordulón terjedt el a szakirodalomban, s a bírói gyakorlat is ekörül kezdett változni.

mászott ki. Az elsőfokú bíróság a vádlottak cselekményét arra hivatkozással minősítette társtettesként elkövetett zsarolás büntettének, mivel a sértett sérelmére erőszakot nem alkalmaztak, illetve a fenyegetésük nem irányult az élet vagy testi épség ellen. Ezzel a Legfelsőbb Bíróság nem értett egyet és csoportosan elkövetett rablásnak minősítette a bűncselekményt. Indokai szerint a kvalifikált fenyegetés megállapításához vizsgálni kell azt is, hogy az elkövetés milyen körülmények között történt, és mekkora volt a sértett ellenálló képessége. A fenyegető magatartás erejét az a konkrét helyzet, amelyben megvalósult, felerősítheti vagy gyengítheti, és *a gyengébb ellenálló képességű személlyel szemben célt érhet olyan fenyegetés is, amely mással szemben esetleg hatástalan marad.* Azt a kérdést, hogy a fenyegetés összhatásában milyen erejű volt, elsősorban a sértett helyzetéből szemlélve kell vizsgálni. Az elkövető részéről elegendő az, ha a fenyegető magatartás kifejtésekor a sértett helyzetét és a fenyegetést esetleg befolyásoló egyéb körülményeit, állapotát ismeri. A konkrét bűncselekmény elkövetési körülményeit tekintve a sértett 76 éves, aki egy különálló házban egyedül élő, agyérelmeszesedésben szenvedő személy volt. A cselekmény a késő esti órákban, olyankor zajlott le, amikor a sértett már aludt, és csak a betörés zajára riadt fel. A szobájába erőszakkal behatolt három életerős fiatal vádlottal találta magát szemben, akik az ágyra ültették, és a vállánál fogva ott tartották, miközben folyamatosan a pénzét követelték tőle. Mindezek hatására végül a sértett megtört és közölte, hogy hol tartja a pénzt. A többszörös kutatás és kérdezés közben elvették a sértettől az óráját is, majd megfenyegették, hogy senkinek ne szóljon. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint *az a körülmény, hogy a vádlottak kifejezetten nem mondták azt a sértettnek, hogy vonakodása esetén megölik vagy bántalmazzák, nem zárja ki az élet és testi épség elleni közvetlen fenyegetés fennállását, minthogy azt nem a szóbeli kijelentések, hanem az adott eset körülményei alapján kell megítélni.* A sértett azért tárta fel támadói előtt értékeinek hollétét, mert az adott helyzetben életének, illetőleg testi épségének megmentését csupán ilyen áron látta lehetségesnek.¹⁵⁷

A fenti döntésből kiindulva fontos azt hangsúlyoznunk, hogy a Legfelsőbb Bíróság nem – önmagában – az ágyon kézzel történő visszatartást tekintette elkövetési magatartásnak, hanem a cselekménysor egészéből vont le következtetést a kvalifikált fenyegetés megvalósulására. Kérdés ugyanakkor, hogy ez valóban csupán a fenti személyi körülményekkel bíró passzív alany esetében minősülhet

157 BH 1983.393.

tényállásszerűnek? Álláspontom szerint nem, hiszen az elkövetők létszámából, adottságaiból következően valószínűleg egy fiatalabb személy esetében is tényállásszerűnek minősítené a bíróság.

Egy másik ügyben – ahol a passzív alany nem minősült sem idősnek, sem fogyatékkal élő személynek –, hasonlóan minősítette az elkövető magatartását a bíróság.¹⁵⁸ A többszörösen büntetett előéletű terhelt és az eljárás során ismeretlenül maradt társai hajnali 1 órakor betértek a presszóba, és egyenesen az ott egyedül dolgozó pultoshoz mentek. A terhelt a pultossal közölte, hogy 12 évet ült börtönben, védelmi pénzek behajtásával foglalkozik, és egyébként is közeli faluból jöttek, ahol az emberei a buliban tartózkodó személyeket mind megverték. Közben a terhelt és társai fizetés nélkül vettek ki a pultból különböző szeszesitalokat, és azokat fogyasztották. A pultos a mellékhelyiségbe ment, hogy telefonon hívjon segítséget, de ezt megakadályozták azáltal, hogy a társaság egyik tagja utána ment. A terhelt közölte a pultossal, hogy nem fognak fizetni, ám sem közvetlen, sem közvetett fenyegetést nem alkalmazott annak érdekében, hogy a kért italokat, jégkrémet megszerezze. Az elsőfokú bíróság lopásnak, a másodfokú bíróság és a Legfelsőbb Bíróság rablásnak minősítette a cselekményt. Utóbbi fórum álláspontja szerint *a terhelt direkt módon ugyan nem fogalmazott meg a sértettel szemben élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fizikai támadást, de börtönviselt múltjára, pénzbehajtó foglalkozására és társai agresszív, verekedő magatartására utaló célzásaival a sértett számára egyértelművé tette, hogy vonakodása esetén sem ő, sem a társaságában lévők az azonnali és közvetlen fizikai erőszak alkalmazásától sem riadnak vissza.*

A vázolt esetekben tulajdonképpen a súlyos hátrány „kilátásba helyezése”-nek értelmezéséről van szó. A „kilátásba helyezés” köznyelvi értelme talán azt jelenti, hogy a súlyos hátrány bekövetkezésének lehetőségét a megfenyegetett számára megismerhetővé kell tenni, azt tudomására kell hozni. Erre alkalmas lehet az írásbeli, a szóbeli közlés, ugyanakkor a ráutaló magatartás is. Ez utóbbi kapcsán gondolhatunk olyan esetre is, amikor a rablási szándékkal a passzív alanyra éles, töltött lőfegyvert szegező elkövető csupán „ide a pénzt” felszólítással szerzi

¹⁵⁸ Legf. Bír. Bfv.III.407/2010.

meg a pénz.¹⁵⁹ Ez sem írásbeli, sem szóbeli közlésnek nem tekinthető, kizárólag ráutaló magatartásként foghatjuk fel.

A fentiekből láthatjuk, hogy e fogalmi elemet – a rablás vonatkozásában mindenképp – szélesen értelmezi a gyakorlat. Megítélésem szerint ugyanakkor – a dogmatikai határok megtartása érdekében – óvatosan kell bánni a kilátásba helyezés és a súlyos hátrány kapcsolatával is, hiszen nem mindegy, hogy *mitől* fél a passzív alany? Erre kizárólag a passzív alanyi tudattartalom körülményeiről vizsgálataival van lehetőség, s talán ez is fontos a korlátozottságra vonatkozó minősített eset megállapítása során. Abban az esetben ugyanis, ha a passzív alany például a hosszú évek alatt összegyűjtött vagyontárgyának, vagyontárgyainak elvételétől, vagy – a pultos esetében – a presszó berendezésének összetörésétől, illetve emiatt az esetleges munkajogi következményektől fél, rablásnak nem minősülhet az eset, esetleg zsarolás megállapítására lehet alkalmas. Ilyenkor megítélésem szerint nem bír jelentőséggel önmagában az sem, hogy az *elkövető tudatában* milyen jövőre vonatkozó képzet alakult ki, vagyis mire gondolt a fenyegetés tartalmát illetően, kizárólag az számít, hogy *a kívülvilágban* manifesztálódó „kilátásba helyezés” milyen képzetet alakított ki a *passzív alany tudatában*. Talán e momentum kapcsán érthetjük tetten a kiszolgáltatott személyek fokozott büntetőjogi védelmének lényegét, ugyanis talán az idősebb, vagy fogyatékos személyek – kiszolgáltatottságuk okán – elsősorban a személyük elleni támadásra asszociálnak az ellenük irányuló fenyegető magatartások kapcsán. Természetesen a passzív alanyi tudattartalom nehezen vitatható abban az esetben, ha objektíve tükröződik a kívülvilágban a súlyos hátrány tartalma, akár szóbeli fenyegetésként utalva az élet, testi épség elleni támadás lehetőségére, akár ráutaló magatartással nyilvánvalóvá téve azt, például egy kés passzív alany testéhez szorításával.

A fenti – talán nem helytelen – gondolatmenet alapján leszögezhető, hogy a fenyegetés vonatkozásában az elhárítási képesség nem értelmezhető, hiszen logikailag a fenyegetés akkor merülhet fel, ha a passzív alany tudatában az tükröződik (hiszen enélkül nem *alkalmas* arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen), de ez ellen nem lehetséges a védekezés, legfeljebb

159 A Kúria minősített fenyegetésnek tekintette a rablás vonatkozásában a sértett fejéhez „játékpisztolyt” fogó elkövető magatartását (Kúria Bfv.1071/2018/7.), valamint azt is, amikor az egyik elkövető – míg társa pénzt vett ki az üzlet pénztárgépéből – szólanul, egy késsel állt a sértettel szemben. Legf. Bír. Bfv.II.2134/2003.

a fenyegetésben foglalt hátrány *realizálása* ellen képzelhető el a védekezés, ugyanakkor ha a fenyegetésben foglaltak realizálása megkezdődik, akkor az viszont már erőszak elleni védekezésnek tekintendő. A fentiek alapján tehát a fenyegetéssel szemben nem képzelhető el korlátozott védekezési képesség, hiszen a tényállásszerűség *feltétele* az, hogy alkalmas legyen – helyzetre, személyre konkretizálva – a komoly félelem kiváltására. Ennek hiányában – például mert el sem jut a címzetthez – értelemszerűen nem hathat ki a megfenyegetett személy akarata, s ezáltal közvetett módon a célselekményre sem. A korlátozott elhárítási képességgel rendelkező személyeknél legfeljebb a komoly félelem kiváltására alkalmasság *határa* húzódik máshol, mint az ilyen körülménnyel nem bíró személy esetében, kérdés persze, hogy a kvalifikált fenyegetésnél lehet-e ilyen eltérő határokat meghúzni? A fenti értelmezésből kiindulva tehát ekörben a jogalkotó akarata – a jelenlegi normaszöveg alapján – nehezen érhet célt. A bírói gyakorlat ugyanakkor a fenyegetéssel elkövetett rablás esetén is megállapítja a korlátozottságra vonatkozó minősítő körülményt, s elhárításra korlátozottan képesnek tekinti a passzív alanyi kört.¹⁶⁰

1.2.3. *A minősített fenyegetéssel szembeni korlátozott felismerési képesség*

Érdekes kérdéseket tár elénk a rablás tényállásában szereplő kvalifikált fenyegetéssel szembeni korlátozott felismerési képesség. Ebben az esetben is problémás a jogalkotói szövegezés, hiszen a fenyegetés felismeréséről akkor beszélhetünk, ha a fenyegetés realizálódik a passzív alany tudatában. Ha a maga teljességében – azaz egységesen minden elemére – tekintünk a fenyegetésre, akkor azt illetően nem beszélhetünk korlátozott felismerési képességről, hiszen vagy fenyegetésként realizálódik a passzív alany tudatában az elkövető által annak szánt információ, vagy – a passzív alany idős kora, fogyatékosága miatt – nem realizálódik fenyegetésként, ekkor viszont a felismerési képesség hiányáról beszélhetünk, s az elkövetői fenyegetésnek szánt információ nem éri el célját. Etekintetben tehát úgy tűnik, hogy hasonló funkcióbővülésre fog sor kerülni a gyakorlatban – hasonlóan az erőszakkal szembeni korlátozottságnál kifejtettekhez –, és a praxis a felismerési képesség hiányát is a korlátozottság fogalma alá fogja vonni.

¹⁶⁰ Székesfehérvári Törvényszék Fk.66/2015/358. Megjegyzendő, hogy a bíróság – helyesen – utalt arra, hogy a sértettek elhárítási képességükben voltak korlátozottak, s arra is, hogy e korlátozottságukat életkorukra alapozta. Szerencsés lett volna, ha ennek háttéréről és értelmezéséről is képet fest az ítélet.

Más helyzetet eredményezhet viszont, ha a fenyegetés egyes elemeinek relációjában próbáljuk vizsgálni a felismerési képesség korlátozottságát. Úgy vélem, hogy ebben az esetben már reálisan értelmezhető a korlátozott felismerési képesség. Ekként fogható fel például, – bár nem biztos, hogy a gyakorlatban ez reálisan előfordul – ha a passzív alany nem tekinti az élet, testi épség elleni fenyegetést „súlyos hátránynak”. A fenyegetés következő elemének – kilátásba helyezés – fel nem ismerése talán nagyobb gyakorlati relevanciával bírhat. Például az elkövető élet, testi épség sérelmével együtt járó magatartást azonnali megvalósításának lehetőségét közli az idős személlyel, aki azonban ezt nem jól, csupán részleteiben hallja idős kora miatt. A „kilátásba helyezés” mint tudomásra hozás vonatkozásában fennálló korlátozottság tehát jelenőséggel bírhat ekörben, ugyanakkor szintén ide tartozik az az esetkör, ha egyáltalán nem értesül a fenyegetésről a passzív alany, például a szóbeli fenyegetést egyáltalán nem hallja. A dogmatikai probléma ezzel az, ha nem tudja az elkövető kilátásba helyezni a fenyegetést, vagyis nem tudja a passzív alany tudomására hozni, akkor az objektíve alkalmatlan komoly – és egyáltalán bármilyen – félelem kiváltására, s ekként fenyegetésnek sem tekinthető. Talán a valóságtól nem túl elrugaskodott értékelés lenne az előbbi esetre az alkalmatlan tárgyon elkövetett rablást megállapítani. Természetesen az sem kizárt, hogy a kitarító elkövető más, immáron sikeres közlési módot talál fenyegetésének célba juttatására.

Szintén értelmezhető a korlátozott felismerési képesség a fenyegetés tartalmát illetően, vagyis abban az esetben, ha az objektíve ugyan komoly és félelem kiváltására alkalmas, azonban a passzív alanyban mégsem éri el ezt a hatást. Ennek megítélésénél azonban körültekintően kell eljárunk, ugyanis csak akkor felel meg vizsgálódásunk tárgyának ezen eset, ha *egyébként* a passzív alanyban félelem kiváltására alkalmas lenne a fenyegetés, azonban kora, állapota miatt mégsem éri el célját. Megítélésem szerint ez nem vonható abba az esetkörbe, amikor nem minősül büntetőjogi értelemben fenyegetésnek a fenyegető magatartás azért, mert nem alkalmas komoly félelem kiváltására. Nem tehetünk tehát egyenlőségelet azon esetek közé, sőt élesen meg kell különböztetnünk azokat, amelyek esetében egyfelől nem alkalmas a passzív alany helyzetére, személyére konkretizálva a félelem kiváltására, másfelől azokat, amelyeknél *azért* nem alkalmas, mert a passzív alany időskorú, illetőleg fogyatékos személy, s ezért nem tudja felismerni helyesen a fenyegetés tartalmát. Álláspontom szerint ezt az értelmezést támasztja alá az az – egyébként és általánosságban is helyes – elv,

hogy csak akkor lehet fenyegetés a fenyegetés, ha a passzív alanyra konkretizálva, ugyanakkor objektíve alkalmas komoly félelem kiváltására. Ennek hiányában azt tagadnánk, hogy ekörben helye lehet a minősített eset megállapításának. Ezzel a jogalkotó – helyes – jogpolitikai célkitűzését degradálnánk. Az újabb bírói gyakorlat is egyébként ezt az irányt követi, és olyan esetben is megállapítja a fenyegetést, amikor a passzív alanyban egyáltalán nem váltott ki félelemérzetet a fenyegetés.¹⁶¹ Álláspontom szerint csupán a fenti megkülönböztetés alapján – tehát a passzív alany szemszögéből vizsgálva a kérdést – tudunk különbséget tenni, aszerint hogy a rablás alapesetét, vagy a korlátozottsági körülményt tartalmazó minősített esetet kell megállapítanunk: ha egyáltalán nem váltott ki benne félelmet – például a passzív alany ittas volt és nem vette komolyan a fenyegetést –, akkor a rablás alapesetének megállapítása tűnik helyes minősítésnek, míg ha a normaszövegben nevesített korlátozottsági tényező fennforgása miatt nem váltott ki a passzív alanyban félelmet, akkor a bűncselekmény felismerésére idősebb koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett, minősített eset megállapítása tűnik megalapozottnak.

A bírói gyakorlatban kialakult az az álláspont, amely szerint az erőszak és a kvalifikált fenyegetés kizárólag jelen lévő személy ellen irányulhat. Ez az álláspont napjainkra már, bizonyos esetekben talán meghaladottnak tekinthető. Az infokommunikációs technológiák fejlődésével egyáltalán nem szükséges az minden esetben, hogy a térbeli közelség, egy helyen lévőség a rablás eszközcselekményének megállapíthatóságát érintse. Gondoljunk például arra az esetre, amikor például egy számítógépen, tableten, okostelefonon keresztül valós idejű módon valósul meg rablás kvalifikált fenyegetésként értelmezhető eszközcselekménye. Álláspontom szerint ekként tényállásszerű lehet az például, ha az egyik elkövető térben távol helyezkedik el, ahol egy másik helyen tartózkodó személy közeli hozzátartozóját bántalmazza, és erről a fenti módon tájékoztatja a bűncselekmény másik elszenvetőjét, akár elkövetőtársának segítségével.

1.3. Az öntudatlan állapotba helyezéssel elkövetett rablás

1.3.1. Az elhárítási képesség korlátozottsága

Az öntudatlan állapotba helyezés kapcsán a törvény nem tartalmaz értelmező rendelkezést, így annak ismérveit a gyakorlatnak kellett körülírnia. Az öntudatlan

¹⁶¹ „Az öléssel, megöletéssel fenyegetés olyan súlyos hátrány, amely alkalmas komoly félelem keltésére, abban az esetben is, ha az valójában nem volt eredményes.” BH 2018.8.218.

állapotba helyezést a gyakorlat olyan magatartásnak tekinti, amely erőszakon, kvalifikált fenyegetésen kívüli cselekvőséggel idézi elő a passzív alany sajátos helyzetét.¹⁶² Ide tartozik az altatószer segítségével előidézett állapot,¹⁶³ de ilyennek tekinthető például a hipnotikus állapot is.¹⁶⁴ Talán nem tipikus elkövetési magatartásnak, de kétségtelenül tényállásszerűnek tekinthető az az eset is, amikor az elkövető – dologelvételi célzattal – altatódalt énekel a passzív alanyak, aki ettől elalszik. A bírói gyakorlatban ugyanakkor nem egyértelmű a lerészegítéssel kapcsolatos megítélés. Ennek oka talán az lehet, hogy ez az elkövetési magatartás szerepel a kifosztás tényállásában is, s ez talán megzavarhatja – vélt vagy valós – tisztánlátásunkat. Az egyik álláspont óvatosan fogalmaz: nem feltétel – a kifosztás vonatkozásában – a lerészegítésnél, hogy öntudatlan állapotba kerüljön az alkohol hatásától a passzív alany.¹⁶⁵ A másik álláspont egyértelműen amellett foglal állást, hogy „a kifosztás elkövetési magatartásaként a lerészegítés vagy a bódult állapot előidézése alatt a dolog elvételét csupán megkönnyítő ittas vagy kábult, de nem az öntudatlanságig leittasodott vagy tudatvesztett állapot értendő, szemben a rablással, ahol a (teljes) öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés az elkövetési magatartás.”¹⁶⁶ Álláspontom szerint a második szemlélet a helyes.¹⁶⁷ A rablás és a kifosztás is elkövethető lerészegítéssel. A cselekmény aszerint minősül, hogy az elkövető általi lerészegítés milyen következményekkel járt. Abban az esetben, ha a passzív alany az elkövetési magatartás eredményeként ittas (vagy ittasabb) állapotba kerül, de tudatánál van, akkor a cselekmény kifosztásnak minősül. Abban az esetben, ha a lerészegítés következtében öntudatlan állapotba kerül a passzív alany, akkor rablás megállapításának van helye.¹⁶⁸ Ez egyébként következik a normaszövegből – valamint a bírói gyakorlatból is –, hiszen az öntudatlan állapotba helyezés bármilyen magatartással megvalósítható, ami nem minősül erőszaknak vagy kvalifikált fenyegetésnek, márpedig a lerészegítés

162 Felmerült ez a kérdés már korábban is hazánkban, s már Csemegi is rablásnak (Csemegi-kódex 346. §) minősítette azt az esetet, amikor „a tolvaj azt, a kit meglolni akar, előbb opiatikus szerekekkel megbódítja, s vagyongát ezután viszi el.” CSEMEGI Károly: *Anyagi büntetőjog. Második rész, i. m.*, 405-407. old.

163 Lásd például Legf. Bír. Bfv.III.177/2008., Kúria Bhar.570/2009/9., Kúria Bfv. III. 1.757/2016.

164 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i. m.*, 675. old.

165 Lásd például Kúria Bfv.765/2007/5.

166 Az eljárás során kifejtett Legfőbb Ügyészségi álláspont (Kúria Bfv.1757/2016/7. 2. old.). Az érvelést a Kúria nem fogadta el.

167 Hasonló álláspontot foglal el Tóth Mihály és Deák Zoltán is. TÓTH Mihály: *Jogesetek és feladatok a büntetőjog különös részének köréből*, Rejtjel, Budapest, 1998, 178. old., DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban, i. m.*, 118. old.

168 Feltétlenül utalnunk kell arra, hogy a teljes részesség állapotát Angyal Pál is öntudatlan állapotnak tekintette. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás, i. m.*, 34. old.

az öntudatlan állapot előidézésére is alkalmasnak tekinthető. A bírói gyakorlat vonatkozásában egyébként arra is feltétlenül indokolt utalni – s ez is a fenti érvelést támasztja alá –, hogy abban az esetben is rablást állapít meg a gyakorlat, ha altatót, vagy más narkotikumot kevernek a passzív alany italába, ételébe, aminek a hatására öntudatlan állapotba kerül, jellemzően elalszik.¹⁶⁹ A jelenlegi bírói gyakorlat jellemzően az első álláspontot foglalja el, s fenntartja a rablási öntudatlan állapot előidézését az alkoholon kívüli tudatmódosító szerekkel előidézett állapotoknak, pedig ez önmagában a törvényszövegből nem következik okszerűen.

A rablás összetett bűncselekményi jellegéből következik, hogy külön vizsgálendő az az esetkör, amikor az öntudatlan állapotba helyezéssel – mint eszközcselekménnyel – vetjük össze az elhárítást érintő korlátozottságot. Ennek gyakorlati relevanciája ugyan csekélynek tűnik, hiszen az öntudatlan állapot előidézése általában a passzív alany *megettévesztésével* történik: az elkövető leplezi (leplezni törekszik) nem csupán a dologelvételi célzatát, hanem az eszközcselekmény jellegét is.¹⁷⁰ Úgy tűnik tehát, hogy az elhárítási képesség korlátozottsága akkor kaphat szerepet, ha a passzív alany felismeri (sejti) az öntudatlan állapot előidézésére irányuló elkövetői szándékot, s ennek kíván ellenállni, ezt kívánja elhárítani. Mivel a deliktum ezen fázisában nincs sem erőszak, sem fenyegetés – persze átfordulhat bármikor abba –, az elhárítási képesség arra korlátozódhat, hogy az öntudatlanságának kiváltására irányuló magatartást elhárítsa: így például az altatóval kiegészített italt nem fogyasztja el, kiönti. Nem feltétlenül életszerű – bár az élet sokszor kiszámíthatatlan – az az eset, ha valaki olyan, fogyatékoságnak minősülő mentális zavarral küzd, ami – bár tud az ital kábító hatásáról – arra készteti, hogy mégis elfogyassza azt. Nem tudom, hogy létezik-e ilyen... Talán életszerűbb lehet viszont az a helyzet, ha szellőzőrendszeren keresztül helyiségbe juttatott altató hatású gáz elől korlátozottsága okán – például mozgásában korlátozott – nem tud elmenekülni, ugyanezt viszont egy ilyen személyes körülménnyel nem rendelkező személy

169 Legf. Bír. Bfv.III.177/2008., Kúria Bfv.III.825/2011., Kúria Bfv. III. 1.757/2016.

170 „A rablás büntetvényének második fordulatában szereplő öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés közös jellemzője, hogy a személy elleni támadás – mint eszközcselekmény – ezekben az esetekben is megelőzi a dolog elvételét, olyan körülmények között, amikor adott esetben a sértettnek még nincs is tudomása a vagyoni viszonyai ellen készülő támadásról, és mivel az elkövető sem közvetlen élet elleni fenyegetést, sem erőszakot nem alkalmaz, a dolog elvételének szándéka a sértett számára rejtve marad.” Kúria Bfv. III. 228/2013. 3. old. Ez a kijelentés ugyanakkor bizonyos esetekben igaz lehet az erőszakkal, illetőleg a kvalifikált fenyegetéssel elkövetett rablásra is.

megtehetné.¹⁷¹ Ahhoz viszont, hogy ebben az esetben valóban az elhárítási képesség korlátozottsága kapja a minősítés során a főszerepet, az is szükséges, hogy tudjon a gáz altató hatásáról; ennek hiányában a felismerési képesség korlátozottsága a determináló tényező. Ebben az esetben egyébként egészen pontosan arról van szó, hogy képtelen – s nem korlátozottan képes – a bűncselekményt elhárítani, azonban a rablás relációjában ennek (az elhárításra képtelenségnek) nincs normatív tartalma, s állásponantom szerint ilyenkor a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést kell megállapítani.

Az előbbiekből kiindulva a rablás *célcselekményének* – a dologelvételnek – vonatkozásában általában nem bír jelentőséggel sem az elhárítási, sem a felismerési képesség korlátozottsága, hiszen az öntudatlan állapotban lévő személy sem felismerni, sem elhárítani nem tud. Bizonyos esetekben viszont mégis bírhat relevanciával a körülmény. Abban az esetben, ha valamilyen ok – például elégtelen mennyiségű bódító anyag italba keverése, vagy a passzív alany felszívódási zavara – miatt nem jön létre az öntudatlan állapot, de azt rablási célzattal igyekezett előidézni az elkövető, akkor rablás kísérletéért felel; bár ez természetesen már a bizonyítás nehézségét veti fel... Ha az eszközcselekmény eredménytelenségét észleli az elkövető, akkor elsősorban – bár nem mindig kizárólagosan – az ő cselekvőségén múlik a folytatás és annak mikénti megítélése, s ebből kiindulva a korlátozottság értékelhetősége.

Abban az esetben, ha a passzív alany öntudatlan állapotban van, akkor a bűncselekmény felismerésére, elhárítására – a rablás vonatkozásában egészen pontosan a dolog elvételének megakadályozására – nem korlátozottan képes, hanem arra teljesen képtelen; ezt – ebben a vonatkozásban – a törvényi szóhasználatot alapul véve, védekezésre képtelen állapotnak tekinthetjük. A rablás ezen változatának tényállásszerűségéhez az szükséges, hogy az elkövető idézze elő a passzív alany öntudatlan állapotát, mivel a már öntudatlan állapotú személytől történő elvétel kifosztás lenne, azonban mégis előfordulhat olyan eset, amikor öntudatlan állapotban lévő személy ilyen állapotát *fenntartva* – például az alvó személyt altatógáz belélegeztetésével továbbra is öntudatlan állapotban tartva – követik el a bűncselekményt. Bár ez dogmatikailag nem

171 A normaszövegből sajnos nem tudunk kiindulni, hogy a menekülés vajon elhárításnak tekinthető-e? Állásponantom szerint minden olyan magatartás elhárításnak minősül, amelynek célja, hogy a passzív alany kivonja magát a bűncselekmény elkövetési magatartásának realizálása alól.

tekinthető öntudatlan állapotba helyezésnek, hiszen már abban van a passzív alany, azonban vélhetően a gyakorlat ilyen esetben is megállapítaná a rablást, miként megállapította olyan esetben is, amikor az öntudatlan – alvó – sértettet az elkövetők bántalmazták azért, hogy öntudatlan (eszméletlen) állapotban tartva meggátolják azt, hogy őket megakadályozza a dologelvételeben.¹⁷² Lényegét tekintve hasonlóan foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság már a '90-es években is, amikor megállapította, hogy a korábbi – más által kifejtett – erőszak hatására már védekezésre képtelen sértettel szemben újabb erőszak alkalmazása, majd ezt követően a sértett pénzének elvétele rablásnak és nem kifosztásnak minősül.¹⁷³ Feltétlenül hangsúlyozni kell ugyanakkor azt, hogy – miként egy másik ügyben eljáró másodfokú bíróság megállapította – „*a sértett ittas, vagy alvó állapota ugyanakkor e minősítő körülmény megállapításakor nem bír jelentőséggel.*”¹⁷⁴ Álláspontom szerint a passzív alany ittas – de nem öntudatlan – állapotának valóban nincs kihatása a minősítő körülmény megállapíthatóságára, ugyanakkor az alvó – azaz öntudatlan, s egyben védekezésre képtelen – állapotának igen. A fentiekben kifejtettek szerint alvó személy esetén nem beszélhetünk sem felismerési, sem elhárítási képességről senki esetében sem, így az alvás időszakában a passzív alany nem is lehet korlátozott e képességeit illetően, pontosabban lehet, csupán ennek nincs relevanciája az elkövetésre, illetőleg olykor rendkívül nehéz lenne az erre irányuló elkövetői tudattartalom bizonyítása. Mivel a minősített eset – az indokolásból kiindulva – a kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek esetén kíván fokozott büntetőjogi védelmet biztosítani, ezért csak akkor érheti el a jogalkotó célját, ha ez az állapot az adott bűncselekmény kapcsán *objektíve is* lehetőséget adott arra, hogy ténylegesen korlátozza a passzív alanyt képességeinek érvényre juttatásában. Ez pedig alvó személy esetében nincs így. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a passzív alany állapota – ha ez nem függött össze az öntudatlan állapotba helyezéssel, s ekként akörben nem nyert értékelést – súlyosbító körülményként kerüljön értékelésre a büntetés kiszabása során.¹⁷⁵ De hogy mélyebbre merüljünk az értelmezési kérdésekbe: vajon igaz a fenti megállapítás abban az esetben is, ha a passzív alany halláscsökkenése miatt nem észlelhette a bűncselekmény elkövetése során (előtt) okozott zajt? Ennek akkor

172 Miskolci Törvényszék Fk.36/2015/57. Ezzel az állásponttal egyetértett a másodfokú bíróság is: Debreceni Ítéltábla Fkf.III.666/2016/7.

173 BH 1996.245.

174 Debreceni Ítéltábla Fkf.III.666/2016/7. 3. old.

175 Lásd például Fővárosi Törvényszék 7.B.893/2014/26. A másodfokú bíróság ekörben az elsőfokú döntést nem kifogásolta (Fővárosi Ítéltábla 5.Bf.150/2015/23.).

elképzelhető kihatása a minősített eset megállapítására, ha az ilyen hátránnyal nem küzdő személy észlelhette volna a zajt, ami lehetőséget teremtett volna számára a cselekvésre. Kérdés, hogy ilyen különbséget sikerülhet-e bizonyítani az eljárás során?

1.3.2. A felismerési képesség korlátozottsága

Miként jelentkezhet a felismerési képesség korlátozottsága az öntudatlan állapotba helyezés kapcsán? Ez akként értelmezhető, hogy a passzív alany – állapota miatt – nem képes felismerni azt, hogy őt öntudatlan állapotba kívánják helyezni, ugyanakkor korlátozottsága hiányában erre képes lenne. A korábbiakban már utaltam rá, hogy ez dogmatikai problémákat vet fel, hiszen ilyen vonatkozásban nem képzelhető el az, hogy „korlátozott” a felismerési képesség: vagy fel tudja ismerni az öntudatlan állapot előidézésre irányuló manővert, vagy nem. Ontológiai talán szintén el sem képzelhető olyan, hogy fel tudja ismerni, de korlátozottan. A felismerési képesség érintettsége esetleg akként merülhet fel, hogy olyan *elkövetési módot* választ az elkövető, amely – figyelemmel a passzív alany általa is ismert állapotára – kizárja eszközcselekményének felismerhetőségét. Ilyen lehet például, ha a passzív alany látás- és halláskorlátozottsága miatt hozzátartozójának véli az ismeretlen elkövetőt, s ezért elfogadja tőle az öntudatlan állapotot előidéző italt (gondoljunk csak például Piroska és a farkas esetére). Hasonló megítélésűnek tűnik, ha például a szaglóhám defektusa miatt a passzív alany nem ismeri fel az egyébként gyanús szagú italt, s elfogyasztja azt.

1.4. A védekezésre képtelen állapotba helyezéssel elkövetett rablás

1.4.1. Az elhárítási képesség korlátozottsága

Angyal Pál szerint védekezésre az képtelen – korabeli megfogalmazással: védelemre tehetetlen –, aki fizikai okból nem képes az ellenállásra.¹⁷⁶ A Btk. 459. § (1) bekezdés 29. pontja szerint védekezésre képtelennek kell tekinteni azt is, aki helyzeténél vagy állapotánál fogva ideiglenesen vagy véglegesen nem képes ellenállás kifejtésére.¹⁷⁷ Ez olyan helyzetre értelmezhető, ami fizikai gátoltságot jelent, s emiatt az ilyen állapotban lévő személy nem tudja a dolog elvételét megakadályozni. Ilyennek tekinthető a bezárt személy, a „kapcsos kommentár”

¹⁷⁶ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás, i. m.*, 34. old.

¹⁷⁷ Érdekes ugyanakkor felhívni arra a figyelmet, hogy a Csemegi-kódex 346. §-a a rablás kapcsán a „védelmére tehetetlen” állapotot nevesítette. Ebből a személyre vonatkozó védelem következik, s ha valaki javait nem, de saját személyét védhette, akkor az nem minősült rablásnak. Uo. 34. old.

ilyenként említi a megköötözött személyt is.¹⁷⁸ Álláspontom szerint ide sorolandó a – nem emberölési szándékkal elkövetett – mérgezés útján elkövetett rablás is, ha az nem idézett elő öntudatlan állapotot, hiszen erőszaknak vagy kvalifikált fenyegetésnek nem tekinthető, ugyanakkor alkalmas arra, hogy olyan fizikai állapotot idézzon elő a passzív alalnynál, amely kizárja a védekezési képességét. Kérdéses lehet, hogy milyen viszonyban áll egymással az öntudatlan állapotba helyezés és a védekezésre képtelen állapotba helyezés? Az könnyen belátható, hogy az öntudatlan állapot egyben védekezésre képtelen állapot is, fordítva ugyanakkor ez nem feltétlenül igaz. Találkozunk a jogirodalomban olyan állásponttal, amelyik szerint az öntudatlan állapot tulajdonképpen a védekezésre képtelen állapot egyik típusának tekinthető.¹⁷⁹ Ez az álláspont általánosságban feltétlenül helyesnek tűnik, ugyanakkor – kiindulva a normatív differenciálásból – a rablás vonatkozásában akkor igaz, ha nem tekintünk a passzív alany tudati állapotára (öntudatlan-e, vagy sem), illetőleg akkor, ha ezt a szempontot nem tekintjük elhatárolási ismérvnek, s megengedjük, hogy a nagyobb halmazba (védekezésre képtelenség) tartozó kisebb halmaz (öntudatlan állapot) „kilógjon a sorból”, és a védekezésre képtelen, de nem öntudatlan állapot eseteire úgy tekintünk, hogy azokban a passzív alany rendelkezhet aktív tudattal. A „kapcsos kommentár” eltérő álláspontot képvisel, amikor rögzíti, hogy a védekezésre képtelen személy öntudattal bír – azaz birtokában van felismerési, akarati képességének –, azonban fizikailag gátolt az ellenállásban.¹⁸⁰

A védekezésre képtelen állapotba helyezés ugyanakkor nem történhet erőszakkal,¹⁸¹ s ezért a megköötözéssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy az jellemzően erőszakkal valósul meg, így elsősorban a rablás (1) bekezdés a) pontja állapítandó meg. Kivételt képezhet az az eset, amikor például fogyatékosága miatt – „játéknak” feltüntetve – kötözik meg a passzív alanyt, ezért a későbbi dologelvéttel szemben már képtelen védekezni, azt elhárítani. Ez az esetkör azonban talán inkább a felismerési képesség kapcsán bír jelentőséggel.

178 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, i. m., 675. old.

179 BUJDOS Iván Ákos: *A bírói gyakorlat hatása a Btk. 365. § (1) bekezdése szerinti rablás elkövetési magatartásának értelmezésére*, Magyar Jog, 2016. évi 11. szám, 634. old., illetve DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban*, i. m., 118. old.

180 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, i. m., 675. old.

181 Kúria Bfv. III. 228/2013.

Az időskor, fogyatékoság miatti korlátozott elhárítási képesség kapcsán tulajdonképpen arról van szó, hogy az egyébként is korlátozott személyt könnyebben lehet olyan helyzetbe hozni, hogy a meglévő korlátozott ellenállási képessége is eliminálódjon, elősegítendő a bűncselekmény sikeres elkövetését. Ezen eszközcselekmény vonatkozásában értelmezhető és a gyakorlatban is jelentőséggel bíró esetről van szó, gondolunk csak arra, ha a cselekményt felismerő, de mozgásában korlátozott – és ezért a konkrét elkövetési magatartás ellen védekezni nem tudó – személyt valaki bezárja egy helyiségbe azért, hogy ne akadályozza őt a dologelvételeiben. De nem csupán a mozgáskorlátozottság bírhat jelentőséggel, hanem más irányú korlátozottság, például a csökkent hallású passzív alanyt könnyen bezárja az elkövető a tartózkodási helyeként szolgáló helyiségbe, mert az nem hallja meg a házba behatoló idegent. Az eredményes védekezésre képtelen állapotba helyezés esetén nincs jelentősége a korlátozottságnak a rablás *célcselekménye* tekintetében, hiszen a passzív alany nincs abban a helyzetben, hogy megakadályozza a dologelvételeit. Abban az esetben viszont lehet jelentősége, ha a védekezésre állapotba helyezés látszólag volt sikeres, és a passzív alany például kiszabadul abból a helyiségből, ahová bezárták. Angyal Pál azt is védekezésre képtelen állapotba helyezésnek tekinti, ha valakinek elállják az útját. Ebben az esetben szintén releváns lehet az elhárítási korlátozottság, gondoljunk például arra az esetre, ha egy kerekesszékes személynek elállják az útját.

A fentiekből is talán látható, hogy a vizsgált minősítő körülmény helyes értelmezése önmagában is komoly kihívások elé állítja a jogalkalmazót, s helyzete csupán akkor válhatna könnyebbé, ha a rablás alapesete körében értelmezendő kérdésekre sikerülne dogmatikailag is helyes közös álláspontot kialakítani, amelyből kiindulva valóban egységes alapokon nyugvó gyakorlattal lenne elérhető a minősített esetekben tükröződő jogalkotói szándék.

1.4.2. A felismerési képesség korlátozottsága

A védekezésre képtelen állapotba helyezéssel elkövetett rablás kapcsán – úgy tűnik –, hogy hasonló problémákkal állunk szemben, mint például az öntudatlan állapotba helyezés esetében. Nehezen lehet különbséget tenni atekintetben, hogy korlátozott volt-e a passzív alany felismerési képessége, avagy teljesen kizárt. A korábbiakban utaltam már rá, hogy a bírói gyakorlat olyan irányú rögzülése prognosztizálható, amely a korlátozottsági tényező alá vonja a felismerési (vagy elhárítási) képesség kizártságának eseteit is. Ezzel próbálja

meg kiküszöbölni a jogalkalmazó a törvény szövegezéséből eredő gyakorlati nehézségeket, s alkalmazhatóvá tenni olyan esetekre is, amely a normaszöveg nyelvtani értelmezése útján valószínűleg kirekesztődnének a minősített eset köréből, azonban a teleologikus értelmezés segítségével még célt érhet a jogalkotó fokozott büntetőjogi védelem biztosítására irányuló törekvése. A védekezésre képtelen állapot előidézése kontextusában a felismerésre korlátozott képesség igen érdekes képet tár elénk. Gyakorlatilag arról van ez esetben szó, hogy a felismerési képesség defektusa *teszi lehetővé* a védekezési képesség (a minősített esetek rendszerében: elhárítási képesség) elkövető általi akadálytalan, de legalábbis megkönnyített kizárását. Ily módon tehát a felismerési és az elhárítási (védekezési) képesség összekapcsolódik, ugyanakkor pontosan emiatt érhető tetten a normaszövegben is megjelenő differenciálás indokoltsága. Természetesen ez a képesség korlátozottsága és kizártsága közötti problémát nem oldja meg.

A kérdés gyakorlati jelentőségére a Kúria által – eseti döntésben – közzétett értelmezés is rávilágít.¹⁸² A történeti tényállás lényege szerint az I. és II. rendű terhelte a sértettet a háza előtt megvárta, majd közölte vele, hogy felmerült annak a gyanúja, miszerint bűncselekményből származó értékek vannak a birtokában. A sértett a terhelteket beengedte a lakásába, ahol a II. rendű terhelte a sértettet végigmotozta, majd a kezét hátrabilincselte. Ezt követően a terheltek felszólították, hogy mutassa meg az érmegyűjteményét, mert azt át kell nézniük. A sértett, aki abban a hiszemben volt, hogy igazi rendőrökkel van dolga, közölte, hogy a földszinti fürdőszobában lévő cirkóban van a széf kulcsa. A terheltek a széfet kinyitották, az értékeket kipakolták és azokkal a helyszínről távoztak. A sértettet megbilincselve a helyszínen hagyták, őt másnap az ismerőse szabadította ki.

Az elsőfokú bíróság¹⁸³ a fenti eseménysor vagyoni elleni cselekményét csalásnak minősítette. Az ügyészség – rablás megállapítására irányuló érvelésével szemben – kifejtette, hogy a sértett kezeinek hátrabilincselése nem minősíthető erőszaknak, de védekezésre képtelen állapotba helyezésnek sem, hiszen a sértett kezeinek hátrabilincselése kizárólag a rendőri eljárás színlelésének volt a része. Maga a sértett nyilatkozott úgy a tárgyaláson is, hogy ő mindvégig abban a feltevésben volt, hogy rendőrökkel van dolga, és az eljárásuk jogszerű, és

182 BH 2014.3.70.

183 Fővárosi Törvényszék 9.B.584/2011/81.

ő csupán hajnalban jött rá arra, a vádlottak távozása után, hogy esetleg mégsem rendőrök voltak. A vádlottak nem azért bilincseltek meg a sértettet, hogy a dolog elvétele érdekében őt védekezésre képtelen állapotba helyezték, hanem azért, mert ezzel akarták megerősíteni azt a látszatot, hogy ők rendőrként járnak el a sértettel szemben. A rablás ezen fordulatainak megállapítása akkor lehetséges, ha az elkövető azért helyezi védekezésre képtelen állapotba a sértettet, hogy ezzel megakadályozza a védekezés fizikai lehetőségét a dolog megszerzése során. A sértett azonban nem védekezett, ennek szándéka sem merült fel benne, hiszen az aktuális tudatállapota szerint vele szemben jogszerűen fellépő rendőri eljárás alatt állt.

A másodfokú bíróság¹⁸⁴ csalás helyett rablást állapított meg. Álláspontja szerint a vádlottak az értéktárgyak elvétele előtt kifejezetten abból a célból bilincseltek hátra a sértett kezét, hogy esetleges ellenállását megtörjék, ezáltal őt az ellene irányuló támadás megkezdése előtt olyan állapotba helyezték, hogy ellenállás kifejtésére fizikailag is képtelen legyen. A sértett fel sem ismerte, hogy a vele szemben intézkedő vádlottak eljárása és megbilincselése jogellenes, illetve, hogy bűncselekmény áldozata. Ezen körülménynek a vádlotti cselekmények minősítésénél nincs jelentősége. E magatartás megítélése egyezik azzal, amikor például valakinek az italába altatót kevernek azért, hogy értéktárgyait elvegyék. Ugyanis az így öntudatlan állapotba helyezett személy sem tudja azt, hogy ellene bűncselekmény elkövetésére készülnek. A cselekmény minősítésénél annak van jelentősége, hogy a vádlottak minden kétséget kizáróan tudatában voltak azon minősítő körülménynek, hogy a sértettet védekezésre képtelen állapotba helyezték. Megjegyzendő, hogy a másodfokú bíróság – helyesen – utalt arra is, hogy egyértelműen megállapítható, hogy jelen esetben a bilincs használatára jogszerű eljárásban sem kerülhetett volna sor, hiszen a sértett semmi olyan magatartást nem fejtett ki, mely bármilyen kényszerítő eszköz alkalmazását megalapozta volna.

A Kúria – felülvizsgálati eljárásban – a másodfokú bíróság álláspontjával értett egyet.¹⁸⁵ Előljáróban megjegyezte a Kúria – helyesen –, hogy abban az esetben, ha a védekezésre képtelen állapotot az elkövető egyben erőszak alkalmazásával idézte elő, akkor a rablás első fordulataiban meghatározott elkövetési módért

184 Fővárosi Ítéletábla 3.Bf.80/2012/28.

185 Kúria Bfv.III.228/2013/17.

felel. Jelen esetben azonban erőszak alkalmazása fel sem merült, mert az irányadó tényállás szerint a megbilincselésére a sértett beleegyezésével, de legalábbis ellenkezése nélkül került sor. Nem osztotta azt a jogi álláspontot sem a Kúria, amely szerint a sértett megbilincselése része volt a terheltek megtévesztő magatartásának. A tévedésbe ejtés során az elkövető a valótlan-ságot (a készülő vagyon elleni bűncselekményt) valóságként (rendőri intézkedésként) tüntette fel. Ennek következtében, ezzel okozati összefüggésben a sértett tudatában aktuálisan téves képzet alakult ki. A konkrét esetben a sértett megtévesztéséhez szükséges, de egyben elegendő is volt a rendőrségi mellény, a fényképes rendőrségi jelvény, a bilincs, és a rendőri mivoltjukra történő hivatkozás, továbbá a többszöri álcázott telefonbeszélgetés. Ilyen előzmények után láthatóan a sértett alávetette magát a színlelt, de általa valósnak hitt rendőri eljárásnak, következésképpen a sértett kezének hátrabilincselése már nem a megtévesztés része, hanem a bűncselekmény esetleges későbbi felismerését követő ellenállás megakadályozásának eszközselekménye volt.

Helyesnek tűnik a másodfokú bíróság és a Kúria álláspontja. Nem elemzi ugyanakkor azt a tényt egyik bíróság sem – bár az elsőfokú ítélet rögzítette –, hogy a sértett időskorú volt, s ez szerepet játszott-e a bűncselekmény megvalósíthatóságát illetően. Ennek vélhetően az az oka, hogy az elkövetés időpontja a 2012. évi C. törvény hatálybalépése – 2013. július 1. – előtt történt, így a minősítésre e körülmény nem volt kihatással.

A korlátozott felismerési képesség kapcsán – az új törvény alapján – úgy vélem, különös gondot kell fordítani a fentihez lényegileg hasonló esetekben annak vizsgálatára, hogy a passzív alany idős kora, vagy fogyatékos-sága szerepet játszott-e abban, hogy az elkövetői megtévesztés eredményes volt-e? Abban az esetben, ha a korlátozottsági tényező *megkönnyítette* az eredményes megtévesztést, vagy *kizárólag* az tette lehetővé, akkor a minősített eset megállapítása nem mellőzhető. Ennek a kérdésnek a megválaszolására az elkövető állapotának és az elkövetési módnak az összevetéséből kiinduló, körültekintő vizsgálódás adhat választ. Annál is inkább fontosnak tűnik e körülmények vizsgálata, mert a minősített esetek által fokozottan védett személyek esetében – talán állapotuk által determinált ismereteikből, világképükből adódóan is – reális esélye van olyan megtévesztő magatartással elérni a védekezésre képtelen állapotba helyezésüket, amely körülmények egy teljes felismerési képességgel rendelkező személy esetében

esélytelennek mutatkoznának. Ilyen lehet a fenti esetből kiindulva például a hatóságokba, hatósági eljárásba vetett fokozott bizalommal történő visszaélés.

A fenti ügyben – mint láthattuk – a megtévesztés felismerésének hiányára elvi élel mutatott rá a másodfokú és a felülvizsgálatot lefolytató bíróság. Ekörben szintén hangsúlyozandó annak – a rablás bűncselekménye kapcsán általában is – elvi jelentőségű megállapítása, amely szerint nincs jelentősége a passzív alany szempontjából annak, hogy *felismerte-e* a megtévesztést – fontos ugyanakkor, hogy ez nem érinti a felismerési képességet –, hiszen – mint már korábban rámutattam – az öntudatlan, illetve védekezésre állapotba helyezéskor fel sem merülhet az, hogy a passzív alanyt erőszakkal, illetve kvalifikált fenyegetéssel kényszerítsék az öntudatlan, védekezésre képtelen állapotba helyezésnek az eltűrésére, mivel akkor már a rablás (1) bekezdésének a) pontjában foglaltak szerint kell minősíteni az elkövető magatartását. Ebből kiindulva a 365. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott állapotok előidézése megtévesztéssel történik, ugyanis ha ismert a passzív alany előtt az eszközcselekmény célja – az említett állapotok előidézése –, akkor annak eltűrésére ösztönzésre nincs más mód, mint a passzív alany tudatában tévedés előidézése. Talán kivételesnek tekinthető, ha nem kvalifikált fenyegetéssel éri el az elkövető a célját, a sajátos állapot előidézésében történő passzív alanyi „közreműködést”. Elképzelhető azonban, hogy ilyen esetben a bírói gyakorlat – a konkrét helyzetből kiindulva – legalább a testi épség fenyegetettségét megállapítaná, s ez már a kvalifikált fenyegetés fogalma alá esik. Abban az esetben, ha ismert a passzív alany előtt az eszközcselekmény speciális állapotot előidéző célja – s ez sem kizárt a korlátozott felismerési képességgel rendelkező személyek esetében sem –, s ennek ismeretében, külső fizikai vagy pszichés hatástól mentesen működik közre, akkor pedig a sértetti belegyezés – ami nem ritkán problematikus megítélésű¹⁸⁶ – aszerint hathat ki a magatartás jogellenességére, hogy a rablási célzatba is belegyezett-e, vagy sem.

A rablás ezen pontja kapcsán a felismerési vagy elhárítási képesség korlátozottságának lehet helye, azonban szűk körben, a felismerési képesség korlátozottsága az öntudatlan állapotba helyezés esetében, míg az elhárítási képesség korlátozottsága a védekezésre képtelen állapotba helyezés esetén lehet releváns.

186 Részletesen lásd NÉMETH Imre: *A sértett belegyezése a büntetőjogban*, PhD értekezés, Győr, 2012, 20-79. old.

1.5. A Btk. 365. § (2) bekezdéséhez

A Btk. 365. § (2) bekezdése szerint rablás az is, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása végett erőszakot, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz. A rablás (1) bekezdésében foglalt alakzatának törvényi meghatározásából egyértelműen következik, hogy az abban meghatározott eszközcselekmények megvalósítása csak célzatos lehet; nevezetesen annak az idegen dolog elvételére, azaz arra kell irányulnia, hogy a birtokos a birtokában lévő dolgot átadja vagy elvételét tűrje. Ilyen esetben tehát az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés az az ok, melynek folytán az okozat, azaz a dolog elvétele – annak átadása vagy elvételének tűrése folytán – megvalósul. Az ok és az okozat azonban fogalmilag csak ebben a sorrendben követhetik egymást, vagy – legfeljebb – egyidejűek lehetnek. A sorrend megfordítása azonban – azaz először az okozat, majd az ok létrejötte – fogalmilag kizárt. A rablás (2) bekezdésben rögzített alakzata ugyancsak az erőszak, avagy élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés célzatos alkalmazását követeli meg; ilyen esetben azonban a célzat az erőszak vagy fenyegetés alkalmazása nélkül már elvett dolog megtartása.

A bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetés a (2) bekezdésben foglalt, ún. „megtartásos rablás” vonatkozásában is értelmezendő, tekintettel arra, hogy azt is minősítheti.

Ebben az esetben szintén eldöntendő kérdés, hogy az elhárítási, felismerési képesség korlátozottsága mire vonatkozhat, s miben korlátozhatja az a passzív alanyt? Kiindulópontként célszerű talán rögzíteni, hogy a rablás ezen esete kizárólag a tetten ért tolvaj alapcselekményéhez kapcsolódhat, ami a lopás lesz. Erre vonatkoztatva tehát a korlátozottsági tényezőt, arra a megállapításra juthatunk, hogy az alapcselekmény vonatkozásban nincs jelentősége sem az elhárítási, sem a felismerési képesség korlátozottságának. Ezt arra tekintettel állapíthatjuk meg, hogy az ellopott dolog már az elkövető birtokában van, s csak ezt követően kerül sor a megtartás érdekében történő cselekvésre. Erre utal a törvény szövegezése is, amely szerint dolog megtartása *érdekében* kell alkalmazni erőszakot vagy kvalifikált fenyegetést. A megtartás érdekében – mint célzat – pedig egyértelműen arra utal, hogy a birtokállapot-változás már létrejött, ennek következtében a dolog a tolvajnál van. Ez a magatartással az erőszak vagy kvalifikált fenyegetés célzatos kifejtésével válik rablássá. Erre tekintettel úgy

vélem, hogy a felismerési vagy elhárítási képessége korlátozottsága az erőszak vagy kvalifikált fenyegetés vonatkozására szűkítendő. A rablás vizsgált esetköre szempontjából nincs tehát jelentősége annak, hogy a lopást a sértett esetleg kori, vagy állapoti korlátozottsága folytán, vagy bármely egyéb okból nem észlelte. S hogy ez mennyire igaz: bizonyos rablások esetében a dolog birtokosának meghatározása is nehézségekbe ütközik, nemhogy annak tisztázása, hogy észlelte-e a lopást? Gondoljunk ekörben például az áruházi tolvaj esetére, akit a dolog birtokosának nem tekinthető biztonsági őr próbál visszatartani.¹⁸⁷

Ezzel kapcsolatban feltétlenül utalnunk kell azonban egy megtartásos rablás értelmezésével kapcsolatos eseti döntésre.¹⁸⁸ Ebben – egyéb kérdések mellett – azt vizsgálta a Kúria, hogy milyen feltételek mellett lehet megállapítani a megtartásos rablást? A jogerős ítéletben megállapított történeti tényállás – számunkra kiemelendő – lényege szerint a terhelt bement egy élelmiszerboltba, ahol a pulthoz lépve egy doboz cigarettát és egy üveg 2 dl-es vodkát kért az üzletben dolgozó sértettől. A sértett a terhelt által kért cigarettát a pultra helyezte, majd lehajolva elkezdte keresni a szeszes italt. A terhelt ezalatt a pultra helyezett cigarettát elvette és azt a papírtáskájába helyezte, majd – kihasználva, hogy a sértett elfordult – a farzsebébe nyúlt, ahonnan elővett egy zsebkést nyitott állapotban, melyet a pult felett átnyúlva, azt jobb kézzel tartva az eladó nyakához tett, miközben őt kétszer is felszólította a pénztárgépben található készpénz átadására. A Kúria deklarálta, hogy a terhelt a cigarettát fenyegetés nélkül kérte el, kapta meg és tette el, majd ezt követően vette elő kését, és alkalmazott ún. „minősített” fenyegetést más idegen dolog – a kasszában lévő készpénz – megszerzése érdekében. Ez azonban már nem járt eredménnyel. Ekként a cigaretta elvétele a rablás tényállásába nem illeszthető be; annak elkövetési magatartását – a fenyegetés alkalmazásával – időben csak később, a már befejezett elvételt követően kezdte meg a terhelt. A cigaretta átadásának oka sem lehetett a terhelt akkor még ki nem nyilvánított fenyegetése. Az azonban feltétele az ún. megtartásos rablás megvalósulásának, hogy a sértett (a korábbi birtokos) legalábbis szóban megkísérelje a dolog visszaszerzését. Az elvétellel a dolog birtokállapotában a változás beáll; annak fenntartása – azaz a dolog megtartása – csak akkor értelmezhető, ha van a visszaszerzésére irányuló, a terhelt felé *legalább szóbeli megnyilvánulással* kifejezésre juttatott szándék. Ha pedig a visszaszerzés

187 Kúria Bfv. III. 1.195/2014.

188 Kúria Bfv. III. 103/2015.

megkísérlésére nem került sor, elmaradásának oka – például, hogy a sértett nem is észlelte a lopást, vagy eleve lemondott az elvett dologról – közömbös. Így jelen esetben sem pótolja a visszaszerzésre irányuló magatartás hiányát, hogy a sértett a terhelt által az elvételt követően vele szemben megkezdett erőszakos bűncselekményének elhárítása közben az az eszébe sem jutott, illetve arra módja sem lett volna, így az az elkövetőnél maradt.

Nem tudhatjuk, hogy a Kúria azt a követelményt, hogy az ún. megtartásos rablás megvalósulásának feltétele, hogy a dolog korábbi birtokosa (a sértett) megkísérelje – legalább szóban – a visszaszerzést, csupán jelen ügy körülményeinek megfelelő esetekre tartja irányadónak, vagy bármely megtartásos rablásra, azonban úgy vélem, hogy ez nem következik okszerűen a normaszövegből. A 365. § (2) bekezdése szerint ugyanis az rablás, ha a tetten ért tolvaj a dolog megtartása érdekében alkalmazza az erőszakot, kvalifikált fenyegetést. A törvény megfogalmazásából annyi következik, hogy tetten éri a tolvajt, s az meg akarja tartani a már nála lévő dolgot, s ezért lép fel támadólag. A leleplezés – megítélésem szerint – nem jár szükségszerűen azonnal az eredeti birtokállapot visszaállítására való törekvéssel, sőt gyakran semmivel sem párosul. Gondoljunk csak arra az esetre, hogy a tömegközlekedési eszközön idegen zsebbe nyúló tolvaj cselekményét észleli egy valaki, majd miután a tolvajban tudatosul a leleplezés, a tanút leüti, majd a dologgal eltávozik. Ez nem minősül rablásnak? Megítélésem szerint igen. Szintúgy, ha a rendőr tetten éri a tolvajt, akkor elsődleges célja – helyesen – az elfogás, ehhez képest a birtokviszony kérdése csupán másodlagos lehet. És talán nem valószerűtlen annak sem a megemlítése, hogy a tettenérés esetén, a helyszínről távozni próbáló, távozóban lévő tolvaj kapcsán, jellemzően – bár nem kizárólagosan – a „tolvaj, tolvaj”, „fogják meg”, illetőleg az „állítsák meg” kiáltások hagyják el a sértett, illetve a tanúk száját. Ennek pszichológiai oka pedig abban keresendő, hogy az elfogott személytől nagyobb eséllyel lehet visszaszerezni a dolgot, mint egy el nem fogottól, s majd ezután sor kerülhet a birtokviszonyok tisztázására. Általánosságban talán azt mondhatjuk, hogy elsőként olyan helyzetet kell teremteni, hogy *lehetőség* legyen az eredeti birtokállapot visszaállítására, s az in integrum restitutio, illetőleg annak kezdeményezése ez után következhet. S hogy mennyire nem befolyásolja egyébként a megtartásos rablás megállapítását a birtokviszonyok visszaállítása, gondoljunk arra a példára, amikor a tetten ért tolvaj a megtartás érdekében támadólag lép fel, majd a dolgot az őt üldöző tettenérők szeme

láltára – elfogása előtt – megsemmisíti. Ilyenkor a birtokállapot visszaállítására már nincs lehetőség, azonban ez a megtartásos rablás megállapíthatóságát nem befolyásolja.

A korlátozottsági tényező kapcsán pedig ennek a körülménynek még nagyobb jelentősége lehet. Abban az esetben, ha ilyen helyzetű személy észleli a sérelmére elkövetett lopást, egyáltalán nem tekinthető biztosnak, hogy vissza meri követelni a dolgot, sőt még az sem biztos, hogy – a konkrét szituáció függvényében – segítséget mer kérni, mert fél a bántalmazástól. Ez utóbbi megjegyzés kapcsán gondoljunk csak a kvalifikált fenyegetés kapcsán említett megállapításokra. Ebből következően valószínűsíthető, hogy a bírói gyakorlat egy idős személytől valamilyen dolgot elvevő, majd a sértett által leleplezett (pusztán észrevett), s emiatt a szája elé emelt mutatóujjal a sértettet csendre intő tolvaj rablónak fog minősülni. Állíthatjuk ezt annál is inkább, mert a rablás (1) bekezdésének kvalifikált fenyegetéssel történő megvalósítása esetén is rablásnak minősíti a gyakorlat az olyan cselekményeket, ahol *összhatásában* legalább testi épség elleni fenyegetésnek minősül az elkövető cselekvése. Az ilyen esetben pedig – mivel állapota miatt esélytelennek érzi magát a passzív alany – a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést tűnik helyesnek megállapítani.

Kérdés ugyanakkor, hogy megállapítható-e akkor is a minősített eset, ha a dolog eredeti birtokosa a minősített esetben meghatározott személyi körbe tartozik, azonban nem vele szemben alkalmazzák az erőszakot vagy minősített fenyegetést? Álláspontom szerint attól függ a megállapíthatóság, hogy akivel szemben az erőszakot, kvalifikált fenyegetést alkalmazza az elkövető, az az említett személyi kör alá tartozik-e, függetlenül attól, hogy az ezeket elszenvedő személy a meglopott lesz-e, vagy pedig akivel szemben a tolvaj a megtartás érdekében lép fel. Ennek magyarázata az lehet, hogy nem csupán a meglopott személy törekedhet a tetten ért tolvaj elfogására, illetőleg az eredeti birtokállapot visszaállítására, hanem más személyek is, s amennyiben ezen a más személyen realizálódik a lopás utáni elkövetői magatartás, akkor a rablásnak ez a másik – tehát nem a meglopott – személy lesz az elszenvedője. A bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést tehát abban az esetben tartom helyesnek megállapítani a megtartásos rablás kapcsán, ha az erőszak vagy kvalifikált fenyegetést a tetten ért tolvaj

időskor vagy fogyatékoság miatt elhárításra korlátozottan képes személlyel szemben alkalmazza, s mellékes, hogy ez a személy a dolog eredeti birtokosa, vagy pedig harmadik személy.

A fentiekkel összefüggésben – pontosan azért, mert az elhárítási képességében korlátozott sértett gyakran csupán a tolvaj távozása után *mer* segítséget kérni – utalni kell arra is, hogy mit tekint a gyakorlat a rablás relációjában tettenérésnek. Ez azért is fontos, mert egyben *időbeli korlátként* fogalmazható meg a megtartásos rablás vonatkozásában. Az ítélezési gyakorlat a tettenérés rablás során irányadó fogalmát már viszonylag korán kialakította, a köznyelvi fogalomnál – vizsgálódásunk esetében a lopás elkövetési magatartásának, az elvételnek a kifejtése közben – tágabban értelmezi,¹⁸⁹ nem csupán az elkövetőnek a cselekmény véghezvitele közben történt leleplezését jelenti, hanem a tettenérés megállapítható akkor is, ha a bűncselekmény felfedezése a lopás befejezését jelentő elvétel után, de még az elvitelt megelőzően történik.¹⁹⁰ Tettenérésnek tekinti az ítélezési gyakorlat a „lakás-betörés” tettesének a lépcsőházban történt elfogását is, ugyancsak tettenérésről van szó, ha a helyszínről távozó tolvajt közvetlenül szemmel tartva nyomon követik, és megszakítás nélkül üldözik.¹⁹¹ Ezzel párhuzamosan rögzítette a bíróság, hogy a rablásként való minősítés szempontjából helytelen lenne már az elvételt követően az elvitel közben leleplezett tolvajt a tetten ért tolvaj fogalmi kategóriájából kirekeszteni. *„A tettenérés ugyanis a szóban forgó szempontból csak részben tapad a cselekmény befejezettségéhez, s mindig az elkövetés helye, ideje s az egyéb külső körülmények gondos vizsgálata útján kell eldönteni azt, hogy az elviteli tevékenység mely fázisának feltárása, leleplezése vonható még e fogalom körébe. Nyilvánvaló, hogy kiindulópontként egy olyan helyzetet kell megválasztani, amelyben az elkövető bűnös tevékenysége a leleplezés kapcsán egyértelműen tisztázódik, s az eltulajdonított idegen tárgy a lopás elkövetési cselekményének mintegy folytatásaként még a birtokában van, s éppen ennek az állapotnak a fenntartása érdekében fejti ki a rablási erőszakot.”*¹⁹²

Más jogág irányába tett kitekintés tovább árnyalja a képet. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012.

189 BJD 6591.

190 BJD 7315.

191 Székesfehérvári Megyei Bíróság Bf. 500/1982.

192 BH 1971.6935.

évi II. törvény (Szabstv.) 73. § (1) bekezdése szerint a tettenérésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a szabálysértés helyszínéről elmenekült elkövetőt a rendőrség az elkövetéstől számított negyvennyolc órán belül elfogja.

2. Kifosztás

A kifosztás bűncselekménye az 1978. évi IV. törvénnyel vált büntetőjogunk részévé. A tényállás eredeti formájában a jelenlegi normaszöveg – 366. § – (1) bekezdés a) és b) pontjának megfelelő fordulatokat tartalmazta.¹⁹³ A védekezésre képtelen személy sérelmére történő elkövetést – ami megfelelt a jelenlegi c) pontnak – a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 52. §-a iktatta be.¹⁹⁴ A 2012. évi C. törvény hatálybalépésével tovább bővült a kifosztás tényállása (is), amely alapján a passzív alany sajátos személyi állapota alapozza meg a cselekmény kifosztásként történő értékelését.¹⁹⁵ Jelen munka az említett eset – kifosztással összefüggésben felmerülő – gyakorlati problémáira fókuszál.¹⁹⁶ A Btk. 366. § (1) bekezdésének c) pontja alapján büntetendő, aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására időskoránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől elvesz.

A kifosztás elkövetési magatartása az elvétel, s a korlátozottsági eset vizsgálata erre koncentrálandó. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra a tényre, hogy azon tényállások közül, amelyek tartalmazzák a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására időskoránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére történő elkövetést, egyedül a kifosztás az, amely esetén az alapeset körében szabályozza e körülményt a jogalkotó. E körülmény annyiban különbözteti meg a kifosztást a lopástól, hogy a passzív alany személyes körülményei miatt, azok kihasználásával történik a dolog elvétele. Ennek megfelelően akár az sem lett volna irracionális jogalkotói megoldás, ha a lopás

193 VISZOKAY László: *A rablás, a kifosztás és a zsarolás szabályozása a Btk-ban*, Magyar Jog, 1983. évi 8. szám, 736. old.

194 Az említett módosítás jogpolitikai háttéréről lásd KÓNYA István: *A Btk. változásai avagy a Btk. elmúlt évtizede*, Magyar Jog, 2010. évi 9. szám, 516-517. old.

195 MADAI Sándor: *Az idősek és a fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai háttéréről, i.m., 17-24. old.*

196 Az időskorú, illetőleg fogyatékkal élő személyek fokozott büntetőjogi védelmének gyakorlati problémáihoz lásd: MADAI Sándor: *Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelme a gyakorlatban, i.m., 585-591. old.*

minősített esetei közé illeszti be a jogalkotó e körülményt. Erre talán azért nem került sor egyfelől, mert a lopás szabályozásának jogalkotói fókuszában *a lopás elkövetési tárgyának egyes jellemzői* állnak, s nem a meglopott személy tulajdonságai, másfelől *a személyes állapotot* már régóta a kifosztás keretében rendeli a lopáshoz képest jellemzően súlyosabban büntetni a jogalkotó, ami arra is utalhat, hogy az elkövetés személyben rejlő okok miatti könnyebbségének nagyobb társadalomra veszélyességet tulajdonít a jogalkotó, ezt talán nem is kifogásolhatjuk.¹⁹⁷

Az elvétel kapcsán talán nem helytelen annak megállapítása, hogy mind a felismerési, mind az elhárítási képesség korlátozottsága teret nyerhet, azonban gyakorlati szempontból talán a felismerési képesség korlátozottsága vethet fel elsősorban kérdéseket, azonban az ilyen cselekmények könnyen átfordulhatnak rablásba. A felismerési képesség korlátozó voltára példa lehet, ha látásában korlátozott személytől vesz el az elkövető dolgot, míg az elhárítási képesség korlátozottságára az, ha az ágyban fekvő, mozgásában korlátozott – de nem védekezésre képtelen – sértett észleli az elkövetést, azonban állapota miatt például lassabban tud az elkövető közelébe érni, megakadályozandó az elvételt.

2.1. Szempontok a gyakorlati megközelítéshez

A kifosztás esetében sem mellőzhető annak vizsgálata, hogy a passzív alany személyes körülményei *korlátozták-e* a bűncselekmény felismerésében vagy elhárításában? Ennek megítélése bizonyos esetekben – mint például a fent említettekben – talán nem túl nehéz, bizonyos esetekben ugyanakkor eltérő megállapításra juthatnak a jogalkalmazók. Ilyen helyzet állt elő abban az ügyben is, amely a korlátozottsági körülményt a kifosztás kapcsán értelmezte. Az elsőfokú bíróság¹⁹⁸ által megállapított tényállás szerint a vádlott a vádbeli napon 9 óra körüli időben a sértett lakásához ment. A vádlott és a sértett egy éve ismerték egymást, a vádlott többször kért kölcsön különböző összegeket a sértettől. A vádlott a sértett figyelmetlenségét kihasználva a lakás szobájában a dohányzóasztalon lévő, a sértett tulajdonát képező – 1 500 forint értékű – fekete bőr pénztárcát, a sértett személyi igazolványával, lakcímkártyájával, adó- és tb

197 Nem mindig uralkodott hazánkban ez a szemlélet, ugyanis korábban a lopás minősített esete volt, ha a lopást „másnak a bűncselekmény elhárítására képtelen állapotát kihasználva” követték el, ami jogalkalmazási disszonanciához vezetett. KERESZTY Béla: *Az ún. fosztogató jellegű bűncselekmények – de lege ferenda*, Magyar Jog, 2008. évi 7. szám, 462. old.

198 Veszprémi Járásbíróság I.B.583/2016/20.

kártyájával, bankkártyájával, valamint 8 000 forint készpénzzel együtt jogtalanul eltulajdonította. A fentieket követően a vádlott a sértett bankkártyájával összesen 165 000 forintot vett fel jogtalanul. A sértett nevére kiállított lakcímkártyát az utcán ismeretlen személy megtalálta, így azt a sértett részére visszaszolgáltatták, míg a sértett egyéb közokiratai nem kerültek elő. Az elsőfokú bíróság rögzítette, hogy a sértett 78 éves, mozgásszervi megbetegedésben szenved, hosszabb utat nem tud megtenni. Erre tekintettel a sértett a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül. Minderre figyelemmel az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a sértett nemcsak koránál, de egészségi állapotánál fogva is a Btk. szerint körülírt bűncselekmény elhárítására idős koránál és fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül, ezért a vádlottat bűnösnek mondta ki – a lakásban elkövetett cselekmény vonatkozásában – a Btk. 366. §. (1) bekezdés c) pontja szerinti kifosztás büntetében. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a bíróság részleteiben nem tért ki arra, hogy milyen szempontok alapján minősítette személyi körülményei alapján – *a kifosztás vonatkozásában* – korlátozott személynek a passzív alanyt.

A másodfokú bíróság¹⁹⁹ az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, s a cselekményt lopás vétségének (Btk. 370.§ (2) bekezdés be) pontja) minősítette, mert álláspontja szerint tévedett az elsőfokú bíróság a cselekmény jogi minősítése során, amikor a sértett sérelmére elkövetett cselekményt a Btk. 366.§ (1) bekezdés c) pontjába ütköző kifosztás büntetének minősítette. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy a sértett 78 éves, mozgásszervi megbetegedésben szenved, hosszabb utat nem tud megtenni, erre figyelemmel a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személynek minősül. Tény, hogy a sértett idős és mozgásszervi betegségben szenved, azonban ezen állapotának *nincs köze* a bűncselekmény elkövetéséhez, a *figyelmetlensége* adott lehetőséget a vádlott számára arra, hogy jogtalanul eltulajdonítsa az asztalon hagyott pénztárcát, ugyanis olyan helyen hagyta a pénztárcát, hogy azt a vádlott elvihette, és ezzel a cselekménnyel a vádlott megvalósította a Btk. 370.§ (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés be) pontja szerint minősülő lopás vétségét.

199 Veszprémi Törvényszék Bf.877/2016/4.

A harmadfokú bíróság²⁰⁰ megállapította, hogy az eljáró bíróságok a vádlott bűnösségére helyesen következtettek, a bűncselekmények minősítését érintően pedig az ítélet tábla a törvényszék álláspontját osztotta, a másodfokú ítélet ekörben kifejtett maradéktalanul helyes jogi indokolására tekintettel. Határozatában rögzítette, hogy a másodfokú bíróság az irányadó tényállás alapján helyesen következtetett arra, hogy a sértett sérelmére a vádlott a lopás vétségét – és nem a kifosztás büntetést – valósította meg, hiszen a pénztárca elvételekor a sértett figyelmetlenségét használta ki és nem azt a körülményt, hogy a sértett idősebb és mozgásszervi megbetegedésben szenved, ezen állapotánál fogva pedig a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására korlátozottan képes.

A fentiekben vázolt eltérő jogalkalmazói értékelések nagyon fontos értelmezési pontra mutattak rá a korlátozottsági tényezőt illetően, amely nem csupán a kifosztás kapcsán fontos, ugyanakkor talán ekörben jelenthet különös vizsgálódási kényszert a jogalkalmazók számára. A kifosztás kapcsán is azt kell mérlegelni, hogy a passzív alany konkrét állapota kihatással volt-e arra, hogy az a felismerésében vagy elhárításában korlátozza. Talán itt kristályosodik ki igazán a Kúria iránymutatása,²⁰¹ amely a *támadás jellegére* különös hangsúlyt helyezve teszi kötelezővé a bíróságok számára a korlátozottsági körülmény vizsgálatát. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy az említett jogegységi határozat az élet és testi épség büntetőjogi védelme kapcsán értelmezi a vizsgált esetet, azonban az ott említett vizsgálandó körülmények valamennyi olyan tényállás kapcsán irányadónak tekintendők, amelyben a korlátozottsági körülmény említésre kerül.

A fent említett ügyben a másod- és a harmadfokú bíróság tehát egyetértett abban, hogy nem az időskor és nem a mozgásszervi megbetegedés *okozta* a passzív alany figyelmetlenségét, ezért nem minősül a vádlott cselekménye kifosztásnak. Feltétlenül helyesen jártak el a felsőbb bíróságok, hogy vizsgálták annak kérdését, hogy a passzív alany személyes körülményei kihatással voltak-e a törvényben nevesített képességeire az elkövetéskor. Nem utaltak azonban arra a bíróságok, hogy pontosan melyik képesség (felismerési vagy elhárítási) vonatkozásában nem tekintették korlátozottnak a passzív alanyt, az indokolás alapján – mivel a figyelmetlenség volt az érvelés központi eleme – a felismerési

200 Győri Ítélet tábla Bhar.25/2017/13.

201 3/2013. számú BJE határozat II. 11. pont.

képességre gondolhatunk. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az idős kora, illetőleg a *vélhetően* ebből eredő mozgásszervi betegség az elhárítási képességet érinthette (volna), ha felismerte volna a sérelmére elkövetett bűncselekményt. Ismét szükségesnek tűnik hangsúlyozni azt is – az indokolások nyomán –, hogy *a betegség önmagában* nem ad alapot a korlátozottsági körülmény megállapítására, csak abban az esetben, ha az az időskorból következik, illetve amennyiben a betegségként definiált állapot egyben fogyatékoságnak is tekinthető.

A fent említett ügyszöveg lényegileg hasonló ügyben hozott döntést egy másik bíróság is.²⁰² A történeti tényállás szerint a II. rendű terhelt a 83 éves sértettet az utcán leszólította, és azért, hogy a sértett bizalmát elnyerje, neki valótlanul azt állította, hogy ő és az I. rendű terhelt a megmaradt kiállítási tárgyakat nyugdíjasnak kívánják ajándékozni. Miután az I. rendű terhelt látta, hogy a sértett időskorú, neki azt is előadta, hogy Törökországban van egy szállodája, megismételte, hogy a nála levő kiállítási tárgyakat neki adná, s mivel a nagyszülei magyarok, ha a sértett Törökországban járna, megvendégeli a szállodájában. Végül az I. rendű terhelt felajánlotta, hogy a sértettet hazaszállítja a lakására. Amíg az I. rendű terhelt a nappaliban a sértettek figyelmét lekötötte, addig a II. rendű terhelt jogtalanul eltulajdonította a sértettek asztalfiókban tartott 90 000 forint készpénzét. Az elsőfokú bíróság a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontja alapján 2 rendbeli társtettesként elkövetett kifosztás büntetvények minősítette a vádlottak cselekményét, figyelemmel arra, hogy a sértettek idős koruknál fogva a bűncselekmény felismerésére képtelenek voltak. Az elsőfokú bíróság tehát felismerésre képtelennek tekintette a sértetteket, s ebből is kiindulva úgy tűnik, hogy a jövőre nézve prognosztizálható a bírói gyakorlat olyan iránya, amely a felismerésre *korlátozottan képes* személyek kategóriájába sorolja be azon személyeket is, akik a *felismerésre képtelenek*. Nem felejtkezhetünk el azonban arról, hogy ezen irányba mozdulni tűnő gyakorlat a bűncselekmény *elhárítására korlátozottan képes* személyek esetében csupán abban az esetben lehetne elvileg alkalmazható, ha olyan tényállások esetében érvényesül, amelyeknél a jogalkotó nem szabályozza egyidejűleg a *védekezésre képtelen személy* sérelmére történő elkövetést. Ebben az esetben viszont a gyakorlat – a korábban már említettek szerint – nem teszi értékelhetővé a passzív alany korlátozott állapotát, hiszen olyan helyzetben van, ahol nincs relevanciája az állapotának. Ebből kiindulva úgy tűnik, hogy míg a *felismerésre képtelenség* és a kor, fogyatékoság miatt

202 Debreceni Járásbíróság 12.Fk.885/2016/33.

felismerésre vonatkozó *korlátozott képesség* közé egyenlőségelet fog tenni a gyakorlat, addig ez az elhárítási képesség korlátozottsága, illetőleg a védekezésre képtelenség párhuzamában nem fog megtörténni.

A másodfokú bíróság indokai tekintetében egyetértett az elsőfokú döntéssel, azzal, hogy módosította a sértettek képességére vonatkozó értékelést, s akként fogalmazott, hogy az idős sértettek épp előrehaladott koruknál fogva voltak korlátozottak a bűncselekmény felismerésében. Megállapította, hogy a sértetteket előrehaladott koruk korlátozta abban, hogy „*a helyzetet átlássák, s a terheltek által teremtett helyzet valójában a figyelmük elterelését szolgálja*”, illetve „*a terheltek a bűncselekmény megvalósításakor épp a sértettek idős korából fakadó figyelmetlenségét, óvatlanságát használták ki, azt, hogy a félelemérzetük nem működik*”.²⁰³

A felülvizsgálati eljárásban eljáró Kúria az alsóbíróságok jogi indokaival egyetértett, erre tekintettel a határozatokat hatályában fenntartotta.²⁰⁴

A két áttekintett ügy történeti tényállásában első pillantásra nem fedezhet fel túl nagy különbséget a gyanútlan olvasó, s vizsgálódásunk szempontjából talán nincs is túl nagy különbség. Kénytelenek vagyunk azonban alaposabban megfontolni a kérdést, hiszen különbözőség nélkül esetleg arra a megállapításra kényszerülnénk jutni, hogy eltérő bírói gyakorlattal van dolgunk, s valamely fórum (esetleg fórumok) téves jogi megállapításokat tettek. A két ügyben egy érdemnek tűnő különbségre feltétlenül rá kell mutatnunk, ez pedig a dologelvételekhez vezető út. Az előbbi ügyben a határozatok nem tartalmazzak utalást arra nézve, hogy az elkövető kifejezetten haszonszerzési célzattal érkezett-e az egyébként általa ismert személy lakására, márpedig ha ilyen deklarációval nem találkozunk, akkor vélhetően az eljárás során erre nem merült fel adat, illetve bizonyíték, s ezért talán nem tűnik helytelennek az a kijelentés, hogy az elkövetőnek ilyen célzata – eredetileg – nem volt megállapítható. Azaz a pénztárca elvétele egy váratlan sugallatra történt, mintegy felismerve, s kihasználva a kínálkozó alkalmat, mellőzve bármiféle megtévesztő manővert. Ezzel szemben a második esetben *kifejezetten megtévesztő magatartással* hitették el az elkövetők a sértettel állításait. E magatartásnak volt a következménye az, hogy a sértettek

203 Debreceni Törvényszék 1.Fkf.661/2016/6. 3. old.

204 Kúria Bfv. I. 860/2017.

lakásukba bejutottak, ahol a *figyelemelterelés hatására* alakult ki az a helyzet, amely során a II. rendű terhelt az asztalfiókban tartott készpénzt eltulajdonította. A határozatokban rögzített történeti tényállásokból következően tehát úgy tűnik, hogy abban különbözik a két eset, hogy a másodikban a dologelvételt *megelőzi* a megtévesztő magatartás kifejtése. Ebből kiindulva első pillantásra csalásnak is minősülhetne az eset, azonban az ilyenén minősítés dogmatikailag helytelen lenne, mivel nem a sértett vagyoni rendelkezésének következtében került az elkövetőkhöz a készpénz, amely viszont a csalás immanens feltétele.

A fentiek alapján tehát aszerint tehetünk különbséget a lopási és kifosztási – fentiekhez hasonló – magatartások között, hogy volt-e olyan megelőző megtévesztő, illetve figyelemelterelő magatartása az elkövetőnek, amely megkönnyítette, pontosabban *lehetővé tette* az észrevétlen dologelvételt, s mindez a sértett felismerési képességének korlátozottságára, vagy akár – mint a második ügy indokolásából is láthattuk – kizártságára vezethető vissza. A két ügyben tehát úgy tűnik, hogy ez az egyedüli, az eltérő minősítést megalapozó, azonban a jövőre nézve *nem feltétlenül biztos* különbség. A bizonytalanságnak pedig pszichológiai okai vannak, ugyanis a figyelemelterelés, illetőleg a lakásba történő beengedés elsősorban nem a koron vagy állapoton múlik, hanem *az emberek iránti bizalom hiányán, illetőleg annak megléte esetén annak fokán*. Talán nem ismeretlen példa, hogy nagyon sok idős személy esetében fel sem merült volna annak lehetősége, hogy sor kerüljön a bűncselekmény elkövetésére, mert nem hitte volna el az elkövetők állításait, s lakásába sem engedte volna be őket. S ez ellenkező irányba is igaz: talán nem alaptalan az az állítás, hogy a bűncselekmény elkövetésére – talán más tartalmú megtévesztéssel – sok fiatal(abb) személy esetében is sor kerülhetett volna. Természetesen nem vitatható az a tény, hogy az időskor, illetőleg a fogyatékoság (is) befolyásolhatja a bizalmat, s annak fokát, azaz hiszékenyebbé, figyelmetlenebbé válhat a potenciális sértett. Annak eldöntése, hogy a potenciális sértett *személyisége* vezetett a bűncselekményhez, vagy pedig *kora, állapota* tette lehetővé azt, gondos és körültekintő mérlegelés következményeként kerülhet – esetleg – megállapításra.

Talán nem tűnik feleslegesnek egy kis figyelmet szentelnünk az első ügy indokolásában említett *figyelmetlenség* kérdésére. Úgy vélem, hogy e kifejezés kifosztás kapcsán történő értelmezésével óvatosan kell bánni. Megítélésem szerint a figyelmetlenség vonatkozásában hasonlóan tűnik a helyzet, mint

a fent említett bizalom kapcsán. Ha a figyelmet akként értelmezzük, hogy állandóan az elvétellel célzott dologra kell összpontosítanunk, akkor tévúton járunk; egyfelől azért, mert ez fogalmilag kizárt, másfelől ezért, mert ez nem lehet mérvadó a kifosztás kapcsán (sem). Természetes emberi magatartás, hogy nem fókuszálunk állandóan vagyontárgyainkra, ez hol erőteljesebb, hol gyengébb figyelemmel párosul. A kifosztás és a figyelmetlenség kapcsolatában az lehet irányadó, hogy a sértett milyen személyiség: szétszórt, figyelmetlen, vagy dolgaira jobban odafigyelő, körültekintőbb személy. Talán ennek felmérése adhat kiindulási alapot számunkra. A későbbiek során – amennyiben felmerül az időskor, fogyatékoság kérdése – annak vizsgálata fontos, hogy ezen személyi körülmények érintették-e és ha igen, mennyiben a sértettet? Hisz ha korábban – már amennyiben erre bizonyítást lehet vezetni – figyelmes ember volt a sértett, s ez az korának, állapotának változásával szintén változott, s elérte a felismerési képesség korlátozottságát, akkor nem tűnik helytelennek a korlátozottsági körülményre alapozni a döntést, s ekként megállapítani a kifosztást. Ha korábban is figyelmetlen, szétszórt, dekoncentrált típusú személy volt a sértett, akkor azzal az állapottal kellene – ha egyáltalán ilyen reálisan felmerülhet – az elkövetéskori állapotot összevetni. Ilyen kérdésekben talán szakértői állásfoglalás sem felesleges. A korábbi állapotra vonatkozóan pedig alapot adhat magának a sértettnek, hozzátartozóknak, ismerősöknek nyilatkozata.

A fentiek alapján talán nem helytelen akként vélekednünk, hogy a kifosztás – az említett ügyek szerinti koreográfiája – nem a figyelmetlenségen alapul, hanem azon, hogy volt-e olyan elkövetői *előcselekmény*, amely közrehatott a bűncselekmény elkövetésében, konkrétan lehetővé téve azt, s ehhez kapcsolódóan felmerül-e a sértett törvény szerinti korlátozottsága?

2.2. *A dologelvétel*

Mivel a kifosztás elkövetési magatartása – szintúgy a lopásé – az elvétel, ezért ennek relációjában – kapcsolódva az előbbieken említett esetekhez – szükséges értelmezni „a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől elvesz” fordulatot. Vajon a kifosztás korlátozódhat-e esetleg a zsebtolvajlás útján elkövetett lopáshoz hasonló magatartásra vagy esetleg a személytől történő elvételt tágan értelmezi a jogalkalmazó? Ennek értelmezése talán magától értetődőnek tűnik a tudomány, s a gyakorlat számára is, ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy

a büntetőjogban többször fordul elő – mint arra már korábban is próbáltam egy-egy momentum vonatkozásában rávilágítani –, hogy egy tényállás kapcsán bizonyos értelmezés elfogadott, míg ugyanaz más tényállásnál más tartalommal bír.²⁰⁵ Nem hátrány ugyanakkor, ahogy erre is számos példát találunk, ha a jogalkotó vagy a jogalkalmazó törekszik koherens értelmezésre, elősegítve az egységes jogalkalmazást.

Ez a kifosztás kapcsán azért sem mellékes probléma, mert a kifosztás sajátossága, hogy a passzív alany, sértett valamiféle személyes állapota alapozza meg a bűncselekmény megállapítását. Erre figyelemmel tehát nem tűnik okszerűtlennek annak felvetése, hogy mit is jelent ebben a vonatkozásban a személytől történő elvétel? A lopás esetében ugyanis a sértettre nem tekint a törvény, míg a kifosztásnál exponált szerepe van, így ami elvételnek, s ekként tényállásszerűnek minősül a lopásnál – például az épület előtt hagyott, lezárt kerékpár elvétele – az nem tekinthető elvételnek a kifosztás esetében, hiszen érdekes álláspontnak tűnne egy fogyatékkal élő személy kerékpárjának említett körülmények között történő elvételét kifosztásnak minősíteni, még abban az esetben is, ha a sértett egyébként megfelel a törvényben írt korlátozottsági követelménynek.

Kiindulópontként vizsgáljuk meg a Kúria egyik eseti döntését!²⁰⁶ A bíróság jogerős ítéletében megállapított tényállás szerint a terhelt a vádbeli napon kb. hajnali 3 óráig együtt italozott H. E. K.-val és P. I.-vel, előbbi személy lakásán. Ekkor H. E. K. és P. I. a lakás hálósobájába mentek aludni, míg a terhelt a hálósobával szomszédos helyiségben maradt. A terhelt reggel 5 óra 45 perckor távozott a lakásból, és annak tudatában, hogy vendéglátói alszanak, onnan különböző tárgyakat vitt magával. Az okozott kár lefoglalással és a sértetteknek való kiadással részben megtérült. Az elsőfokú bíróság – jogerősen és egyebek mellett – két rendbeli kifosztásban mondta ki bűnösnek az elkövetőt. Az ügyészi felülvizsgálati indítvány a minősítést tévesnek tartotta, s kifejtette, hogy a kifosztás esetében – a lopással ellentétben – az elvételnek közvetlenül a sértettől, illetve annak testi közelségéből kell történnie. Ennek kapcsán utalt arra is, hogy

205 Szomora Zsolt a védekezésre képtelenség kapcsán felveti, hogy bírhat-e ugyanolyan jelentéstartalommal a kategória az eltérő jellemzőkkel bíró bűncselekmények esetében? SZOMORA ZSOLT: *Mit is jelent a védekezésre képtelenség? Bohongások a Btk.-ban és tüprengések egy evidenciának tartott fogalom kapcsán, i.m.*, 510. old. Álláspontját érvényesnek tartom a jelen munkában vizsgált esetkörök vonatkozásában is.

206 BH 2016.166.

az irányadó tényállásból az tűnik ki, hogy a terhelt nem a hálósobából – ahol a sértettek aludtak – vitte el az idegen dolgokat, hanem a szomszédos szobából, így azok semmiképpen nem lehettek a sértettek közvetlen testi közelségében. Ezért a sértettek alvó állapotának tudata ugyan megkönnyíthette az elkövetést, de az elvétel nem annak kihasználásával történt. A sértettek – amennyiben ugyanúgy a másik szobában tartózkodnak, de ébren vannak – ugyancsak nem észlelték volna azt, és így nem is tudták volna megakadályozni a lopást. A Kúria osztotta az ügyészség álláspontját. Érvelése szerint, ha az elvétel kivitelezése szempontjából a sértett védekezésre képtelen (alvó) tulajdonsága közömbös – mert az elvétel nem a testi őrizetéből történik, s így egyformán hajtható végre egyébként védekezésre képes és képtelen sértettel szemben –, úgy a sértett védekezésre képtelensége az eltérő, súlyosabb minősítést sem alapozza meg. Ellenkező álláspont oda vezetne, hogy minden esetben, amikor a tulajdonos (birtokos) nincs jelen a lopás helyszínén, vizsgálni kellene, hogy annak időpontjában mit csinált, védekezésre képes vagy képtelen állapotban volt-e, noha ez a cselekmény elkövetése, elkövethetősége, társadalomra veszélyessége és az elkövető büntetőjogi felelősségének mértéke szempontjából – ilyen esetben – közömbös. Jelen esetben az irányadó ítéleti tényállás nem tartalmazza, hogy a terhelt a lakásból való távozását megelőzően bement volna a hálósobába, ahol a sértettek aludtak. Ezért objektíve kizárt, hogy bármelyik, általa eltulajdonított idegen dolgot a sértettek közvetlen testi őrizetéből – azaz a viselt ruházatukból, maguknál tartott táskáikból, csomagjaikból, vagy akár közvetlen testi közelségükből – vette volna el. E vagyontárgyak elvétele tehát ugyanolyan módon lehetséges lett volna akkor is, ha a sértettek ébren (azaz védekezésre képes állapotban) tartózkodtak volna a másik szobában. Következésképp a cselekmény végrehajtása szempontjából az aktuális állapotuk közömbös volt, arra nem a védekezésre képtelen állapot felhasználásával került sor.

Egy nem sokkal később született döntésében a Kúria értelmezése más irányba mozdult el.²⁰⁷ A felülvizsgálati indítvánnyal érintett irányadó tényállás szerint a terhelt az eljárás során ismeretlenül maradt két társával együtt a vádbeli napon 14:30 és 15:15 közötti időben megjelent a 79 éves, lakásából két éve ki nem mozduló, napjainak nagyobb részét az ágyban fekvébe töltő, napi rendszerességű gondozásra szoruló, önálló életvitelre képtelen R. J.-né sértett

²⁰⁷ Kúria Bfv.II.879/2017/7.

AZ IDŐSKOR/FOGYATÉKOSSÁG MINT KORLÁTOZÓ TÉNYEZŐ

lakásánál, majd az időskorú sértettel a választások eredményét szóba hozva beszélgetést kezdeményeztek, illetve magukat a vízművek alkalmazottjának kiadva bebocsátást kértek. Ezt követően a sértett beengedte őket a lakásba, ahol az egyik ismeretlen elkövető a sértett szobájából pontosan meg nem állapítható értékű ékszereket (2 db köves arany fülbevalót, arany karkötőt, arany pecsétgyűrűt, köves aranygyűrűt, és egy ólomkristály tálat), valamint 260 000 forintot tulajdonított el. Ezen idő alatt – társuk cselekményének zavartalan végrehajtását biztosítva – a terhelt és a másik ismeretlenül maradt személy a sértettet a konyhában szóval tartotta. A sértett unokája időközben hazatért, így megszakította a terhelt és társai cselekményét, akik az addig összegyűjtött értékekkel együtt sietősen távoztak. R. J.-né sértett unokája az elkövetők után futott, majd a helyszínről menekülve távozni szándékozó személyek közül a terheltet a 2. emeleten feltartóztatta, és egy sarokba beszorította, majd a rendőrség kérésére őt a helyszínen visszatartotta. A terhelt két társának a helyszínről sikerült elmenekülnie

Az elsőfokú bíróság a terheltet bűnösnek mondta ki – a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontja alapján büntetendő és a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő – kifosztás büntetében, mint bűnsegédet.²⁰⁸ A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.²⁰⁹

A Kúria az első- és másodfokú bíróság döntését hatályában fenntartotta, egyetértve a cselekmény megítélésére vonatkozó, határozatokban rögzített bírósági álláspontokkal. Ekörben a legfőbb bírói fórum deklarálta, hogy a kifosztás harmadik alapesete körében újként került a törvénybe a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idő koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy mint speciális passzív alany. E tényállási elemnek az a jelentés adható, hogy a passzív alany az itt körülírt helyzeténél fogva csak korlátozottan képes a dolog elvételének felismerésére vagy elhárítására. Az irányadó tényállásban rögzítettek alapján helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság a másodfokú bíróság egyetértésével, hogy az ügy sértettje egy idős, 79 éves asszony, aki két éve nem hagyta el a lakását, aki a laikus számára is felismerhetően mentális zavarokkal terhelt, önálló életvitelre nem képes, napi szinten gondozásra szoruló személy, aki egészségügyi állapotánál fogva

²⁰⁸ Budai Központi Kerületi Bíróság 9.B.XI.614/2015/22.

²⁰⁹ Fővárosi Törvényszék 21.Bf.10210/2016/10.

a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes állapotban volt. Helyesen foglaltak állást az eljáró bíróságok abban is, hogy ennek a kérdésnek az eldöntése nem szakértői kérdés, hanem miután büntetőjogi fogalomról van szó, teljes mértékben bírói mérlegelés tárgya, a lefolytatott bizonyítási eljárás során felmerült körülmények mérlegelése alapján kell állást foglalni ezen elkövetői magatartás fennforgásáról. A Kúria szerint – egyetértve a Legfőbb Ügyészség álláspontjával – a körülményekből egyértelműen megállapítható, hogy a terhelt és társai észlelték az adott sértetti állapotot, tudattartalmuk ezt átfogta, cselekményüket ennek ismeretében hajtották végre. Ezt támasztja alá, hogy amikor a sértett ép tudatú unokája a lakásban megjelent, a lebukás veszélyétől tartva sietősen távoztak a lakásból az addig összegyűjtött tárgyakkal. A Kúria megállapította azt is, hogy miután a sértett – az eljáró bíróságok megállapítása szerint – koránál, egészségügyi állapotnál fogva a bűncselekmény elhárítására korlátozottan képes állapotban volt, ebből fakadóan nem volt abban a helyzetben, hogy dolgainak elvételét megakadályozza, e körülmény az elkövetői cselekményt a lopás bűncselekményéből kiemeli. Ezért nem találta alaposnak a Kúria a terhelt védőjének okfejtését a cselekmény lopásként való minősülése tekintetében. A cselekmény kifosztásként minősülésének alapvető feltétele ugyanis a sértett állapotának felismerése, kihasználása. Az, hogy az elvételt képező tárgy, illetve tárgyak nem a sértett testi őrizetéből, vagy közvetlen közeléből kerülnek eltulajdonításra, ez nem eredményezi, eredményezheti a törvényi tényállás értelmezése alapján a cselekmény enyhébb minősülését. A döntő az, hogy a bűncselekmény megvalósítását a sértett állapota teszi-e lehetővé, vagy legalábbis jelentős mértékben megkönnyíti-e.

A két kúriai döntés az elvétel körülményeit illetően tehát – úgy tűnik – ellentmond egymásnak, hiszen másként értelmezi az elvétel körülményeit egyik, s másik esetben. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a két eset között az mindenképpen különbség, hogy előbbi esetben az alvó (védekezésre képtelen) állapot, míg utóbbiban a passzív alany személyében rejlő egyéb okok mentén alakította ki álláspontját a legfőbb bírói fórum.

A Kúria fenti okfejtésével ugyanakkor kissé ambivalens érzést kelthet az érdeklődő olvasóban. Egyfelől egyértelműnek tűnik az érvelésből, hogy a kifosztás eme fordulata esetében *másként* értelmezendő az *elvétel* fogalma, mint a lopásnál, hiszen az esetben csupán annyi feltétele van elkövetési

magatartásnak, hogy az *mástól* történjék. A lopás alapesete vonatkozásában tehát nincs jelentősége annak, hogy milyen térbeli viszony van a dolog birtokosa és a dolog között. A lopás akkor is megállapítható, ha a tulajdonostól, birtokostól távol lévő dolgot veszi el a lopást keretein belül az elkövető, persze csak akkor, ha az birtoklásnak – másnál lévőségnek – tekinthető. A kúriai érvelés alapján a kifosztás jelen fordulata esetében viszont a „mástól való elvétel” helyett a „passzív alany állapota által lehetővé váló elvétel” dominál. Újabb probléma, s ez részben már felmerült a kifosztás kapcsán korábban röviden áttekintett esetek vonatkozásában is.

A törvény szerint a kifosztás ezen fordulatához a törvényben meghatározott személyes kvalifikáltsággal rendelkező *személytől* kell elvenni a dolgot. Ez a tény – merthogy normaszöveg szintjére emelt kritériumról van szó – nem negligálható azzal a megközelítéssel, hogy nem tekintendő követelménynek az, hogy „a sértett testi őrizetéből, vagy közvetlen közeléből” kerüljön sor a dologelvételekre. A döntés ezen indokon (is) nyugvó megalapozását csupán abban az esetben fogadhatjuk el, ha ezzel nem szakadunk el a törvénytől megfogalmazott „személytől” történő elvételtől. Megjegyzendőnek tűnik ugyanakkor, hogy – talán – tipikusan akkor tud hozzájárulni a passzív alany állapota az elvételhez, ha a dolog közelében van. Távol lévő – bár birtokoltnak minősülő – dolog esetében – szemben a lopással – talán nehezen képzelhető el a passzív alanyi személyes minőség közrehatása az elvétel során. Azt sem szabad elfelejtenünk ugyanakkor, hogy az eddigi bírói gyakorlat is akként fogta fel a kifosztást, hogy az a passzív alany környezetéből történő elvételt jelent. Talán nem lenne helytelen megközelítés akként pontosítani a kúriai érvelést, hogy dolognak a sértettnél kell lennie, de nem abban az értelemben, amely például a zsebtolvajlás kapcsán kialakult a bírói gyakorlatban.

Talán nem tűnik teljesen alaptalan megállapításnak, hogy a Kúria utóbbi, illetőleg korábban említett döntéséből²¹⁰ a bírói gyakorlatnak olyan irányú változása prognosztizálható, hogy az időskor, fogyatékoság korlátozó tényezőkkénti fennállására alapított kifosztás átveszi a helyét a korábban *trükkös lopás* néven ismertté vált cselekményeknek. Pontosabban a trükkös lopásnak minősülő cselekmények közül azok minősülnek a kúriai érvelés alapján majd kifosztásnak, ahol a személyes körülmények játszanak közre az elkövetésben.

210 Kúria Bfv. I. 860/2017.

Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra, hogy – értve és elfogadva az indokolt esetekben szükséges fokozott büntetőjogi védelem biztosításának igényét és jelentőségét – a Kúria ezidáig nem adott világos iránymutatást az időskori, fogyatékosági tényező kifosztás kapcsán történő értelmezéséhez.

Összegezve tehát a fentieket: a lopás tényállásában szerepel a „mástól” történő elvétel, ezzel paralel módon a kifosztás tényállásában szerepel a „személytől” történő elvétel. Ezidáig a bírói gyakorlat a lopás esetében akkor tekintette a tényállásszerűnek a „mástól” való elvételt, ha az a polgári jog felfogása szerinti eredeti birtokállapot megszüntetésével és új létrehozásával történt. Ezzel szemben a kifosztásnál ahhoz hasonló birtokhelyzetet követelt meg a gyakorlat – a normaszövegre hivatkozással –, mint amelyet megkövetelt a lopás *zsebtolvajlással* történő elkövetése esetében (közvetlen testi őrizetből történő elvétel). A Kúria újabb értelmezése szerint – amennyiben ez a gyakorlat állandósul – a korlátozottsági tényező relációjában bizonyosan az szükséges, hogy *a passzív alany állapota tegye lehetővé* az elkövetést. Mellékesnek tűnik ugyanakkor – vagy legalábbis ezidáig nem kaptunk erre egyértelmű és megnyugtató kúriai választ – a passzív alany és a dolog fizikai elhelyezkedése, vagyis nem szükséges már a közvetlen testi őrizetben, vagy közvetlen közelben lévőség. Ha a kifosztást egy *büntetőjogi burok megsértéseként* fogjuk fel, akkor az újabb kúriai irány szerint viszont nincs meghatározva, hogy ez a burok meddig tart. A döntések ugyanis csupán azt deklarálták, hogy nem kell a dolognak a passzív alany közelében lenni, viszont a passzív alany állapota tegye lehetővé az elvételt. Abban az esetben viszont, ha a kifosztás többi fordulata vonatkozásában megtartandó a korábbi, közvetlen testi közelségből történő elvételt akceptáló felfogás, akkor az új irány predestinálja a kifosztással kapcsolatos gyakorlatot tekintetben is, hogy egy tényálláson belül *eltérő értelmezéssel* bír ugyanazon elkövetési magatartás. Talán nem kívánatos büntetőjogunk ilyen irányú változása...

3. Sikkasztás

3.1. A minősített eset rendszertani elhelyezése

A Btk. 372. § (1) bekezdése szerint az követi el a sikkasztást, aki a rábízott idegen dolgot jogtalanul eltulajdonítja, vagy azzal sajátjaként rendelkezik. A (4) bekezdés c) pontja alapján a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a sikkasztást a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékozságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.

Mielőtt a korlátozottsági tényezőt a sikkasztás relációjában áttekintenénk, érdekes tanulságokkal szolgálhat a vizsgált minősítő körülmény elhelyezésén is eltöprengeni. A tényállásban a korlátozottsági tényező kizárólag a (4) bekezdés c) pontjában fordul elő. E jogtechnikai megoldás a tág értelemben felfogott vagyron elleni deliktum körében mindenhol érvényesül, ahol a vizsgált esetkör szabályozva van. A jogalkotót tehát mindenképpen dicséret illeti az ekként érvényre juttatott következetességért. Fontos ugyanakkor arra is felhívni a figyelmet, hogy az érvényesülő szabályozási mód sajátos következményekkel is jár. A sikkasztás vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a minősítési rendszer harmadik lépcsőfokán lép be – s egyben lép is ki – a korlátozottsági körülmény. Ez azt jelenti, hogy a két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett vétség, és a három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett büntett után egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés fenyegeti az ilyen cselekményt megvalósítókat.

Jogpolitikai döntés kérdése az, hogy a jogalkotó egy minősítő körülményt miként „vet be”. Az vagy végigvonul az adott deliktum egész minősítési rendszerén, vagy – mint jelen esetben – csupán egy ponton kap szerepet. Utóbbi – s a jelenlegi törvénybeli – megoldás azt is eredményezi, hogy a jogalkotó nem tekint az elkövetési érték nagyságára, attól függetlenül fenyegeti az elkövetőt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel. Kérdés ugyanakkor, hogy például a szabálysértési-bűncselekményi határt meg nem haladó értékre elkövetett magatartások miként értékelendők? Azokra is értelmezendő a korlátozottsági körülmény? Ez ellen szól, hogy a (2) bekezdés b) pontjában felsorolt, úgynevezett „felminősítő” körülmények között nem szerepel a korlátozottsági körülmény, e felsorolás viszont taxatív felsorolásnak tekintendő. Ellenérvként viszont az hozható fel egyfelől, hogy a (4) bekezdés c) pontjában nincs nevesítve az elkövetési érték nagysága, szemben a (4) bekezdés a) és b) pontjával. Ez pedig

olyan érzetet kelthet bennünk, mintha a jogalkotó tudatosan mellőzte volna innen az értéknagyságot, kiterjesztendő a c) pontot a szabálysértési értékre is. Másfelől elég érdekes jogpolitikai szemléletet tükrözne, hogy a (2) bekezdés ba)-bc) pontjai – kétségkívül helyesen – alkalmasak lennének a szabálysértési értékre elkövetett sikkasztást (tulajdon elleni szabálysértést) bűncselekménnyé minősíteni, míg a sértett személyes kvalifikáltsága erre kevésbé lenne alkalmas.

Az is fontos probléma, hogy miként ítélandó meg az az eset, amikor az elkövető a (4) bekezdés c) pontjában nevesített személyi kör sérelmére követi el a bűncselekményt, ugyanakkor az elkövetési érték nagysága miatt (pl. különösen nagy érték esetében) még súlyosabban minősülne a cselekmény. A jogalkalmazási probléma jelen esetben az, hogy a korlátozottsági minősített esetben ellentmondást nem tűrően rögzíti a jogalkotó a szabályozásban, hogy a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés – s miként már említettem – tekintet nélkül az értékre. Másként fogalmazva a korlátozottsági minősített eset a jelenlegi normaszöveg alapján „mindent visz”. Ilyen esetben a korlátozottsági tényezőt tartalmazó minősített eset megállapítására kell hogy sor kerüljön vagy pedig a súlyosabb minősített eset élvez elsőbbséget? A normaszöveg konstrukciójából kiindulva közel sem egyértelmű a válasz. Talán a nagyobb társadalomra veszélyességgel rendelkező minősített eset élvezhetne elsőbbséget? Ha a jogalkotói társadalomra veszélyesség klasszikus manifesztálódásából indulunk ki – nagyobb társadalomra veszélyességhez magasabb büntetési tétel párosul – akkor a magasabb büntetési tétellel rendelkező minősített esetek élvezhetnek előnyt, azonban ezek elsősorban az elkövetési érték nagyságán, illetőleg bizonyos egyéb körülményeken alapulnak. Kérdés, hogy a talán klasszikusnak tekinthető, magasabb büntetési tétellel párosuló esetek (értéknagyság, valamint az ahhoz társuló egyéb körülmények) rendelkeznek nagyobb társadalomra veszélyességgel, avagy az újabb szemléletű, a passzív alany (sértett) személyes körülményeire alapozott esetek veszélyesebbek a társadalomra?

Vélhetően a gyakorlat a magasabb büntetési tétellel párosuló minősített esetet fogja megállapítani, s kétszeres minősülésként – emiatt súlyosbító körülményként – tekint az időskori, fogyatékosági körülményekre alapított esetre. Ez nem tűnik tökéletes megoldásnak, de a jelenlegi gyakorlati megközelítésből talán ez az irány vélelmezhető.

3.2. Dogmatikai kérdések

A sikkasztás vonatkozásában nehéz dolga van annak (is), aki a tényállás elkövetését a vizsgált minősített eset kapcsán szeretné értelmezni. E nehézség adódik egyfelől a sikkasztás lényegéből, másfelől a tényállás dogmatikai sajátosságaiból. Helyesen mutat rá Fayer László: *„a miben azonban eltér a cselekmény, az a legnagyobb nehézségeket okozza. Egyrészt a fungibilis dolgok, másrészt a sikkasztási dolus, nemkülönben az eltulajdonítás technikai kérdései kétségbeejtők a bíróra nézve.”*²¹¹

Elsőként utalnom kell arra a korábban már említett tényre, hogy a jogalkotó a korlátozottsági minősített esetet nem valamennyi tényálláshoz kapcsolta a kodifikáció során, hanem jellemzően olyan tényállásoknál került szabályozásra, ahol a passzív alany (sértett) személyes jellemzői jelentőséggel bírhatnak az elkövetés során, jellemzően azt lehetővé téve, illetőleg megkönnyítve. E megállapítás első pillantásra valamennyi vagyon elleni deliktum esetén is érvényesnek tűnik. Ezzel összefüggésben azonban utalnunk kell még egy jellemzőre a vagyon ellen irányuló, tág értelemben felfogott deliktumok kapcsán: ekörben többféle szempont szerinti csoportosítás létezik. Vizsgálódásunk tekintetében talán az lehet a kiindulópont, hogy vannak olyan deliktumok, amelyek fókuszában az elkövetési tárgy jellemzőire helyezi a hangsúlyt a jogalkotó (pl. lopás, sikkasztás), illetőleg léteznek olyanok, amelyeknél a passzív alany személyéhez – vagy ahhoz is – kapcsolódó körülmények is szerepet kapnak (pl. rablás, kifosztás). A sikkasztás talán inkább az első csoportba sorolható, azonban rendszertani elhelyezkedése nem ennyire egyértelmű, s ez egy – a szakirodalomban, s a praxisban – talán kevésbé exponált ténynek köszönhető. Régóta elfogadott álláspont, hogy sikkasztás esetében az elkövető jogszerűen jut a dolog birtokába. Talán emiatt hangsúlyosabb az elkövetési tárgyra fókuszáló jogalkotói megközelítés. Azonban a jogszerű birtokbavétel körülményeinek nincs jelentősége – legalábbis a gyakorlat eddig ezt a körülményt a tényállás megvalósulása szempontjából irreleváns szempontként kezelte. Ekként annak sincs jelentősége, hogy a rábízás mögött meghúzódik-e, s ha igen, milyen, bizalmi viszony, hiszen pusztán a jogszerű rábízás volt a sikkasztás elkövetésének *alapja*, s ez határolta el a lopástól. Természetesen lehet szerepe a rábízás keretében a bizalomnak, azonban ennek eddigi jogalkalmazói megítélése – helyesen – közömbös volt, ahogy az egyébként a normaszövegből is következik. Természetesen lehetett eddig is értékelni a büntetés kiszabás keretei között a jogszerű birtokbavétel kapcsán

211 FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i.m.*, 366. old.

felmerülő bizalmi viszony megsértését, mint súlyosbító körülményt. Egyébként a bizalomból eredő rábízás sajátos pszichológiai tartalommal bír a sikkasztás esetében (is). Vannak olyan jogügyletek, ahol a rábízásban manifesztálódó bizalom egyáltalán nem, vagy csupán csekély jelentőséggel bír. Egy csomag küldeményként történő feladása, esetleg egy cipő javításra történő átadása esetében talán nem túl hangsúlyos e körülmény. Ugyanakkor bizonyos személyes használati eszközök (pl. mobiltelefon) javításra történő átadása esetében nagyobb valószínűséggel merülhet fel a bizalom kérdése. De az ilyen esetekben is kérdéses, hogy a bizalom arra vonatkozik-e, hogy az átvevő rendelkezik-e olyan tudással, tapasztalattal, eszközökkel stb., amely az eredményes javítást valószínűsíthetővé teszi, vagy pedig arra, hogy nem kerül sor illetéktelen használatra, illetőleg másnak jogosulatlanul történő birtokba adásra?

A fenitiek előrebocsájtása után utalnunk kell a sikkasztás sajátos dogmatikai karakterére is, s talán nem felesleges utalni a Curia egyik döntésére: *„sikkasztás csak akkor forog fen, ha az eltulajdonított dolog jogos uton jutott az eltulajdonító birtokába és jogtalan cselekvőség csak a dolog birtokba vétel e után kezdődik.”*²¹² A Curia e döntésében olyan elvi megállapítást tett, amely vizsgálódásunk szempontjából kiindulópont lehet: *„tekintve, hogy a sikkasztás tényálladékanak lényeges – azt a vagyon elleni többi büntetendő cselekményektől megkülönböztető ismérve – az, hogy az eltulajdonított dolognak, jogos uton kell az azt eltulajdonító birtokába jutni, és hogy e szerint a jogtalan cselekvőségnek nem a dolog kézhezvételénél, hanem annak kézhezvétele után kell a sikkasztó által foganasítottatnia.”*²¹³

Az elkövetési magatartás a jogtalan eltulajdonítás, vagy azzal sajátként történő rendelkezés. Ezt azonban megelőzi a rábízás, annak – fent említett – valamennyi velejárójával együtt. A rábízás azonban *nem* elkövetési magatartás, nem is lehet az, hiszen azt a jogosult – a birtokba adó – valósítja meg. Ebben a pillanatban az elkövetőnek még nincs szándékában az elkövetési magatartás kifejtése, hiszen ha már a rábízás kieszközlése – jogtalan haszonszerzési célzat mellett – tévedésbe ejtéssel vagy abban tartással történik, akkor nem sikkasztást, hanem csalást kell megállapítani.²¹⁴ Ebből kiindulva tehát, az elkövető akkor valósíthat meg

212 *Döntvénytár*, Új folyam XXXIII. kötet, Franklin-Társulat, Budapest, 1892, 56. old. 11. számú döntvény.

213 Uo. 58. old.

214 Fayer László szavaival: *„a sikkasztásnak tényező eleme a jogos birtoklás jogtalan bovaforodítása, míg a csalásnál már maga a birtoklás jogtalan úton szerezetik.”* FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i. m.*, 374. old.

sikkasztást, ha jogszerűen kerül az ingó²¹⁵ dolog birtokába, majd ezt követően alakul ki az elkövetési magatartás valamelyikére irányuló akaratlehatározása és cselekszik ennek megfelelően.²¹⁶ Kérdés ezek alapján, hogy a kialakult ítélkezési gyakorlaton alapuló szemlélet szerint lehet-e jelentősége annak, hogy a sértett milyen személyes tulajdonságokkal bír? A választ mindenki saját belátása szerint adhatja meg...

Egy újabb kúriai állásfoglalás egyébiránt nem tekinti problémának azt, ha az elkövető trükkös magatartásával éri el a jogszerű rábízást, s ettől függetlenül *általában* a sikkasztás megállapítására kerülhet sor. Az álláspont szerint a csalás sikkasztástól történő elhatárolásának döntő mozzanata a tettes birtokosi helyzete. Ha a tettes a dolog birtokában van, arra nézve általában sikkasztás követhető el. Igaz ez akkor is, ha a dolog eltulajdonításának leplezésére már előre megteremti a feltételeket, de a dolog megtévesztés nélkül is jogszerűen az elkövetőhöz kerülne, vagy nála van. Lényeges tehát, hogy az elkövető igen gyakran fondorlatos módon készíti elő a később elkövetni szándékolt sikkasztást, de a dolog birtokába jutás, a birtok megszerzése – a rábízásból következően – jogszerűen történik.²¹⁷ Kérdés persze, hogy a fondorlatosan előkészített sikkasztás mennyiben határolható el a csalástól?

A minősített eset alaptényállásra vetített komplexitásából kiindulva külön kell választani a minősített eset vizsgálatát annak függvényében, hogy azt a rábízásra vonatkozóan értelmezzük, avagy az elkövetési magatartás kifejtésére.

3.3. Az elhárítási képesség korlátozottsága

A sikkasztás esetében az elhárítási képesség korlátozottsága szintén lehet teljes korlátozottság – gyakorlatilag kizártság –, illetőleg részleges korlátozottság; az illetén történő differenciálásra már a fentiekben láttunk példát a bírói gyakorlatból. A sikkasztás esetén – már ha ennek gyakorlati relevanciája lehet – talán a kizárt elhárítási képesség, mint teljes korlátozottság, bírhat talán jelentőséggel. Ez akkor képzelhető el, ha a sértett értesül az elkövető szándékáról, s bár erre lenne objektív lehetősége – például módja, ideje – azonban a szubjektív körülményei miatt erre nem képes; például mozgásában való korlátozottsága

215 A sikkasztás elkövetési tárgya kizárólag ingó dolog lehet. 1/2005. Büntető-Polgári jogegységi határozat.

216 Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ha a birtokos rendelkezik ugyan a rábízott dologgal, de ezt a rábízó érdekében teszi, akkor nem állapítható meg a sikkasztás. Legf. Bír. Bfv.II.213/2011.

217 BH 2019.99.

miatt nem képes időben az elkövetés helyére érni, s nem képes a jogtalan eltulajdonítást, illetőleg a sajátkénti rendelkezést – s ezzel a sikkasztás befejezetté válását – megakadályozni. Persze ebben az esetben is felmerül a korábban már exponált probléma, hogy ekörben az elhárításra való képesség „korlátozott” volta valójában elhárításra való képtelenséget fog jelenteni.

Mind az elhárítási, mind a felismerési képesség vonatkozásában megjegyzendő ugyanakkor, hogy e körülményeket az elkövető tudatának át kell fognia – szándékos bűnösségű deliktumról lévén szó. Megint csak olyan problémába ütközhetünk, amely más cselekményeknél is felmerült. Vajon a gyakorlat „csupán” annyit fog majd megkövetelni, hogy az időskor, fogyatékoság tényét fogja át a tudat, vagy azt is, hogy e körülmények miként hatottak, hathattak ki a sértetti képességekre?

3.4. A felismerési képesség korlátozottsága

A „kapcsos kommentár” szerint „*az elkövető felismeri, hogy a sértett a jogszabályban részletezett okból a bűncselekményt megkönnyítő állapotban van, s az ebből fakadó bizalmat kihasználva (anélkül, hogy tévedésbe ejtést vagy tévedésben tartást alkalmazna) viszi véghez a cselekményt.*”²¹⁸ Kérdéses persze, hogy a bizalom kihasználása milyen körben érvényesülhet? A rábízásnál? Igen. Az elkövetési magatartás kifejtésénél? Bizonyos esetekben akörben is.

A *rábízás* – mint normatív előfeltétel – keretében vizsgálva a kérdést el kell gondolkodnunk azon, hogy ekörben – a minősített eset jelenlegi szövege alapján – értelmezhető-e a sikkasztás? Abban az esetben, ha a *rábízás pillanatában már megvan* az elkövető sikkasztásra irányuló – haszonszerzési célzat hiányában csalásnak nem minősülő – szándéka, s a sértett sajátos állapotát kihasználva juthat csak jogszerűen a dolog birtokába (vagyis enélkül nem jönne létre a rábízás), akkor is kérdés, hogy az állapota miként „korlátozhatja” a sértettet. A korlátozás csupán a *teljes korlátozás* (vagyis a felismerési képesség kizártsága) esetében értelmezhető, akként nem, hogy kicsit felismerhette, de kicsit nem. Ezen elképzelés esetében további bizonyítási nehézséget jelent a jogalkalmazó számára, hogy *pontosan mit* ismerhetett (volna) fel a sértett? A jogszerű birtokbajutás szándékát? Esetleg a később realizálódó elkövetési magatartásra irányuló szándékot? Különösen nehéz megítélésűnek tűnik az az esetkör, amikor

218 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 512. old.

a rábízásakor még nincs meg az elkövető sikkasztásra irányuló szándéka, az csupán később alakul ki, de kihasználja a sértett állapotát a rábízás érdekében. A sikkasztás természeténél fogva a gyakorlatban az a jellemző eset, hogy az elkövetési magatartás kifejtésekor *nincs jelen* a sértett. Ilyen esetben fel sem merülhet a felismerési képesség korlátozottsága, hiszen nem is tud róla, s egy, a minősítő körülményben említett állapotban nem lévő személy sem tudna. Ekkor lehet realitása a minősített eset megállapításának?

A minősített esetet az *elkövetési magatartás* keretében vizsgálva – tehát a sértett az eltulajdonítás, vagy sajátkénti rendelkezés tekintetében rendelkezik felismerési korlátozottsággal – az értelmezési nehézség továbbra is fennáll. Ha nincs jelen a sértett az elkövetési magatartás kifejtésekor – mint tipikus eset –, akkor lehet jelentősége az állapotának? Akkor tűnik egyedül aggálytalannak a minősítő körülmény megállapítása, ha a sértett jelen van az elkövetési magatartás kifejtésekor, azonban állapota korlátozza (talán pontosabb: megakadályozza) abban, hogy felismerje, hogy jogtalan eltulajdonításra, vagy sajátkénti rendelkezésre kerül sor az elkövető részéről. Kérdés, hogy ennek mennyiben van gyakorlati relevanciája?

4. Csalás

4.1. A minősített eset rendszertani elhelyezése

„*A csalás a civilisationnak, ha nem is gyermeke, de legalább növendéke*” – fogalmazta meg Csemegi Károly.²¹⁹ A bűncselekmény valóban hosszú időn keresztül kihívás elé állította a jogalkotót, amíg elnyerte – talán – végleges helyét és alakját a büntető törvénykönyvekben.²²⁰

A Btk. 373. § (1) bekezdése szerint az követi el a csalást, aki jogtalan haszonszerzés végett mászt tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz. A (4) bekezdés c) pontja alapján a büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a csalást a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idő koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el.

219 CSEMEGI Károly: *Anyagi büntetőjog. Második rész, i. m.*, 424. old.

220 A tényállás történeti áttekintéséhez és értelmezéséhez lásd MADAI Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése, i. m.*

A csalás tényállásának szerkezete nagyon hasonlít a sikkasztás tényállási struktúrájához. E kijelentés igaz a minősítési rendszerre is, s igaz a vizsgált minősítő körülményre is. A normaszövegben történő elhelyezése teljesen megegyezik a sikkasztásnál megismert koreográfiával, így az ott felvetett kérdések igazak a csalás esetén is.

4.2. A minősített eset alapkérdése

A korlátozottsági minősített eset mind a felismerési, mind az elhárítási korlátozottságra vonatkozik a csalás esetében. Talán nem helytelen megállapítás, hogy az elhárítási képességnek a csalás vonatkozásában nincs relevanciája. Ez nem csupán abból tűnik következőnek, hogy a törvény rendszerében és a jogalkotó logikája alapján a védekezésre képesség a fizikai támadások esetében értelmezhető, hanem más ok miatt is. Ezen ok pedig a csalás önkárosító jellege. Másként fogalmazva: a csalás „békés”, azaz fizikai erőszaktól mentes bűncselekmény, s a passzív alany saját maga fog vagyoni rendelkezést tenni, aminek oka az elkövető csalárd magatartása kell hogy legyen. Ebből következően a csalás tehát jelentős részben a felek pszichológiai ütközetének eredményén fog múlni. Ráadásul a sértett nem is tudja – szemben a csalóval –, hogy hadban áll... Az előbbieknél fogva tehát nincs mit elhárítani, hiszen a passzív alannak *„lenyűgözték szellemét, s ezzel feleslegessé vált a testet lenyűgözni, mint ez a rablásnál és a zsarolásnál történik.”*²²¹ így értelemszerűen az ebbéli korlátozottság a csalás esetében nem domináns.

A felismerési korlátozottság első pillantásra a mentális okból eredő korlátozottságot jelenthetné. E megállapítás nem is helytelen, ugyanakkor itt nem is ér véget azon lehetőségek sora, amelyek kihatással lehetnek – a csalás relációjában – a felismerési képességre. A mentális – szellemi – oldalon jelentkező korlátozottság mellett ugyanakkor a felismerési képességet fizikai oldalon jelentkező tényezők is korlátozhatják. Ezek felsorolása még példálózó jelleggel sem közelítheti meg a lehetőségek teljes felsorolását, s ennek indoka ugyanaz, mint amiért a csalás elkövetési formáinak sokszínűsége már a Csemegi-kódex idején ismert volt: gyakorlatilag bárhogy elkövethető a csalás. Gondoljunk például arra az esetre, amikor a látásában korlátozott személy hozzátartozójának hiszi a csalót, s emiatt az eléri célját, míg például a hallássérült személy a „telefonos csalás” potenciális célpontja lehet. S az interneten elkövetett csalások kapcsán

²²¹ FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve, i. m.*, 410. old.

még nem is említettük e tényezőket. Egy körülményre ugyanakkor feltétlenül utalnunk kell, ami talán a csalás változatossága, illetőleg gyakran személytelen jellege – azaz hogy az elkövető nem kerül közvetlenül személyes kapcsolatba a passzív alannyal –, amely azt eredményezi, hogy körütekintően vizsgálni kell az elkövető tudattartalmát (is), azaz azt, hogy a tudata átfogta-e passzív alany felismerési képességének korlátozott voltát?

4.3. A pszichológiai momentum kihatása a csalás elkövetési magatartására

Fontos hangsúlyoznunk – és ez a csalás relációjában kiemelt jelentőséggel bír –, hogy a bűncselekmény sértettje és passzív alanya nem feltétlenül esik egybe. Mind az elmélet,²²² mind a gyakorlat – a törvény szövegének megfelelően – elkövethetőnek tartja a csalást úgy is, ha a passzív alany (tehát akit az elkövető tévedésbe ejtett vagy tévedésben tartott) személye különbözik a sértettől, tehát akinél a kár bekövetkezett.²²³ Ez természetesen nem feltétlenül jelenti azt, hogy csalás esetében ne eshetne egybe a sértett és a passzív alany személye.²²⁴ Ennek azért van komoly gyakorlati jelentősége a vizsgált minősített eset kapcsán, mert a meghatározott körülményekkel rendelkező személy *sérelmére* kell elkövetni a csalást ahhoz, hogy súlyosabb minősítés alá essen. A *sérelmére* kifejezés predestinálni tűnik az idő kora, fogyatékosága miatt korlátozott személyt a *sértetti* minőségre. Abban az esetben ez nem okoz különösebb jogalkalmazási problémát, amíg a sértett (károsult) és passzív alany (tévedésbe ejtett, abban tartott) személy azonos. A gyakorlatban elképzelhető – és dogmatikailag sem kizárt – lehet ugyanakkor az, hogy a sértett és a passzív alany személye eltér. Kérdés, hogy ebben az esetben kinél szükséges fennállnia a körülménynek? Úgy vélem, hogy a helyes – talán a jogalkotó céljának is megfelelő – értelmezés az lehet, ha a csalás relációjában akkor tekinthetjük a minősített esetet kimerítőnek az elkövető magatartását, ha azt a passzív alanyra vonatkoztatjuk, függetlenül attól, hogy ő sértettnek minősül-e, hiszen ekként tudjuk csak ugyanis a fokozott büntetőjogi védelmet biztosítani. Abban az esetben ugyanis, ha a minősítő

222 GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*, CompLex, Budapest, 2007, 147. old.

223 A gyakorlat a '80-as években is ezen az állásponton volt (BH 1981.86.), sőt már a '60-as években is született ilyen tartalmú döntés (BH 1963.3779.)

224 Kétséget kizáró módon elismeri a német irodalom is a passzív alany és a sértett különbözőségének lehetőségét, s említi „hárompólusú család”-ként is. Érdekeség, hogy egy ismert külföldi szerző az 1954-es magyar-német labdarúgó mérkőzéshez kötődő példával szemlélteti a problémát. MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2*, Springer, Berlin–Heidelberg, 1998, 439. old.

körülményt olyan személyre értenénk csupán, akinél a károsodás bekövetkezik (mint sértett), ugyanakkor az elkövetési magatartás nem az ő tudatára irányul (nem őt ejti vagy tartja tévedésben az elkövető), olyan körülmény miatt is felelősséggel tartozna az elkövető, amelyről nem biztos, hogy egyáltalán tudomása van. Ez viszont a bűnösségen alapuló felelősség elvén (is) nyugvó büntetőjog esetében nem járható út.

A Csemegi-kódexben szereplő „*ravasz fondorlattal*” történő elkövetési mód miatt ingadozó bírói gyakorlat alakult ki, ugyanis e fordulat miatt a passzív alany szellemi képességei is vizsgálандók voltak, emiatt kialakult a meggyőződés: „*a ravasz fondorlat és a tévedésben tartás azonban mindig az eset körülményei s különösen a sértett értelmisége szerint lesz esetenként gondosan megállapítandó.*”²²⁵ A bizonytalanságot maga a jogalkotó küszöbölte ki némileg azzal, hogy előbb – az I. büntetőnovellával, 1908-ban – „*fondorlattal*”²²⁶ történő elkövetésre változtatta e tényállási elemet.²²⁷ A Kúria szerint: „*a fondorlat fogalma nem egy általános zárt tétel, amelynek elemei minden adott esetben egymást fedően azonosak; hanem az élet változó viszonyai, az egymással szemben álló felek szellemi érettségének, egymástól való különbözőségének foka szerint fondorlat lehet mindaz, ami az egyik fél részéről gyakorolva alkalmas arra, hogy a szemben álló másik felet megtévesztesse a fondorlattal élő által célzott magatartásra rávegye.*”²²⁸ Megjegyzendő, hogy már ekkoriban is mutatkozott a későbbiekben egyértelműen megnyilvánuló szemlélet, miszerint a megtévesztett egyén körületekintés nélküli eljárása nem zárta ki a csalás megállapíthatóságát.²²⁹

A jogalkotó a fondorlattal kapcsolatos elkövetési módot az 1961. évi V. törvény megalkotásával már teljes egészében mellőzte a csalás tényállásából. S mivel

225 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*, Politzer, Budapest, 1902, 609. old.

226 A Kúria gyakorlata szerint a fondorlatos tévedésbe ejtés fogalmát kimerítette minden magatartás, mely a tévedésbeejtést, vagy tévedésben tartást célozta, s arra alkalmas volt. E szerint tehát a fondorlat a rosszhiszemű tévedésbeejtéssel megalóult. Büntető Jog Tára, LXVI. kötet, 210. old., 214. old.; Büntető Jog Tára, LXVIII. kötet, 259. old.

227 Ez persze nem oldotta meg teljesen a fogalom okozta gyakorlati problémákat. „*Következetes a gyakorlat, mely szerint a fondorlat kérdésének eldöntésénél figyelembe jön annak a személynek intellektuális foka, kivél szemben a tévedést kelteti célzó magatartás alkalmaztatott.*” Büntető Jog Tára, LXX. kötet, 122. old. Abban a tekintetben kétségtelenül egységes volt a gyakorlat, hogy tehát vizsgálni kellett a sértett/passzív alany szellemi körülményeit (is), azonban ennek mikénti megítélésében már közel sem volt összhang (Büntető Jog Tára, LXVIII. kötet, 157. old., 281. old.; Büntető Jog Tára, LXVIII. kötet, 266. old.)

228 Büntető Jog Tára, LXX. kötet, 122. old.

229 Büntető Jog Tára, LXVI. kötet, 210. old.

kimaradt a normaszövegből ez a fordulat, a bírói gyakorlat arra az álláspontra helyezkedett, hogy bármilyen egyszerű megtévesztő magatartás elkövetési magatartás lehet, ezért felesleges a passzív alany személyének, életkorának, értelmi képességeinek vizsgálata.²³⁰

Az újabb gyakorlat vonatkozásában – a csalás alaptényállása az 1961. évi V. törvény óta változatlan – a fentiekén túl ismét csak az elmélet és a gyakorlat közös álláspontjára utalhatunk, amely szerint közömbös a passzív alany személyes kvalifikáltsága, személyes körülményei, mégpedig olyan értelemben, hogy mellékes például „*hiszékenysége, körütekintésének hiánya vagy gondatlan eljárása.*”²³¹ Ugyanezt a gyakorlat így fogalmazza meg: „*a károsult hiszékenysége, könnyelműsége – amit az elkövető a megtévesztésnél kihasznál – a csalásban való bűnösség megállapításánál közömbös.*”

A bírói gyakorlat tehát hosszú évtizedek óta foglalja el azt az álláspontot, miszerint a passzív alany személyes jellemzői kívül esnek a csalás megítélésekor. Fel kell hívnunk ugyanakkor arra is a figyelmet, hogy az 1990-es évek Magyarországon volt olyan bírói álláspont, amely szerint új megközelítést igényel a csalás értékelése.²³² Az ügyben eljáró másodfokú bíróság szerint szükséges lenne egy bizonyos határvonal meghúzása az elkövetési magatartás tévedést előidéző (vagy tévedésben tartást fenntartó) alkalmasságának megítélésénél, nem lehet tehát bármilyen magatartást alkalmasnak tekinteni a közte és a tévedés közötti okozati összefüggés megállapításánál. Az ügyeiket önmaguk intéző személyeknek ugyanis az érdekeiket elsősorban maguknak kell kellő gondossággal megvédeniük, az államnak nem lehet feladata, hogy minden egyes ügylet felügyelője, gondnoka legyen, hogy az egészen átlátszó vagy naiv megtévesztésnél a kellő figyelmet pótolja, s ezáltal óvja meg ezen személyeket a káros következményektől. Napjainkig azonban ez a megközelítés nem nyert teret a bírói gyakorlatban.²³³

230 Lásd például a BH 1966.4938. számú eseti döntést.

231 BERKES György – JULIS Mihály – KRISZ Zsigmond – KÓNYA István – RABÓCZKI Ede: *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, Hvg Orac, Budapest, 1995, 754. old. Ugyanezen álláspontot foglalta el már az 1961. évi V. törvény hatálya alatt is a bírói gyakorlat: BH 1966/7-4938.

232 FBK 1995/14.

233 KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára, i.m.*, 512. old.

Új helyzet látszik azonban kialakulni a 2012. évi C. törvény hatálybalépésével. A minősített eset ugyanis azt feltételezi, hogy az abban foglalt körülmények *hiányában* nem állt fent olyan körülmény – s most csak a nevesített korlátozó körülményekre gondoljunk – amely befolyásolta volna abban a passzív alanyt, hogy felismerje a bűncselekmény, s e felismerésének megfelelően ne tegye meg a kárt okozó vagyoni rendelkezését. Amennyiben viszont ezt elfogadjuk – márpedig úgy tűnik, hogy nem helytelen elfogadnunk –, akkor ebből az következik, hogy az alaptényállás keretei között lejátszódó megtévesztő manőver esetén jelentősége van annak, hogy a passzív alany felismerheti az elkövető megtévesztésre irányuló szándékát. Ez – ontológiai értelemben mindenképpen – természetesen így is van, s ettől a megközelítéstől a büntetőjog sem szakad, szakadhat el. Ugyanakkor a bírói gyakorlat sem szakad el ettől, amikor bármilyen könnyen felismerhető megtévesztő magatartást alkalmasnak tekint elkövetési magatartásnak. S az előbbi kijelentés relációjában az ellentmondás csupán látszólagos, hiszen a gyakorlat sem zárja ki a szubjektum értékelését vizsgálódása során, csupán arra szorítja, hogy *a passzív alany szubjektumára vetítve* kiváltotta-e (vagy fenntartotta-e) a tévedést az elkövető cselekvősége, illetőleg – kísérlet esetében – arra alkalmas volt-e? Ennek akörben volt – talán van is – jelentősége a gyakorlatban, hogy a megtévesztő magatartás mindig a passzív alany relációjában vizsgálendő, hogy az ő szellemi körülményeihez képest mit ért, érhetett el az elkövető. Nyilvánvaló, hogy a hiszékenységgel, könnyelműséggel, tájékozatlansággal elkövető általi felismerése és kihasználása nagyobb sikerrel kecsegtet, s ekkor elegendő lehet egy olyan tévedést előidéző, fenntartó magatartás, ami a gyanakvó, kételkedő, bizalmatlan, tájékozott passzív alany esetében soha nem érhet célt. A gyakorlat tehát ezért – az elkövetési magatartás realizálódásának okán – vizsgálta eddig is – de csupán ennyiben – a passzív alany szellemi körülményeit.

A vizsgált minősített eset helyes alkalmazása csak abban az esetben tűnik járható útnak, ha a jelenlegi gyakorlat visszatér a 1961. évi V. törvényt megelőző – a Csemegi-kódexen alapuló – gyakorlathoz,²³⁴ amikor is a „(ravasz) fondorlat” kodifikáltsága miatt vizsgálni kellett a megtévesztő manőver megtévesztésre alkalmasságát. Ezzel viszont az a probléma, hogy a jelenlegi normaszövegből nem következik az erre vonatkozó, jogalkalmazóval szemben támasztott követelmény. Abban az esetben, ha a gyakorlat változna, akkor viszont joggal tehetné fel bárki

234 MADAI Sándor: *A család tényállása a Csemegi-kódex és az I. Büntető novella tükrében*, Jogtörténeti Szemle, 2008. évi 4. szám, 23-25. old.

a kérdést, hogy az alaptényállás változatlansága miként idézheti elő a gyakorlat változását? Önmagában nyilván semmiképp, legfeljebb – esetleg – akkor, ha a vizsgált minősített esetre hivatkozással történik az új értelmezés... A jelenlegi gyakorlatban ugyanis legalább két – részben már említett – okot is találunk, ami – úgy tűnik – kizárja az „új” minősített eset dogmatikailag helyes értelmezését és alkalmazását. Az egyik az, hogy – a jelenlegi gyakorlatra figyelemmel – bármilyen csalárd magatartás – legyen akár egyszerű, könnyen felismerhetőről – alapjául szolgálhat a csalás megállapításának. Ezt az értelmezést fenntartva viszont nem lehetne jelentősége annak, hogy az elkövető manővere kivel szemben alkalmas: hiszen a legátlátszóbb magatartás is – amit akár sokan azonnal észlelnének – tényállásszerű.²³⁵ A másik ok pedig az, hogy – ha a passzív alany szubjektumából kiindulva vizsgáljuk a kérdést – nincs jelentősége a szubjektumnak a csalás megállapíthatósága szempontjából.²³⁶ Ez alapján viszont az sem értelmezhető, hogy a felismerési képessége „korlátozott”, hiszen nincs jelentősége – az elmúlt évtizedekben rögzült gyakorlat alapján – annak, hogy jóhiszemű, könnyelmű, tájékozatlan, tanulatlan vagy éppen korlátozott felismerési képességgel bír a passzív alany.²³⁷ Nincs jelentősége, hiszen – összefoglalva – bármilyen csalárdság bárkivel szemben tényállásszerű lehet.

Az új minősített eset kapcsán tehát a gyakorlat módosulása prognosztizálható. Ennek oka az, hogy felismerési képesség korlátozottságát *kizárólag az alapesetre vetítve* lehet értékelni. Azaz a jogalkalmazói értékelés kiindulópontja vélhetően akként alakul majd, hogy azt vizsgálja, hogy a megtévesztő manőver *általában* alkalmas volt-e a tévedés kiváltására, illetve fenntartására. A korábban már említett rablás kapcsán felmerült, korlátozottságra vonatkozó értelmezési problémához hasonlóan lehetne talán abban az esetben megoldani a kodifikációval felmerült értelmezési kérdést, s ehhez a bírói gyakorlatnak is változnia tűnik szükségesnek. A helyes megítélés talán az lehetne, hogy abban az esetben, ha bárkivel szemben – *általában* – alkalmas volt a csalárd magatartás a tévedésre – pontosabban bárkivel szemben kiváltotta/fenntartotta volna a tévedést –, akkor – a személyes

235 Már az 1978. évi IV. törvény 318. §-hoz fűzött indokolása így fogalmazott: „*közömbös a megtévesztő magatartás primitív, könnyen felismerhető jellege is.*”

236 Az 1978. évi IV. törvény 318. §-hoz fűzött indokolása így fogalmazott: „*a károsult hiszékenysége, könnyelműsége – amit az elkövető a megtévesztésnél kihasznál – a csalásban való bűnösség megállapításánál közömbös.*”

237 Az erre vonatkozó újabb gyakorlatra lásd például: Legf. Bír. Bfv.II.486/2008., illetve Debreceni Törvényszék B.524/2013/118.

körülmények fennállása esetén – a minősített eset megállapítására kerülhetne sor, ha viszont *kizárólag* azért volt sikeres az elkövető, mert a passzív alany felismerési képességében korlátozott volt, akkor az alapeset megállapítására kerülhetne sor.

4.4. A korlátozottsági körülmény megjelenése a gyakorlatban

A korábban már vizsgált tényállásokhoz hasonlóan, a csalás új minősítő körülményéhez kapcsolódó bírói gyakorlat is nagyon bizonytalan képet mutatott az új büntető törvénykönyv hatálybalépését követően. Az újabb bírósági döntések alapján azonban az sem tűnik a valóságtól elrugaszkodott megállapításnak, hogy ez a gyakorlat az elmúlt esztendőkből sem tűnik (tűnt) egységesülőnek, és egy irányba mutatónak. Az egyik „korai” ügyben a bíróság egy ingatlancsalással kapcsolatban kifejtette, hogy *„megállapítható továbbá az is, hogy 7. számú tanú neve, valamint 6. számú tanú neve sérelmére elkövetett bűncselekményeket a vádlottak a bűncselekmény felismerésére, ill. elhárítására fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követték el, mivel a bíróság az ítéleti tényállásban megállapította, hogy 7. számú tanú neve, valamint 6. számú tanú neve a bűncselekmények elkövetésének idején alkoholbeteg volt. Ezen körülmény pedig a Btk. 373.§. (4) bekezdés c.) pontjában foglalt minősítő körülmény megállapítását vonja maga után.”*²³⁸ Ez az értelmezés nem alapozta meg a későbbi gyakorlat – még mindig módosuló, pontosuló – irányát. Önmagában az alkoholbetegség nem adhat alapot a minősített eset megállapítására; legfeljebb a büntetés kiszabása során értékelhető súlyosító körülményként az ilyen állapot elkövető általi kihasználása. Az talán orvostudományi módszerekkel sem zárható ki, hogy az alkoholbetegség idézhet elő olyan állapotot, amely fogyatékoságnak minősül; ebben az esetben is kérdéses ugyanakkor, hogy az alkoholbetegség és az ezzel összefüggésben keletkezett fogyatékoság elhatárolható-e egyáltalán egymástól? Visszatérve a bíróság álláspontjára, azt mondhatjuk, hogy az alkoholbetegség – önmagában – nem vonja maga után a Btk. 373. § (4) bek. c) pontjában foglalt minősítő körülmény megállapítását. Egyfelől nem tekinthető időskornak, illetőleg fogyatékoságnak, másfelől még ha a két kategória valamelyikének is tekinthető lenne, akkor sem eredményezne „automatikus” minősítést, hiszen szükségeltetne – az állapottal összefüggésben – a felismerési vagy elhárítási képesség korlátozottsága.

²³⁸ Veszprémi Járásbíróság B.1452/2011/110. 56. old.

Egy másik – többrendbeli csalás miatt indult – ügyben²³⁹ a bíróság az esetek többségében utalt ugyan a passzív alanyok/sértettek állapotára (jellemzően időskorukra), azonban nem részletezte, hogy milyen következtetéseket vont le e körülményekből a minősített esettel összefüggésben. Érdekes megfigyelni ugyanakkor a büntetés kiszabása körében rögzített állásfoglalást: *„súlyosító körülményként kellett figyelembe venni az idős, kiszolgáltatott emberek ellen elkövetett bűncselekmények erkölcsileg rendkívül elítélendő mivoltát, illetve ennek kapcsán a vádlott megbánásának teljes hiányát is.”* Kérdés, hogy lehet-e helye a jogalkotó által minősített esetként súlyosabb büntetéssel fenyegetett körülmény fennforgása esetén annak súlyosbító körülményként történő értékelésének? Abban az esetben, ha a jogalkotói értékválasztás keretében értelmezzük az erkölcsi elítélést is, úgy a válasz nemleges, hiszen a kétszeres értékelés tilalmába ütközik az illetén megítélés. Hiszen ugyan nem önmagában az időskor, illetőleg a fogyatékoság képezi a minősített esetet, hanem az ezekből eredő elhárítási/felismerési képesség korlátozottsága, azonban ehhez – mint alapul fekvő állapot – nélkülözhetetlen a két személyes körülmény legalább valamelyikének fennforgása. Vagyis a minősített eset magában foglalja az időskorú, illetőleg fogyatékos személy(ek) sérelmére történő elkövetést. Egy ügyben a bíróság önmagában az időskorú sértett sérelmére történő elkövetést értékelte súlyosbító körülményként, abban az esetben is, amikor a vizsgált minősített eset is megállapításra került.²⁴⁰

Részletes értékelését adta a bíróság a minősítő körülmény megállapításának abban az esetben,²⁴¹ amely jelentős kárt okozó csalás kapcsán folyt. A minősítő körülmény kapcsán a bíróság rögzítette az elkövetéskor 79 éves sértett egészségi állapotát: *„zárójelentésben rögzítettek szerint a sértett a sérelmének értékelése kapcsán a realitáskontroll sérüléséről tett tanúbizonyságot, azt nem volt képes helyiértéken kezelni. Az elvégzett pszichológiai tesztek a sértett mentális képességének szigetszerű hanyatlására utaltak teljesítményingadozás mellett, továbbá az ítélő- és kritikai képességének meggyengülését mutatták. A rendelkezésre álló dokumentumok alapján megállapítható, hogy a vádlott a bűncselekmény elkövetése idején 79 éves volt, így időskorúnak tekinthető.”*²⁴² Vizsgálódásunk szempontjából egy rövid, de lényegre törő, valamint fontos megállapításként deklarálnak a bíróság indokolását. Talán

239 Székesfehérvári Járásbíróság B.248/2015/94.

240 Veszprémi Járásbíróság 3.B.1480/2012/30. 33. old.

241 Pápai Járásbíróság 8.B.413/2014/56.

242 Uo. 11. old.

az még előremutatóbbá tette volna a döntést, ha a bíróság rögzítette volna, hogy a pszichológiai tüneteket mi okozta, hiszen ezzel válna teljeskörűen megindokolttá a minősítő körülmény megállapítása. Ennek hiányában csupán valószínűsíthetjük, hogy az orvosi vizsgálatok az időskorral összefüggésben jártak a fenti konklúzióval. Az ügyben a fellebbezések folytán eljáró másodfokú bíróság egyetértett az elsőfokú bírósággal – a vizsgált minősített eset kapcsán kifejtett – érvelésével: *„rámutat a törvényszék arra, hogy helytelen azon védői álláspont, miszerint kizárólag elmeszakértői vélemény útján lehetne következtetést levonni arra, hogy a vádlottak cselekménye a Btk. 373. § (4) bek. c) pontja szerint is súlyosabban minősül (a csalást a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követik el). A sértett vonatkozásában az elsőfokú bíróság értékelte a rendelkezésre álló, a sértett korát, mentális állapotát igazoló dokumentumokat, orvosi iratokat, továbbá tanúvallomásokat, melyekből egyértelmű következtetés vonható le arra nézve, hogy a sértett – már idős koránál fogva önmagában is – egy átlagos korú felnőtt férfihez képest kisebb mértékben képes az őt fenyegető veszélyhelyzet felismerésére. Különösen igaz ez annak tükrében, hogy a sértett több tíz milliós összeget minden átvételt igazoló irat nélkül átadott általa pár hónapja ismert személyeknek, egyébként ésszerűtlen és elérhetetlen hozam reményében. A törvényszék álláspontja szerint a sértett idős korából eredő realitás érzékének a hiányát igazolja az a büntetőeljárás során felmerült azon adat is, hogy a II. r. vádlott a nyomozás ideje alatt esetenként elkísérte sértettet nyugdíja felvételekor, és jelenleg is napi kapcsolatot tart fenn az őt társával együtt „kifosztó” vádlottal.”²⁴³* Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a másodfokú bíróság érvelésében a *„már idős koránál fogva önmagában is”* fordulat kissé elbizonytalaníthatja a gyanútlan szemlélődőt, ugyanakkor ezt a bizonytalanságot kiküszöbölni tűnik a *„a sértett idős korából eredő realitás érzékének a hiányát igazolja”* fordulat.

Egy másik ügy kapcsán szintén érzékelhető még a korlátozottsági minősített esettel kapcsolatos jogalkalmazói bizonytalanság, amely a csalás sajátos természete kapcsán – a többi, a vizsgált minősített esettel bíró tényálláshoz képest – még komolyabb kihívások elé állítja a praxist. A többrendbeli csalás miatt folyt ügyben egymáshoz hasonló cselekmények kerültek elbírálásra: az I. rendű terhelt, néhány esetben pedig a II. rendű terhelt, idősebb személyeket felhívott, unokájának, vagy fiának adta ki magát, pénzt kért tőlük kölcsön, majd a kölcsönként pénzüért végül nem a megtévesztett személy „rokona”, hanem annak

²⁴³ Veszprémi Törvényszék 1.Bf.331/2017/4. 5-6. old.

„barátja”, azaz az elkövetők valamelyike érkezett (a kísérleti szakban maradt bűncselekmények esetében: érkezett volna). Az elsőfokú bíróság végül I. rendű terhelt vonatkozásában két esetben, míg II. rendű terhelt esetében egy esetben állapította meg a korlátozottsági minősített esetet is, azonban ennek indokáról – az időskorra történő utaláson túl – nem tudhatunk meg bővebbet.²⁴⁴ A másodfokú bíróság döntése sem tért ki részletesen a minősítő körülménnyel kapcsolatos kérdésekre, ugyanakkor az elsőfokú bíróság által a súlyosbítóként nem értékelt körülményt is e körbe vont: *„a büntetés kiszabása során azt is a vádlottak terhére értékelte a másodfokú bíróság, hogy az időskorúak sérelmére hiszékenységet és jóindulatukat kihasználva elkövetett vagyon elleni bűncselekmények az utóbbi időben jelentős mértékben elszaporodtak.”*²⁴⁵ E formában a súlyosbító körülmény értékelése még nem veheti fel a kétszeres értékelést, hiszen nem az időskor alapozta ezt meg, hanem az ilyen jellegű bűncselekmények elszaporodottsága. A harmadfokú bíróság szintén nem részletezte a minősített esettel kapcsolatos álláspontját.²⁴⁶ Valamennyi döntés esetében további hiányérzetünk is lehet: a bíróságok nem részletezik az elkövetői tudatra vonatkozó vizsgálatot. A korábbiakban utaltunk rá, hogy a minősített eset a szándékos elkövetés keretei között értékelhető kizárólag, s az elkövető tudatának át kell fognia a passzív alany, sértett sajátos állapotát. S ez nem csupán az időskor, fogyatékoság felismerését jelenti, hanem azt is, hogy az ebből, ezekből eredő korlátozottsági körülmény is tükröződik tudatában.²⁴⁷ Kérdéses, hogy a telefonon keresztül megvalósított csalás (különösen annak kísérlete, tehát amikor személyes találkozóra sem került később sor) esetében miként lehet ezt a tudati elemet vizsgálni? Ez annak gondos feltérképezését követően lehetséges, hogy honnan szerzett információt az elkövető a passzív alanyokról? Milyen forrásból rendelkezett információval arról, hogy gyermekkel, unokával rendelkeznek? A korábbi személyes ismeret talán kiindulópont lehet a büntetőjogi értékelésnél, ennek hiányában ezt külön is vizsgálni kell. Azt sem szabad felednünk, hogy az a tény, hogy egy személy olyan életkorban van, amelyben már unokája is lehet, *önmagában* nem alapozza meg a minősített eset megállapíthatóságát; egyfelől nem biztos, hogy az illető a büntetőjog szempontjából időskorúnak minősül, másfelől még ha annak is minősül, ez nem jelenti automatikusan a korlátozottsági körülmény fennállását.

²⁴⁴ Veszprémi Járásbíróság 3.B.1480/2012/30.

²⁴⁵ Veszprémi Törvényszék 2. Bf.184/2014/6.6. old.

²⁴⁶ Győri Ítéletábla Bhar.9/2015/8.

²⁴⁷ Tóth Mihály szavaival: *„ez persze tudati elemek bizonyítását jelenti, ami közismerten mindig nehez.”* TÓTH Mihály: *A család formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai, i.m., 8. old.*

AZ ERDŐBEN JOGELLENES FAKIVÁGÁSSAL ELKÖVETETT LOPÁSRÓL

1. Alapkérdések

Hazánkban – is – a társadalmat talán leginkább irritáló, s a mindennapi életét alapvetően érintő bűncselekménytípus a vagyon elleni bűncselekmények köre. E cselekményi kör már hosszú évszázadokkal ezelőtt is a büntetőjogi gondolkodás, s természetesen a jogalkotás centrumában állt, s nincs ez másként napjainkban sem. Az 1961. évi V. törvény, majd az 1978. évi IV. törvény – melyek társadalmi háttérüket, sok esetben szövegezésüket tekintve is szoros kapcsolatban álltak egymással – stabil háttérrel nyújtottak a bírói gyakorlat kialakulásához, majd rögzüléséhez. Ezen a tényen az sem változtatott, hogy jött a rendszerváltás, s emiatt, illetve ezt követően jóval többször nyúltak a törvényhez, mint az szakmailag indokolt lett volna; a vagyon elleni cselekmények kiforrott dogmatikája azonban biztosította azt, hogy a fejezetet alapjaiban ritkán érje a változás – olykor viharos – szele. Talán nem haszontalan tehát az új Büntető Törvénykönyv hatálybalépése okán áttekinteni egyet az ekörben felmerülő változások közül, amelyek adekvát válaszokat követelnek a tudomány és praxis művelőitől egyaránt.

Az ismertté vált bűncselekmények legjelentősebb, így az összбүнözés terjedelmét döntően determináló bűncselekménytípusa a vagyon elleni bűncselekmények köre. Pusztán a kriminálstatisztikai adatokat áttekintve láthatjuk, hogy jelentőségük hatalmas.

1.1. A lopás tényállásához

Az új Btk. kodifikációja kapcsán *„ugyancsak ígéret hangzott el az olykor nyomoztó számú minősített esetek redukálására is, ám pl. a leginkább érintett lopás súlyosabban fenyegetett alakzatainak száma még tovább nőtt.”*²⁴⁸ Valóban, a lopás minősített esetei között egy új, eddig nem szabályozott minősítő körülményre figyelhet fel

248 TóTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél, i. m.*, 529. old.

a gyanútlan szemlélődő: az „erdőben jogellenes fakivágással” történő elkövetés új, az 1978. évi IV. törvényben nem szereplő minősítő körülmény.²⁴⁹

A szabályozás jogpolitikai célkitűzése világos, bár a miniszteri indokolás szemérmesen hallgat e körülmény törvénybe iktatásának kérdéséről. Napjainkban tipikus – különösen őszi-téli időszakban – elkövetésnek tekinthető a fakivágással történő lopás, amely jellemzően Janus-arcú: többnyire olyan személyek szereznek így tüzelőt, akik anyagi szükségük okán nem tudják megvásárolni a fát, azonban előfordul az is, hogy az elkövetők az így megszerzett fát továbbértékesítve tesznek szert haszonra. Az új törvény nem értékeli az elkövetés kiváltó okát, erre azonban a büntetés kiszabásánál sor kerülhet. Feltétlenül utalnunk kell azonban arra, hogy e minősítő körülmény a lopás minősítési rendszerében kizárólag egy helyen bír relevanciával, mégpedig a szabálysértési értékre elkövetett lopást minősíti fel vétséggé. Mindezen túlmenően jelentősége nincs e körülménynek, ugyanis a továbbiakban az ellopott fa értékétől függően kizárólag az elkövetési érték nagysága releváns, ha más minősítő körülmény nem kapcsolódik a cselekményhez. Persze felvetődik a kérdés, hogy el fogja-e érni a célját e szabályozás? Önmagában a büntetőjogi fenyegetettség képes-e olyan társadalmi hatást elérni, mint amit a jogalkotó elvár e minősítő körülménytől? Egyfelől kriminálstatisztikai következményekkel fog járni, s növelni fogja az igazságszolgáltatási szervek leterheltségét. Másfelől választás elé állítja a jogalkalmazót: milyen szankciót szabjon ki egy fakivágással, szabálysértési értékre elkövetett lopás vétségéért? A megrovás, illetve a próbára bocsátás eléri vajon a speciálpreventív hatást? A pénzbüntetés az elkövetők jelentős része még véletlenül sem tudja megfizetni, így át kell váltani, vagyis sikerül burkolt szabadságvesztést kiszabni. Vagy esetleg elzárást, felfüggesztett, illetve végrehajtandó szabadságvesztést? Arányos lenne az elkövetett cselekmény súlyával? Közérdekű munka? Ha van hol, hogyan végrehajtani.²⁵⁰ Szemléletesen fejezi ki Tóth Mihály álláspontja a problémát:

249 Napjainkban újnak tekinthető e minősítő körülmény, ugyanakkor nem előkép nélküli. Az erdőtvörvény – 1879. évi XXXI. tc. – 90. §-a kihágásnak minősítette, ha valaki „*valamely erdőben létező élőfát, vagy ott létező levágott, de eladásra vagy felhasználásra még fel nem dolgozott fát*” lopott. Látható, hogy nem mindig volt úgy hazánkban, hogy az erdei falopást súlyosabban rendelte büntetni a törvény, mint az egyéb dolog ellopását. Ez persze a szakirodalomban is kritikát váltott ki: SZENTKIRÁLYI Gyula: *Az erdei és nem erdei falopás büntetése közötti különbség*, Jogtudományi Közlöny, 1881. évi 41. szám, 347. old.

250 Nem új keletű az ilyen és ehhez hasonló kérdések felvetése. Egy napjainkban ritkán idézett szerző, Karl Marx – *Egy Rajna-vidéki* álnéven publikálva –, a kicsivel több, mint 170 esztendeje Poroszországban lezajlott falopási törvény körüli viták kapcsán elemezte ezt a problémát a Rheinische Zeitung-ban. KARL MARX: *Viták a falopási törvényről*, MEM 1, Kossuth, Budapest, 1957, 110-148. old.

„ma viszont pl. míg a tulajdon elleni szabálysértés elkövetőjét őrizetbe vehetik (mert szabálysértési elzárással büntethető), néhány forinttal többet eltulajdonító bűnöző társát aligha fogják személyi szabadságától megfosztani (mert letartóztatására nincs ok).”²⁵¹

1.2. Minősített eset születik

Érdemes – s érdekes – egy pár szót szólnunk arról, hogy e minősítő körülmény miként is került be az új törvénybe. Az eredeti törvényjavaslat²⁵² nem tartalmazta e körülményt, majd egy 2012. május 30-i egyéni képviselői módosító indítvány formájában került a törvényhozás elé, azonban e módosító még az „erdőben található élő fára” elkövetett lopást rendelte volna szabálysértés helyett vétségként szankcionálni.²⁵³ Nehezen értelmezhető – a lopás vagyon elleni jellegéből kiindulva – a módosítóhoz fűzött indokolás: *„a lopás bűncselekménye az, amellyel a legnagyobb számban találkozunk az állampolgárok, és ami az egyik legnagyobb mértékben befolyásolja az emberek közbiztonság-érzetét. A módosítási javaslat a szabálysértési értékre elkövetett lopás körében új minősített esetet állapít meg, amely nagyobb büntetőjogi védelemben részesíti az erdei fafajokat. A büntetőjog eszközeivel is fel kell lépni az erdők védelméért, ezért szükséges minősített esetként szabályozni az erdei falopásokat.”* Nos nyilvánvaló, hogy jelen minősített eset nem az erdei fafajok fokozottabb büntetőjogi védelmét hivatott ellátni, hisz arra szolgálnak más bűncselekmények (például természetkárosítás), esetleg szabálysértések. Tekintettel azonban, hogy jelen minősítő körülmény a lopáshoz kapcsolódik, így annak vagyon elleni jellege dominál, s esetleg az erdei fafajok tulajdonosait részesíti kiemelt védelemben, bár még így sem tökéletes az érvelés.

A falopás „kARRIERJE” e módosító javaslattal azonban csupán elkezdődött, de nem ért véget. A vonatkozó 2012. június 5-i együttes bizottsági ajánlás²⁵⁴ keretében az Alkotmányügyi bizottság – változatlan tartalommal – támogatta a fent említett egyéni képviselői módosító javaslatot, s azzal az előterjesztő képviselője is egyetértett. A T/6958/237. számú egységes javaslat a Büntető Törvénykönyvről

251 TóTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél, i.m.*, 530. old.

252 T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről.

253 T/6958/138. módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslathoz.

254 Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának; Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának; Fogyasztóvédelmi bizottságának; Ifjúsági, szociális, családjogi és lakhatási bizottságának T/6958/215. számú ajánlása a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat részletes vitájához, 272. pont.

szóló T/6958. számú törvényjavaslat zárószavazásához nevű dokumentumban még az egyéni képviselői indítványnak megfelelő szöveg szerepelt. 2012. június 22-én a Kormány mint előterjesztő nevében a közigazgatási és igazságügyi miniszter zárószavazás előtti módosító javaslatában²⁵⁵ már a hatályos törvényben szereplő szöveggel javasolta elfogadni a törvényjavaslatot.²⁵⁶ Ezt a módosítást az Alkotmányügyi bizottság – a módosításnak megfelelő szöveggel – 2012. június 25-én – elfogadta.²⁵⁷ Végül a falopás tekintetében módosított szöveg nem változott, s az Országgyűlés erre a változatra bólintott rá.

1.3. A „jogellenesség”

Ha megtekintjük az új minősítő körülményt, több kérdés is felvetődhet bennünk. Indokolt-e a „jogellenes” jelző beépítése a normaszövegbe, esetleg a lopás minősített eseteként történő szabályozásával és a bűncselekmény új törvényben is fellelhető fogalmában szereplő társadalomra veszélyességével – mint kodifikált materiális jogellenességgel – magára ölti a minősítő körülmény a jogellenesség ruháját? Azaz indokolt-e a jelző, vagy elegendő lenne az „erdőben fakivágással” fordulat?

Nem vitás, hogy az adott terület vonatkozásában fakitermelésre jogcímmel nem rendelkező személy általi favágás, majd annak eltulajdonítása, e körülmény alá esik. A fa kivágása azonban más esetben is lehet jogellenes. Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény (erdőtörvény) alapján kiemelt jelentősége van az erdőtervnek. Az erdőterv keretében – a körzeti erdőterv alapján – az erdőgazdálkodó jogait és kötelezettségeit az erdészeti hatóság határozatban (erdőterv), hivatalból állapítja meg. Ez szempontunkból pedig azért fontos, mert az erdőben fakitermelést az erdőtervben foglalt előírásokkal összhangban lehet végezni. Látható tehát, hogy erdőből fát kizárólag a hatóság előzetes tudomásával lehet kitermelni (az erdőterv alapján, illetőleg előzetes bejelentés alapján). Ez tehát azt jelenti, hogy ezek megszegése esetén akár maga a tulajdonos is elkövetheti a jogellenes fakivágást.

²⁵⁵ T/6958/239. számú zárószavazás előtti módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslatához, 13. pont.

²⁵⁶ Nem túl bőbeszédű a módosító javaslat indokolása, amely szerint – egyebek mellett – a lopás e minősített esetének új szövegére – vagyis az egyéni képviselői módosító javaslattól való eltérésre – „*jogszabályszerkesztési, nyelvhelyességi, illetve pontosító módosítások*” miatt került sor. Sokat tehát nem tudunk meg a jogpolitikai indokokról.

²⁵⁷ Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának T/6958/241. számú ajánlása a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat záró vitájához, 13. pont.

Ekkor kell azonban figyelemmel lennünk arra, hogy a jogellenes fakivágást a lopás minősített eseteként vizsgáljuk. Tekintettel arra, hogy a lopás elkövetési tárgya kizárólag idegen dolog lehet, így a tulajdonos még a jogszerűtlen fakivágás esetén sem valósíthatja meg e bűncselekményt. Más lehet azonban a helyzet, hogy az erdőt a tulajdonoson kívül, más használó jogszerűen gondolja. Ebben az esetben – ha az erdőtervtől eltérően, vagy a hatóság előzetes informálásának hiányában – végez fakitermelést az erdőgazdálkodó, akkor ugyan jogellenes lesz a fakitermelés, azonban szükséges a lopáshoz a jogtalan eltulajdonítási célzat, így ennek hiányában – ha a tulajdonos beleegyezésével akár ingyenesen, akár ellenszolgáltatás fejében – termeli ki és viszi el a fát, nem valósul meg lopás. Ellenben megvalósul a lopás e minősített esete, ha a használó az erdőtervtől eltérően, vagy előzetes jelzés hiányában a tulajdonos tudta és engedélye nélkül vágja ki és használja fel vagy értékesíti a fát. Akkor is megvalósul a lopás, ha az erdőtervnek megfelelően, vagy a hatóság előzetes informálását követően végez a használó fakitermelést, azonban azt a tulajdonos engedélye nélkül elveszi. Ekkor a használó esetében fennáll a jogtalan eltulajdonítási célzat, kérdés azonban, hogy ez a vizsgált minősített eset-e vagy valami más? Ennek megítélése attól függ, hogy a jogtalanság ismérvét az erdőtervhez kötjük, vagy a tulajdonos hozzájárulásához, vagy esetleg mindkettőhöz, de ennek a problematikáját már korábban érintettük. Talán a jogalkalmazók nem vették volna zokon, ha a jogalkotó legalább az indokolásban érinti a kérdést, s utat mutat számukra. Álláspontunk szerint a normaszövegben szükségtelen a „jogellenes” jelző, hiszen egy bűncselekményről beszélünk, azaz egy olyan magatartásról, amelyet a bűncselekmény fogalmában szereplő társadalomra veszélyesség önmagában jogellenessé minősít.

1.4. Az „erdőben”

Alkalmazási problémát jelent az elkövetés helyeként rögzített „erdőben” történő elkövetés. Alapvető kérdés tehát, hogy mit tekintünk erdőnek? Le kell szögeznünk, hogy a nem erdőben történő fakivágással elkövetett lopás – ha valamilyen egyéb bűncselekmény vagy minősített eset megállapíthatósága nem merül fel – az ellopott fa értéke szerint minősül, jelen esetben szabálysértésként. Ez persze további kérdéseket is felvet. Vajon a jogalkotó valóban csupán az erdőnek minősülő területről történő falopást kívánta súlyosabban szankcionálni és nem kívánta fokozott büntetőjogi védelem alá vonni az erdőnek nem minősülő, gyéresebb, esetleg néhány fából álló facsoport „sérelmére” elkövetett

lopást? És egyáltalán: vajon miben különbözik a szabálysértési értékre elkövetett falopás a szabálysértési értékre elkövetett jószáglopástól? Néhány ház körül – vagy nem csak ott – éledgelő (haszon)állat ellopása mennyiben eshet más megítélés alá? S vajon valóban eltérő megítélésű lehet-e az az eset, amikor szabálysértési értékre követik el a terménylopást? Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a lopás ruhájára új gombot – minősített esetet – kívánnánk felvarrni, de elgondolkodtató a jogalkotó értékválasztása ezen új minősített eset kapcsán...

A Büntető Törvénykönyv – sem az új, sem a régi – nem definiálja az erdő fogalmát, azonban mindenképpen célszerű jogi kategóriát segítségül hívni, hiszen egyéb tudományterületek definíciója – például az erdő biológiai, illetőleg botanikai fogalma – tovább növelhetné a jogalkalmazás bizonytalanságát. Létezhet más megoldás is az erdőben történő elkövetés meghatározására: vizsgálni kell hogy az adott földterület „erdő”-ként van-e bejegyezve az ingatlan-nyilvántartásba. Az ingatlan-nyilvántartással kapcsolatos esetleges problémák – például átvezetési késedelmek, ingatlan-nyilvántartással kapcsolatos perek – ugyanakkor újabb kérdéseket generálnának, s a büntetőjogi védelem hatékonyságát errodálnák. Az ingatlan-nyilvántartás azért sem alkalmas arra, hogy a büntetőjog számára az elkövetés helyét meghatározza, hiszen átvezetéssel kapcsolatos pontatlanságok előfordulhatnak bármilyen időszakban. Gondoljunk csak arra, hogy miként lehetne értékelni az elkövető cselekményét, ha olyan helyen vágja ki a fát, amely az ingatlan-nyilvántartásban erdőként szerepel, ugyanakkor a valóságban már nem található ott erdő, viszont van például három darab fa? Ebben az esetben méltánytalan és igazságtalan, valamint a valóságtól elrugaszkodott álláspont lenne az ilyen elkövetést szintén erdőben elkövetettnek minősíteni, arról nem is beszélve, hogy az időközbeni esetleges ingatlan-nyilvántartási korrekció (például a korábbi erdőnek minősített terület átminősítése egyéb művelési ágú területté) külön vizsgálatot tenne indokolttá annak kiderítésére, hogy az elkövetés időpontjában vajon milyen művelési ágú területként szerepelt az ingatlan-nyilvántartásban az elkövetés helye.

Ha viszont a kérdés fogalomalapú megítélését választjuk, akkor mindenképp azt kell eldönteni, hogy a büntetőjog vegye-e segítségül más jogág erdő fogalmát, vagy sajátos, speciálisan büntetőjogi jelentéstartalmú erdőfogalmat alkosson. Ez utóbbi sem lenne meglepetés, ugyanakkor viszont – amennyiben

kizárólag a praxisra hárítanánk ennek kidolgozását, s nem adnák legális alapját – olyan problémákat generálna, amelyek az anyagi jogi legalitás alapelvi szintű követelményének határait feszegetnék, gondolva ezek között elsőként a határozatlan büntetőtvény tilalmára. Amennyiben viszont másik jogág fogalomrendszerét hívja segítségül a büntetőjog, akkor kiindulópontként szolgálhat az erdőtörvény. A hivatkozott jogszabály 6. § (1) bekezdése rögzíti, hogy milyen területeket kell erdőnek tekinteni, ugyanakkor ez a sajátos definiálás laikus számára nehezen értelmezhető.

Ennek figyelembevételével jogszabályi alapja lenne az erdőben történő elkövetés megállapíthatóságának, s ez szolgálná az igazságszolgáltatás egységességét is. Abban az esetben, ha a jogalkotó más elkövetési helyen megvalósított lopást kíván súlyosabban büntetni, akkor álláspontunk szerint a normaszöveg korrekciójára van szükség vagy úgy, hogy az értelmező rendelkezések közé saját erdő-definíciót illeszt, vagy úgy, hogy más jogszabály(ok)ban rögzített és definiált fogalmakat kölcsönöz.

Tekintettel arra, hogy az erdő az elkövetés helye – s ilyen értelemben minősítő körülményként szereplő objektív tényállási elem –, az elkövető tudatának – a lopásnál szükségképpen megkövetelt egyenes szándékkal összefüggésben – át kell fognia az erdőben történő elkövetést, természetesen ez aztán megint tudati elemek vizsgálatát igényli, amely gyakran nem könnyű. Áttekintve a fenti erdőtörvényben rögzített erdő-meghatározást, nem biztos, hogy olyan egyszerű annak bizonyítása, hogy az elkövető tudata átfogta-e az elkövetés helyét, vagyis azt, hogy ahol elkövette a bűncselekményt, az „erdőnek tűnő hely”, mivel nem azt kell vizsgálni, hogy az elkövető ismerte-e a törvényi erdőfogalmat. Azért sem lenne egyértelmű a pusztá utalás az erdőtörvény definíciójára, mert az erdőtörvény meghatározza például a „fásítás”-t is, ami gyakran egy laikus számára erdőnek tekinthető; de ugyancsak problémát jelent egy laikus számára például az erdőtörvényben szintén szereplő „cserjés” kategóriájába tartozó növénytársulás elhatárolása az erdőtől (ebből természetesen következik az a szakkérdés is, hogy egy növény milyen paraméterek mellett minősül fának és mikor cserjének). Egyáltalán ki fogja végső soron megmondani, hogy az adott terület megfelel-e az erdőtörvény kritériumainak? Esetleg szakkérdésként tekintünk a problémára és szakértő fogja ezt megállapítani? Vagy az eljáró bíró fog ebben a kérdésben dönteni? Vagy egyáltalán vizsgálat tárgyát képezi

ez a kérdés a büntetőeljárás során? A későbbiek során ezen kérdésekre – vagy legalábbis egy részükre – választ kapunk.

Az erdőtörvény fogalma tehát elvileg alkalmasnak tűnne a gyakorlat számára is hasznosítható definíció átvételére, probléma azonban az erdőtörvényi fogalom kapcsán is felmerül, s első ránézésre is többelemű. Az első nehézség, amire feltétlenül utalni kell az, hogy komplex fogalomról van szó. Ez gyakorlatilag objektív felelősséget teremtene az elkövető számára, hiszen ismernie kellene az erdő törvényi fogalmát, valamint ahhoz kapcsolódóan speciális ismeretek meglétét is elvárnánk ahhoz, hogy büntetőjogi felelősségre lehessen vonni. A gyakorlatban általánosságban – hangsúlyozzuk, általánosságban – érvényesülő elv, hogy a jog nem tudása nem mentesít a büntetőjogi felelősség alól. Az érem másik oldalát tekintve viszont a büntetőjogban általánosan elismert elv, hogy az – eredmény kivételével – objektív tényállási elemnek minősülő minősítő körülmények fennállása esetén kizárólag akkor róható a körülmény az elkövető terhére, ha arra is kiterjed a szándéka. A szándék vizsgálata során pedig át kell tekinteni, részletesen vizsgálni a bíróságnak, hatóságnak, hogy az elkövető tudata – a tények tudata keretében – kiterjedt-e az elkövetés helyére is? Ennek kapcsán viszont nem azt várjuk el az elkövetőtől, hogy a jogi, normatív fogalmakat ismerje, hanem az objektív tényállási elemeket megvalósító életbeli jelenségekkel szükséges tisztában lennie. Amennyiben ragaszkodunk a tények tudatának vizsgálatára – márpedig miért ne tennénk –, nehezen tartjuk elképzelhetőnek e vizsgálatás sikerességét egy olyan többelemű erdő-fogalomnál, mint amelyet az erdőtörvény szabályoz. További problémát jelent az erdőtörvény erdő-fogalmának büntetőjogi alkalmazása tekintetében az is, hogy az esetek jelentős részében a hétköznapi erdő-fogalom nem feltétlenül esik egybe a jogi erdő-fogalommal. A hétköznapi fogalom talán akként definiálható, hogy első ránézésre meg nem állapítható, nagyobb számú fa található az adott területen. Ez a köznyelvben használt erdő-fogalom azonban nem biztos, hogy minden esetben adekvát a jogi fogalommal. Úgy véljük, hogy – ha már a jogalkotó súlyosabban kívánta minősíteni az illetén elkövetést – egy ilyen minősített eset kapcsán (is) mindenképpen törekedni kell olyan, a köznyelv, illetőleg a közfelfogás számára könnyedén – vagy legalábbis könnyebben – megragadható fogalmak alkalmazására, amelyek a legkritkább esetben teszik lehetővé az akár évszázados büntetőjogi alapelvek megkérdőjelezését.

Az erdőben történő elkövetésnél elképzelhető eset, hogy az erdőjogosult a saját erdejéből vág/vágat ki fát, azonban utasítást ad olyan fák kivágására is, amelyek már nem az ő rendelkezése alá tartozó erdő fái is érintik. Abban az esetben, ha ő maga vágja ki a fát, fákat, akkor ő tévedésre nem hivatkozhat, hiszen tudja, tudnia kell hogy meddig tart a rendelkezése alatt álló erdő. Amennyiben viszont mással vágatja ki a fát, fákat az idegen erdőből, úgy a favágó – amennyiben nem tudja, hogy már nem az őt utasító személy rendelkezése alá tartozó erdőből vág ki fát – tévedésben van, s ő nem büntethető, míg az őt utasító, személy közvetett tettesként fog felelni.

1.5. A fakivágáshoz

A törvényben a fakivágás szerepel mint elkövetési mód. A normaszöveg nyelvtani értelmezése semmiféle problémát nem okozhat tekintetben. Ez alapján kizárólag a fa elkövető általi kivágása után történő elvétele felel meg a törvényi kritériumnak. A kivágás konkrét körülményeire nem tartalmaz további utalást a jogalkotó, azaz bármilyen eszközzel kivágható a fa (kézi fűrész, motoros fűrész, fejsze stb.). Problémát jelenthet viszont az, hogy a „kivágás” – maradva a nyelvtani értelmezésénél – a fa tővénel (annak környékén) történő beavatkozást jelent? Vagy tényállásszerű lehet a fa törzsének közepén (esetleg feljebb) történő vágás is? Ha az e minősített esetet beiktató törvénymódosítás indokolásából indulunk ki – amely, lássuk be, nem gyújt világgosságot a jogalkalmazói értelmezés sötét rengetegében –, amely a természet védelmével indokolja a módosítás szükségességét, akkor azt mondhatjuk, hogy mind a tőnél, mind a feljebb megvalósított fa elleni atrocitás tényállásszerűvé emeli a magatartást. Ha viszont a nyelvtani értelmezésből indulunk ki, akkor azt mondhatjuk, hogy kizárólag a tőnél történő kivágás felel meg a normaszöveg kívánalmának, hiszen a „ki”-vágás magában hordozza a fa létének megszűntét is, de legalábbis az ebbe való belenyugvást.²⁵⁸ Ebből következően a lopás e minősített esete – a „fakivágás” szempontjából kizárólag a teljes fa eltávolítására irányuló magatartással valósítható meg. Abban az esetben, ha a fa csonkítására kerül sor (nem a tőnél, hanem feljebb történő, kivágásnak nem tekinthető beavatkozás), akkor nem e minősített eset szerint állapítandó meg a felelősség. Ezzel szemben – tekintettel arra, hogy a normaszöveget nem az erre irányuló módosító javaslat

258 Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra, hogy a fás szárú növények védelméről szóló 346/2008. (XII. 30.) Korm. Rendelet szövegéből, szellemiségéből, struktúrájából is következik, hogy a fakivágás a teljes fa eltávolítását jelenti.

szövegének megfelelően fogadta el az Országgyűlés²⁵⁹ – a nem élő (például kiszáradt) fára is elkövethető e minősített eset.²⁶⁰ Az elhalt fekvő fa és gally gyűjtése, illetőleg elhalt, száraz ág nyesése, mint erdei haszonvétele, az erdőtörvény alapján az erdőgazdálkodót, illetve ennek hiányában a tulajdonost illetik meg. Így a nem általuk, illetőleg megbízásukból történő ilyen tevékenység megvalósíthatja a lopást – az egyéb törvényi feltételek fennállása esetén –, azonban az nem e minősített esetet valósítja meg, hanem érték szerint minősül. Ugyancsak nem a lopás e minősített esetét valósítja meg, ha az elkövető ez erdőben lévő fáról élő – tehát nem az előző esetkörbe tartozó – gallyat vág le, ez sem minősül kivágásnak.

További probléma is adódik a „kivágás”-sal. A jogalkotó valóban csak a vágással történő eltávolításra gondolt? S hogy nem a valóságtól való elrugaszkodás ennek átgondolása, álljon itt az irodalmi példa: „... *Ismét visszajöttem, s nem győztem eleget csodálkozni azon, hogy miképpen fejthet ki ennyi erőt egy ekkora bomba. Felbecsültem a kiszaggatott fát is, és úgy találtam, hogy tíz szekerre való kitelik abból bőségesen. Ahogy ezt éppen megállapítottam volna, egyszerre az jutott eszembe, hogy az igazgató nekem ígérte volt mind azokat a fákat, amelyeket a vihar forgat ki a földből. - No Ábel, itt még tizenegy vihart csinálhatsz! - mondtam, és nagyon megjött a kedvem. Olyan boldog voltam, mintha csakugyan aranyat találtam volna. Rátettem szépen a ládafedelelet a bombákra, és ágakkal bétakartam.*”²⁶¹ Vagyis Ábel a robbantással dönti ki a fákat, melyet aztán a viharra fog. Kérdés, hogy a hatályos törvényben szereplő „kivágás” alatt érthetjük-e a fa más módon történő eltávolítását (például a fent említett robbantással történő eltávolítását, esetleg munkagéppel, egyéb járművel történő földből való kitépését, kiásását stb.)? Álláspontunk szerint nem értelmezhető kiterjesztően a fogalom. Annál is inkább sem, mert nem merjük feltételezni, hogy a jogalkotó bölcsessége a normaszöveg elkészítése során se terjedt volna ki arra, hogy a köznyelv használói számára egyértelműnek tűnő elkövetési magatartást alaposan ne gondolta volna végig.

259 A T/6958/138. számú módosító javaslat az „erdőben található élő fára” történő elkövetést rendelte volna súlyosabban büntetni.

260 Megjegyzendő ugyanakkor, hogy bizonyos – a Büntető Törvénykönyvhöz fűzött – indokolások szerint „*új minősített esetként nevesíti a törvény, ha a lopást erdőben található élő fára követik el.*” Egyfelől ennek semmi legális alapja nincs, a normaszövegből – a végleges normaszövegből – ez nem következik. Ugyanakkor a T/6958/239. számú zárószavazás előtti módosító javaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslathoz nevű országgyűlési javaslat 13. pontja indítványozta a jelenleg hatályos normaszöveg beiktatását a törvénybe. Az e módosításhoz fűzött indokolás pedig – miként arra fent utaltunk – „*jogszabályszerkesztési, nyelvhelyességi, illetve pontosító módosítások*” miatt látja szükségességét a korrekciónak. Ebben az indokolásban tehát ugyancsak nincs szó az élő fára való elkövethetőségről.

261 TAMÁSI ÁRON: *Ábel (Ábel a rengetegben)*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1993, 19. old.

Hiszen ha a szándéka nemcsak a kivágással történő lopás súlyosabb büntetésére irányult volna, hanem minden, a fa ingóvá tételét előidéző magatartásra, akkor nyilván ennek megfelelő kifejezést illesztett volna be a törvény szövegébe. Annál is inkább valljuk ezt az álláspontot, mivel – miként a későbbiekben látni fogjuk – a dolog birtokbavételére jogszerűen jogosult általi birtokbavétel szokásos módja nem valósíthat meg dolog elleni erőszakot – lásd a fát is a jogosult kivágással szokta birtokba venni – így a nem kivágással történő elkövetést a dolog elleni erőszak kategóriájába tartozónak véljük.

A kivágás kapcsán természetesen az egyik legfontosabb kérdés, hogy sikerül-e bizonyítani azt, hogy az elkövető vágta-e ki a fát. Erre mutathat a tettenérés, beismerés, esetleg tanú(k) vallomása. Fel kell ugyanakkor arra is hívni a figyelmet, hogy a fa helyszínről történő elvitele során történő „tettenérés” nem elegendő, csak annak bizonyításához, hogy jogosulatlanul van nála a fa, azonban arra nem bizonyíték, hogy valóban ő vágta azt ki. Abban az esetben, ha nem kivágás során, de a közelben érik tetten az elkövetőt, akkor szakértői bizonyításra kerülhet sor, amely során a fatörzsszerkezet tuskóval való összevetéséből, a vágási nyomok frissességéből, jellegzetességéből következtethet a szakértő arra, hogy az elkövetőnél talált fatörzs a vizsgált tuskóhoz tartozik-e. Persze ebben az esetben előfordulhat, hogy drágább lesz a leves, mint a hús... Arról nem is beszélve, hogy a szakértői bizonyítás is csupán arra az eredményre juthat, azt támaszthatja alá, hogy egyezik a két farész, de azt nem tudja kimutatni, hogy ki vágta ki a fát.

1.6. A fa értéke

A bírói gyakorlat hosszú ideje töretlen atekintetben, hogy a lopás esetében az eltulajdonított, vagy eltulajdonítani szándékozott dolog általános forgalmi adóval növelt, kiskereskedelmi értékét kell alapul venni. Ha a dolognak kiskereskedelmi ára nincs, akkor az összes körülmény figyelembevételével kell az elkövetési értéket megállapítani.²⁶² Ha van kiskereskedelmi ára a dolognak, de az vitatott, akkor szakértő igénybevétele szükséges az érték megállapításához. Kérdés a fa értékének megállapítása kapcsán az is, hogy bír-e jelentőséggel, hogy hol fekszik az az erdő, ahol a bűncselekmény történt, vagyis az elkövetés helye fekvésének van-e jelentősége? Álláspontunk szerint nincs, ugyanis a legális kereskedelmi forgalomban sem bír ez jelentőséggel; a fa értékét jellemzően

²⁶² Legf. Bír. Bf. V. 392/1993.

annak paramétereit, illetőleg fajtája határozza meg. Az érték szempontjából önmagában tehát nem bír relevanciával az, hogy az ország mely táján történt az elkövetés, ez – pusztán a tájegység – nem determinálja az elkövetési értéket.

Azon is elgondolkodhatunk, hogy az olyan sokoldalúan hasznosítható dolgot, mint a fát, valóban lehet-e minden esetben azonos értéken kezelni, támaszkodva pusztán a fa paramétereire, illetőleg fajtájára? Új irányt jelenthet annak beemelése is az értékelésbe, hogy a fával jogszerűen rendelkezni jogosult mire szánta a fát. Az érték meghatározása szempontjából érdekes lehetne ennek tisztázása is, hiszen eltérő értékkel bír a tűzifának, az építőipar számára (például gerendának), a bútoralapanyagának szánt fa, s akkor is eltérő értéket képvisel, ha a jogosult nem kitermelési, hanem kizárólag rekreációs céllal gondozza a fát; a jelenleg hatályos magyar büntetőjogi rendszerben azonban ezen körülmények figyelmen kívül maradnak, mivel a lopás esetében kizárólag az adott dolog értéke számít, s jelenleg az előbb említett körülmények, nem befolyásolják az értéket. A büntetőjog szempontjából e körülmény – vagyis hogy milyen célra szánta a tulajdonos/jogosult a fát – egy később bekövetkező, a fa önmagában vett értékén túli előnytől történő megfosztásként fogható fel, ami vagyoni előnyként értelmezhető. Tekintettel arra, hogy a lopás nem eredmény-bűncselekmény, különösen nem vagyoni hátrányt megkövetelő bűncselekmény, így az érték számításánál figyelmen kívül kell hagyni az előbb említett körülményeket. Jogrendszerünk nem fosztja meg ugyanakkor attól a lehetőségtől a sértettet, hogy ezt a többletigényét érvényesítse, ugyanis nincs legális akadálya annak, hogy polgári jogi igény keretében szerezzen érvényt igazának. Szintén – jelenleg – a polgári jogi igény keretében kerülhet arra is sor, hogy a jogosult követelje a kivágott fa pótlásával felmerülő költségeket.

Amire e kérdés vonatkozásában feltétlenül fel kell hívnunk a figyelmet, hogy az érték szempontjából nem mindegy, hogy ültetett vagy sarjztatott (ez jellemző például az akácra) területről lopják el a fát. Ennek büntetőjogi relevanciája abban áll, hogy az ültetett fa magasabb, egyenesebb fa, így drágább, míg a sarjztatott fa kevésbé magas és egyenes, s az ilyen fákat tipikusan tűzifaként szokták értékesíteni. Nyilvánvaló, hogy e körülmények figyelembevétele az elkövetési tárgy értékének meghatározásakor nem mellőzhető, hiszen kizárólag így kaphatjuk meg a reális értékét a fának.

1.7. Kriminálstatistikai jellemzők

A gyakorlati sajátosságok áttekintését megelőzően célszerű arról képet kapni, hogy a Btk. 370. § (2) bekezdés bi) pontjában meghatározott, erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopások statisztikája milyen jellemzőkkel bír. Tekintettel arra, hogy ezen minősített eset az új Btk. hatálybalépésével vált napjaink büntetőjogának részévé, így 2013. július 1-je óta áll rendelkezésünkre kifejezetten e minősített esetre vonatkozó adat. 2013-ban – ami a Btk. 2013. július 1-jei hatálybalépésére figyelemmel féléves adatokat jelent – 179 ilyen bűncselekmény történt hazánkban. 2014-ben ez a szám jelentősen növekedett: 1129 esetet regisztráltak.²⁶³ 2015-ben 974, 2016-ban 922, míg 2017-ben 833 ilyen deliktum került rögzítésre.²⁶⁴ Területi megoszlás tekintetében két megye évről évre vezeti a sor: a vizsgált években mindig Borsod-Abaúj-Zemplén megye volt az első (2017-ben 214), míg másodikként következett Szabolcs-Szatmár-Bereg (2017-ben 183). A legkevesebb ilyen bűncselekményt ugyanakkor évről évre Budapesten (2017-ben 5), Győr-Moson-Sopron (2017-ben 4), Vas (2017-ben 4) és Csongrád megyében (2017-ben 5) regisztrálták. Elkövetői oldalról vizsgálva a képet megállapítható, hogy a fiatal felnőttek (18-24) és a felnőttek (25-59) követték el a vizsgált deliktumok 70-80%-át, s 10-20%-kal részesültek a fiatalkorúak. A gyermekkorúak (0-13) és időskorúak (60-) körében kevés elkövetőt találunk: jellemzően az éllovas megyékre és a középmezőnyre jellemző az ő kriminalitásuk és ekörben is 0-5% között mozog az általuk elkövetett cselekmények száma az összes vizsgált deliktumhoz képest.

263 Mint látható, 2014-ben volt a legmagasabb a statisztikai adat, ugyanakkor megjegyzendő, hogy a – 2013. évihez viszonyított kicsit több, mint hatszoros – 2014. évi adatot önmagában az nem involválhatta, hogy a 2014. év már teljes év volt az új Btk. szempontjából.

264 Az összegzés a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály által megküldött adatok alapján történt.

2. A gyakorlati megközelítés

2.1. Régi kérdések – új(szerű) válaszok

Az alábbi (első-, másodfokú, valamint felülvizsgálati eljárásban hozott) döntések²⁶⁵ kapcsán találkozhatunk olyan jogalkalmazási nehézségekkel, amelyek az „erdőben jogellenes fakivágással” elkövetett lopás kapcsán is a norma értelmezését igénylik. Előljáróban megjegyzendő, hogy az alábbi ügy ugyan nem a lopás új minősített esetéhez kapcsolódik,²⁶⁶ azonban az abban felmerülő problémák máig sem egyértelműen tisztázottak. Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy az alábbi döntésekben megfigyelhető – az egyes kérdések megválaszolására a praxis által választott – megközelítés a napjaink falopásra vonatkozó bírói gyakorlatát is jellemzi. Erre tekintettel talán nem felesleges áttekinteni egy olyan ügyet, amelyben a Kúria is állást foglalt.

A vádlott magát egy Bt. képviselőjének kiadva egy Kft. telepvezetőjével – aki a korlátozott felelősségű társaság cégvezetőjének a megbízása alapján jogosult volt képviselni a céget – 2009. március hó 11. napján megbízási szerződést kötött. A telepvezető azzal bízta meg a Bt. képviselőjében jogosulatlanul eljáró vádlottat, hogy a területen, amely a megjelölt időpontban több mint 70 személy osztatlan közös tulajdonát képezte – azonban abból a Kft. haszonbérleti szerződések útján jogszerűen használt 11 hektár, 6 120 négyzetméter térmértékű gyümölcsös, illetőleg gyeplő (legelő) művelési ágban nyilvántartott területet –, végezze el az időközben tönkrement, illetőleg elkorhadt gyümölcsfáktól és a felsarjadt aljnövényzettől való tisztítási munkálatokat. Az írásbeli megbízás olyan földrészlet területére vonatkozott, amely ténylegesen 8,02 hektár térmértékű területet ölelt fel. A megbízás teljesítése esetére a vádlott az általa letakarítani vállalt területen lévő famennyiséget kapta volna meg ellenértékként. Mielőtt a vádlott a fentiek szerinti területen megkezdte volna a tisztítási munkálatokat, a Kft. gépkezelője szárazúzóval megjelölte a vádlott által letakarítandó területet akként, hogy ahol az fizikailag lehetséges volt, egy sávot jól láthatóan a szárazúzóval lezúzva megjelölte, illetőleg a terület ún. felső részét gyalog bejárta a vádlottal, mivel oda a felnövések miatt erőgéppel már nem volt lehetséges behajtani; ennek

265 Encsi Városi Bíróság 2.B.163/2010/58.; Miskolci Törvényszék 1.Bf.1738/2012/3.; Kúria Bfv. II.359/2013/5.

266 Az elkövetés időpontja a 2009. év, így az 1978. évi Btk. hatálya alá tartozó ügyről van szó. Megjegyzendő egyfelől, hogy az 1978. évi Btk.-ban nem szerepelt a lopás minősített esetei között az „erdőben jogellenes fakivágással” történő elkövetés, másfelől az is, hogy az elkövetési értékre tekintettel minősült a cselekmény.

során pontosan megmutatta a vádlottnak, hogy meddig kell termelniük, és azon a területen túlnyomórészt csupán gyümölcsfák voltak, továbbá elszórta kisebb mennyiségű akác és csertölgy. A gyümölcsös ún. felső, északi végében, attól elkülönülten volt található az illetékes erdészeti szakhatóság által erdő művelési ágban nyilvántartott 8L jelű erdőrészlet, mely összefüggő 1,34 hektár térmértékű akácerdőt jelölt. A gépkezelő arra is felhívta a vádlott figyelmét, hogy az összefüggő akácot nem szabad vágniuk. A vádlott ezt követően az általa vezetett favágó brigáddal 2009. év tavaszán a megbízási szerződéssel érintett és fentiekben megjelölt területen a megbízásának megfelelően letermeltetett mindösszesen 126 köbméter gyümölcsfát 1 512 000 forint értékben. Azonban a 8L jelű erdő művelési ágú erdőrészletből is kitermeltetett tarvágásszerűen továbbá alkalmazottaival vadcseresznye, akác, csertölgy, valamint magaskőrís fákat is, mindösszesen 2 651 640 forint értékben, annak ellenére, hogy megbízása erre a területre már kifejezetten nem terjedt ki. A vádlott a fentiek szerint jogosulatlanul kitermelt akácfából fuvarkötséggként, illetve munkabér fejében a neki munkát végző személyeknek is jutott, a fennmaradó mintegy 160 köbméter vegyes összetételű haszon- és tűzifa mennyiséget pedig ismeretlen személyeknek értékesítette köbméterenként pontosan meg nem állapítható ellenérték fejében.

A vádlott egyebek mellett tévedésre hivatkozott, s az erre történő hivatkozás releváns lehet a szabálysértési értékre elkövetett falopás vétsége kapcsán is. A fent említett ügyben két vonatkozásban is tévedésre hivatkozott a vádlott: egyfelől azzal kapcsolatban, hogy kizárólag a megállapodásban szerepelő helyről termeltette ki a fát (vagyis tévedett a kitermelési terület vonatkozásában); másfelől pedig ateckintetben, hogy ahonnan munkásaival együtt fát termeltek ki, az legelő és gyümölcsös művelési ágú volt, nem pedig erdő. Előbbi védekezést nem fogadta el egyik bírói fórum sem, mivel a Kft. gépkezelője egyértelműen megjelölte a kitermelendő terület határát, illetve – ahol a megjelölés a terepviszonyok miatt nem volt lehetséges – személyes bejárás során tájékoztatta erről a vádlottat. A másik vonatkozásban pedig azt jegyezte meg az elsőfokú bíróság, hogy *„tévedése legfeljebb arra vonatkozhatott, hogy nem volt tisztában azzal, miszerint 2004. év január hó 4. napja óta nem rét (legelő) művelési ágú területnek minősül az adott 1,34 hektáros külterületi ingatlan, hanem immáron önálló számozással, 8L jelű erdőrészletként tartja azt nyilván az erdészeti szakhatóság. Ezen tévedése azonban egyáltalán nem érintette a cselekmény büntetőjogi minőségét. Ekként az*

a jogi megítélés szempontjából semmilyen relevanciával nem bírt.” Az érvelés helyes, tekintettel arra, hogy ekkor a lopás elkövetési tárgyára vonatkozó kritériumokon túl, az elkövetés helye általában nem bírt relevanciával.²⁶⁷ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a szabálysértési értékre elkövetet falopás esetében viszont kiemelt jelentősége van az „erdő”-nek, mint az elkövetés helyének, hiszen a lopás esetén az elkövető tudatának át kell fognia az objektív tényállási elemeket megvalósító életbeli jelenségeket, így az elkövetés helyét is. Az előző kiemelésből több következtetés is levonható:

- a korábban falopással kapcsolatos bírói gyakorlatot – legalábbis részben – követni látszik a jelenlegi gyakorlat, tekintettel arra, hogy az „erdő” meghatározása tekintetében közhiteles nyilvántartásra támaszkodik, s attól teszi függővé azt, hogy erdőnek minősül-e egy földterület vagy sem. Jelen ügyből az tűnik ki, hogy az erdészeti szakhatóság által vezetett nyilvántartás képezi annak alapját, hogy egy földrészletet erdőnek tekintsen a bíróság. Persze ez nem oldja meg teljesen az elkövetési hellyel kapcsolatos aggályokat, inkább egyfajta kényszermegoldásnak tekinthető, amely a legális definíció hiányára vezethető vissza,
- a jogalkalmazás során a művelési ág elsődleges fontosságú a valós, életbeli körülményekkel szemben. Megjegyzendő ugyanakkor az is, hogy az adott földterület valós paraméterei érdemben eltérhetnek a nyilvántartásban szereplő művelési ágú földterületre jellemző adottságoktól, amely körülmény viszont az „erdőben” történő fakivágással elkövetett lopás esetén relevanciával bírhat,
- lehet olyan értelmezése a kiemelésnek, amely szerint a tévedés az időközben módosult nyilvántartásra vonatkozhat, amely jelen esetben irreleváns; ugyanakkor ebből az is következik, hogy olyan esetekben, ahol az elkövetés helyének jelentősége van a közhiteles nyilvántartás tartalmára vonatkozó tévedés büntetőjogilag releváns lehet.

267 Kivételt képez ugyanakkor például az az eset, ha bizonyos földrészlet közös tulajdonban áll, s etekintetben merülhetnek fel kétfélek a dolog idegenségével kapcsolatban.

A másodfokon eljáró, s az elsőfokú ítéletet helybenhagyó végzést hozó bíróság – a számunkra releváns részeket illetően – kiegészítette az elsőfokú ítéletet azzal, hogy „*a vádlott erdőgazdálkodási szaktanfolyamot végzett, melyből következően, értelemszerűen tisztában kell lennie a fakitermelés szabályaival. Nem hagyható tehát figyelmen kívül, hogy a vádlott erdőgazdálkodási szakismeretének birtokában, annak felhasználásával próbálja megkerülni a jogszabályi kereteket.*” Érdekes összevetnünk ugyanakkor ezen tényt azzal, hogy a művelési ág módosulására vonatkozó tévedés jelentőséggel bírhat a büntetőjogi felelősségről való döntés kapcsán. Az elsőfokú bíróság – nyilvánvalóan a vádlott személyes kvalifikáltságának ismeretében – úgy foglalt állást, hogy még az ő – tehát speciális ismeretekkel rendelkező személy – esetében is felmerülhet a tévedés lehetősége (ennek mikénti értékelésére viszont már végképp nem találunk utalást). Ennek az érvelésnek – ha elfogadjuk azt, hogy az elkövetés helye kapcsán a közhitelű nyilvántartások tartalmának van jelentősége – igazat is adhatunk, hiszen a szaktanfolyam elvégzése önmagában egyáltalán nem predesztinálja a képzés megszervezőjét, hogy a nyilvántartások változásairól ab ovo tájékozódnia kell, vagy tájékozódnia kellene.

A másodfokú bíróság megjegyezte továbbá, hogy „*a történeti tényállást a törvényszék azon, az ügy megítélése szempontjából releváns ténymegállapítással látta indokoltnak kiegészíteni, hogy a vádlott és az Kft. között létrejött megbízási szerződés a szerződés tárgyaként megjelölt 40-es parcella jellegét „legelő-terület”-ként jelölte meg. Ezen kiegészítésnek a kérdéses terület és az „erdő”-művelési ágba tartozó akácerdő elhatárolhatóságának megítélése körében van jelentősége, amely még a laikusok számára sem jelenthet nehézséget.*”²⁶⁸ Ezen okfejtésével tulajdonképpen arra utalt a másodfokú bíróság, hogy a művelési ágra vonatkozó

268 Ehhez kapcsolódóan – azon túl, hogy a gépkezelő pontosan megmutatta a tisztítandó terület határát – azt is megjegyezte a másodfokú bíróság, hogy „*a törvényszék álláspontja szerint logikai törés van a vádlotti védekezésében ateinketben is, hogy erdőgazdálkodási ismeretei birtokában nem lehetett tévedésben ateinketben, hogy az általa az akácerdőből kitermelt nagy értékű, ipari hasznosításra alkalmas akácját sajátjának tekintheti és értékesítheti, hiszen a megbízási szerződés szerint a munkájának ellenértéke az előregedett gyümölcsös területéről kitermelt fa. [...] A megbízási szerződés tárgyát képező terület ugyanis „gyümölcsös” illetőleg „gyep” (legelő-terület) művelési ágban volt nyilvántartva, ahol is a gyümölcsfákon túl elszórtan kis mennyiségű akácfa és csertölgly volt fellelhető. Ez a törvényszék álláspontja szerint azt jelenti, hogy a tisztítási munkálatokkal érintett terület határa pontos meghatározás, bemutatás nélkül is jól elkülöníthető – össze nem téveszthető – lett volna. Ugyanakkor jelen esetben a határvonalban történő esetleges tévedés lehetőségét egyértelműen kizárta annak ténye, hogy a tisztítandó területnek az akácerdővel szomszédos határvonalát tanú 9, mint a Kft. megbízottja konkrétan bemutatta a vádlott részére, így ekörben a tévedésre hivatkozás alaptalan. [...] Másrészt nem tévedhetett a terhelt a fák, illetve az eltérő területek jellegében sem, mert egy gazos, előregedett gyümölcsös nem keverhető össze egy erdőnek nyilvánított akáccsal.*” Miskolci Törvényszék 1.Bf.1738/2012/3. 3-5 old.

„laikus elképzelés” elegendő lehet bizonyos földterületek elhatárolására. Vélhetően ekörben azt kívánta érzékeltetni a törvényszék, hogy a terhelt az erdőgazdálkodási ismeretek birtokában egyértelműen különbséget tudott tenni az egyes földrészletek között. Ebből az érvelésből következhet azonban az is, hogy egy adott művelési ágra jellemző, környezeti paraméterekre vonatkozó laikus tudattartalom elegendő ahhoz, hogy tudja az elkövető, hogy erdőből vágja ki a fát? Ezzel a felvetéssel ismét csak arra utalhatunk, hogy nagyon hiányzik az erdő büntetőjogban használatos fogalma (is)... A Kúria – a számunkra jelen esetben releváns kérdések tekintetében – annyit jegyzett meg, hogy *„a felülvizsgálati indítványnak a terhelt ténybeli tévedésével kapcsolatos hivatkozása az irányadó tényállásban foglaltakkal ellentétes tényeken alapul, ekként érdemben nem volt vizsgálható. A jogerős határozat tényállása egyértelműen rögzíti, hogy a terhelt a kitermelendő faanyag vonatkozásában az érintett terület körbejelölésével egyértelmű tájékoztatást kapott, számára a felrótt erdőrészlet kivágása egyértelműen tilalmazott volt. A terhelt mindezek tudatában, kifejezetten a jogtalan eltulajdonítás érdekében tevékenykedett.”*

2.2. Az újabb gyakorlat

Több, a Debreceni Törvényszék illetékességi területéhez tartozó, jogerősen befejezett ügy iratainak áttekintése alapján talán nem haszontalan összefoglalni, hogy a korábbiakban felvetett problémákkal kapcsolatban jutott-e – és ha igen, milyen – megoldásra a bírói gyakorlat?

Az elkövetés helyének – erdő – meghatározása központi eleme volt valamennyi eljárásnak. Erre tekintettel már a nyomozóhatóság megkereste az illetékes megyei kormányhivatal erdészeti igazgatóságát, s kérte annak állásfoglalását abban a kérdésben, hogy az elkövetés helye erdőként szerepel-e az Országos Erdőállomány Adattárban? A megkeresésekben előfordult olyan kérdés is, hogy a terület bír-e olyan sajátosságokkal, amelyek alapján az erdőtörvény szerinti erdőnek minősül? A megismert ügyekben kivétel nélkül valamennyi terület szerepelt az Adattárban. Jellemző volt az is, hogy a nyomozóhatóság az adott földrészlet vonatkozásában beszerezte az ingatlan-nyilvántartásból a tulajdoni lapot, de ez a későbbi eljárás során relevanciával nem bírt – tekintettel az erdészeti igazgatóság állásfoglalására –, azonban az elkövetés pontos helyének meghatározásához szükségesnek mutatkozott, s az Erdészeti Igazgatósághoz címzett megkeresésben minden esetben a helyrajzi szám alapján kérték annak meghatározását, hogy erdőnek

minősül-e a földrészlet. A megkereséshez egyébiránt *expressis verbis* jogalapot biztosít a termőföld védelméről szóló 2007. évi CXXIX. törvény (Tfvt.) 1. § (4a) bekezdése,²⁶⁹ amely szerint az erdészeti hatóság jogosult annak megállapítására, és igazolására, hogy mely terület minősül az erdőtörvényben meghatározott erdőnek.²⁷⁰ Az elkövetés helye kapcsán a vizsgált ügyekben is előfordult a tévedésre hivatkozás. Ez esetünkben két irányú lehet: vagy a fakivágást ténylegesen végrehajtó személy hivatkozik tévedésre, vagy az a személy, akit a fakivágással jogszerűen megbíztak, de mással végezteti el a munkát (mint például a fent vázolt ügyben). A fakivágást ténylegesen végrehajtó személy esetében szintén ketté kell választanunk a védekezés alapját. Egyik esetben a fakivágásra jogszerűen, saját rendelkezése alatt álló fákat érintően, saját elhatározása alapján, saját maga sort kerítő személy (pl. tulajdonos, erdőgazdálkodó) általában nem hivatkozhat alappal tévedésre, hiszen mint jogosult, pontosan tisztában kell lennie azzal, hogy meddig terjed a hatalma alá tartozó erdő.²⁷¹ Ebben az esetben a tévedésre hivatkozást a gyakorlat általában tehát kizárólag mint célszerű védekezést fogja fel az eljárás során és nem akadályozza az elítélésnek. Abban az esetben, ha az ilyen saját rendelkezése alatt álló fát mással vágat ki a jogosult, és tévesen határozza meg a kivágást végző személy számára a kivágandó fák körét, akkor a fák kivágását ténylegesen elvégző személy esetében eredményes lehet a tévedésre való hivatkozás. A másik esetkör kapcsán – vagyis, ha a fakivágásra a jogosulttól származó megbízással jogszerűen rendelkező mással végezteti el a munkát (például alvállalkozóval, alkalmazottal) – szintén reális hivatkozás lehet a tévedés. A favágást elvállaló esetében akkor, ha számára tévesen jelölték meg a kivágandó fákat (ez a tévedés aztán természetesen kihat a munkát ténylegesen elvégző személyre is), míg a favágást ténylegesen elvégző személy esetében akkor, ha az utasítás adójától téves tájékoztatást kapott.

269 Ebből kiindulva ugyanakkor elmondható, hogyha egy terület nem szerepel az Országos Erdőállomány Adattárban, akkor az abban az esetben sem tekinthető erdőnek, ha az ingatlan-nyilvántartás szerint erdő művelési ágba tartozik.

270 Feltétlenül utalnunk kell ugyanakkor arra, hogy amennyiben a fakivágás kapcsán az elkövető Natura 2000 területet, védett barlangot, védett természeti területet vagy védett élő szervezetek életközösségét, illetve azok élőhelyét jogellenesen jelentős mértékben megváltoztatja, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A Btk. 243. § (1) bekezdése alapján büntetendő Természetkárosítás büntett vonatkozásában viszont tisztázandó az is, hogy például a Natura 2000 területnek minősül-e az elkövetés helye, illetőleg, hogy sor került-e „*jelentős mértékű megváltoztatásra*”? Ennek eldöntése szakértői kompetenciába tartozik, amelyhez célszerű az illetékes nemzeti park igazgatóságot megkeresni annak érdekében, hogy állást foglaljon a kérdésben.

271 Persze ezalól az általános tétel alól is találunk kivételt: ilyen lehet például, ha a felek között birtokvita van, vagy elbirtoklásról van szó, de azt még nem állapította meg jogerősen a bíróság.

Az elkövetési érték meghatározásakor irányadónak tekintette a nyomozóhatóság – s majd később a bíróság is – a sértett által megjelölt értéket. Ez azonban nem jelentette azt, hogy kizárólag arra alapozta volna bármely igazságszolgáltatási szerv az álláspontját, ugyanis már a nyomozóhatóság beszerzett gazdálkodó szervezetektől „értékbecslést”, amely az elkövetési érték meghatározására irányult, s jellemzően megegyezett a sértett által meghatározott értékkel, a nem jelentős számú eltérés esetén pedig nagyon közel állt ahhoz, s némiképp alacsonyabb volt annál. Abban az esetben, amikor eltért az „értékbecslés”, valamint a sértett érték meghatározása, akkor az elkövetőre nézve kedvezőbb értéket vette figyelembe az eljárás során a bíróság. Az értékbecslést tehát gazdálkodó szervezetektől kérte a nyomozóhatóság, azonban az ilyen becslést, állásfoglalást adó szervezet eljárásjogi helyzete jelenleg nem egyértelmű, hiszen „eseti szakértői vélemény”, „értékbizonylat” elnevezéssel is előfordulhatnak ezen érték-megállapítások. Nyilvánvaló tény, hogy a legalitás talaján nyugvó büntetőeljárás során a szakértői érték-megállapítás biztosítana megnyugtató eredményt, azonban napjaink gyakorlata is követi a praxisban már több évtizede meglévő álláspontot, amely csak a sértetti érték meghatározás aggályossága esetén enged teret a szakértői vélemény beszerzésének; kérdés persze, hogy az opportunitás elve meddig, s milyen körben érvényesülhet? Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a fa értékének meghatározásakor figyelemmel kell lenni a bruttó, illetve a nettó köbméter szerinti meghatározásra, mivel ennek a fa értékére is kihatása van. Korábbi – még a falopásra vonatkozó minősített eset megszületése előtről származó – ítélet szerint azt a köbmétermennyiséget lehet figyelembe venni a fa értékének meghatározásakor, amely ténylegesen elvételre került. A hivatkozott ügyben²⁷² az elsőfokú bíróság nem osztotta a vádhatóság álláspontját abban a tekintetben, hogy az ún. bruttó köbméter alapján határozta meg a vádlott terhére rótt elkövetési értéket, hiszen a szakértő elfogadott előadásából az volt rögzíthető, hogy elszállításra kifejezetten csak a nettó köbméterben meghatározott mennyiség került, hiszen ebbe a mennyiségbe tartozott a fák törzse és vastagabb ágai, míg a vékonyabb gallyak, amelyekkel együtt számítandó az ún. bruttó köbméter a helyszínen maradtak, azok elvitelre nem kerültek.

Az általában *bíróság elé állítással* folyó eljárásban jellemző volt az elkövetők részéről a beismerés, valamint az eljárás során a hatóságokkal történő együttműködés. Szinte kivétel nélkül elsőfokon jogerőssé vált az ítélet, az eljárás valamennyi

²⁷² Encsi Városi Bíróság 2.B.163/2010/58.

fellebbezésre jogosult résztvevője tudomásul vette azt. Azon rendkívül kevés számú ügyben, ahol fellebbezést terjesztettek elő, ott kivétel nélkül a terhelti, enyhítésre irányuló fellebbezés nyitotta meg az utat a másodfokú eljáráshoz. Ez kiemelten fontossá teszi az elsőfokú bíróság eljárásában az egységes és helyes gyakorlat kialakítását, hiszen ennek hiányában más büntetőjogi eszközök csak kivételesen állnak rendelkezésre a jogszerűség helyreállítására.

A kiszabott *szankciók* tekintetében színes képet mutat a gyakorlat, azonban az egyértelműen megállapítható, hogy erőteljesen beszűremlik a büntetőbírói gyakorlatba is a Szabstv. 177. §-ban rögzített tulajdon elleni szabálysértések elbírálására jellemző gyakorlat.²⁷³ E beszűremlés talán nem véletlen, hiszen az említett szabálysértés elzárással is büntethető, s ennek következtében első fokon a járásbíróság foglal állást a szabálysértési felelősség kérdésében. S miért mondhatjuk, hogy beszűremlik a szabálysértési bírói gyakorlat a büntetőpraxisba? Az elzárással is büntethető – köztük a tulajdon elleni – szabálysértések esetén markánsan érvényesülő jelenség a szabálysértési elzárás kiszabása. A falopással kapcsolatban áttekintett ügyek esetében is jellemző volt az elzárás alkalmazása, természetesen ekörben a büntetőjogi elzárás került kiszabásra. Az elzárással sújtott elkövetők visszaesőként követték el cselekményüket, míg felnőttkorú, büntetlen előéletű elkövetővel szemben közérdekű munka kiszabására került sor, büntetlen előéletű fiatalok esetében pedig próbára bocsátást alkalmazott a bíróság. Az elzárás – szabálysértési joghoz hasonló – alkalmazása talán azért sem meglepő, hiszen tulajdonképpen egy szabálysértésről beszélünk, amit a jogalkotó akarata, s az elkövetés helye, valamint módja minősít bűncselekménnyé. A büntetés kiszabása kapcsán volt olyan ügyészi indítvány, amely az elkövetési időszakra jellemző fakivágással elkövetett bűncselekmények gyakori voltát indítványozta figyelembe venni súlyosító körülményként, olyan bírói indokolással nem találkoztunk, amelyben ez ilyen formában megjelent volna, ugyanakkor – tartalmában ennek teljesen megfelelő – bűncselekményi elszaporodottságot figyelembe vevő döntéssel igen. Szintúgy súlyosabb büntetést eredményezett a társtettesként történő elkövetés, amely egyébiránt a cselekményi körre elsöprő arányban jellemző; elvértve fordulhat elő csak önálló tettesi alakzat. Terhelti védekezésként előforduló érv volt az, hogy az elkövető családjának megélhetéséért követte el a bűncselekményt. A büntetés kiszabása

273 Ez a szoros kapcsolat nem csupán a praxis, hanem a jogszabályok síkján is létezik. Lásd TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél, i.m.*, 530. old.

során ezt a védekezést nem akceptálta a bíróság, így ennek az áttekintett ügyek vonatkozásában enyhítő hatása nem volt. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a megélhetési elkövetés mint enyhítő körülmény értékelésének ab ovo mellőzése nem jogszerű és nem igazságos. Természetesen nem lenne helyes az sem, ha a jogalkalmazó az illetén hivatkozást automatikusan enyhítő körülményként értékelné, az pedig végképp nem lenne helyes, ha ezzel felmentést adna a jogsértő cselekmény elkövetőjének. Kérdés ugyanakkor, hogy meghatározott társadalmi-szociális-gazdasági körülmények esetén valóban eleve elvetendő lehet a megélhetés által motivált elkövetés?²⁷⁴ Persze egy megfontolt, alapos döntéshez talán fontos lenne az elkövető életkörülményeinek alapos vizsgálata, ez viszont esetleg a – jellemzően – gyorsan elbírálható ügy elhúzódasáshoz vezethetne... Végül a bíróság az elkövetésre használt eszköz elkobzásáról is rendelkezett.

3. Következtetések – talán de lege ferenda

Az elkövetés helyének – erdő – meghatározása a jelenlegi normaszöveg alapján problematikus. A nyomozóhatósági gyakorlat helyesen alakult akként, hogy már a nyomozás során beszerzi az illetékes megyei kormányhivatal erdészeti igazgatóságának állásfoglalását, hogy erdőnek minősül-e az elkövetés helye; ennek hiányában a vizsgált minősített eset törvényes megállapítására nem kerülhet sor.

Álláspontunk szerint – a korábban kifejtettekre figyelemmel – az erdőtörvény „erdő” definíciója alkalmatlan arra, hogy a büntetőjog igényeit kiszolgálja, már csak azért is, mert maga a fogalom is ellentmondásos, s olykor szakember számára is körültekintő mérlegelést igényel annak megállapítása, hogy egy adott földrészlet megfelel-e az erdő törvényi fogalmának? Hogy várhatnánk ezt el

²⁷⁴ Nem szerencsés a büntetőjog megalkotásának folyamatában, ha a mindenkori nagypolitika a büntetőjogra hárít szociálpolitikai szempontokat, s azokat a helyzeteket próbálja kezelni büntetőjogi eszközökkel, amelyeknek a kezelésére e jogterület egyébként nem képes. Az viszont szintén nem szerencsés, ha a jogalkalmazás során teljesen figyelmen kívül hagyjuk azokat a társadalmi körülményeket, amelyek hatással lehetnek a bűncselekmény elkövetésére, hiszen a bűncselekmény oka gyakran az elkövető társadalmi helyzetében is keresendő. Úgy vélem, hogy a cselekmény – jelen minősített esetről törvénybe ugyan nem foglalt – motívuma legalább akkora jelentőséggel bír, mint az elkövetés motívuma egyes személy elleni bűncselekmények körében; még akkor is így van ez, ha a jogalkotó a normaszövegben expressis verbis nem fűz hozzá sem súlyosabb, sem enyhébb értékítéletet. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy van olyan külföldi szabályozás (osztrák Btk. 150. §), ahol egy másik vagyon elleni deliktum motívumát – szükséghelyzetben elkövetett csalás – a jogalkotó privilegizált körülményként a normaszöveg szintjére emelte.

akkor egy laikustól, s hogyan tudnánk megnyugtatóan állást foglalni abban a kérdésben, hogy az elkövetés helyét – mint a törvényi kritériumnak megfelelő erdőt, s mint objektív tényállási elemet – átfogta-e az elkövető tudata? Arra a tényre pedig csak utalunk, hogy Tfv. 1. § (4a) bekezdése értelmében kizárólag az erdészeti hatóság jogosult annak megállapítására, és igazolására, hogy mely terület minősül az erdőtörvényben meghatározott erdőnek. A gyakorlat számára tehát mindenképpen hasznosnak tűnne, ha a jogalkotó értelmező rendelkezést fűzne a Btk. 370. §-ához, amelyben – a tudati elemek bizonyítása okozta nehézséget elkerülendő, s az erdőtörvény fogalmának büntetőjogra kényszerítését mellőzendő – rögzítené, hogy a lopás vonatkozásában „*erdőnek minősül az Országos Erdőállomány Adattárban erdőként nyilvántartott terület*”. Annál is inkább indokolható az Adattárra támaszkodás, mert az – az erdőtörvény 38. § (4) bekezdése értelmében – közhiteles hatósági nyilvántartásnak minősül.

A normaszövegben szereplő „fakivágással” fordulatot mindenképp módosítandónak érezzük a korábban már jelzett értelmezési nehézségek okán. Alternatívaként lehetne talán használni a „fakitermeléssel”, illetőleg a „fa kidöntésével” fordulatot. Előbbi talán azért javasolható, mivel az erdőtörvény, illetőleg más, erdészeti jogszabályok is ismerik e fogalmat, s az erdőgazdálkodási terminológiában is ismert és elismert kifejezésről van szó. A köznyelv ugyanakkor általában nagyobb volumenű, ipari mennyiségű fa hozzáférhetővé tételével társítja a „kitermelés” kifejezést, holott ez valójában nem igaz, bár kétségtelen tény, hogy jellemzően nem egy-egy fa megszerzésére irányul a tevékenység. A „kitermelés” ugyanakkor komplex feladatsort jelöl, amelybe – a fa kidöntésétől a vágástér megtisztításáig – több művelet is beletartozik. Talán legközelebb állna az erdőgazdálkodási terminológiához a „fa kidöntésével” elkövetés beemelése a normaszövegbe, hiszen az a kitermelésnek az első lépése.²⁷⁵

A normaszövegben jelenleg nem szerepel az arra történő utalás, hogy a bűncselekményt élő fára lehet kizárólag elkövetni. Fent utaltunk rá, hogy vannak a szakirodalomban olyan interpretációk (sőt indokolásban is találunk olyat), amelyek szerint kizárólag élő fára követhető el a bűncselekmény. Ez nem következik a normaszövegből, mivel abban semmi nem utal az elkövetési tárgy illetén voltára. Jelenleg tehát kizárólag annak az interpretációnak van legális

275 STARK Magdolna – SCHIBERNA Endre: *Faértékesítési ismeretek*, Nyugat-magyarországi Egyetem Erdőgazdálkodási Intézet, Sopron, 2008, 20-21. old.

alapja, amely mind élő, mind nem élő fára elkövethetőnek véli a deliktumot. Elvitathatatlan a jogalkotó kompetenciája ahhoz, hogy – amennyiben ennek szükségét érzi – korrigálja a normaszöveget.

Az elkobzás vonatkozásában már utaltunk rá, hogy a bíróság a fa kivágásához használt eszközt – a Btk. 72. § (1) bekezdésének a) pontja alapján – elkobozza. Ehhez kapcsolódóan feltétlenül fel kell arra is hívni a figyelmet, hogy szintén a 72. § (1) bekezdésének egy másik – c) pontja – alapján azt a dolgot is el kell kobozni, amelyre a bűncselekményt elkövették. Nem vitás, hogy ez maga a fa lesz. Ennek elkobzása iránt csak akkor kell természetesen intézkedni, ha az még megvan, hiszen például a tűzifaként felhasznált fa esetében ez objektív akadályba ütközik. Ugyanakkor a 72. § (1) bekezdés c) pontjának második fordulata olykor a gyakorlat látóterén kívülre kerül. Eszerint azt a dolgot is el kell kobozni, amelyet a bűncselekmény befejezését követően a dolog elszállítása céljából használtak. Ennek keretében a bíróságnak el kell rendelnie azon eszközökre is az elkobzást, amelyekkel elszállították az elkövetés tárgyát.²⁷⁶ Ez jellemzően lehet kerékpár, kézikocsi, személygépjármű, tehergépjármű, munkagép, vontatóból és pótkocsiból álló járműszerelvény, sőt állati erővel vont jármű (például lovaskocsi) is. Érdekes probléma ugyanakkor az is, hogy a Btk. 73. § a)-c) pontjában meghatározott kivételektől eltekintve, az elkobzás kivételesen mellőzhető, ha az az elkövetőre vagy a tulajdonosra a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene. Kiindulva abból, hogy alapvetően szabálysértési értékre elkövetett lopásról van szó, vajon hol – milyen elszállításhoz használt eszköznel – húzódnak az a határ, amelynek az elkobzása már a bűncselekmény súlyával arányban nem álló, méltánytalan hátrányt jelentene? Ez alapján vajon egy rossz állapotú, csekély értékű kerékpár – amelyen az elkövető a helyszínről tolvaj elviszi a fát (már ha ez „elszállítás”-nak tekinthető) – elkobozható? És egy több millió forint értékű gépjármű? Talán az igazságszolgáltatás gondos mérlegelést követően, a személyi körülmények alapján esetről-esetre meg tudja adni a választ.

A lopás vizsgált minősítő körülménye kapcsán ambivalens érzésekkel küzdhetünk. Maga a bűncselekmény ösidők óta büntetendő, hazai jogunkban

²⁷⁶ Ugyanakkor a Btk. 72. § (3) bekezdése szerint – feltéve hogy a tulajdonos az elkövetésről előzetesen nem tudott – az elkobzást nem lehet elrendelni, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség kizárja.

úgyszintén: ha csupán hazai, kodifikált történetére tekintünk vissza, elmondhatjuk, hogy már a Csemegi-kódex markáns álláspontot alakított ki a tényállást illetően. A lopás új Btk. szerinti büntetendővé nyilvánítása – pontosabban a büntetendőség fenntartása – tehát régi gyökerekkel rendelkezik, s vitathatatlanul szükséges; de vajon ilyen szükséges az a szerteágazó – Tóth Mihály szavaival élve: italaautomatára emlékeztető – minősítési rendszer, amely jelenleg megtalálható a 370. §-ban? Bizonyos klasszikus, kiforrott gyakorlattal rendelkező, s talán első pillantásra is indokoltnak tűnő minősítő körülmények vitathatatlanul szükségesek ma is. Vannak azonban olyanok, amelyeket talán inkább a jogalkotási forgószelek vetettek ide, mintsem indokoltságuk, különösen igaz ez abban az esetben, ha szabálysértést minősít bűncselekménnyé egy körülmény. Természetesen az ilyen minősített eseteknek is, azaz ennek az értékválasztásnak is üzenete van. A jogalkotó üzeni kíván a jogkövetőknek, a bűn útjára tévedni szándékozóknek, a már bűn útjára tévedteknek, vagyis az egész társadalomnak: e magatartásokat a szabálysértéseknél nagyobb társadalomra veszélyességgel rendelkezőknek tartja, s a büntetőjog szigora sújt le az elkövetőkre, nem pedig a szabálysértési jogé. Érdekes ugyanakkor arra is felhívni a figyelmet, hogy a Szabstv. 1. § (1) bekezdése szerint szabálysértés az az e törvény által büntetni rendelt tevékenység vagy mulasztás, amely veszélyes a társadalomra. Míg ugyanennek a §-nak a (2) bekezdése szerint e törvény alkalmazásában az a tevékenység vagy mulasztás veszélyes a társadalomra, amely a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban sérti vagy veszélyezteti az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes és jogi személyek, valamint a jogi személyiség nélküli szervezetek személyét vagy jogait...

Talán kevésé exponált tény, hogy a társadalomra veszélyesség szabálysértési fogalma generál a vagyon elleni deliktumok relációjában más érdekességeket is. A Szabstv. a 177. § (1) bekezdésében meghatározott cselekmények vagyon elleni bűncselekmények büntető törvénykönyvbeli elnevezéseit tartalmazzák, vagyis a tényállási elemek tekintetében a Szabstv. a Btk.-ra utal. Ebben a kontextusban tehát máris megdőlt a társadalomra veszélyesség definíciója, hiszen nem a „tevékenység vagy mulasztás” lesz a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban veszélyes a társadalomra, hiszen maga a tevékenység (sőt az egész tényállás) ugyanaz mindkét jogágban, itt csupán az elkövetési érték (meg esetleg néhány felminősítő körülmény) fogja

a cezúrárt jelenteni a két jogterület – és egyben felelősségi forma – között. Kissé továbbmenve: akkor is nehezen értelmezhető a szabálysértési törvény definíciója, ha a társadalomra veszélyesség alatt – bár egyébiránt ez magából a fogalomból nem egyértelműen következik – a cselekmény által előidézett (vagy előidézhető) negatív következményeket értjük. A vagyon elleni deliktumok relációjában vizsgálva a kérdést elmondhatjuk, hogy az 51 000 forintra elkövetett lopás vétsége semmiben sem veszélyesebb a társadalomra, mint a 49 000 forintra elkövetett szabálysértési alakzatú szabálysértés.²⁷⁷ Ebben az esetben tehát egy vegytisztán mesterséges, a jogalkotó által meghatározott „fokozottabb” társadalomra veszélyességről van szó. Álláspontunk szerint egy ilyen magatartás társadalomra veszélyessége amúgy sem az értéktől függ, hanem attól, hogy az a konkrét sértettre milyen következményekkel jár. Ez persze már erősen szubjektíválná az egyébként – legalábbis etekintetben – objektivitásra törekvő jogalkotói akaratot. Megjegyzendő az is, hogy például a közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegések körére is igaz az, hogy a bűncselekményként történő büntetni rendeléshez szükségesnél kisebb fokban sérti vagy veszélyezteti az Alaptörvény szerinti állami, társadalmi vagy gazdasági rendet, a természetes és jogi személyek, valamint a jogi személyiség nélküli szervezetek személyét vagy jogait.

A definícióból kiindulva – amelyet ugyanaz a törvényhozó alkotott meg, mint a Btk.-t – a lopás esetén kizárólag a szabálysértési értékre elkövetett cselekményeket vétséggé minősítő körülményekben – s nem az alaptényállásban – manifesztálódik az a társadalomra veszélyesség-többlet, amely már kiszakítja az ilyen cselekményeket a szabálysértési jog terrénumából.²⁷⁸ E minősítő körülmények tehát értékválasztást tükröznek, s üzen is velük a jogalkotó. Ez azonban inkább talán jelképes. Annál is inkább szimbolikusnak tekinthetjük az üzenetet, mert a jogalkalmazás során a büntetőjog szigora éppenséggel lehet, hogy enyhébb lesz, mint a szabálysértési jog szigora, hiszen – miként a fent vázolt kutatásból is kitűnik – az is elképzelhető, hogy a vétséggé emelt falopás enyhébb szankcióval jár, mint járna szabálysértésként.

²⁷⁷ Más aspektusból, de erre a kérdésre is irányadóak Tóth Mihály szavai: „*ma viszont pl. míg a tulajdon elleni szabálysértés elkövetőjét őrizetbe vehetik (mert szabálysértési elzárással büntethető), néhány forinttal többet eltulajdonító bűnöző társát aligha fogják személyi szabadságától megfosztani (mert letartóztatására nincs ok).*” TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél, i.m.*, 530. old.

²⁷⁸ Minden esetben reális a jogalkotó döntése? Valóban annyival veszélyesebbek a társadalomra azon magatartások, amelyek az elkövetés helye, ideje módja stb. miatt válnak pusztán bűncselekménnyé? Ez valóban és mindig elegendő az ultima ratioként bevetendő „fegyver” alkalmazásához?

AZ ERDŐBEN JOGELLENES FAKIVÁGÁSSAL ELKÖVETETT LOPÁSRÓL

Összegzésként megfogalmazható, hogy a lopás ezen új minősített esete számos elméleti és gyakorlati problémát generált, ezeket a praxis több-kevesebb sikerrel megpróbálta-megpróbálja kezelni, ám az esetleges sikertelenség nem a jogalkalmazókon múlik. Az új minősített eset mögött meghúzódó valódi jogpolitikai megfontolás világos, az ennek exponálására választott megoldás már kevésbé.

A TÁRSADALMI TULAJDON FOKOZOTTABB BÜNTETŐJOGI VÉDELME EGYKOR ÉS MOST

A második világháborút követően mindenki számára ismert alapvető társadalmi-gazdasági-politikai változások következtek be Európában. A változások azonban nem csupán Európát érintették, hanem globális jelentőségűek voltak,²⁷⁹ s kialakult a kétpólusú világregend. Ismert az is, hogy ebben a világregendben hazánk a Szovjetunió érdekszférájába került. E folyamat nyilvánvaló kihatással volt nemcsak a politikai átalakulásunkra, hanem a jogrendszer azzal együtt járó átalakulására is. A korábbi – mondhatni tradicionális – német jogi hatások a szovjet befolyás mellett kevésbé érvényesültek, érvényesülhettek, hiszen a „keleti blokk” azonos ideológiai alapállása mellett nem volt nélkülözhető a jogi alapállás azonossága, de legalábbis hasonlósága sem.²⁸⁰ Persze tévedés lenne azt hinnünk, hogy az ideológiai, s jogi „harmonizáció” kizárólag a szovjet érdekszférára volt jellemző: hasonló folyamat jól kitapintható volt az Egyesült Államok által vezetett érdekcsoport esetében is. Kérdés persze, s külön – talán már a jogtudomány keretein is túlmutató – vizsgálódások tárgyát képezhetné, hogy – akár Keleten, akár Nyugaton – mennyiben volt az egyes államok részéről önkéntes e folyamat. A világháború utáni társadalmi átalakulások magukkal hozták tehát a jogi átalakulást is, különös tekintettel arra, hogy számos olyan kérdést kellett a jog útján, annak segítségével tisztázni-rendezi, amely nem tűrt halasztást.

Az elsődleges ilyen alapvető elvárás volt a háborús és népellenes bűncselekmények elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonásának kérdése, s e folyamat jogi alapjainak lerakása. Szintén kiemelt figyelmet kapott – érthető módon – az új

279 Feltétlenül utalni kell arra is, hogy a globális kihívások koronként is változ(hat)nak. Újabb kihívás például a terrorizmus elleni fellépés. GÁL István László: *Néhány gondolat a terrorizmus finanszírozása elleni büntetőjogi szabályozás hatékonyságáról*. In.: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2017, 49-59. old.

280 Természetesen a teljességhez az is hozzátartozik, hogy a háború előtti jogintézmények – legalábbis ami a büntető anyagi jogot illeti – normaszöveg szintjén érvényesültek még: gondoljunk csak arra például, hogy a Csemegi-kódex általános része az 1950. évi II. törvényig (Bt.), különös része pedig az 1961. évi V. törvényig (szocialista Btk.) még hatályban volt.

társadalmi berendezkedés védelmét szolgáló jogszabályok megalkotása. Ekörben – s talán első körben – feltétlenül utalnunk kell az új politikai elképzelések érvényesüléséhez nélkülözhetetlen gazdasági rendre vonatkozó szabályok elfogadására, hiszen az országot a romjaiból kellett újjáépíteni, s ehhez (is) nélkülözhetetlen volt a korábbi gazdaságra vonatkozó joganyag revideálása.²⁸¹ Ebben a körben – mint az újjáépítéshez, illetve a „a szocializmus alapjainak lerakásához”²⁸² – nélkülözhetetlen tényező volt a termelési, vagyoni viszonyok tisztázása, vagyis annak meghatározása, hogy kinek a tulajdonában vannak a termelési eszközök, s egyáltalán, a tulajdoni formák definiálása.

1. Egykor

Történelmi tapasztalatokból kiindulva megállapíthatjuk, hogy a mindenkori jogalkotó az általa fontosnak tartott elvet nem pusztán deklarálja, hanem védelemben is részesíti. E védelemnek számos konkrét formáját meghatározta a jogalkotó, s nem feledkezett meg arról sem, hogy ennek az általa kiemelt jelentőségüként kezelt gazdaságfilozófiai deklarációnak ultima ratio-ként büntetőjogi védelmet is biztosítson. Tévedés lenne azonban azt hinni, hogy ez a büntetőjogi védelem csupán hazánkban létezett. A mintaként szolgáló Szovjetunióban már az 1932. augusztus 7-i, az állami vállalatok, kolhozok és szövetkezetek vagyonának megőrzéséről és a társadalmi tulajdon megszilárdításáról szóló törvényerejű rendelet kiemelt büntetőjogi védelmet biztosított a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények ellen. A büntetőjogi fellépés a későbbiekben tovább szigorodott: az 1947. június 4-i, az állami és társadalmi tulajdon fosztogatásával kapcsolatos büntetőjogi felelősségről szóló törvényerejű rendelet jelezte, hogy a szovjet jogalkotó továbbra is az 1932-es jogszabály nyomdokain jár.²⁸³ A világháborút követően szovjet érdekszférába került országok is hasonló utat jártak be. Albániában 1949-ben alkottak törvényt a társadalmi tulajdon fokozott védelméről, amely természetesen magába foglalta

281 A gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kapcsolatához lásd: GÁL István László: *Gondolatok a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásairól*. In.: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A XXI. század biztonsági kihívásai*, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2018, 199-205. old.

282 A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény – eredeti – preambuluma.

283 Feltétlenül említendő, hogy a jogszabály az állami vagyon elleni cselekményeket súlyosabban rendelte büntetni, mint a kolhoz, illetőleg a szövetkezeti tulajdon sérelmére elkövetett vagyon elleni deliktumokat.

a büntetőjogi védelmet is. Csehszlovákiában az 1950-ben megalkotott büntető törvénykönyv rendelte büntetni a nemzeti vagyont, illetve a népi szövetkezetek vagyonát támadó magatartásokat. Romániában – szintén 1950-ben – külön törvényt fogadtak el a társadalmi tulajdon védelmére, ami viszont már jóval szélesebb körben húzta meg a büntetőjogi védelem körét, ugyanis minden olyan vagyont kiemelt védelemben részesített, amely valamilyen közösségi cél megvalósítását előmozdítja. Bulgáriában 1951-ben, a Német Demokratikus Köztársaságban 1952-ben, míg Lengyelországban 1953-ban alkottak külön jogszabályt a társadalmi tulajdon fokozottabb védelméről.²⁸⁴

Hazánkban – is – a társadalmi tulajdon fokozottabb jogi védelme feltételezi a társadalmi tulajdon létét. A második világháború után Magyarországon is megszületett a döntés: a termelőeszközöket társadalmi tulajdonba kell venni, azokat államosítani kell. Az ennek révén az állam tulajdonába került vagyon tekintetében már beszélhetünk állami, társadalmi tulajdonról, azonban – mint azt látni fogjuk – a fogalom egységessége véletlenül sem magától értetődő, s hazánkban sem volt az. A fentiekben már utaltunk rá, hogy pusztán jogpolitikai döntés kérdése az – miként magának a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének elve is –, hogy a politikai hatalom gyakorlói milyen eszközöket kívánnak igénybe venni e kiemelt védelem megvalósításához. Szintén a korábbiakban utaltunk rá, hogy e védelemhez szükséges jogi eszközök rendkívül széles mozgásteret biztosítanak a jogalkotónak, kezdve a pusztá jogszabályi deklarációtól egészen a büntetőjogi védelemig. Magyarországon még két esztendő sem telt el az 1949-es Alkotmány hatálybalépésétől, azonban máris megszületett a különös büntetőjogi védelmet garantáló norma, azonban a kezdeti lépések még az Alkotmány előtti időszakra datálhatóak.

Sokak előtt ismert, hogy hazánk első hatályba lépett – s büntetőjog-történeti szempontból kiemelkedő jelentőségű – büntető kódexe az 1878. évi V. törvénycikk volt (Csemegi-kódex). A tudomány és a praxis művelői – természetesen fejet hajtva az alkotás történelmi jelentősége előtt – több hibáját is gyakorta kritizálva kényszerítették ki végül a kódex többszöri novelláris módosítását. A tény, hogy a kódex harmadik, s egyben utolsó módosítása a büntető törvények egyes fogatékosságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII.

²⁸⁴ GYARMATHY ISTVÁN: *A társadalmi tulajdon*, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1954, 18-22. old.

törvény volt, ismert. Az azonban talán már jóval kevesebbek előtt nyilvánvaló, hogy a Csemegi-kódex e „búcsúnovellája” már normaszöveg szintjére emelte az állami tulajdon büntetőjogi védelmének bizonyos aspektusait. A vagyon ellen elkövetett bűncselekményekre vonatkozó rendelkezések címet viselő VIII. Fejezet tartalmazta a Csemegi-kódex vagyon elleni bűncselekményeinek körét érintő módosításokat. A fejezet rendelkezései alapvetően csupán arra szorítkoztak, hogy a kódexnek a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében észlelhető egyes kirívó fogyatkozásait a Btk. alapvető elveinek érintése nélkül orvosolják. Több klasszikus jogintézmény pontosítása-kiegészítése mellett a módosítás érintette egyfelől a Csemegi-kódex 336. §-át (A lopás), ugyanis – tekintet nélkül az ellopott dolog értékére – büntettként rendelte büntetni azt, ha a tolvaj állami tulajdonban levő vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgyat lopott el.²⁸⁵ A törvény – Ries István igazságügyminiszter által előterjesztett – miniszteri indokolása szerint a magyar társadalom felfogása az 1940-es évek végére még nem jutott el egészen annak felismerésére, hogy a közcélokat szolgáló állami vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmet igényel, annál fogva, hogy az állami vagyon ellen irányuló bűncselekmény közvetlenebbül veszélyezteti a közérdeket.²⁸⁶ A novella azonban tartózkodott attól, hogy mindennemű állami vagyon tekintetében elkövetett lopást büntetté minősítsen, tekintettel arra az – egyébként e vonatkozásban álláspontunk szerint is helyes – jogpolitikai megfontolásra, hogy ez sok esetben méltánytalan következményekkel is járt volna (pl. állami erdőben elkövetett erdei lopás). Eltérő szemlélettel ítélte meg azonban a jogalkotó azt az elkövetést, amelynek tárgya állami vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy, mert ilyen esetben viszonylag csekélyebb érték ellopását is alkalmasnak tartották a termelés folyamatosságának megzavarására. Persze a normaszöveg értelmezési problémákat is felvetett – mit érthettünk például „a vállalat üzeméhez tartozó berendezési vagy felszerelési tárgy” kritériuma alatt –, amelyet a bírói gyakorlat az állami tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmének minél szélesebb körre történő kiterjesztése érdekében tágan fogott fel. Szintén az állami tulajdon védelmének megkülönböztetett büntetőjogi szemléletét, vagy legalábbis annak első jeleit hordozza magán az a hasonló jellegű rendelkezés, amely – az előzőekhez hasonlóan értékre való tekintet nélkül büntettként minősítve a magatartást – a lopást a posta vagy közforgalmú közlekedési

285 A büntető törvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-a.

286 A büntető törvények egyes fogyatékoságainak megszüntetéséről és pótlásáról szóló 1948. évi XLVIII. törvény 28. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

vállalat által üzemben tartott szállítóeszközön szállított, avagy a posta, illetőleg az említett vállalatok pályaudvarán, üzeméhez tartozó egyéb helyiségben vagy területen elhelyezett ingóságok tekintetében elkövetve súlyosabban minősítette. E rendelkezés azért tekinthető speciálisnak, mert ugyan nem a társadalmi tulajdont védte, szigorúbban fenyegetve az arra törőket, hanem az elkövetés helye – pontosabban a tényállásban meghatározott helyen lévő elkövetési tárgy – bírt relevanciával. Ez azért tekinthető fokozottabb büntetőjogi védelemnek, hiszen a meghatározott – talán kivétel nélkül – állami vállalatokhoz kapcsolódott a súlyosabb megítélés. S a közérdek fokozottabb védelme egyéb szempontból is visszaköszön: a rendelkezést azért is tartotta a kodifikátor szükségesnek, mert a fent körülírt bűncselekmény a posta és a közforgalmú közlekedési vállalatok zavartalan működése iránt táplált, nélkülözhetetlen bizalom megingatására is alkalmas volt és így bénítóan hathatott a javak szétoosztása szempontjából életbevágóan fontos közlekedés működésére is.²⁸⁷

Még az Alkotmány 1949. augusztus 20-i hatálybalépése előtt született meg a termelészövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott büntetőjogi védelméről szóló 2560/1949. (III. 19.) Korm. Rendelet, amely az állami tulajdon mellett a termelészövetkezeti tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét biztosította, így téve mintegy egyenlőségjelet a két tulajdoni forma közé. Ennek kapcsán már érezhetjük a későbbi jogalkotás előszelét, hiszen az Alkotmány ezt törvényi szinten is megteszi majd akkor, amikor a társadalmi tulajdon alatt az állami tulajdont, a közületi, illetve a szövetkezeti tulajdont is érti. A jogszabály komplex normaként nem kizárólag vagyon elleni cselekményeket rendelt büntetni, hanem – rögtön az 1. §-ban – a termelészövetkezet megalakulása, illetőleg működése ellen irányuló magatartásokat pönalizálta. A Korm. Rendelet a termelészövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelészövetkezeti használatban álló valamely vagyontárgyra vonatkozó lopást, rablást, zsarolást, sikkasztást, hűtlen kezelést, orgazdaságot, vagyonrongálást vagy gyújtogatást, vagy ezek elkövetésére történő felbujtást rendelte – minden esetben büntettként – a közönséges vagyon elleni deliktumokhoz képest szigorúbban büntetni. Vétségként rendelte a jogszabály büntetni azokat – az egyébként mezőrendőri kihágásnak minősülő cselekményeket –, amelyeket termelészövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelészövetkezeti használatban álló vagyontárgy

287 Uo.

tekintetében követtek el. Végül – de nem utolsósorban – a termelőszövetkezeti csoport tagját fokozott felelősség terhelve a termelőszövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelőszövetkezeti használatban álló és az elkövető kezelésére bízott vagy használatába adott vagyontárgy tekintetében, ugyanis ezek gondatlan megrongálása vagy megsemmisítése – ha súlyosabban nem minősült – kihágásnak minősült. Kérdés persze, hogy miért nem választotta a jogalkotó azt a megoldást, mint amit a III. Büntetőnovellánál, nevezetesen az új szabályok törvénybe iktatását? Egyrészt ez koherensebbé tette volna a büntetőjog rendszerét – amely a későbbi átláthatatlansága miatt kikényszerítette a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállításának (BHÖ) létrejöttét –, másrészt konzekvens jogpolitikai szemléletet tükrözött volna, hisz letette volna voksát az egységes büntetőtörvény elve mellé.

Nem sokkal a Kormányrendelet hatálybalépését követően alapvető közjogi változás következett be az országban. Külön magyarázatot, illetőleg bizonyítást nem igénylőnek tűnik, hogy a háború előtti és utáni társadalmi viszonyok eszmei háttere alapvetően eltért egymástól, szükséges volt azonban ennek a ténynek a jogszabályi deklarálása, hiszen ez határozta meg hosszú időre hazánkban a tulajdonviszonyok sajátosságait. A jogalkotó – talán e kérdés alapvető voltára is figyelemmel – az akkor még relevanciával bíró jogforrási hierarchia előkelő – legelőkelőbb – helyén álló jogforrásba iktatta be az erre vonatkozó legelemibb szabályokat. A Magyar Népköztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény – 1949. augusztus 20-án hatályba lépett szövege – rögzítette, hogy „*a Magyar Népköztársaságban a termelési eszközök zöme társadalmi tulajdonként az állam, a közületek vagy szövetkezetek tulajdonában van*”.²⁸⁸ Ehhez képest kivételesnek volt tekinthető – legalábbis az Alkotmány 4. §-ának jogtechnikai megoldásából ezt a következtetést lehet levonni – az, ha termelőeszköz magántulajdonban volt. Szintén erre enged következtetni – a kodifikációs megoldáson túl – a norma megfogalmazása: „*termelési eszközök magántulajdonban is lehetnek*”. Az „*is*” közbeiktatásával jelezte a jogalkotó – bár elvi lehetőségét nem zárta ki a magántulajdon létezésének –, hogy preferált tulajdoni formának a társadalmi tulajdont tekinti. A norma szövegezői tehát egyértelműen és kétséget nem hagyó, illetve tűrő módon deklarálták a társadalmi tulajdon primátusát.²⁸⁹ Mindezeket túl a jogalkotó azonban további korlátot is állított a magántulajdon túlzott mértékű elterjedése

288 4. § (1) bekezdés.

289 Természetesen nem hazánk volt a társadalmi tulajdont előtérbe helyező egyetlen állam.

elé, ugyanis szintén az Alkotmány tartalmazta azt a magántulajdonra vonatkozó kritériumot, hogy a magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sérthette.²⁹⁰ Láthatjuk, hogy az Alkotmány meglehetősen szűkszavúan foglalt állást az állam gazdasági berendezkedésének alapját meghatározó, koncepcionális politikai kérdésben, ugyanakkor most már egyértelmű és kétséget kizáró módon meghatározta az a kört, amelyet társadalmi tulajdonnak, s így fokozottabban védendőnek ítélt.

Az Alkotmány minden állampolgár kötelességévé tette a nép vagyonának megvédését és a társadalmi tulajdon megszilárdítását, a tvr. pedig ezen alkotmányos kötelezettségnek kívánt nyomatékot adni a vagyon elleni deliktumok e sajátos körénél.²⁹¹ A tvr. a „társadalmi tulajdon” kifejezést használta, ekként jelölve meg a benne foglalt bűncselekmények jogi tárgyát. Az Alkotmány 4. §-a értelmében társadalmi tulajdon az állam, a közületek és a szövetkezetek vagyona volt. Társadalmi tulajdonban levő vagyon volt ehhez képest az olyan vagyon, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület tulajdonában állt. A jogszabály tehát egyenlőségjelet tett a definícióban említett négy entitás (állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület) közé, s azonos szintű védelemben részesítette valamennyit. Az említett kör tulajdonán kívül társadalmi tulajdonban levő vagyonnak kellett tekinteni a törvényerejű rendelet alkalmazása szempontjából az olyan vagyont is, amely az állam, az állami vállalat, a szövetkezet vagy más közület használatában van, illetőleg rendelkezése vagy kezelése alatt áll.²⁹² E fikcióval a jogalkotó a lehető legszélesebb körre húzta a büntetőjogi védelem határát. Álláspontunk szerint nem nehéz belátni, hogy a fikció segítségével széleskörű jogértelmezésre adott lehetőséget a jogalkotó, hiszen az állam, illetőleg a normaszövegben megjelölt szervezetek „használatában”, „rendelkezése alatt”, „kezelésében” állás értelmezésére csupán a konkrét körülmények, s nem ritkán a jogi háttér részletes feltárását követően, annak ismeretében kerülhetett sor.²⁹³ E fogalomtriász persze azt is jelentette, hogy

290 8. § (2) bekezdés.

291 A tvr.-ben tükröződött a büntetőjog ultima ratio jellege is, mivel a korabeli szakirodalom rámutat arra, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmét más területen is érvényesítette az állam. Ilyen terület volt például a politikai nevelés, a kulturális színvonal emelése stb. KÁLMÁN György: *A tulajdon elleni bűncselekmények új szabályozásához, i.m.*, 281. old.

292 Végig gondolva a kérdést érdekes, hogy – legalábbis a normaszöveg szintjén – nem volt kizárt más állam, vagy más államban működő szövetkezet, illetőleg ilyen közület a tvr.-ben foglalt fokozottabb büntetőjogi védelme

293 TIMÁR István: *A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelme*, Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 1. szám, 30-33. old.

a magántulajdonban – de például a megjelölt szervezetek használatában – lévő vagyontárgyra elkövetett deliktum is fokozott büntetőjogi megítélés alá esett.

De milyen cselekmények is tartoztak a tvr. értékelési körébe? A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy ellopását, elsikkasztását, jogtalan elsajátítását és megrongálását, a társadalmi tulajdonban levő vagyonban kárt okozó csalást öt évig terjedő börtönnel rendelte büntetni a jogszabály.²⁹⁴ Ugyanilyen büntetéssel volt büntetendő az a társadalmi tulajdonban levő vagyon kezelésével vagy gondozásával megbízott személy, aki helyzetével akár a maga, akár más anyagi érdekében visszaélve, a társadalmi vagyonban károsodást idézett elő (a anyag kezelést is büntette a jogszabály, igaz jóval enyhébb – két évig terjedő börtön – büntetéssel). Még súlyosabban – akár halálbüntetéssel is – volt büntetendő, aki a fenti cselekményekkel különösen nagy kárt okozott, visszaesőként, illetve bűnszövetkezet²⁹⁵ tagjaként követett el társadalmi tulajdon elleni bűntettet. A társadalmi tulajdonban levő vagyontárgy felgyújtása vagy felrobbantása, valamint különösen nagy kár okozása esetén az ilyen vagyontárgy elrablása is halálbüntetés alá esett. S végül egy évig terjedő börtönnel fenyegette azt az elkövetőt a jogalkotó, aki hitelt érdemlő tudomást szerzett ugyan arról, hogy az előzőek szerint büntetendő bűntett elkövetése készül és ezt a hatóságnak, mihelyt tehetette, nem jelentette. Láthatjuk tehát, hogy a tvr. komplex módon közelítette meg a társadalmi tulajdon védelmének büntetőjogi problematikáját, s a vagyon elleni deliktumok széles körét súlyosabb büntetéssel fenyegette a magántulajdon sérelmére történő elkövetéshez képest. Új elemként rögzítette a jogalkotó ekörben a feljelentési kötelezettség elmulasztását, ez a korábbi szabályozásban még nem szerepelt.

A tvr. hatálybalépésével egyébként egyfajta sajátos, ambivalens kettősség továbbra is érvényesült, ugyanis a jogalkotó egyfelől törekedett a kódexszintű, egységes szabályozás kialakítására, amire ékes példa a Btá. megszületése, ugyanakkor késedelmet nem tűrő módon érvényre kívánta juttatni alapvető

294 Csupán az összehasonlítás kedvéért említjük meg, hogy például lopás vétségéért a Csemegi-kódex ekkor még hatályban lévő Különös Része (339. §) egy évig terjedhető fogházzal büntette az elkövetőt. Ez tehát azt jelentette, hogy ugyanaz a cselekmény közönséges – magántulajdonban lévő dologra elkövetett – lopás esetén egy évig terjedő fogházzal, míg társadalmi tulajdonban álló dologra elkövetve öt évig terjedő börtönnel volt fenyegetve. Önmérsékletet tanúsított a jogalkotó ugyanakkor azzal, hogy továbbra is kihágásnak minősültek a törvényerejű rendeletben említett, társadalmi tulajdon ellen irányuló bűncselekmények, ha a vagyontárgy értéke a harminc forintot nem haladta meg.

295 A kifejezés nem elírás, valóban bűnszövetkezetet említ a normaszöveg.

büntető-jogpolitikai álláspontját az általa fontosnak tartott kérdésekben (ezt már megtette például a 2560/1949. (III. 19.) Korm. Rendelettel). Erre pedig – mivel teljes kódex csupán 1961-ben született meg – az egyéb, rendelkezésre álló jogforrásokban látott lehetőséget. Ez a folyamat végső soron tehát a büntetőjog többsíkúvá, több normában szabályozottá válását eredményezte. A társadalmi tulajdon kiemelt védelme legalábbis mindenképpen ilyen differenciáltan kodifikálttá, több szinten szabályozottá vált, ugyanis a magántulajdont a Csemegi-kódex Különös Részében szabályozott tényállások védték, míg a társadalmi tulajdont a már említett, illetőleg a későbbiekben említendő külön normák óvták. Kérdés persze, hogy miért nem a még hatályos Csemegi-kódexet, illetőleg annak Különös Részét módosították. Ennek valószínűleg inkább ideológiai, mintsem szakmai okai lehettek, amelyről jogszabályi preambulumok, illetve miniszteri indokolások is tanúskodnak.²⁹⁶ Az 1950. évi 24. törvényerejű rendelet tehát újabb lépés volt a büntetőjog dezintegrációjának útján, amelynek végül majd a szocialista Btk. vet gátat és integrálja ismét egy normába a büntetőjog alapvető szabályait.

A tvr. hatálybalépését követően a társadalmi tulajdon védelme továbbra is alapvetően determinálta a büntető-jogalkotást, s annak egyik központi elemeként deklarálhatjuk. Ennek egyik ékes bizonyítéka a Btá. preambuluma: *„a büntetőtörvénykönyv új általános része annak a gazdasági, társadalmi és politikai átalakulásnak felel meg, amely a felszabadulást követően országunkban végbement s azokat a büntetőjogi alapelveket foglalja törvénybe, amelyek a szocializmus építésének érdekeit, a társadalmi tulajdon védelmét szolgálják.*” Ez a deklaráció – párhuzamba állítva az Alkotmány rendelkezéseivel – nyilvánvalóan hangsúlyváltásokkal ugyan, de alapvetően hosszú évtizedekre meghatározta a jogalkotónak a társadalmi tulajdon büntetőjogi – s egyáltalán jogi – védelméhez való viszonyát.

Az egységes – ma már tudjuk: 1961-es – kódex megalkotására vonatkozó feladatok végrehajtása során, a büntetőpolitikai célkitűzések elérése érdekében

²⁹⁶ Lásd például a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény általános indokolását: *„A büntetésekről és vétségekről szóló büntetőtörvénykönyv (1878. évi V. tv.) a liberálkapitalizmus jogalkotásának jellegzetes terméke és mint ilyen magán viseli keletkezése korának bélyegét. Minden büntetőtörvénykönyv a fennálló állami, gazdasági és társadalmi rend megvédésének eszköze; ámde alig lehet kétséges, hogy az a büntetőtörvény, amely a kapitalista termelésen nyugvó gazdasági és társadalmi rend megvédelmezésére volt hivatott, nem lehet alkalmas arra, hogy a népi demokrácia rendjét a dolgozó nép ellenségeivel szemben megoltalmazza.*”

a jogalkotásra is bizonyos tennivalók hárultak, amelyek között elsősorban a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. tvr. módosítása vált szükségessé, melyre a társadalmi tulajdon büntetőjogi védelméről szóló 1950. évi 24. törvényerejű rendelet módosításáról, illetve kiegészítéséről szóló 1956. évi 11. törvényerejű rendelettel került sor. A 1950. évi 24. tvr. alapvető, koncepcionális módosítását a Btá. hatálybalépése (is) indokolta. A Btá. 11. §-a kimondta, hogy *„büntetni kell a gondatlanságból elkövetett büntetett is, kivéve ha a törvény csak a szándékos elkövetés büntetését rendeli.”* A normaszöveg alapján tehát – szemben a hatályos Btk. megoldásával – külön utalás nélkül büntetendő volt a gondatlan elkövetés is. Az 1950. évi 24. tvr. a társadalmi tulajdon gondatlan megrongálását is hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel büntette. A büntetési tételnek ez a kirívó aránytalansága a gyakorlatban sokszor helytelen döntést eredményezett; a bíróság kénytelen volt egészen kis jelentőségű gondatlan magatartásokat is a kizárólag szándékosan elkövethető egyéb vagyon elleni bűntettekkel azonos megítélés alá vonni, ami természetesen a konkrét büntetésre sem maradhatott hatástalan. Szintén a bűnösség kapcsán eszközölt további módosítást is az új tvr. Az 1950. évi 24. tvr. 6. §-a kifejezetten nem rögzítette, hogy a társadalmi tulajdon felgyújtása vagy felrobbantása csak szándékosan követhető el. A bírói gyakorlat a Btá. 11. §-a folytán e rendelkezések alá vonta a társadalmi tulajdon sérelmére gondatlanul elkövetett tűz- vagy robbanásokozást is, ami ennél fogva halállal fenyegetett büntetetté vált. A gondatlan cselekmények halálbüntetéssel való fenyegetése azonban már ekkor sem felelt meg a jogalkotó szándékának, így nem volt mellőzhető etekintetben sem a módosítás.²⁹⁷ Úgyszintén involválta a módosítást az a szabály, amely halálbüntetéssel fenyegette a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy felgyújtását abban az esetben is, ha a cselekmény egyébként nem volt például állam elleni bűncselekménynek, vagy más, fokozottan társadalomra veszélyes cselekménynek tekinthető (például valós veszélyt nem jelentő felgyújtása a vagyontárgynak). E módosítások következtében az új tvr. a társadalmi tulajdon anyag kezelésén felül a gondatlan rongálás eseteit, valamint a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett tűz- és robbanás gondatlan okozását is egy § alá vonta és azokat hat hónaptól két évig terjedhető börtönbüntetéssel fenyegette, minősített esetként szabályozva az e cselekmények általi különösen nagy kár okozását. Alapvető jogpolitikai szemléletváltás is megfigyelhető az új tvr.-ben,

297 PERÉNYI József: *A vagyon elleni bűncselekmények a népi demokráciákban*, Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 7. szám, 398-402. old.

ugyanis egyfelől az eset összes körülményeinek mérlegelése folytán csekélyebb súlyúnak minősülő cselekményeket egy évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette, másrészt e csekélyebb súlyú cselekményeket – külön feltételek fennállása esetén – fegyelmi úton is elbírállhatóvá tette.

Az 1956. évi 11. törvényerejű rendeletben a jogalkotó – talán megérezve a forró ősz hűvös előszelét – differenciáltabb rendszert hozott létre, és – figyelemmel a korábban már említett eltérő büntetési tételekre – szélesebb körben lehetővé tette az egyéniesítést, s igyekezett az egyes deliktumok mögött meghúzódó társadalomra veszélyességet reálisabban, a valós életviszonyoknak megfelelően értékelni, s ezt a büntetési tételkeretek jelentős módosításával kifejezésre juttatni.

A korábbiakban már utaltunk rá, hogy gyakori jogalkotói hivatkozás volt az '50-es években az, hogy a büntetőjog különböző szintű jogforrásokban történő szabályozása azért szükséges, mert amíg nem jön létre egy egységes, a szocialista elveken nyugvó büntető törvénykönyv, addig az eltérő társadalmi szemléletű Csemegi-kódex nem alkalmas a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmének garantálására. Néhány esztendővel később azonban új jogszabály született, amely ezt a hivatkozási alapot végképp megszüntette, ugyanis megszületett a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény. E norma azon túl, hogy az általános részt a Btá. szemléletét alapvetően megőrizve rekodifikálta, hatályon kívül helyezte a jogalkotónak mindeztidáig sok problémát okozó Csemegi-kódex Különös Részét²⁹⁸ és egy új, egységes kódexet testesített meg. A törvény XVI. fejezete érdekes jogtechnikai megoldást tükröz, ugyanis a fejezet megjelölését követően *A társadalmi tulajdon elleni büntettek* címet rögzítette, majd – közvetlenül ez után, viszont már a következő sorban – szerepel *A személyi javak elleni büntettek* (al)cím.²⁹⁹

A jogalkotó tehát beépítette ebbe a fejezetbe a személyi javak ellen elkövetett cselekményeket, s a jogi tárgy részbeni különbözőségére tekintettel sem szabályozza azokat önálló fejezetben.³⁰⁰ A norma szövegezéséből viszont

298 A teljesség kedvéért természetesen azt is meg kell jegyeznünk, hogy a vagyon elleni deliktumok tekintetében – bár a szocialista törvényhozás a Csemegi-kódex iránti fenntartását gyakran egyértelművé tette – a főbb tényállások relációjában bizony megőrizte a 1878. évi V. törvénycikk szellemiségét, gyakran még a normaszövegét is.

299 A cselekmények vagyon elleni jellege nem kap szerepet egyik címben sem.

300 A kodifikáció koncepciójának értékelésére lásd például ÁDÁM György: *A társadalmi tulajdon védelme*

egyértelmű állásfoglalást nem lehet levonni arra vonatkozóan, hogy melyik cím tekinthető „fő”-címmek, illetőleg hogy állt-e egyáltalán ilyen differenciálás a jogalkotó szándékában, vagy a két cím egymás mellé rendeletnek tekintendő, s pusztán jogtechnikai kényszerből kellett valamelyiket előrébb elhelyezni. A tényállások fejezetén belüli csoportosítása sem feltétlenül segít kideríteni a jogalkotó elképzelését, tekintettel arra, hogy előbb a Lopás (291. §), Sikkasztás (292. §), Csalás (293. §), Hűtlen kezelés (294. §) alaptényállását szabályozta a jogalkotó, ehelyütt mellőzve azonban a büntetési tétel meghatározását, pusztán a tényállási elemek meghatározására került sor. A társadalmi tulajdon jelentőségét előtérbe helyező jogpolitikai koncepcióból kiindulva azonban talán nem alaptalan a megállapításunk, miszerint *A személyi javak elleni büntettek* csupán alcímként funkcionált, de legalábbis másodlagos jelentőségűvé vált. Szembeötlő és alapvető különbség a társadalmi tulajdon sérelmére, illetve a személyi javak ellen irányuló deliktumok szabályozása körében például az, hogy míg a személyi javak ellen elkövetett Lopás, Sikkasztás, Csalás, illetőleg Hűtlen kezelés három évig terjedő szabadságvesztéssel volt büntetendő, addig a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetettek hat hónaptól öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegette a törvény.

Az 1961. évi V. törvény a két tulajdoni formát tehát élesen megkülönböztette, s e differenciáláshoz eltérő jelentőséget kapcsolt.³⁰¹ Ez megmutatkozott egyfelől a társadalmi tulajdon károsító egyes bűncselekményeknek a személyek javai ellen elkövetett hasonló cselekményekhez képest súlyosabb büntetési tételeiben, másfelől abban, hogy bizonyos cselekmények csak a társadalmi tulajdonra elkövetve valósítottak meg bűncselekményt, a személyek javai ellen elkövetve nem.³⁰² Ilyen speciális deliktum volt például a gondatlan rongálás, amely csak társadalmi tulajdonra elkövetve volt büntetendő.³⁰³

hatályos büntetőjogunkban, Magyar Jog, 1959. évi 8. szám, 234-237. old.

301 Nyilvánvaló, hogy ez a fajta különbségtétel napjainkban már alkotmányosértő lenne, tekintettel arra, hogy a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 9. § (1) bekezdése szerint: „Magyarország gazdasága olyan piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.” Ebből következően a büntetőjogi védelem illetően történő megkülönböztetése sértené a hivatkozott szakaszt.

302 LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*, i. m., 373. old.

303 A társadalmi tulajdon károsító rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki a termelőszövetkezet főmezőgazdászaként a tsz földjén végeztetett talajmunkákat, s eközben régészeti leletek kerültek elő a földből. Az elkövető – bár felismerte a leletek muzeális jellegét – utasította a dolgozókat a földmunka folytatására, amely során megrongálták a leletek egy részét (Legf. Bír. Eln. Tan. B. törv. 549/1975.). Egyéb bűncselekmények mellett a társadalmi tulajdon károsító gondatlan rongálásban állapította meg a bűnösségét a bíróság annak az elkövetőnek, aki gépkocsijával megcsúszva egy másik –

A szocialista Btk. a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmének rögzös útján fontos mérföldkő volt. Az egyik legfontosabb érdeme az volt, hogy egy egységes, komplex szemléletű kódexbe integrálta a korábban sokféle normában és több szinten szabályozott joganyagot. Mindezekon túlmenően az is kiemelendő, hogy a két tulajdoni formára elkövetett deliktumok büntetési tétele közötti differenciálást csökkentette, s azok a kirívóan súlyos büntetési tételek kikerültek a szabályanyagból, amelyek például az 1950. évi 24. törvényerejű rendeletre voltak jellemzőek. A gyakorlatban a közelítés azt jelentette, hogy – kiindulva a 1978. évi IV. törvényben ismert és egyébként az 1961. évi V. törvényben is nagyon hasonlóan rögzített tételkeretekhez – általában egy büntetési tétellel szigorúbb büntetést rendelt a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetésnél – változatlan tényállás esetén. Szintén fontos sajátossága volt az a rendkívül előremutató szabálya a törvénynek, amely szerint, ha a társadalmi tulajdont vagy a személyek javait károsító lopás, sikkasztás, csalás, hűtlen kezelés, orgazdaság vagy rongálás az eset körülményeire (különösen a kár nagyságára, az elkövető személyi körülményeire, a büntett indítékára és az elkövetés módjára) tekintettel a büntett kisebb súlyú volt, akkor enyhébb büntetéssel fenyegette az elkövetőt a jogalkotó. Feltétlenül utalnunk kell arra a – vizsgálódásunk szempontjából rendkívül jelentős – tényre, hogy a jogalkotó a kisebb súlyú büntettek vonatkozásában azonos elbírálás alá vonta a társadalmi tulajdont és a személyek javait károsító deliktumokat. Etekintetben tehát megszűnt a differenciálás, s ez az egyik – bár talán kevesek által felismert és ekként még nem aposztrofált – előfutára annak a folyamatnak, amely a történelmi változások következtében lezajló, rendszerváltozásnak nevezett folyamat eredményeként azzal zárul, hogy a jogalkotó már az Alkotmány szintjén is egyenlőségjelet tesz a társadalmi és a személyes tulajdon közé, s ez a jogállam kritériumainak megfelelően majd a Büntető Törvénykönyv szabályainak módosulását involválva a büntetőjogban is manifesztálódik.

A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelmét változatlan formában közel tíz esztendeig szolgálta a szocialista Btk., 1971-ben azonban olyan átfogó reformot élt meg a törvény, amely alapjaiban érintette az általunk vizsgált területet is. Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet – 1972. január 1-jei hatállyal – azon túlmenően, hogy valóban generális jelleggel revideálta a vagyon elleni deliktumok körét,

állami vállalat tulajdonában lévő – járműnek ütközött (PKKB 6.B.33748/1964.).

szemléletét tekintve is új alapokra helyezte a társadalmi tulajdon fokozottabb védelmének büntetőjogi szabályozását. S valóban – miként látjuk majd – alapvetően átvértékelődött a vagyon elleni deliktumok rendszere. A társadalmi tulajdont károsító és a személyek javai ellen elkövetett bűncselekmények külön törvényi szabályozása a szocialista Btk.-ban megfelelt a fennálló gazdasági-társadalmi viszonyoknak. A büntetőjogi védelem szempontjából ez a megkülönböztetés azonban a '70-es évek elejére már nem tűnt indokoltnak, létrejöttek ugyanis azok a gazdasági és jogi feltételek, amelyek alapul szolgálnak a társadalmi és a személyi vagyon büntetőjogi védelmének egységes rendezésére. Látható tehát, hogy a tvr. nem a jogi tárgyak különbözőségére figyelemmel változtatott a szabályozási elveken – hiszen a differenciálást a deliktumok többségének relációjában meg is szüntette – hanem elsősorban praktikus szempontokat kívánt előtérbe helyezni.³⁰⁴ Ilyen szempont volt például az, hogy a társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelmét már nem a normaszöveg szintjén kívánta biztosítani, hanem azt a bíróságokra bízta. A büntetési tételek és a minősítő körülmények egységesítésével ugyanis természetesen nem kívánta csökkenteni a társadalmi tulajdon, vagyon büntetőjogi védelmét, azonban úgy értékelte, hogy a társadalmi tulajdont károsító cselekmények társadalomra veszélyessége a büntetési kereten belül megfelelően értékelhető. A két tulajdoni forma egységes védelmének elve alól a norma három esetben tett kivételt: aanyag kezelésre, a gondatlan rongálásra, valamint a feljelentési kötelezettség elmulasztására vonatkozó rendelkezéseknél. Ezekben az esetekben a társadalmi tulajdon és a személyi tulajdon közötti különbségek továbbra is a különbségtétel fenntartását indokolták. E rendelkezések egységesítése vagy a társadalmi tulajdon védelmének csökkenését, vagy pedig a személyi tulajdon elleni bűncselekmények körének indokolatlan kiterjesztését eredményezték volna. A két tulajdoni forma büntetőjogi védelmének egységes rendezése szükségessé tette a XVI. fejezet címének megváltoztatását is. Minthogy az e fejezetben elhelyezett rendelkezések nemcsak a tulajdonjogot, hanem minden vagyoni jogosítványt védenek, a tvr. a fejezet címéül az addigra már általánosan is elfogadottá vált „A vagyon elleni bűncselekmények” megjelölését vette fel. Mindezekon túl kiemelt jelentőségű az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet a hazai jogfejlődés szempontjából, mert megszüntette a halálbüntetés alkalmazásának lehetőségét a vagyon elleni cselekmények

304 BODGÁL Zoltán – BODROGI Károly – ERDŐSY Emil – FONYÓ Antal – GÁL Andor – GÁSPÁR Gyula – KOVÁCS Lajos – PINTÉR Jenő – WÉBER Gyula: *Magyar Büntetőjog különös rész, i. m.*, 491. old.

körében és szélesítette a csekélyebb súlyú cselekmények körében a vagyagos szankciók alkalmazásának lehetőségét.³⁰⁵

Nem sokkal az 1971. évi 28. tvr. hatálybalépését követően a jogalkotónak hiányérzete támadt. Úgy vélte, hogy – bár nagy ívű, novelláris, s mint láttuk alapvető változásokat hozó módosítás volt a '71-es – csupán egy új kódex tudja biztosítani az általa is elvárt szinten a társadalom védelmét. E megfontolás alapján 1974-ben megkezdődtek az Igazságügyi Minisztériumban az új Büntető Törvénykönyv előkészítésének munkálatai.³⁰⁶ A kodifikációs bizottság az új törvény előkészítése során – a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában – több olyan kérdéssel is foglalkozott, amelyek részben teoretikus, részben praktikus jelentőséggel bírtak. A törvény előkészítése során a kodifikációs bizottság azt javasolta – s ezzel a koordinációs bizottság is egyetértett –, hogy a két tulajdoni forma egységes büntetőjogi védelmének koncepcióját az új büntető törvénykönyv is kövesse, mivel a kodifikációs bizottság úgy ítélte meg, hogy „az 1971. évi módosítás indokai változatlanul fennállnak.”³⁰⁷ E deklarációnak megfelelően az új törvény tehát megtartotta a társadalmi, illetőleg a személyes tulajdon elleni cselekmények egységes szabályozását, két vonatkozásban tartva csupán meg a kollektív tulajdon preferáltságát: az egyik a hanyag kezelés tényállása volt, a másik pedig a gondatlan rongálás szabályozása. Emellett fontos nívója volt a kódexnek a vagyon elleni deliktumok minősített eseteinek egyszerűbb meghatározása, valamint ekörben a büntetési tételek mérséklése: vagyon elleni bűncselekményért a legsúlyosabb kiszabható büntetés a két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés volt.

2. Most

Láthattuk, hogy csupán a két tényállás relációjában maradt meg a törvényi differenciáltság, míg a többi deliktum viszonylatában a jogalkotó nem tett különbséget a társadalmi, illetőleg a személyi tulajdon sérelmére történő elkövetés büntetőjogi értékelése tekintetében, azt a bíróságok büntetéskiszabási gyakorlatára bízta. Ez az állapot a rendszerváltás időszakáig állt fenn. Hazánkban

305 GyÖRGI Kálmán: *Büntetések és intézkedések, i.m.*, 94. old.

306 Részletesebben lásd BÁRD Károly: *Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről, i.m.*, 762-766. old.

307 LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése, i.m.*, 24. és 373. old.

– mindenki előtt ismerten – 1989-90-ben olyan változások mentek végbe, amelyek alapjaiban megváltoztatták az ország társadalmi berendezkedését. E folyamat természetesen, s elsők között érintette az Alkotmányt. Bár sokszor új Alkotmány kidolgozásának is nekifogtak, azonban az új idők új kihívásainak mégis az 1949. évi XX. törvény módosításával próbáltak megfelelni, mivel ekkor még az új Alkotmány elfogadásához szükséges politikai konszenzus – s leginkább parlamenti többség – nem volt meg.

Vizsgálódásunk szempontjából kiemelt fontossággal bír az Alkotmány módosításainak köréből az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény. E norma az Alkotmány I. fejezetének szövegét újra cserélte, s e változtatás érintette bizony hazánk gazdasági rendszerének alapjait is. A törvény 2. §-a az Alkotmány 9. § (1) bekezdésébe iktatva megállapította, hogy *„Magyarország gazdasága a tervezés előnyeit is felhasználó piacgazdaság, amelyben a köztulajdon és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesül.”* A jogalkotó ezzel egyértelműen állást foglalt a két tulajdoni forma azonos szintű védelme mellett, amely természetesen a büntetőjogi védelmére is kiterjedt. Pontosabban ki kellett volna, hogy terjedjen, azaz a társadalmi tulajdon utolsó büntetőjogi bástyáját jelentő hanyag kezelés, illetőleg a gondatlan rongálás tényállásának revideálása sem lett volna mellőzhető. A jogalkotó azonban – talán a rendszerváltás bódító áramlatától elalélva – figyelmen kívül hagyta a jogrendszer koherenciájának legalább elvi síkú megteremtését, s nem módosította a Büntető Törvénykönyv vonatkozó rendelkezéseit. Ez azt eredményezte, hogy – bár az Alkotmány ezt expressis verbis rögzítette – a Btk. továbbra is tartalmazta a társadalmi tulajdon fokozott védelmére vonatkozó rendelkezéseket. Ez a diszkrepancia azonban annak ellenére sem tűnt fel a törvényhozónak, hogy az Alkotmánybíróság több alkalommal állást foglalt az Alkotmány 9. § (1) bekezdésének értelmezését illetően a tulajdoni formák azonos védelméről az Alkotmány által elismert köz- és magántulajdon közötti egyenlő elbánás biztosítása érdekében.³⁰⁸ Az ellentmondást az Alkotmánybíróságnak kellett feloldania, erre 1992-ben került sor. A 6/1992. (I. 30.) AB határozat – egyebek mellett – megállapította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 320. §-ának, valamint a 324. § (6) bekezdésének alkotmányellenességét, ezért azokat megsemmisítette. Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a Btk.-nak a hanyag kezelést szabályozó 320. §-a ellentétes volt az Alkotmány 9. §-ával, amely szerint a köztulajdon

308 Lásd például a 21/1990. (X. 4.), a 7/1991. (II. 28.) és a 27/1991. (V. 20.) AB határozatokat.

és a magántulajdon egyenjogú és egyenlő védelemben részesült, mivel a társadalmi tulajdonnak nagyobb büntetőjogi védelmet biztosított, mint a magántulajdonnak. Utóbb az indítványozó kiterjesztette indítványát a Btk. – a társadalmi tulajdon gondatlan rongálását büntetni rendelő – 324. § (6) bekezdésére is. Az Alkotmánybíróság kiemelten hangsúlyozta a fent említett tulajdonok közötti egyenjogúságot, különösen az egyenjogúságból következő egyenlő védelmet. A taláros testület külön is kiemelte a 27/1991. (V. 20.) AB határozatában, hogy az Alkotmány 9. § (1) bekezdése sem jelentette a tulajdoni formák megkülönböztetését, hanem ellenkezőleg, a tulajdonnak bármely formától független védelmét fogalmazta meg. Az Alkotmánybíróság említett döntése szerint ez a védelem jelentkezett az Alkotmány 13. § (1) bekezdésében is, amely szerint a Magyar Köztársaság biztosította a tulajdonhoz való jogot. Ám, ahogy arra a 21/1990. (X. 4.) AB határozatában az Alkotmánybíróság rámutatott, az Alkotmány 9. § (1) bekezdésében nem a tulajdoni formák felsorolását tartalmazta, nem azok között különböztetett, hanem ellenkezőleg: a tulajdon bármely formájára nézve diszkrimináció-tilalmat fogalmazott meg. E szempontból tehát a Büntető Törvénykönyvnek a hanyag kezelésre és a rongálásnál a társadalmi tulajdon ellen gondatlanságból elkövetett cselekményekre vonatkozó rendelkezései sértették a jogállam által is megkövetelt egyenlő elbánás elvét, azaz bármilyen tulajdon számára egyenlő védelem nyújtásának a kötelezettségét.

1992-óta az Alkotmánynak és az Alkotmánybíróság verdiktjének köszönhetően tehát nem volt hazánkban legális lehetőség arra, hogy a fokozott büntetőjogi védelem a társadalmi tulajdon tekintetében érvényesíthető legyen. Ahhoz, hogy a distinkció ismét alkalmazható legyen, szükséges hogy az Alkotmány ne tartalmazzon erre vonatkozóan olyan rendelkezést, amellyel összevetve a Büntető Törvénykönyv rendelkezését, levezethető lenne annak alkotmányellenessége. Ez magyarul azt jelenti, hogy ne legyen az Alkotmányban rögzítve a köz- és magántulajdon egyenlőségének elve.

Ilyen előzményeket követően érkeztünk el 2012. január 1-jéhez. E nap vizsgálódásunk szempontjából két ok miatt is fontos. A Büntető Törvénykönyv e naptól kezdve több ponton is módosult, melyek közül az egyik legjelentősebb a Költségvetési csalás tényállásának beiktatása volt, másrészt e napon lépett hatályba Magyarország Alaptörvénye, amely már nem tartalmazza az 1949.

évi XX. törvény – már hivatkozott – 9. §-ában foglaltakat, vagyis annak deklarálására nem került sor, hogy hazánkban a köz- és a magántulajdon egyenlő védelemben részesül. Az egyenlő védelem jelenti egyfelől azt, hogy azonos elkövetési magatartás mellett nem rendeli súlyosabban büntetni a jogalkotó a társadalmi tulajdon sérelmére történő elkövetést, valamint hogy a társadalmi tulajdon sérelmére ugyanolyan elkövetési magatartásokkal lehet megvalósítani a bűncselekmény(ek)e)t, mint a személyes tulajdon esetén, vagyis a jogalkotó nem húzza meg szélesebben az elkövetési magatartások lehetséges körét, illetőleg azt is, hogy a társadalmi tulajdon elleni cselekmények esetén nem határoz meg átfogóbb, súlyosabb eredményt (például kár helyett vagyoni hátrányt). Ez utóbbi tükröződik például a 2012. január 1-jén hatályba lépett Költségvetési csalás³⁰⁹ tényállásában, ahol – a Btk. 318. §-ában meghatározott „kár”-t okozó Csalással szemben – „vagyoni hátrány” okozásáról rendelkezik a tényállás. E védelem azért biztosít a tényállásban megjelölt költségvetést – s így például a magyar központi, vagy helyi önkormányzati költségvetést – érintő megtévesztő magatartások ellen fokozottabb büntetőjogi védelmet, mert a vagyoni hátrány a vagyonban okozott kár³¹⁰ mellett magába foglalja az elmaradt vagyoni előnyt is. Ennek értékelése pedig azt is eredményezheti, hogy – a Btk. 138/A. §-ában meghatározott értéksávokat figyelembe véve – súlyosabb megítélés, azaz magasabb büntetési tétel alá esik a cselekmény, mintha kizárólag a kár kerülne értékelésre, amint azt például a Csalás³¹¹ tényállása kapcsán rögzítette a jogalkotó.

Vizsgálódásunk szempontjából érdekes, hogy az Alaptörvény 32. cikk (6) bekezdése rögzíti azt, hogy „*a helyi önkormányzatok tulajdona köztulajdon, amely feladataik ellátását szolgálja*”, ugyanakkor ilyen megállapítás az állami tulajdon tekintetében hiányzik. Vagyis az Alaptörvény nem sorolja – legalábbis *expressis verbis* – az állami tulajdont a köztulajdon kategóriájába, azt azonban rögzíti, hogy „*az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele.*”³¹² Amint az alaptörvényi rendelkezésből is kiderül: a jogalkotó kifejezetten – és mint látjuk – fokozottan védi a nemzeti vagyont („*nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja*”). A társadalmi tulajdon modern megfelelője

309 Btk. 310. §.

310 A Btk. 137. § 5 pontja szerint kár a bűncselekménnyel a vagyonban okozott értékcsökkenés.

311 Btk. 318. §.

312 Az Alaptörvény 38. cikkének (1) bekezdése.

tehát – legalábbis magyar relációban – a nemzeti vagyon, amely az állami és az önkormányzati vagyont foglalja magába.³¹³ Kérdés, hogy ezen alapnormaszintű deklaráció pusztán jogpolitikai állásfoglalásnak tekinthető, avagy a nemzeti vagyon fokozottabb büntetőjogi védelmének legmagasabb szintű megalapozását jelenti? Annak megítélése tehát, hogy szükséges-e a társadalom vagyonát, tulajdonát a büntetőjog eszközeivel fokozottabban védeni, a jogalkotó döntési kompetenciájába tartozik, s jogpolitikai állásfoglalást igényel. Hazánkban az elmúlt évtizedekben mindkét megoldásra láttunk példát.

313 Feltétlenül utalnunk kell azonban arra is, hogy a társadalmi tulajdon bizonyos vonásait felfedezhetjük például az Európai Unió tulajdonának relációjában is.

Felhasznált irodalom

1. AMBRUS István: *Egység és halmazat – régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben* SZTE ÁJK Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, Szeged, 2014
2. ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 11. kötet, A rablás és zsarolás* Athenaeum, Budapest, 1934
3. ÁDÁM György: *A társadalmi tulajdon védelme hatályos büntetőjogunkban* Magyar Jog, 1959. évi 8. szám
4. BÁNÁTI János: *Vélemények és várakozások az új Büntető Törvénykönyv kapcsán* In.: HACK Péter (szerk.): *Új Büntető Törvénykönyv. Hagyomány és megújulás a büntetőjogban*, ELTE Bibó István Szakkollégium, Budapest, 2013
5. BÁRD Károly: *Vita a Büntető Törvénykönyv Tervezetéről* Magyar Jog, 1978. évi 8. szám
6. BERKES György – JULIS Mihály – KISS Zsigmond – KÓNYA István – RABÓCZKI Ede: *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára* Hvg Orac, Budapest, 1995
7. BODGÁL Zoltán – BODROGI Károly – ERDŐSY Emil – FONYÓ Antal – GÁL Andor – GÁSPÁR Gyula – KOVÁCS Lajos – PINTÉR Jenő – WÉBER Gyula: *Magyar Büntetőjog különös rész* BM Könyvkiadó, Budapest, 1981
8. BUJDOS Iván Ákos: *A bírói gyakorlat hatása a Btk. 365. § (1) bekezdése szerinti rablás elkövetési magatartásának értelmezésére* Magyar Jog, 2016. évi 11. szám
9. CSEMEGI Károly: *Anyagi büntetőjog. Második rész* In.: Csemegi Károly művei. II. kötet. (sajtó alá rendezte: EDVI Illés Károly és GYOMAI Zsigmond), Budapest, Franklin-Társulat, 1904
10. DEÁK Zoltán: *A kényszer, az erőszak és a fenyegetés fogalma és jelentősége a magyar büntetőjogban* PhD értekezés, Szeged, 2017
11. DEÁK Zoltán: *A vis absoluta és vis compulsiva fogalmainak (félre?) értelmezése a magyar büntetőjogban* Magyar Jog, 2018. évi 4. szám
12. EDVI Illés Károly: *A magyar büntetőtörvénykönyv magyarázata – 3. kötet* Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.T., Budapest, 1909
13. ELEK Balázs: *A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben* Rendészeti Szemle, 2009. évi 3. szám

14. ERDŐSY Emil: *A vagyon elleni bűncselekmények* In.: ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József – TÓTH Mihály: *Magyar büntetőjog – Különös rész*, Osiris, Budapest, 2004
15. FAYER László: *A magyar büntetőjog kézikönyve. Második kötet – Különös rész* Franklin Társulat, Budapest, 1905
16. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve* Grill, Budapest, 1914
17. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve* Politzer, Budapest, 1902
18. GÁL István László: *Gondolatok a gazdaságpolitika és a kriminálpolitika kölcsönhatásairól* In.: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): *A XXI. század biztonsági kihívásai*, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2018
19. GÁL István László: *Néhány gondolat a terrorizmus finanszírozása elleni büntetőjogi szabályozás hatékonyságáról* In.: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György (szerk.): *A bonis bona discere. Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából*, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2017
20. GELLÉR Balázs: *Büntetéskiszabás Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyvében*, Jogtudományi Közlöny, 2015. évi 2. szám
21. GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar Büntetőjog Általános Rész* CompLex, Budapest, 2007
22. GYARMATHY István: *A társadalmi tulajdon* Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1954
23. GYÖRGYI Kálmán: *Büntetések és intézkedések* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984
24. GYÜRÜ Laura: *A fogyatékoság különböző jogi megközelítései Magyarországon* Közjogi Szemle, 2017. évi 3. szám
25. HADI Nikolett: *A fogyatékosággal élő személyek alapjogai* PhD értekezés, Kaposvár, 2013
26. HADI NIKOLETT: *Az Alaptörvény fogyatékosággal élő személyeket érintő rendelkezéseinek értelmezése* Jogtudományi Közlöny, 2012. évi 5. szám

27. HOOYMAN, Nancy R. – KIYAK, Asuman H.: *Gerontology and the Concept of Aging* In.: *Sociology: Understanding and Changing the Social World*, University of Minnesota Libraries Publishing, Minneapolis, 2011
28. HORVÁTH Tibor: *Az első magyar büntető kódex száz év távlatából* Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám
29. KARSAI Krisztina: *A büntetőjogi fogyasztóvédelem egyes általános kérdéseiről* Jogtudományi Közlöny, 2008. évi 7-8. szám
30. KARSAI Krisztina – BLUTMAN László – KATONA Tibor: *Miért nem lehet a vezeték nélküli internet a lopás elkövetési tárgya?* Ügyészek Lapja, 2008. évi 3. szám
31. KÁLMÁN György: *A tulajdon elleni bűncselekmények új szabályozásához* Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 5. szám
32. KERESZTY Béla: *Az ún. fosztogató jellegű bűncselekmények – de lege ferenda* Magyar Jog, 2008. évi 7. szám
33. KERTÉSZ Imre: *Büntetőpolitika – Bűnmegelőzés* Büntetőjogi Kodifikáció, 2002. évi 4. szám
34. KÓNIA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog – Kommentár a gyakorlat számára*, I. kötet Hvg Orac, Budapest, 2016
35. KÓNIA István: *A Btk. változásai avagy a Btk. elmúlt évtizede* Magyar Jog, 2010. évi 9. szám
36. LÁSZLÓ Jenő (szerk.): *Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) előkészítése*, XI. kötet IM, Budapest, 1991
37. MADAI Sándor: *A csalás büntetőjogi értékelése* Hvg Orac, Budapest, 2011
38. MADAI Sándor: *A csalás tényállása a Csemegi-kódex és az I. Büntető novella tükrében* Jogtörténeti Szemle, 2008. évi 4. szám
39. MADAI Sándor: *A társadalmi tulajdon fokozottabb büntetőjogi védelme egykor és most* In.: GELLÉR Balázs – CSIGE Zoltán (szerk.): *Békés Imre emlékkötet*, Tullius, Budapest, 2013
40. MADAI Sándor: *Az idősek és a fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelmének jogpolitikai háttéréről* Jogtudományi Közlöny, 2019. évi 1. szám
41. MADAI Sándor: *Az idősek és fogyatékkal élők fokozott büntetőjogi védelme a gyakorlatban* Magyar Jog, 2018. évi 10. szám

42. MADAI Sándor: *Nem látom a fától az erdőt – Az erdőben jogellenes fakivágással elkövetett lopás alapkérdései* Magyar Jog, 2016. évi 9. szám
43. MARX, KARL: *Viták a falopási törvényről MEM 1*, Kossuth, Budapest, 1957
44. MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet* Osiris, Budapest, 2007
45. MIKOLA Orsolya Irén: *A fogyatékossgal élő személyek jogvédelme a fogyatékosjogi ENSZ-egyezményben* PhD értekezés, Budapest, 2017
46. MITSCH, Wolfgang: *Strafrecht Besonderer Teil 2* Springer, Berlin–Heidelberg, 1998
47. MOLNÁR Erzsébet: *A szándékosság és gondatlanság normatív fogalmának értelmezési problémái az immateriális bűncselekmények körében* FORUM: Acta Juridica et Politica, 2018. évi 1. szám
48. NAGY Ferenc: *A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető Törvénykönyvben* Büntetőjogi Kodifikáció, 2001. évi 2. szám
49. NÉMETH Imre: *A sértett beleegyezése a büntetőjogban* PhD értekezés, Győr, 2012
50. PALLAGI Anikó: *Büntethető gyermekkorúak* Pro Futuro, 2014. évi 1. szám
51. PÁPAI-TARR Ágnes: *Gondolatok a büntetés kiszabás néhány elméleti és gyakorlati kérdéséről* Pro Futuro, 2017. évi 1. szám
52. PERÉNYI József: *A vagyon elleni bűncselekmények a népi demokráciákban* Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 7. szám
53. RÁTVAY Gyula: *A zsarolási fenyegetés és erőszak. Fenyegetés kártyaadósság megfizetése és kártyanyereség visszaadása céljából* Büntető Jog Tára, XXXII. kötet, 1896
54. SÁNTHA Ferenc: *A vagyon elleni bűncselekmények* In.: GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTHA Ferenc – VÁRADI Erika: *Magyar büntetőjog – Különös rész* CompLex Wolters Kluwer, Budapest, 2013
55. SCHÖNKE, Adolf – SCHRÖDER, Horst: *Strafgesetzbuch Kommentar* C. H. Beck, München, 2001
56. SINKU Pál: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények* In.: BELOVICS Ervin – MOLNÁR Gábor Miklós – SINKU Pál: *Büntetőjog II. Különös rész*, Hvg Orac, Budapest, 2012

57. SIPOS Ferenc: *Büntetés – üres fenyegetés?* Glossa Iuridica, 2012. évi 1. szám
58. STARK Magdolna – SCHIBERNA Endre: *Faértékesítési ismeretek* Nyugat-magyarországi Egyetem Erdővagyon-gazdálkodási Intézet, Sopron, 2008
59. SZABÓ András: *A Csemegi-kódex és a magyar polgári állam kiépítése* Jogtudományi Közlöny, 1979. évi 4. szám
60. SZENTKIRÁLYI Gyula: *Az erdei és nem erdei fialopás büntetése közötti különbség* Jogtudományi Közlöny, 1881. évi 41. szám
61. SZOMORA Zsolt: *A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények* In.: KARSAI Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*, Complex, Budapest, 2013
62. SZOMORA Zsolt: *Mit is jelent a védekezésre képtelenség? Bolyongások a Btk.-ban és töprengések egy evidenciának tartott fogalom kapcsán* In.: GÁL István László (szerk.): *Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére*, PTE ÁJK, Pécs, 2011
63. TAMÁSI Áron: *Ábel (Ábel a rengetegben)* Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1993
64. *Tájékoztató a 2014. évi bűnözésről* Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2015
65. TIMÁR István: *A társadalmi tulajdon büntetőjogi védelme* Jogtudományi Közlöny, 1951. évi 1. szám
66. TÓTH Mihály: *A család formáinak és büntetőjogi értékelésének változásai* Belügyi Szemle, 2001. évi 4-5. szám
67. TÓTH Mihály: *A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése* MTA Law Working Papers, 2015. évi 4. szám
68. TÓTH Mihály: *Az új Btk. bölcsőjénél* Magyar Jog, 2013. évi 9. szám
69. TÓTH Mihály: *Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvázán* Élet és Irodalom, 2012. évi 35. szám
70. TÓTH Mihály: *Gondolatok az „erőszak” büntetőjogi fogalmáról* Magyar Jog, 1981. évi 6. szám
71. TÓTH Mihály: *Jogesetek és feladatok a büntetőjog különös részének köréből* Rejtjel, Budapest, 1998
72. TÓTH Mihály: *Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve* Jogtudományi Közlöny, 2014. évi 10. szám

73. VÁRADI Erika: *A vagyron elleni erőszakos bűncselekmények* In.: HORVÁTH Tibor– LÉVAY Miklós (szerk.): *Magyar büntetőjog – Különös rész.* Wolters Kluwer, Budapest, 2015
74. VASKUTI András: *A vagyron elleni erőszakos bűncselekmények* In.: POLT Péter (főszerk.): *Új Btk. kommentár – 7. kötet,* Nemzeti Köszolgálai és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013
75. VISZOKAY László: *A rablás, a kifosztás és a zsarolás szabályozása a Btk-ban* Magyar Jog, 1983. évi 8. szám
76. WALKER, Alan: *A strategy for active ageing* International Social Security Review, 2002. évi 1. szám

